

LIVIU MĂRUIA
ADRIAN CÎNTAR
LAVINIA BOLCU
MIRCEA ARDELEAN

DOREL MICLE
ANDREI STAVILĂ
OANA BORLEA

ArheoGIS

**Baza de date a patrimoniului arheologic cuprins în
Lista Monumentelor Istorice a județului Timiș
Rezultatele cercetărilor de teren**

Editura BioFlux
Cluj-Napoca 2011

Referenți:

Drd. Dan Leopold Ciobotaru, Manager Muzeul Banatului Timișoara

Prof. univ. dr. Violeta Simona Zonte, Director coordonator Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național a județului Timiș

Editura BioFlux

Str. Ceahlău, nr. 54

400488 Cluj-Napoca, România

<http://www.editura.bioflux.com.ro>

ISBN 978-606-8191-23-2

Această lucrare poate fi distribuită gratuit în format electronic.

Responsabil pentru imprimare este utilizatorul.

Modalitate de citare:

Măruia, L.; Micle, D.; Cîntar, A.; Ardelean, M.; Stăvilă, A.; Bolcu, L.; Borlea, O., Horak, P.; Timoc, C.; Floca, C.; Vidra, L. (2011), *ArheoGIS. Baza de date a siturilor arheologice cuprinse în Lista Monumentelor Istorice a județului Timiș. Rezultatele cercetărilor de teren*, Editura BioFlux Cluj-Napoca, 2011, 601 p.

Activitatea depusă în cei patru ani (2006-2010) pentru repertorierea obiectivelor arheologice din Lista Monumentelor Istorice a Județului Timiș nu ar fi avut sorți de izbândă dacă demersul nostru nu s-ar fi bucurat de sprijinul generos al multor „actori”. În acest context, gratitudinea noastră se îndreaptă spre conducerea Universității de Vest Timișoara, care făcut posibilă achiziționarea aparaturii de specialitate, fără de care activitatea de cercetare nu ar fi fost posibilă.

Raporturile cu Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național, partenerul nostru în proiectul de cercetare științifică, au cunoscut mereu valori pozitive, cauzate în primul rând de sprijinul și susținerea d-nei director, prof. univ. dr. Violeta Zonte și a consilier (pe atunci) Dan Leopold Ciubotaru (actualul director al Muzeului Banatului Timișoara).

Rolul domnului Leonard Dorogostaiski, în întreaga activitate desfășurată în acest interval de timp, este una deosebită și nu poate fi punctată, în totalitatea sa, în acest context. Fără sprijinul său moral și material proiectul nu s-ar fi realizat în forma sa actuală. Spațiul de lucru pus cu mărinimie la dispoziția noastră, a reprezentat laboratorul în care s-a desfășurat întreaga activitate de procesare a datelor și redactare a lucrării, motiv pentru care îi mulțumim cu căldură.

Sfaturile, sugestiile, imboldurile, dar și sprijinul material și logistic al Lorenei Vlad au constituit un ajutor deosebit în realizarea și finalizarea prezentului demers. Îi adresăm și pe această cale mulțumirile noastre.

Proiectul acesta ar fi fost mult îngreunat dacă, încă de la început, în munca noastră, nu am fi beneficiat de implicarea activă a numeroși studenți, atrași în farmecul investigațiilor și descoperirii Banatului de „dincolo de hartă”. Unii dintre aceștia au venit și au plecat... Alții, prinși de „microbul” cercetării, au rămas, au crescut și au descoperit, alături de noi, care sunt pașii de la purtatul prisme (în vara călduroasă a lui 2006) și până la ultimele click-uri de *mouse* din vara lui 2010 și apariția pe coperta cărții. Rolul fiecăruia în realizarea proiectului reiese din lecturarea paginilor acestui studiu.

Timișoara, 08.08.2010

Autorii

Motto:

„Nimic nu cere mai multă prudență decât adevărul”
(Baltasar Gracian y Morales)

Trăim într-o epocă în care opreliștile ce ne țineau în chingile ideologiei au fost spulberate. Într-o epocă în care, paradoxal, tocmai principiile care au determinat aceste transformări au fost cele care, în ultimele două decenii, au dus și la proliferarea libertină a cuvântului scris. În toți acești ani, hârtia sau spațiul virtual au promovat atât valori reale cât și contribuții cu pretenții de operă științifică care, chiar și pentru unii dintre autori, sunt doar simple mijloace, de cele mai multe ori eficiente, de a accede în poziții îndelung visate în ceasuri de reverii adânc ascunse în sipetul ambițiilor personale. În acest noian de titluri, valorii adevărate îi este din ce în ce mai greu să răzbată și, adesea, este înecată în oceanul în care fierb laolaltă semidoctismul, mediocritatea și incompetența, fără zăgazurile date de valorile eticii profesionale și principiile morale.

Și totuși, această ceață înabușitoare este, din când în când, risipită de lumina firavă a unor apariții. A unor contribuții reale la cunoașterea vreunui domeniu, contribuții muncite și nutrite de pasiunea pentru profesiune și pentru lucrul bine făcut. *ArheoGIS. Baza de date a patrimoniului arheologic cuprins în Lista Monumentelor Istorice a județului Timiș* este una dintre acestea.

Rod al eforturilor unor tinere cadre universitare de la Facultatea de Litere, Istorie și Teologie a Universității de Vest, lucrarea este o necesitate izvorâtă din dorința comună a specialiștilor și autorităților de a clarifica inexactitățile care s-au strecurat în Lista Monumentelor Istorice a județului Timiș.

Cartea este, în esență, un repertoriu arheologic și, poate, știind acest lucru, am putea avea rețineri. Rețineri induse, în mare parte, de unele dintre repertoriile ce au proliferat în ultima vreme și care, prin lipsa de acribie și analiză critică au bagatelizat, în mod nedrept, aceasta producție științifică. Din fericire, în acest caz, lucrurile nu stau așa.

În cadrul acestor prezentări, după o etapă preliminară, a clasicului studiu livresc – bibliografic și cartografic- în care autorii au introdus și un binevenit studiu al imaginilor satelitare, folosite pentru vizualizarea acelor monumente care pot fi (încă!) văzute din spațiu, urmează expunerea punctuală a cercetărilor. În acest demers laborios, verificarea efectivă a localizării siturilor din Listă a fost făcută prin cercetări perieghetice minuțioase care, atunci când a fost cazul, au fost repetate până când neclaritățile au fost risipite, obținându-se, unde a fost posibil, o localizare indubitabilă a acestora. Totodată materialele arheologice descoperite pe suprafața siturilor au fost prelucrate și analizate atent pentru a se verifica atribuirile cronologice și culturale ale acestora. Pe întreg parcursul expunerii, ori de câte ori a fost necesar, autorii au făcut detalierile sau rectificările de rigoare. Parcurgerea textului în integralitatea sa ne oferă o imagine elocventă a judiciozității demersurilor științifice ale colegilor noștri, demersuri ale căror rezultate nu lasă loc vreunor erori sau interpretări. Acestea ar fi, pe scurt, câteva dintre cele mai importante realizări ale cărții.

Colegii noștri au constatat și o serie de erori: nu au putut fi localizate siturile de la Pădureni-*Seliște* și Bencecu de Sus - *Cetatea Dosul*, Periam - necropolele Hallstatt și Laténe, Voiteg - *Seliște* și nu au putut fi documentate siturile paleolitice de la Izvin - *După Vii*, Unip - *Oceala* (corect *Ocoale*), Stanciova - *Grădiște*, sau cel roman de la Sânnicolau Mare - *Cărmidărie*, dacă ar fi să le menționăm doar pe câteva.

Despre aceste erori suntem datori să facem câteva precizări. Lista cu pricina s-a zămislit în anii '50 și a inclus o serie de descoperiri care, la acea dată, au fost considerate importante pentru patrimoniul arheologic al fostei regiuni Timișoara. În lista publicată în 1956 sunt trecute doar două situri, cele de la Covăsiț din actualul județ Arad (*Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul R.P.R.*, Ed. Academiei, 1956, p. 11). Nucleul monumentelor arheologice ce figurează în actuala Lista a Monumentelor Istorice, Secțiunea Arheologie, în număr de 23, a fost propus în anul 1967 de către Marius Moga (*Arhiva Muzeului Banatului*, dosar 11/1967, filele 160-179). Comparând datele de atunci, constatăm că erorile demonstrate acum de colegii noștri, nu se regăsesc în acea listă. Astfel, la Bencecul de Jos figurează microtoponimul de *Dosul*, fără a se menționa existența unei cetăți, la Unip în punctele *Dealul Cetățuica* și *Ocoale* se precizează doar „movilă cu așezare din orânduirea

comunei primitive”, la Izvin-*După VII* se amintește doar de „descoperiri preistorice”, iar la Stanciova-*Grădiște* se spune doar de o cetate și nicidecum despre descoperiri paleolitice. În aceeași propunere, la Periam se vorbește atât despre două așezări din epoca bronzului de la *Sura Secimii* și *Movila cu Șanț*, cât și de o „necropolă din prima epocă a fierului”, toate situate la est de localitate. Din păcate, la completările ulterioare ale listei, din motive care nu ne sunt cunoscute, datele lui Marius Moga au fost modificate, în mod nesemnificativ pentru un neavizat, dar fundamental pentru un specialist. Aceste date, eronate sau inexacte, apar pentru prima dată în Lista Monumentelor Istorice a județului Timiș din anul 1979 (*Arhiva Muzeului Banatului*, dosar11/1981), care, mai apoi, au fost preluate, *ad litteram*, de toate celelalte liste.

Cercetarea propriu-zisă și prelucrarea datelor au mai inclus însă și o foarte importantă latură educațională. În toate aceste etape au fost implicați în mod activ studenți și masteranzi de la Facultatea de Litere, Istorie și Teologie a universității timișorene, ale căror nume se regăsesc pe copertă. În miile de ore de muncă și osteneală, aceștia au deprins întregul evantai al tehnicilor cercetării periegetice moderne astfel încât, la rândul-le, oricând, vor putea să efectueze, cu bune rezultate, cercetări similare. După mine, acesta este un alt beneficiu, poate cel mai important, al eforturilor colegilor noștri.

Întreg conținutul cărții *ArheoGIS. Baza de date a patrimoniului arheologic cuprins în Lista Monumentelor istorice a județului Timiș*, prin grija autorilor pentru acuratețea informației –datorate în primul rând rigorii și profesionalismului cu care au fost aplicate metodele de cercetare- la care se adaugă conciziunea și claritatea textului, fac din aceasta o apariție remarcabilă, care se încadrează pe deplin în spiritul esențial al cercetării științifice, conținut și de cuvintele lui Baltasar Gracian y Morales: „*Nimic nu cere mai multă prudență decât adevărul*”.

Prof. univ. dr. Florin Drașovean
Timișoara, 8 ianuarie 2011

Lista abrevierilor

<i>AB, S.N.</i>	<i>Analele Banatului. Serie Nouă. Muzeul Banatului. Timișoara</i>
<i>AC</i>	<i>Aradul Cultural. Inspectoratul pentru Cultură. Arad</i>
<i>AE</i>	<i>Archaeologiai Értésítő. Budapesta</i>
<i>AH</i>	<i>Archaeologia Hungarica. Budapesta</i>
<i>AIIA Cluj</i>	<i>Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj Napoca</i>
<i>AISC</i>	<i>Anuarul Institutului de Studii Clasice, Cluj Napoca</i>
<i>AMCS</i>	<i>Arheologia Medievală. Muzeul Caraș-Severin</i>
<i>AMN</i>	<i>Acta Musei Napocensis. Muzeul de Istorie. Cluj-Napoca</i>
<i>AMP</i>	<i>Acta Musei Porolissensis. Muzeul de Istorie și Artă. Zalău</i>
<i>AO</i>	<i>Arhivele Olteniei. Craiova</i>
<i>Apulum</i>	<i>Apulum. Acta Musei Apulensis. Alba Iulia</i>
<i>ATS</i>	<i>Acta Terae Septemcastrensis. Universitatea „Lucian Blaga”. Sibiu</i>
<i>Banatica</i>	<i>Banatica. Muzeul Județean Caraș-Severin. Reșița</i>
<i>BAR. IS</i>	<i>British Archaeological Reports. International Series. Oxford</i>
<i>BMMN</i>	<i>Buletinul Muzeului Militar Național. București</i>
<i>Carpica</i>	<i>Carpica. Muzeul județean de istorie și artă. Bacău</i>
<i>CCA</i>	<i>Cronica Cercetărilor Arheologice. Comisia Națională de Arheologie. București</i>
<i>Crisia</i>	<i>Crisia. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea</i>
<i>Dacia</i>	<i>Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Institut „V. Pârvan”. București</i>
<i>Dacia N.S.</i>	<i>Dacia. Nouvelle Series. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Institut „V. Pârvan”. București</i>
<i>EN</i>	<i>Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei. Cluj-Napoca</i>
<i>Erdélyi Múzeum</i>	<i>Erdélyi Múzeum. Cluj</i>
<i>FA</i>	<i>Folia Archaeologica</i>
<i>Gemina</i>	<i>Gemina, Muzeul Banatului. Timișoara</i>
<i>MCA</i>	<i>Materiale și Cercetări Arheologice. București</i>
<i>PB</i>	<i>Patrimonium Banaticum. Timișoara</i>
<i>PZ</i>	<i>PRAEHISTORISCHE ZEITSCHRIFT. Berlin</i>
<i>RAC</i>	<i>Revista Arhivelor. Cluj Napoca</i>
<i>RI</i>	<i>Revista Istorică. București</i>
<i>RISBC</i>	<i>Revista Institutului Social Banat Crișana. Timișoara</i>
<i>RMM.MIA</i>	<i>Revista muzeelor și monumentelor. Seria monumentelor istorice și de artă. București</i>
<i>RMMN</i>	<i>Revista Muzeului Militar Național</i>
<i>RVM</i>	<i>Rad Vojvodjanskih Muzeja. Novi Sad</i>
<i>SAC</i>	<i>Situri Arheologice Cercetate în perioada 1983-1992, vol. 1, Brăila, 1996 ; vol. 2. București, 1997</i>
<i>SCC</i>	<i>Studii și Comunicări de Etnografie și Istorie. Caransebeș</i>
<i>SCIV(A)</i>	<i>Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie. București</i>
<i>SGB</i>	<i>Studii de Geografie a Banatului. Universitatea de Vest din Timișoara</i>
<i>SIB</i>	<i>Studii de istoria Banatului. Universitatea de Vest din Timișoara</i>
<i>SMIM</i>	<i>Studii și materiale de istorie medie. București</i>
<i>TD</i>	<i>Thraco-Dacica. Institutul de Tracologie. București</i>
<i>Tibiscum</i>	<i>Tibiscum. Studii și comunicări de etnografie-istorie. Caransebeș</i>
<i>Tibiscus</i>	<i>Tibiscus. Muzeul Banatului. Timișoara</i>
<i>Ziridava</i>	<i>Ziridava. Muzeul Județean Arad</i>

Lucrarea *ArheoGIS. Baza de date a patrimoniului arheologic cuprins în Lista Monumentelor Istorice a județului Timiș. Rezultatele cercetărilor de teren* are la bază proiectul de cercetare științifică *eGISpat Timiș. Repertoriul topografic al siturilor din Lista Monumentelor Istorice a Județului Timiș. Secțiunea Arheologie*, proiect având ca și parteneri Universitatea de Vest din Timișoara (Facultatea de Litere, Istorie și Teologie, Catedra de Istorie și Facultatea de Chimie, Biologie, Geografie, Departamentul de Geografie) respectiv Ministerul Culturii și Cultelor, Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național a județului Timiș. Activitatea propriu-zisă de cercetare științifică s-a desfășurat pe o perioadă de patru ani (august 2006 – august 2010), interval în care au fost parcurse următoarele etape:

I. Etapele preliminare:

1. Achiziționarea aparaturii de specialitate și instruirea personalului:

Începând cu anul 2004, Universitatea de Vest din Timișoara a început achiziționarea unor echipamente și *software*-uri specializate, fără de care o astfel de întreprindere nu ar fi fost posibilă, cel puțin din punct de vedere strict tehnic. De asemenea, încă de la început se cuvin menționate mai multe aspecte specifice care au vizat activitatea de topografiere a obiectivelor arheologice din LMI Timiș 2004. Un prim aspect vizează pregătirea profesională a membrilor echipei de cercetare, care urmau să efectueze o investigație interdisciplinară a unui sit arheologic, ce necesita evidențierea și diferențierea elementelor antropice de cele naturale în cazul unei ridicări topografice cu aplicare în arheologie. În majoritatea cazurilor, ridicările topografice ale siturilor arheologice din România s-au efectuat prin intermediul unor firme specializate în topografie, specialiștii acestora fiind **topografi** care **lucrau sub coordonarea** unor arheologi. Specificul proiectului *eGISpat Timiș*, care avea ca și obiectiv principal, **identificarea, delimitarea și topografierea** unor situri arheologice dispuse în întreg arealul județului și din care aproape jumătate nu dispuneau de nici un fel de indicii de localizare, nu a permis implicarea în proiect a unor firme de topografie, costurile fiind, în aceste condiții, mult prea mari. Membrii proiectului *eGISpat Timiș* au desfășurat, înainte de demararea acestuia, mai multe activități de cercetare arheologică de teren, soldate cu topografierea, între altele, a siturilor arheologice de la Jupa „Tibiscum”, Mehadia, Sânnicolau Mare „Seliște”, Șag „Mlaca”, etc. În urma experienței de teren și pentru a spori volumul informațional conținut de ridicarea topografică, echipa de cercetare a impus, ca și necesitate, colectarea cu mare acuratețe a datelor topometrice ale terenului pentru reconstituirea tridimensională a obiectivului arheologic, pe lângă planurile topografice obișnuite.

2. Semnarea contractului de cercetare științifică și stabilirea caietului de sarcini:

Un alt element specific demarării unui astfel de proiect a fost dat de dificultatea stabilirii structurii administrative a acestuia. Caietul de sarcini a fost precizat și întocmit de așa natură încât să cuprindă cât mai multe din elementele necesare unei fișe detaliate a unui obiectiv arheologic. Standardele unei astfel de fișe, itemii care urmau a fi completați, tipologia hărților, schițelor și planurilor topografice, reperatele de localizare precise, care să nu lase loc ambiguităților și confuziilor, modalitățile de prelucrare a datelor etc., au fost propuse, în lipsa unor astfel de criterii oficiale și standardizate la nivel național, de către echipa noastră. Pentru întocmirea modelului fișei de sit echipa de cercetare a trebuit să parcurgă o îndelungată activitate de documentare juridico-administrativă, să țină cont de regulamentele, procedurile și recomandările forurilor abilitate și să propună completări ale acestora, în acele puncte în care teoria era depășită de practică. Pentru ca rezultatele să corespundă unor criterii standardizate și lipsite de ambiguități și confuzii, în fiecare etapă de cercetare, de la faza de documentare, cercetare în teren sau de procesare a datelor, s-au parcurs aceiași pași, bineînțeles adaptați realităților obiective ale fiecărui punct arheologic în parte.

Programul *eGISpat* este derulat de către Ministerul Culturii și Cultelor în parteneriat cu Institutul Național al Monumentelor Istorice și ESRI România, având ca scop realizarea unui Sistem Informațional Geografic (*SIG*) pentru protecția patrimoniului cultural național imobil și fundamentarea acestuia.

Necesitatea implementării unui astfel de proiect derivă din o serie de curențe cum ar fi: inexistența unui sistem informatic de inventariere a patrimoniului imobil, complet și unitar, atât din punct de vedere al funcționalității, cât și din punctul de vedere al teritoriului acoperit sau lipsa unui sistem coerent de colectare a informațiilor care să furnizeze Ministerului Culturii

și Cultelor datele necesare unei etape de evaluare. Lipsa acestora are drept consecință directă imposibilitatea fundamentării unei strategii coerente și eficiente privind protecția integrată a patrimoniului imobil¹.

Programul *eGISpat* se desfășoară în conformitate cu procedurile specifice proiectelor de cercetare-dezvoltare. În consecință, Institutul Național al Monumentelor Istorice asigură coordonarea tuturor demersurilor necesare atingerii obiectivelor acestui program, astfel încât Sistemul Informațional Geografic (*SIG*) pentru protecția patrimoniului cultural național imobil (arheologie și monumente istorice) să corespundă necesităților de gestionare integrată a datelor de către Ministerul Culturii și Cultelor.

Proiectul se desfășoară pe perioada a 8 ani (2006-2013), perioadă în care programul își propune să colecteze, structureze și să prezinte informații din domeniul mediului și al planificării spațiale a teritoriului României. Interpretarea și corelarea acestor categorii de informații va permite obținerea de noi date privind domenii de importanță majoră pentru protecția patrimoniului imobil dintre care enumerăm: influența factorilor naturali asupra patrimoniului imobil, tipurile de riscuri la care este supus patrimoniul imobil, modalități de management eficient al acestora, precum și corelarea cu acțiuni ale altor instituții ale administrației centrale, județene și locale.

Programul *eGISpat* are la bază o serie de prevederi legislative europene², precum: *Convenția europeană pentru protecția patrimoniului arheologic* (revizuită)³; *Convenția europeană pentru protecția patrimoniului arhitectural al Europei*⁴; *Convenția europeană a peisajului*⁵; *Directiva Consiliului Europei privind Studiul de Impact asupra Mediului* (EIA Directive 85/337/EC, amendată de Directivele 97/11/EC și 2003/35/EC)⁶; *Directiva Consiliului Europei privind informațiile spațiale privind infrastructura* (*The INfrastructure for SPatial InfoRmation in Europe inițiative* (INSPIRE), adoptată la 24.06.2005; Rezoluția (76)28/1976 privind adaptarea legilor și regulamentelor la cerințele conservării integrate a patrimoniului arhitectural. Toate acestea au fost ratificate și de către România, actualmente fiind în lucru armonizarea legislației românești cu cea europeană.

Și în România, în domeniul inventarierii siturilor arheologice sau al zonelor cu potențial arheologic, începând de la OG nr. 43/2000 privind *Protecția patrimoniului arheologic* (cu modificările aduse prin L. 378/2001 și L. 462/2003), continuând cu alte norme juridice și metodologii publicate (OMCC nr. 2458/2004 privind *Instituirea Regulamentului Repertoriului Arheologic Național*, sau OMCC nr. 2392/2004 privind *Instituirea de Standarde și proceduri arheologice*), apare din ce în ce mai necesară importanța colectării informațiilor referitoare la siturile arheologice, standardizarea și diseminarea acestora.

În domeniul inventarierii monumentelor istorice, principala reglementare juridică o constituie Legea nr. 422/2001 privind *Protejarea monumentelor istorice*. Aceasta conține un întreg capitol (Titlul II, CAPITOLUL II: *Evidența și clasarea monumentelor istorice*) cu prevederi referitoare la inventarierea și procedurile de clasare și declasare a monumentelor

¹Detaliile și prezentarea proiectului la Ministerul Culturii și Cultelor, *Programul național de implementare a unui Sistem Informațional Geografic (GIS) pentru protecția patrimoniului cultural național imobil (arheologie și monumente istorice)*, București, nov. 2005, <http://www.cultura.ro/Files/GenericFiles/ProgramGIS.pdf>, (05.08.2010).

²Pentru o punere în temă vezi și S. Nistor, *Protecția patrimoniului cultural în România. Culegere de acte normative*, București, 2002; Ministerul Culturii, *Monumente istorice. Manualul administrației publice locale*, București, 2000; Ministerul Culturii, *Ghid legislativ. Arheologie*, București, 2000; I. Oprea, *Ocrotirea patrimoniului cultural. Tradiții, destin, valoare*, București, 1986; idem, *Comisiunea Monumentelor Istorice*, București, 1994; I. Oberländer-Târnoaveanu, *Un viitor pentru trecut. Ghid de bună practică pentru păstrarea patrimoniului cultural*, București, 2002.

³Adoptată la Conferința de la La Valetta (Malta) la 16 ianuarie 1992 și implementată în România prin Legea nr. 150 din 24 iulie 1997, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 175 din 29 iulie 1997.

⁴Adoptată la Conferința de la Granada (Spania) din 3 octombrie 1985 și implementată în România prin Legea nr. 157 din 7 octombrie 1997, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 274 din 13 octombrie 1997.

⁵Adoptată la Conferința de la Florența la 20 octombrie 2000 și implementată în România prin Legea nr. 451 din 8 iulie 2002, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 536 din 23 iulie 2002.

⁶Prevederile au fost implementate în România prin Legea Mediului nr. 137 din 29/12/1995 (cu modificările ulterioare) și prin H.G. nr. 918 din 22 august 2002 privind stabilirea procedurii-cadru de evaluare a impactului asupra mediului și pentru aprobarea listei proiectelor publice sau private supuse acestei proceduri (publicată în *Monitorul Oficial*, Partea I, nr. 686 din 17 septembrie 2002).

istorice. Aceste prevederi au fost mai apoi detaliate în norme juridice care reglementează aspecte specifice inventarierii și clasării, prin OMCC nr. 2682/24.06.2003 și 2314/16.07.2004.

Astfel, în OG 43/2000 privind protecția patrimoniului arheologic se precizează că:

- Ministerul Culturii și Cultelor este autoritatea administrației publice centrale de specialitate care răspunde de elaborarea strategiilor și normelor specifice de cercetare în vederea protejării patrimoniului arheologic și care urmărește aplicarea acestora. (art. 3, alin. (2));
- Zonele cu patrimoniu arheologic reperat se includ în cadastrul de specialitate al zonelor protejate naturale și construite. (art. 8, alin. (2));
- În domeniul protejării patrimoniului arheologic, Ministerul Culturii și Cultelor îndeplinește, direct sau prin instituțiile sale subordonate, următoarele atribuții (art. 12):
  - f) instituie și actualizează Lista cuprinzând zonele de patrimoniu arheologic reperat, elaborează și urmărește metodologia de avizare a lucrărilor din aceste zone;*
  - h) administrează baza de date care alcătuiește Repertoriul Arheologic Național;*
- Se instituie Repertoriul Arheologic Național, administrat de Ministerul Culturii și Cultelor, potrivit regulamentului aprobat prin ordin al ministrului culturii și cultelor, în termen de 60 de zile de la data intrării în vigoare a prezentei ordonanțe, care va cuprinde date științifice, cartografice, topografice, imagini, planuri, precum și orice alte informații privitoare la (art. 17):
  - a) zonele cu potențial arheologic cunoscut și cercetat, zonele cu potențial arheologic cunoscut și necercetat, precum și zonele al căror potențial arheologic devine cunoscut întâmplător sau ca urmare a cercetărilor arheologice preventive sau de salvare;*
  - b) monumentele, ansamblurile și siturile istorice în care s-au efectuat sau sunt în curs de desfășurare cercetări arheologice;*
  - c) informații științifice privind bunurile mobile descoperite în zonele sau la monumentele istorice prevăzute la lit. a) și b);*
- Înscriserea monumentelor, ansamblurilor și siturilor arheologice în Repertoriul Arheologic Național se face în două grupe, A și B, corespunzător grupei în care acestea au fost clasate în Lista cuprinzând monumentele istorice (art. 18).

Obiectivele generice ale programului *eGISpat* vizează, între altele⁷:

- a) crearea unei baze de date care să cuprindă datele referitoare la arhiva aerofotografică;
- b) constituirea unei surse de informații obiective și actuale pentru administrația centrală și locală privind patrimoniul imobil;
- c) crearea unor seturi de date conforme cu specificațiile și standardele europene;
- d) îmbunătățirea radicală a cantității și calității informațiilor privind patrimoniul imobil;
- e) asigurarea unui flux de date continuu între DJCCPCN (implicate ca furnizori sau utilizatori ai sistemului informatic) al cadastrului monumentelor istorice;
- f) îmbunătățirea activității de colectare de date statistice și de monitorizare a patrimoniului imobil;
- g) furnizarea unui suport grafic de precizie pentru reprezentarea și distribuția spațială a patrimoniului imobil;
- h) utilizarea datelor ca suport pentru decizii în exercitarea funcțiilor de administrare, restaurare, conservare și promovare a patrimoniului imobil;
- i) implementarea strategiilor și politicilor sectoriale.

Ulterior demarării și finalizării proiectului *eGISpat Timiș. Repertoriul topografic al siturilor din Lista Monumentelor Istorice a Județului Timiș. Secțiunea Arheologie*, a fost publicat OMCC nr. 2260 din 18.04.2008 privind aprobarea *Normelor metodologice de clasare și inventariere a monumentelor istorice*, în care sunt detaliate normele deja utilizate și de către membri proiectului *eGISpat Timiș* în activitatea lor din 2006-2007.

Pentru desfășurarea proiectului *eGISpat Timiș* s-au semnat contractele nr. 1966 din 21.08.2006 (partea întâi) și contract nr. 30 din 08.08.2007 (partea a doua), având ca și contractor Ministerul Culturii și Cultelor, Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național al Județului Timiș, respectiv Universitatea de Vest Timișoara (Facultatea de Litere, Istorie și Teologie, Catedra de Istorie și Facultatea de Chimie, Biologie, Geografie,

⁷ <http://www.cultura.ro/Files/GenericFiles/ProgramGIS.pdf>, p. 16-17.

Departamentul de Geografie) ca și prestator (director de proiect lect. univ. dr. Dorel Micle, membri în proiect asist. univ. drd. Liviu Măruia, asist. univ. drd. Mircea Ardelean, prep. Adrian Cîntar).

Negocierea laturii financiare a proiectului de cercetare științifică a întâmpinat, de asemenea, anumite dificultăți, în contextul în care nu putea fi făcută, *a priori*, nici măcar o estimare a suprafeței totale a siturilor care fac parte din LMI Timiș, și care urmau a fi topografiate. Deoarece raportul de calcul trebuia stabilit la începutul demarării contractului, iar valoarea se calcula la hectar topografiat și la fișă de sit, au trebuit căutate și găsite soluții, acceptate de comun acord atât de către contractor cât și de prestator.

II. Demararea și desfășurarea proiectului de cercetare științifică:

1. Baza informațională - LMI Timiș 2004:

Activitatea de cercetare demarată pentru proiectul *eGISpat Timiș* a avut la bază Lista Monumentelor Istorice a Județului Timiș. Secțiunea Arheologie, Ediția 2004. Această listă oficială a monumentelor arheologice din județul Timiș, care figurează ca atare la toate instituțiile cu atribuții în domeniul patrimoniului cultural național, de la forurile județene și până la Ministerul Culturii, cuprinde 57 de poziții, împărțite în situri de importanță națională (categoria A, 5 poziții) și situri de importanță locală (categoria B, 52 poziții). Aceste 57 de poziții de sit, nu vizează tot atâtea obiective arheologice distincte ci, în multe cazuri, este vorba de același punct topografic, dar care prezintă elemente arheologice din epoci diferite. Doar simpla studiere a Listei Monumentelor Istorice din județul Timiș, Secțiunea Arheologie ne arată, în aceste condiții, existența a 44 de locații distincte, din lista de 57, locații care trebuiau identificate în teren.

De asemenea, cu foarte puține excepții, forurile și autoritățile locale care au în arealul lor de competență aceste situri monument istoric au avut cunoștință de existența lor în realitate, deși procedurile, normele și standardele teoretice le erau binecunoscute. Majoritatea siturilor arheologice din LMI Timiș 2004 (și aici nu le avem în vedere pe cele „cu probleme” privind identificarea, ci pe cele „vizibile”, precum fortificații de pământ sau piatră, fortificații liniare, situri investigate prin cercetări arheologice sistematice etc.) se află într-un proces de degradare accentuată, cauzată de diverși factori. Despre punerea lor în valoare, prin amenajare și integrarea în circuitul turistic, nu poate fi vorba în această etapă.

Cele 57 de poziții ale LMI Timiș 2004 sunt, în comparație cu cele ale județelor vecine, Arad (142 de poziții), Hunedoara (136 poziții) sau Caraș-Severin (305 poziții), într-un raport de netă inferioritate care nu reflectă, nici pe departe, realitățile obiective din teren. La nivel național, Timișul ocupă detașat penultima poziție ca număr de situri, fiind „depășit” în acest clasament doar de județul Brăila, majoritatea celorlalte județe având cel puțin 130 de poziții de monumente arheologice înscrise în LMI.

În județul Timiș, pe lângă cele 57 de situri ale LMI (din care cel puțin jumătate sunt complet nereprezentative, așa cum se va vedea mai jos) se găsesc, așa cum bine se știe, alte câteva sute de situri arheologice, dintre care numeroase au o valoare și importanță mult mai mare decât cele din LMI. Potențialul arheologic al județului Timiș este unul extraordinar, fapt relevat și prin descoperirea, de către membri echipei proiectului *eGISpat Timiș*, în cei doi ani de cercetări de teren, a circa 300 de situri arheologice inedite, dispuse în întreg arealul județului Timiș, situri care au fost identificate exclusiv în contextul muncii de realizare a proiectului.

Structura acestei liste a monumentelor, din informațiile accesibile nouă, se pare că a fost formulată, într-o primă formă, în mai 1979, când a fost aprobată de Consiliul Popular Județean Timiș⁸. Ulterior, aceasta a fost completată și reformulată în 1992, 2003, 2004 și, recent, în 2008, dar fără a suporta modificări semnificative. Încă de la începutul activității de documentare asupra obiectivelor cuprinse în LMI Timiș 2004, am constatat existența a numeroase elemente care au făcut ca desfășurarea proiectului propriu-zis să comporte dificultăți, uneori insurmontabile.

Există situri care nu se regăsesc niciunde în bibliografia consultată de noi sau informațiile sunt generale și superficiale (și sunt cazuri în care această documentare asupra unor situri a

⁸Considerații generale asupra introducerii unor obiective (Unip „Dealul Cetățuica”, Unip „Ocoale”, Ofenița „Gomila”, Moșnița Veche „Satu Bătrân”) în această listă la Fl. Medeleț, I. Bugilan, *Contribuții la problema și la repertoriul movilelor de pământ din pământ*, în *Banatica*, 9, 1987, p. 149, 153, 175.

durat întreaga perioadă de doi ani de desfășurare a proiectului, perioadă în care s-au purtat inclusiv numeroase discuții cu specialiști arheologi, cunoscători ai realităților de teren ale județului Timiș, fără nici un fel de rezultat!). Cele mai reprezentative exemple, în acest context, sunt siturile din LMI Timiș 2004 de la Bencecu de Jos – Cetatea „Dosul” (fortificație medievală), Giarmata – „Cetățuica” (fortificație medievală), Izvin – „După Vii” (așezare paleolitică), Pădureni – „Seliște” (așezare neolitică), Ianova – „Cetatea turcească” (cetate turcească, *Sic!*), Ofsenița – „Gomila” (câmp de tumuli de epoca bronzului), Voiteg – „Seliște” (așezare medievală), Stanciova – „Grădiște” (așezare paleolitică), Giroc (fortificație de pământ din epoca bronzului), Unip „Ocoale”, Unip „Dealul Cetățuica” (așezări paleolitice), Moravița „La cărămidărie” (așezare neolitică) etc.

Un alt gen de dificultăți au fost generate de reperele și indiciile de localizare. Câteva exemple generale în acest sens: Becicherecu Mic – Situl arheologic „Dealul Crucii”, localizat în punctul numit „Satul vechi” (asupra acestui sit nu există bibliografie dar, totuși, pe hărțile cadastrale am putut localiza situl – de fapt, în acest areal larg se află încă alte patru situri, databile în epoca bronzului și epoca post-romană, mult mai mari, mai bogate și mai importante decât obiectivul medieval vizat de LMI); Bencecu de Jos – Cetatea „Dosul”, amplasată la 1,2 km NV de sat (în LMI Timiș 1992 lipsește virgula dintre cele două cifre, situl fiind, așadar, amplasat la 12 km NV de sat, ceea ce înseamnă 2 km V de localitatea Murani! Pentru identificarea sa în teren s-a desfășurat o activitate de doi ani, constând în zeci de ieșiri pe teren și sute de km parcurși, activitate soldată cu descoperirea a alte zeci de puncte arheologice în arealul Bencecu de Jos – Pișchia – Fibiș – Bencecu de Sus); Giarmata – „Cetățuica”, amplasat la 4 km de sat, fără indicarea punctului cardinal (activitatea de identificare a acestui punct, care nu este menționat în bibliografie și nu apare în toponimia locului, a durat doi ani, vezi *infra*); Giroc – Cetate de pământ (lipsește orice alt indiciu de localizare sau toponimie, singura precizare fiind că datează din epoca bronzului); Izvin – „După Vii” (în LMI Timiș 2004 în acest punct este plasată o așezare paleolitică; în bibliografia de specialitate nu există așa ceva, iar în teren, după aproape un an de cercetări, am descoperit o bogată așezare post-romană); Moșnița Veche – „Satu Bătrân” (în cazul acestui punct arheologic este o confuzie referitoare la locație, toponimie și atribuire cronologică, vezi *infra*); Pădureni – „Seliște” (singurul indiciu privind acest sit, în lipsa oricărei informații bibliografice, este dat de toponimul în sine care, pe hărțile topografice, acoperă un areal de cca. 200 ha, la sud de localitate; cercetările de teren întreprinse în mai multe zile și perioade ale anului, au descoperit obiective arheologice medieval-târzii de mici dimensiuni și câteva fragmente preistorice atipice și dificil de încadrat cultural); repere vagi și confuze există și în cazul siturilor de la Unip „Dealul Cetățuica”, Unip „Oceala” (inclusiv grafia toponimului este eronată, punctul fiind de fapt „Ocoale”, un areal de câteva sute de hectare, dispus între meandrele fosile ale râului Pogăniș și unde intensele cercetări de teren au evidențiat importante așezări, databile în diverse epoci istorice, dar nu și în paleolitic, așa cum era precizat în LMI); așezarea medievală de la Voiteg „Seliște” (care nu are nici un alt indiciu de localizare și nu apare menționat în nici o sursă bibliografică) a fost imposibil de reperat, întrucât toponimul respectiv nu există în hotarul cadastral al Voitegului, iar în contextul desfășurării unor periegeze s-ar descoperi, cu siguranță, numeroase așezări medievale.

Atribuirile cronologice ale siturilor au reprezentat un alt element de specificitate al LMI Timiș 2004. O bună parte dintre siturile înscrise în această listă s-au dovedit a fi, în urma verificărilor din teren, complet eronate ca și atribuire cronologică și culturală. În acest context general, dorim să aducem în atenție doar cazurile siturilor „paleolitice” de la Izvin „După Vii”, Unip „Dealul Cetățuica”, Unip „Oceala” (*sic!*), Stanciova „Grădiște”, sau al sitului „roman” de la Sânnicolau Mare „La fabrica de cărămizi”. Intensele cercetări de teren, care au vizat, în cazul siturilor incerte ca și localizare din LMI, un areal larg de investigare, au arătat numeroasele inadvertențe ale listei oficiale a siturilor arheologice monument istoric din județul Timiș.

2. Documentarea bibliografică, cartografică și analiza imaginilor satelitare:

Pornind de la informațiile furnizate de LMI Timiș 2004, următorul pas a vizat documentarea bibliografică și cartografică pentru a afla informațiile necesare identificării, cu precizie, a obiectivului arheologic în teren. În etapa preliminară de identificare a siturilor, nu a interesat întreaga informație bibliografică despre punctul arheologic vizat, ci doar acele date care să ajute la localizarea sa în teren, detaliile informaționale urmând a fi abordate în

contextul redactării fișelor de sit. Așa cum precizăm și mai sus, volumul informațional despre cele 44 de obiective arheologice distincte a fost variat și poate fi împărțit în următoarele categorii:

a) obiective arheologice investigate prin săpături arheologice sistematice, cu rezultate publicate și care nu au generat dificultăți în identificarea lor în teren: Timișoara „Cioreni”, Bucovăț „Gruul cu cremene”, Chișoda „Gomila”, Făget „Cetate”, Herneacova „Cetate”, Hodoni „Pocioroane”, Hodoni „Pustă”, Jdioara „Cetate”, Mănăștiur „La mănăstire”, Opațița „Călășturi”, Remetea Mare „Gomila lui Gabor”, Românești „Dumbrăvița”, Românești „Peștera cu Apă”, Sănnicolau Mare „Seliște”, Satchinez „Grădiște”;

b) obiective arheologice investigate prin săpături arheologice sistematice, cu rezultate publicate parțial sau complet inedite, care au generat dificultăți de identificare în teren: Voiteg „Groapa cu Vulpi”;

c) obiective arheologice neinvestigate, cu informații bibliografice superficiale, dar care sunt monumente vizibile, cunoscute de localnici sau identificabile în hărțile topografice sau imaginile satelitare: Alioș „Cetatea turcească”, Chișoda „Valu roman”, Ianova „Cetatea turcească”, Mașloc „Șanțul turcilor”, Seceani „La cetate” etc.;

d) obiective arheologice menționate LMI Timiș, regăsite în sursele documentare, dar a căror identificare concretă în teren a presupus investigarea unui areal vast: Giarmata „Cetățuica”;

e) obiective arheologice cu atribuire cronologică eronată în LMI, fără bibliografie, dar care au putut fi identificate în teren prin coroborarea altor categorii de informații (discuții cu localnicii, informații cartografice sau analiza indicilor revelatori din imaginile satelitare): Izvin „După Vii”, Unip „Dealul Cetățuica”, Unip „Ocoale”, Stanciova „Grădiște” etc.;

f) obiective arheologice menționate în LMI, despre care nu a putut fi regăsită nici o informație și care nu au putut fi identificate în teren: Pădureni „Seliște”, Bencecu de Jos „Cetatea Dosul”;

g) obiective arheologice înscrise eronat în LMI Timiș 2004, Secțiunea Arheologie, dar ușor de identificat prin vizibilitatea lor în teren: Timișoara „Parcul Botanic” (obiectiv care ar trebui să facă parte din Lista Monumentelor Istorice. Secțiunea Monumente Istorice);

h) obiective arheologice menționate în LMI, dar care nu au putut fi identificate în teren și au fost înlocuite cu obiective mult mai reprezentative din arealul administrativ al aceleiași localități: Necropola din Hallstatt și Laténe de la Periam înlocuită cu obiectivul Periam „Movila cu șanț”, respectiv așezarea medievală Voiteg „Seliște” înlocuită cu *tell*-ul fortificat Voiteg „La Vii SV”.

Un rol deosebit de important, mai ales în etapa de redactare a fișelor de sit, l-au constituit hărțile istorice habsburgice, reprezentând prima ridicare topografică militară a Banatului (1769-1772) și cea de-a doua ridicare topografică militară a Banatului (1806-1869). Prima ridicare cartografică a Banatului (scara aproximativă 1:28.800)⁹ furnizează date deosebite pentru reconstituirea peisajului geografic de dinainte de masivele lucrări de hidroameliorații și amenajarea teritoriului, surprinzând vechile cursuri de râuri și brațe de divagare, pentru zona de câmpie joasă. Hărțile cu zona vestică a Câmpiei Banatului figurează concentrările și dispunerea câmpurilor de tumuli, multe dintre aceste movile jalonând posibile trasee prin mlaștini, care acum au fost asanate, iar peisajul este radical schimbat (vezi *infra* discuția de la fișa de sit Checea 1). Traiectul celor trei linii de valuri „romane” este figurat, de asemenea, cu mare acuratețe pe aceste hărți, surprinzând sectoare care actualmente nu mai sunt vizibile, fiind distruse sau degradate. O parte dintre fortificațiile de pământ ale Banatului de câmpie, unele cunoscute cercetării științifice de specialitate, dar și unele inedite, apar figurate cu simbologia specifică (Alioș „Cetatea Turcească”, Unip „Dealul Cetățuica”, Giroc „Mescal” – vezi și *infra* discuția detaliată de la fișa Giroc 2).

A doua ridicare topografică militară a Banatului, realizată în prima jumătate a sec. XIX, surprinde mutațiile de peisaj survenite în contextul acțiunilor masive de sistematizare, figurând multe elemente arhitectonice cu conotație arheologică (valuri, șanțuri, fortificații, toponime). Unitarizarea, georeferențierea, coroborarea cu programul *Google Earth*^{TM} și

⁹ Die „Josephinische Aufnahme” – Siebenbürgen und das Banat von Temes / Transylvania and Temes, Arcanum Adatbázis Kft., Budapest, 2005. Materialul cartografic este disponibil, la înaltă rezoluție, și *online* pe *website*-ul http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Josephinische_Landaufnahme, (07.08.2010).

publicarea *on-line* pe *website*-ul www.arcanum.hu¹⁰, oferă un instrument de lucru extrem de util și important pentru identificarea unor obiective arheologice (vezi *infra* fișa Ofsenița).

Materialul cartografic utilizat în etapa de documentare a constat și din hărți topografice moderne, scara 1:100.000 și scara 1:25.000, emise de Direcția Topografică Militară, edițiile 1962 (versiunea alb-negru) și 1975 (versiunea color), care au reprezentat un instrument de lucru deosebit de util. De asemenea, în anumite situații (Becicherecu Mic, Moșnița Veche, Remetea Mare, Sânnicolau Mare, Sacoșu Turcesc, etc.) autoritățile publice locale ne-au pus la dispoziție, cu amabilitate, planurile cadastrale, scara 1:2000, 1:1000, pe care am putut regăsi unele informații importante pentru identificarea obiectivelor arheologice. Planurile cadastrale la scară mare, care conțin Planurile Urbanistice Zonale ale comunităților respective, reprezintă instrumente de lucru utile în întreprinderea de stabilire a statutului juridic al obiectivelor arheologice din Lista Monumentelor Istorice, având ca și finalitate integrarea în circuitul de protecție, stabilit de legislația în vigoare.

Hărțile topografice 1:25.000 sunt indispensabile activității de cercetare în teren, pornind de la etapele preliminare de identificare a toponimelor și până la urmărirea elementelor geomorfologice de detaliu. Pentru eliminarea confuziilor și ambiguităților de poziționare a obiectivelor arheologice descoperite în teren, suportul cartografic de detaliu trebuie utilizat obligatoriu. Au fost situații în care arealul de poziționare general al obiectivelor menționate în LMI Timiș a putut fi precizat doar prin analizarea hărților topografice 1:25.000, așa cum a fost cazul Pădureni „Seliște”. Utilitatea deosebită a acestor hărți a fost precizată îndeosebi în contextul activității de identificare și cartare a tumulilor din hotarele cadastrale ale localităților Checea, Nerău sau Vizejdia, movilele de pământ reprezentând repere importante în rețeaua națională de triangulație, fiind figurate cu mare acuratețe pe suportul cartografic. Un element care scade valoarea acestora, cel puțin pentru zonele de câmpie și, mai ales periurbane, este lipsa de actualitate, hărțile având o vechime de 35 de ani. Peisajul geografic s-a modificat substanțial în anumite areale (zona Moșnița Veche, Unip, Chișoda, Giroc, Timișoara etc.) datorită atât lucrărilor de îmbunătățiri funciare, cât și datorită dezvoltării urbane. Amplasarea, spre exemplu, a obiectivelor arheologice de la Moșnița Veche „Satul bătrân”, Chișoda „Gomila”, Unip „Ocoale” pe hărțile topografice 1:25.000, ediția 1975, prezintă o relevanță scăzută, peisajul actual fiind radical modificat față de cel de acum trei decenii și jumătate. În majoritatea celorlalte situații suportul informațional oferit de acest material cartografic este unul actual și deosebit de util.

În ceea ce privește importanța utilitarului *Google Earth*^{TM} în realizarea proiectului, aceasta a fost inferioară în momentul desfășurării acestuia față de prezent. Între 2006-2007 arealul de acoperire cu imagini de înaltă rezoluție se rezuma la existența unor benzi, grupate pe axa Timișoara – Arad, astfel încât cea mai mare parte a suprafeței județului Timiș, îndeosebi extremitățile estice, vestice și sudice nu dispuneau de o asemenea facilitate (pentru detaliile problematice vezi *infra* L. Bolcu, *Utilizarea programului Google Earth*^{TM} *în realizarea proiectului eGISpat Timiș*).

3. Echipa și logistica de teren:

Pentru derularea activității de teren echipa de investigație a fost formată, întotdeauna, din minim un arheolog și unu până la patru studenți, familiarizați cu activitatea de cercetare în teren. În cadrul proiectului, desfășurat între august 2006 – decembrie 2007, la activitatea de cercetare de teren au participat următorii:

- Liviu Măruia (asist. univ. drd., arheolog); Dorel Micle (lect. univ. dr., arheolog) coordonare activitate de cercetare în teren pentru identificarea și delimitarea obiectivelor arheologice; operare Stație Totală, operare prismă;
- Adrian Cîntar (prep. univ., arheolog): operare Stație Totală, participant activități cercetare în teren pentru identificarea și delimitarea obiectivelor arheologice;
- Mircea Ardelean (lect. univ. drd., geograf): operare Stație Totală;
- Leonard Dorogostaiski (inginer, voluntar): participant activități cercetare în teren pentru identificarea și delimitarea obiectivelor arheologice; operare Stație Totală; operare prismă

¹⁰ Arcanum Adatbázis, *Second Military Surveys of Hungarian Kingdom on Google maps*, http://archivportal.arcanum.hu/maps/html/katfelm2b_google.html, (07.08.2010).

- Andrei Stăvilă, Lavinia Bolcu, Oana Borlea, Lucian Vidra, Marius Stanciu, Cosmin Matei, Ștefan Boldișor (studenți, voluntari): participant activități cercetare în teren pentru identificarea și delimitarea obiectivelor arheologice; operare Stație Totală; operare prismă;
- Alexandru Berzovan, Alice Abagiu (studenți, voluntari): participant activități cercetare în teren pentru identificarea și delimitarea obiectivelor arheologice;

Pe lângă aceștia, la activitățile de teren au mai participat, sporadic, și studenții Tiberiu Uritescu, Tiberiu Olah, Mihaela Vasile, Alina Apostu, Daniela Șuticău, Margareta Măndoiu, Natalia Mihai, Alin Bătrân, Teodora Titiroaga, Cristina Băltărețu, Radu Răzvan, Borteș Andrei.

Aparatura de specialitate utilizată în desfășurarea proiectului a fost achiziționată prin câștigarea unor granturi pentru dotări de laboratoare, finanțate de Ministerul Educației și Cercetării, precum și din fonduri proprii ale Universității de Vest din Timișoara. O parte din aparatură a fost achiziționată pe parcursul desfășurării proiectului. Logistica utilizată în etapele de achiziție și procesare a datelor a constat din următoarele echipamente:

- Autoturisme Dacia 1310; Dacia Logan
- Stație Totală Leica TCR 1205 și accesorii (trepied, baston și prismă)
- Stație Totală Leica TC 407 și accesorii (trepied, baston și prismă)
- Receiver GPS MIO P550
- Stație grafică FS Celsius M440
- Stații emisie-recepție Motorola
- Eclimetru laser Leica A8
- Camera foto Sony DSC-R1

4. Cercetarea arheologică de teren:

a) informările la fața locului (informări la localnici și autorități publice locale):

Prin specificul proiectului, membri echipei de cercetare au fost prezenți în numeroase locații din județ, prilej cu care a trebuit să intre în relație cu autoritățile locale pentru culegerea de date despre locația unor situri cu indicii de amplasament incerte, sau despre regimul juridic, topografic și cadastral al acestora. În majoritatea cazurilor ne-am bucurat de amabilitatea și concursul funcționarilor primăriilor respective, (de exemplu la Remetea Mare, Sânnicolau Mare, Moșnița Nouă, Sacoșu Turcesc sau Moravița). Reversul medaliei a fost oferit de unul dintre funcționarii primăriei Voiteg care, deranjat de faptul că nu aveam ținutele „domnilor” de la oraș și, în plus, depășisem programul de audiențe cu 15 minute, neținând cont că noi veneam de pe teren, căutând un sit care era în patrimoniul primăriei domniei sale, ne-a poftit vehement afară din sediul primăriei, numindu-ne „ciubucari”, în virtutea faptului că ne depășeam atribuțiile de profesori de catedră și lucram la un proiect de cercetare în afara programului didactic. Îi „mulțumim” călduros și pe această cale! În același context, ne îndreptam întreaga „gratitudine” pentru „promptitudinea” răspunsului unor funcționari din primăria Banloc care, în urma vizitei noastre de la sediul primăriei din august 2007 pentru dobândirea informației topografice necesare localizării unui punct arheologic aflat în arealul de competență al acestei primării, s-au angajat să transmită informația cerută în maxim o săptămână. Nu dispunem de această informație nici până în ziua de astăzi!

De asemenea, în anumite situații am primit informații deosebit de utile de la pasionați ai istoriei locului, așa cum a fost cazul d-lor Eftimie Ivănoiu (Remetea Mare, care ne-a însoțit în teren pentru identificarea punctelor arheologice de la „Gomila lui Pituț”, „Gomila lui Gabor”, „Cetate”) sau Vasile Ianoșev (Pișchia, care ne-a pus la dispoziție, cu mărinimie, monografia redactată și publicată de domnia sa și care ne-a fost un util instrument de lucru, alături de informațiile amabile oferite). Nu putem decât să ne exprimăm regretul faptului că nu cunoaștem numele unui bătrânel din localitatea Românești care, timp de două zile, în septembrie 2007, ne-a ajutat la identificarea în teren a siturilor paleolitice de la Românești „Dealul Viei” și „Dumbrăvița” și a avut mărinimia de a ne găzdui în propria casă. Tuturor le mulțumim cu căldură.

Nu putem omite ajutorul deosebit de prețios oferit de numeroși localnici, anonimi pentru noi, din multe dintre localitățile în care am desfășurat cercetări de teren pentru identificarea unor situri arheologice despre care indicațiile bibliografice și cartografice erau extrem de sărace sau lipseau cu desăvârșire. Discuțiile purtate cu foști ingineri agronomi, președinți de C.A.P., tractoriști, ciobani, oameni în vârstă, etc. pentru identificarea unor toponime care nu există în hărțile topografice de mare acuratețe pe care le aveam noi la dispoziție sau în

planurile cadastrale ale primăriilor, au restrâns mult arealul de investigație sau chiar au oferit date precise pentru descoperirea unor situri (cazul, spre exemplu, al obiectivelor de la Stanciova „Grădiște” sau Unip „Dealul Cetățuica”). Cu acest prilej am adunat și un bogat folclor despre comori uriașe, morminte blestamate, cetăți misterioase și tunele care străbat Banatul în lung și în lat și pe care nimeni nu îndrăznește să le cerceteze! În aceste condiții, multe dintre ieșirile noastre pe teren la siturile „problematică” ca și localizare (de exemplu Pădureni „Seliște”, Voiteg „Seliște”, Stanciova „Grădiște”, Giarmata „Cetățuica”, Bencecu de Jos „Dosul”, Sânnicolau Mare „Cărmidărie”, Izvin „După Vii”, Moravița „La Cărmidărie”, Unip „Oceala” și „Dealul Cetățuica”, Ofsenița „Gomila”, etc.) au devenit adevărate anchete sociologice, în care trebuia să „cernem” o informație pestriță, incertă și variată.

b) cercetarea arheologică de teren pentru identificarea și delimitarea arealelor obiectivelor arheologice din LMI Timiș 2004:

Activitatea de identificare, delimitare, topografiere, culegere de date arheologice și de reconstituire a mediului ambiant pentru obiective dispuse la scara unui județ întreg a generat, de asemenea, anumite elemente specifice. Faptul că aproape jumătate din siturile înscrise în Lista Monumentelor Istorice a județului Timiș, Secțiunea Arheologie, nu dispuneau de nici un indiciu privind localizarea, a determinat desfășurarea unor intense cercetări arheologice de teren (periegheze), desfășurate în cele mai diferite și, uneori, dificile condiții, fiind parcurși zilnic zeci de km pe arături, noroaie, terenuri desfundate, pante de dealuri sau de munte. Condițiile meteorologice diferite de lucru (canicule de peste 40° C în cazul identificării și topografierii tumulilor din hotarele localităților Nerău, Vizejdia sau Ofsenița; viscoalele și ploile de la Stanciova, Remetea Mare „Gomila lui Gabor”, Unip „Ocoale”; terenurile desfundate de la Izvin „După Vii” sau Dejan „Cărmidărie”, etc.) au reprezentat elemente specifice muncii de cercetare de teren.

De asemenea, multe dintre obiectivele arheologice topografiate au impus o abordare care trebuia să depășească obstacolele naturale: situl arheologic de la Unip „Dealul Cetățuica” este acoperit în proporție de 80% de o vegetație formată din arbuști spinoși, pentru topografierea obiectivului cu o suprafață de 6,3 ha lucrându-se efectiv două săptămâni, majoritatea punctelor fiind citite după ce purtătorul prisme parcurgea târâș pe sub spini, câțiva metri; situații similare am întâlnit și în cazul siturilor de la Făget „Cetate”, Jdioara „Cetate”, Herneacova „Cetate”, etc.; obiectivele arheologice de la Seceani „La Cetate”, Ianova „Cetatea turcească” sau Bucovăț „Gruul cu cremene” erau acoperite, la momentul vizitei noastre, cu urzici și scaieți de peste 2 metri înălțime care au trebuit parcurși de zeci de ori pentru culegerea celor câteva sute de puncte pentru reconstituirea tridimensională; pentru ridicarea topografică tridimensională a sectorului cu locuire umană din „Peștera cu Apă” de la Românești a fost necesară pregătirea speologică și echipamentul specific parcurgerii cavităților subterane; pentru topografierea siturilor de la Sânnicolau Mare „Seliște” sau Giarmata „Cetățuica” am fost nevoiți să parcurgem zeci de km pe o arătură noroioasă și desfundată de ploile primăverii. În aceste condiții, pentru străbaterea a sute de km pedestru, sau de „rezolvare” a unor dificultăți din teren (traversarea de mlaștini, pâraie, târâșuri prin sau pe sub spini, parcurgerea de suprafețe noroioase sau alunecoase, escaladarea unor obstacole – ziduri de cetăți, pereți abrupti, etc., cățărarea în copaci înalți pentru imagini de ansamblu al unor situri, parcurgerea de peșteră, etc.) membrii echipei de cercetare de teren au trebuit să dispună de o condiție fizică bună, disponibilitate la efort și experiența activității pe teren accidentat. Multe dintre obiectivele arheologice au fost investigate în urma unor campuri cu cortul, în cele mai diferite condiții de teren și meteorologice.

Cei aproape doi ani de cercetări de teren au impus deplasarea în locații dintre cele mai variate, majoritatea siturilor fiind departe de căile de comunicație (șosele sau drumuri carosabile), astfel încât, la finalul proiectului, s-au contorizat circa 18.000 km conduși pe drumuri de pământ, drumuri forestiere sau în afara oricărui drum. Îndemânarea dobândită în depășirea numeroaselor obstacole ivite pe parcurs, în condițiile în care aparatul de lucru trebuia transportată până aproape de punctul de lucru, a făcut ca mașinile noastre personale să devină adevărate autovehicule de teren, comportându-se, în majoritatea cazurilor exemplar.

c) adaptarea tehnicilor de topografiere la realitățile geografice locale:

Pentru ridicarea topografică s-a folosit două Stații Totale Leica TC 407, respectiv Leica TCR 1205, precum și accesorii (trepied, baston și prismă). Prima operațiune a constat din

identificarea sitului pe teren și a limitelor acestuia, în acest scop realizându-se o periegheză sistematică a arealului. După determinarea limitelor sitului, s-a trecut la alegerea punctului de stație astfel încât dintr-o singură locație să fie vizibile cât mai multe puncte caracteristice. S-au determinat coordonatele geografice (lat/long) ale punctului de stație care au fost transformate în coordonate Stereo 70. În unele cazuri punctele caracteristice erau mascate de vegetație sau de diverse forme de relief, astfel că a fost necesară schimbarea punctului de stație, operație care poate interveni de mai multe ori. Personalul necesar pentru ridicarea topografică a constat din 2 sau 3 persoane: un operator stație totală și unul sau doi operatori prismă (la siturile arheologice mai complexe și mai întinse s-a lucrat cu două prisme). Operatorii de la prismă au fost reprezentați de persoane familiarizate cu munca de cercetare arheologică, în vederea stabilirii corecte a punctelor caracteristice și a limitelor sitului. Punctele caracteristice au fost luate la intervale care au ținut de situația locală: în cazul unei așezări larg evazate, ștearsă în relief care se identifică doar prin urmele de cultură materială ceramică, reperate pentru ridicarea limitelor și a punctelor de cotă (în vederea realizării reprezentării tridimensionale) au fost mai distanțate (5-8 m); pentru siturile unde se păstrează ziduri sau fundații de case, distanțele dintre punctele caracteristice au fost de 0,2-1 m.

III. Procesarea informației pentru proiectul de cercetare științifică:

1. Crearea planurilor topografice:

Datele rezultate în urma măsurătorilor au fost convertite din formatul nativ al programului de achiziție al stație într-un format accesibil programelor de tip GIS. Fiecare ridicare topografică s-a considerat un *job* separat pentru care s-a creat câte un director (*folder*). Fișierele cu extensia *.gsi* (formatul nativ) au fost importate utilizând programul de descărcare a datelor din stație *Leica Geo Office Tools* și au fost salvate sub extensia *.csv*. S-a deschis acest fișier în programul *MS Office Excel* și se prelucrează primar datele pentru a putea fi citite de programul *ArcMap (ArcGIS 9.1)*. Prelucrarea constă în suprimarea primei coloane corespunzătoare ID-ului punctelor și introducerea pe primul rând în capul de tabel a numelui axei coordonatelor pe care o reprezintă valorile de pe coloana respectivă (respectiv *x*, *y* sau *z*). După această modificare extensia fișierului a fost schimbată în *.txt* și sub acest format datele au fost importate în programele de tip GIS pentru prelucrare, *ArcMap (ArcGIS)* sau *CartaLinx*. Tot în această etapă s-a realizat și verificarea datelor pentru a descoperi anterior oricăror prelucrări orice neconcordanță cu realitatea din teren. Verificarea a urmărit aspecte legate de: coordonatele punctelor, altitudinea lor, concordanța cu harta topografică etc.

Pentru realizarea planului sitului punctele rezultate în urma ridicării topografice au fost suprapuse în programul *ArcMap* peste o hartă topografică georeferențiată a zonei sau o aerofotogramă pentru a încadra situl în zonă. Pe hartă s-a delimitat aria de protecție a sitului așa cum a fost ea identificată și în teren prin ridicarea topografică și s-au trecut elementele constitutive ale așezării atunci când a fost cazul (ziduri, ruine, urme de case, fundații). Au fost figurate de asemenea, elemente ale cadrului înconjurător care se constituie ca repere marcante vizibile în peisaj în vederea identificării sitului (drumuri, vetre de localități, gospodării izolate, hidrografia, linii de înaltă tensiune și stâlpii asociați etc.). Planul a fost completat cu elemente necesare orientării și citirii lui: scară, direcția nord și coordonatele Stereo70, precum și o legendă.

În afara planului de situație, pentru fiecare sit arheologic s-au realizat o serie de modelări al căror rezultat este reprezentat prin blocdiagrame ce prezintă situl tridimensional în aria în care s-a efectuat ridicarea topografică. Acest lucru scoate în evidență mai mult decât planul o serie de caracteristici ale lui: situarea de regulă pe înălțimi, evidențierea zonelor mai abrupte și a celor mai line, fizionomia zidurilor sau a valurilor ș. a. Modelarea tridimensională s-a realizat prin modulul *Spatial Analyst* din cadrul programului *ArcMap (ArcGIS 9.1)*, folosindu-se mai multe metode de interpolare (*IDW*, *Krigging*, *Spline*), în funcție de aranjamentul punctelor.

2. Întocmirea fișelor de sit:

În baza contractului de cercetare științifică, informația acumulată în urma investigațiilor arheologice de teren a fost procesată și predată beneficiarului, în speță Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural a Județului Timiș, sub forma unor fișe de sit standardizate, după următorul format:

Fișa analitică a sitului: (reprezintă denumirea localității)

1. date despre localizare sit:

- a. cod sit:** reprezintă codul RAN al obiectivului arheologic.
- b. cod SIRUTA:** codul localității respective.
- c. cod LMI:** codul sitului, înscris în LMI Timiș 2004.
- d. localitate:** numele localității.
- e. unitate administrativă superioară:** numele unității administrative de care aparține localitatea în arealul căreia se află obiectivul arheologic.
- f. punct:** punctul toponimic unde este amplasat obiectivul arheologic.
- g. reper localizare:** repere generale de amplasament ale obiectivului arheologic.
- h. reper hidrografic:** repere generale de poziționare ale obiectivului arheologic, în raport cu o sursă permanentă de apă.
- i. parcelă cadastrală:** numele și numărul parcelei cadastrale, preluat din hărțile cadastrale ale consiliului local.
- j. regim juridic:** statutul juridic al parcelei/parcelelor care suprapun obiectivul arheologic.
- k. forma de relief:** se bifează forma de relief generală din listă.
- l. descriere geografică:** descrierea locației cu specificul elementelor microgeografice în care este amplasat obiectivul arheologic.
- m. suprafață sit:** suprafața, exprimată în hectare, a arealului topografiat.
- n. stare de conservare:** s-a subliniat gradul de conservare al monumentului arheologic în momentul cartografierii sale.
- o. date GPS: latitudine, longitudine, altitudine:** coordonatele spațiale ale zonei centrale a obiectivului arheologic.
- p. stare actuală:** s-a menționat starea terenului la momentul realizării ridicării topografice a sitului.

2. date arheologice despre sit:

- a. cod ansamblu:** subdiviziunea codului RAN a obiectivului arheologic.
- b. nume ansamblu:** denumirea obiectivului arheologic, așa cum este ea cunoscută în literatura de specialitate sau cum apare menționată în LMI Timiș 2004.
- c. tip ansamblu:** se bifează tipologia cunoscută din nomenclatorul oficial al siturilor arheologice din România.
- d. date:** se precizează datarea generală a obiectivului, pornind de la datele furnizate de literatura de specialitate a obiectivului arheologic, date coroborate cu observațiile preliminare efectuate asupra materialului arheologic recoltat din teren.
- e. perioada:** reprezintă o subîmpărțire, utilizând itemii de periodizare cunoscuți din nomenclatorul oficial al siturilor arheologice din România.
- f. cultura:** acest câmp a putut fi completat doar în cazul siturilor investigate prin cercetări arheologice sistematice, cu rezultate publicate. Analiza preliminară a materialului arheologic recoltat în cercetările de teren nu a permis, în acea etapă, precizări cronologice și atribuiri culturale de detaliu.
- g. faza culturală:** acest câmp a fost legat indisolubil de precedentul și a putut fi completat doar în puține situații.
- h. observații:** rolul câmpului este acela de a puncta observații generale despre amploarea investigațiilor arheologice, cât și importanța sau relevanța științifică a descoperirilor.

3. imagini

- a. fotografii de suprafață:** în acest câmp se introduc fotografiile de suprafață cele mai reprezentative ale obiectivului arheologic, realizate în momentul efectuării ridicării topografice, după ce au fost prelucrate în programul *CorelDraw(R).12*.
- b. fotografii satelitare:** pentru completarea acestui câmp, s-a utilizat programul *Google Earth™*, fiind salvată și prelucrată o imagine cu locația sitului.

c. fotografiile artefacte: în etapa desfășurării proiectului, elemente obiective (lipsa de timp) nu au permis completarea acestui câmp.

4. date cartografice:

a. harta sitului: reprezintă suportul cartografic, creat pe baza ridicării topografice cu Stația Totală, în care sunt precizate principalele elemente de planimetrie ale obiectivului arheologic.

b. harta topografică: s-a realizat un crop dintr-o hartă topografică 1:25000, care a fost prelucrat astfel încât să se surprindă locația exactă a amplasamentului sitului.

c. harta GIS: reprezintă suportul cartografic, creat pe baza ridicării topografice cu Stația Totală, conținând planurile 2D simple (doar curbele de nivel și elementele de planimetrie ale obiectivului), 2D color (modelul numeric al terenului peste care sunt suprapuse elementele de planimetrie ale obiectivului), 3D (reconstituirea virtuală a elevației terenului, exportată în formatul .jpg, surprinzând elementele morfologice specifice obiectivului).

5. bibliografie: sunt precizate sursele bibliografice generale și de detaliu, utilizate în redactarea prezentei fișe de obiectiv.

6. alte informații despre sit: câmpul cuprinde informații generale despre starea de conservare sau despre riscurile de degradare la care este supus obiectivul arheologic.

Timpul scurt avut la dispoziție pentru activitatea de cercetare în teren, dar și pentru procesarea și prelucrarea datelor în laborator (august 2006 - decembrie 2007), a făcut ca în formatul de fișă prezentat mai sus informațiile despre obiectivul arheologic să nu poată fi detaliate la nivelul dorit. Experiența a arătat că pentru procesarea întregului volum informațional acumulat în contextul activității de identificare, delimitare și topografiere a siturilor arheologice din LMI Timiș 2004, au mai fost necesari încă peste doi ani de muncă (ianuarie 2008 - august 2010).

IV. Redactarea monografiei siturilor arheologice din Lista Monumentelor Istorice a județului Timiș, 2004:

După încheierea și predarea datelor, conform stipulațiilor celor două contracte de cercetare științifică, informațiile istorico-geografice și materialul arheologic recoltat în teren în intervalul 2006-2007, au fost procesate detaliat, în vederea unei prezentări monografice. Încă de la început, trebuie să precizăm că intenția studiului este aceea de a prezenta și aborda unitar strict informațiile culese din teren, fără a avea pretenția unei lucrări de arheologie clasică. Trebuie ținut cont și de faptul că majoritatea obiectivelor arheologice din LMI Timiș 2004 nu s-au bucurat de investigații arheologice sistematice, astfel încât materialul arheologic recoltat din teren poate fi considerat ca fiind inedit.

De la procesarea primară a materialului arheologic și până la redactarea fișelor de sit detaliate, membri echipei de cercetare au parcurs mai multe etape, desfășurate pe parcursul a peste doi ani. Așa cum precizăm și mai sus, în contextul activității de identificare a obiectivelor arheologice din LMI Timiș, au fost descoperite alte câteva sute de obiective arheologice, majoritatea inedite. Procesarea materialului arheologic s-a realizat unitar, cuprinzând atât obiectivele înscrise în listă, cât și cele colaterale, non-LMI. A rezultat, astfel, un volum informațional important, care a determinat și apariția unor indicative „ciudate” pentru obiectivele LMI, generate de procesarea globală a materialului arheologic (de ex. Giroc, Obiectiv 2; Unip Obiectiv 2; Unip, Obiectiv 6; Stanciova, Obiectiv 2; Dejan, Obiectiv 9 etc.).

Prima operațiune a constat în spălarea și sortarea materialului arheologic recoltat în teren. Ulterior s-a trecut la fotografierea de înaltă rezoluție (minim 7 MP) a fiecărui artefact, fotografie executată din două unghiuri (față/verso). Un element important a fost reprezentat de numărul mare de artefacte care trebuiau fotografiate într-un timp scurt și în condiții de bună calitate, astfel încât s-au aplicat numeroase metode și formule tehnice de eficientizare a procesului. Stocarea informației digitale (cca. 125 GB, reprezentând peste 100.000 de fotografii de artefacte), dar și operarea eficientă cu aceasta a determinat crearea unor baze informaționale.

Materialul arheologic brut a fost sortat, inventariat și clasat, iar piesele tipice și reprezentative au fost desenate. Această activitate, dat fiind volumul mare de date, a fost

efectuată de mai multe persoane (studenți), fapt care a putut genera o oarecare lipsă de unitaritate stilistică în redarea grafică. Desenul artefactelor s-a desfășurat sub coordonarea și supravegherea unor arheologi familiarizați cu această activitate.

După desenare și marcarea cu indicativul specific (localitatea, numărul obiectivului și al artefactului), piesele arheologice au fost fotografiate din nou, la scară. Fiecare dintre aceste fotografii a fost apoi procesată în programul *Corel Photo-Paint 12.*, spre a se elimina umbrele sau *background*-ul și s-au creat fișiere distincte, nominalizate specific. Desenele au fost scanate și procesate în același program de editare, urmărind-se, de asemenea, eliminarea neclarităților de imagine și curățarea pixelilor, fiecare desen fiind exportat apoi în formatul .jpg, nominalizat specific.

Pentru redactarea fișelor de sit detaliate a fost necesară o activitate complexă de documentare bibliografică de detaliu pentru fiecare obiectiv, care a fost apoi coroborată cu toate celelalte categorii de date: geografice, topografice, arheologice etc.

Partea teoretică a lucrării cuprinde articole tematice, care punctează o parte din activitățile desfășurate în activitatea de realizare a proiectului de cercetare științifică și în etapele ulterioare de procesare a informațiilor.

V. Concluzii

În ansamblul său, activitatea de redactare a lucrării *ArheoGIS. Baza de date a patrimoniului arheologic cuprins în Lista Monumentelor Istorice a județului Timiș. Rezultatele cercetărilor de teren* a presupus un efort substanțial, desfășurat într-un interval de patru ani, sub auspiciile unei sintagme care **ar trebui** să guverneze orice activitate: **muncă în echipă**.

**REPERTORIUL SITURILOR ARHEOLOGICE DIN LISTA MONUMENTELOR ISTORICE
A JUDEȚULUI TIMIȘ. EDIȚIA 2010. CONSIDERAȚII GENERALE**

Această parte a lucrării abordează punctual fiecare obiectiv arheologic din Lista Monumentelor Istorice a Județului Timiș. Secțiunea Arheologie 2004, prezentând detaliat informațiile care au putut fi acumulate despre obiectivul respectiv în urma coroborării datelor bibliografice cu cele culese din teren, în intervalul 2006-2010. Scopul unui asemenea demers a fost acela de a prezenta „dosarul” actualizat al obiectivelor arheologice, devenind un instrument de lucru util atât specialiștilor cât și administrației publice locale care are în administrare un obiectiv de patrimoniu. De asemenea, trebuie precizat faptul că artefactele integrate fișelor de sit provin exclusiv din cercetări de teren, astfel încât nu pot avea valoarea celor descoperite în urma unor cercetări arheologice de săpătură. Ele constituie elementul probatoriu pentru stabilirea unor atribuiri culturale generale, îndeosebi în cazul obiectivelor despre care, până în acest moment, nu existau nici un fel de informații, iar periodizările din LMI s-au dovedit a fi eronate (situația siturilor „paleolitice” de la Stanciova, Izvin sau Unip, de exemplu). În contextul în care materialul arheologic recoltat din cele 44 de obiective distincte are o limitare cronologică din paleoliticul superior și până la începuturile sec. XIX, echipei de cercetare i-a fost imposibil să emită precizări cronologice sau atribuiri culturale de detaliu. Prezentarea materialului arheologic, atât sub formă de fotografie digitală, cât și de desen, oferă celor interesați un instrument de lucru care va permite alte nuanțări de detaliu. În cazul obiectivelor investigate prin cercetări arheologice sistematice, informațiile utilizate în prezentul studiu se bazează strict pe datele publicate, putând apărea anumite inadvertențe între cele enunțate de noi și realitățile descoperite prin săpătură (în cazul obiectivelor investigate, dar publicate superficial).

Baza informațională pe care am utilizat-o în derularea proiectului de cercetare, din care a rezultat prezentul studiu, este reprezentată de Lista Monumentelor Istorice a Județului Timiș, Secțiunea Arheologie 2004.

**LISTA MONUMENTELOR ISTORICE. SECȚIUNEA ARHEOLOGIE, 2004
Județul Timiș¹**

Nr. crt.	Cod LMI 2004	Denumire	Localitate	Adresă	Datare
1.	TM-I-s-B-06049	Situl arheologic de la Timișoara	municipiul TIMIȘOARA	"Cioreni"	
2.	TM-I-m-B-06049.01	Așezare medievală timpurie	municipiul TIMIȘOARA	"Cioreni"	Epoca medievală timpurie
3.	TM-I-m-B-06049.02	Așezare daco-romană	municipiul TIMIȘOARA	"Cioreni"	sec. III - IV Epoca daco-romană
4.	TM-I-s-A-06050	Fortificațiile cetății Timișoara	municipiul TIMIȘOARA	Calea Aradului 1 Parcul Botanic	sec. XVIII Epoca medievală târzie
5.	TM-I-s-B-06051	Cetate de pământ	sat ALIOȘ; comuna MAȘLOC	"Cetatea Turcească"	sec. XIV - XV Epoca medievală
6.	TM-I-s-B-06052	Situl arheologic "Dealul Crucii"	sat BECICHERECU MIC; comuna BECICHERECU MIC	"Satul vechi"	sec. XIV - XV Epoca medievală
7.	TM-I-s-B-06053	Cetatea "Dosul"	sat BENCECU DE JOS; comuna PIȘCHIA	"Dosul", la 1,2 Km. NV de sat	sec. XII - XIV Epoca medievală
8.	TM-I-s-B-06054	Tell -ul de la Bucovăț	sat BUCOVĂȚ; comuna REMETEA MARE	"Gruniul cu cremene"	mil. IV a. Chr. Neolitic
9.	TM-I-s-A-06055	Cetatea Morisena	sat CENAD; comuna CENAD		sec. X - XVII Epoca medievală
10.	TM-I-s-B-06056	Câmp de tumuli	sat CHECEA; comuna CHECEA	În hotarul satului	mil. II a. Chr. Epoca bronzului
11.	TM-I-s-B-	Tell -ul de la Chișoda	sat CHIȘODA;	"Livezile", la 1 Km	mil. IV a. Chr.

¹ Cf. <http://www.dccpcnrtimis.ro/monumenteTM.htm>. Aceeași listă pe *website*-ul Ministerului Culturii și Patrimoniului Național <http://www.cultura.ro/sectiuni/Patrimoniu/Monumente/lista/timis.pdf>.

**REPERTORIUL SITURILOR ARHEOLOGICE DIN LISTA MONUMENTELOR ISTORICE
A JUDEȚULUI TIMIȘ. EDIȚIA 2010. CONSIDERAȚII GENERALE**

	06057		comuna GIROC	NE de sat	Neolitic
12.	TM-I-s-B-06058	Val roman	sat CHIȘODA; comuna GIROC	Extravilan, între CE T și Șag	mil. I p. Chr. Epoca romană
13.	TM-I-s-A-06059	Cetatea medievală de la Făget	oraș FAGET	"Cetate", la 500 NE de oraș	sec. XV - XVII Epoca medievală
14.	TM-I-s-B-06060	Cetățuica	sat GIARMATA; comuna GIARMATA	"Cetățuica", la 4 km de sat	sec. XIV - XV Epoca medievală
15.	TM-I-s-B-06061	Cetate de pamânt	sat GIROC; comuna GIROC		mil. II a. Chr. Epoca bronzului
16.	TM-I-s-A-06062	Așezarea fortificată de la Herneacova	sat aparținător HERNEACOVA; oraș RECAȘ	"Cetate"	mil. I a. Chr. Hallstatt, Latène
17.	TM-I-s-B-06063	Situl arheologic de la Hodoni	sat HODONI; comuna SATCHINEZ	"La Picioare"	
18.	TM-I-m-B-06063.01	Necropolă	sat HODONI; comuna SATCHINEZ	"La Picioare"	sec. XI - XII Epoca medieval timpurie
19.	TM-I-m-B-06063.02	Așezare	sat HODONI; comuna SATCHINEZ	"La Picioare"	mil. III a. Chr. Neolitic
20.	TM-I-s-B-06064	Așezare	sat HODONI; comuna SATCHINEZ		sec. III - IV Epoca daco-romană
21.	TM-I-s-B-06065	Cetate turcească	sat IANOVA; comuna REMETEA MARE	"Cetate Turcească", la 2 km S de sat	sec. XIV - XVI Epoca medievală
22.	TM-I-s-B-06066	Așezare	sat aparținător IZVIN; comuna RECAȘ	"După vii"	mil. VI a. Chr. Paleolitic
23.	TM-I-s-A-06067	Cetatea Jdioarei	sat JDIOARA; comuna CRICIOVA		sec. XIII - XVI. Epoca medievală
24.	TM-I-s-B-06068	Cetate medievală	sat MARGINA; comuna MARGINA		sec. XIV - XVI Epoca medievală
25.	TM-I-s-B-06069	Cetate de pamânt	sat MAȘLOC; comuna MAȘLOC	"Șanțul turcilor"	sec. XIV Epoca medievală
26.	TM-I-s-B-06070	Așezarea și biserica medievală de la Mănăștur	sat MĂNĂȘTUR; comuna MĂNĂȘTUR		sec. XIV Epoca medievală
27.	TM-I-m-B-06070.01	Ruine biserica	sat MĂNĂȘTUR; comuna MĂNĂȘTUR		sec. XIV Epoca medievală
28.	TM-I-m-B-06070.02	Așezare	sat MĂNĂȘTUR; comuna MĂNĂȘTUR		sec. XIV - XVII Epoca medievală
29.	TM-I-s-B-06071	Așezare	sat MORAVIȚA; comuna MORAVIȚA	"Islaz", "La Cărmidari"	mil. III a. Chr. Neolitic
30.	TM-I-s-B-06072	Tumuli	sat MOȘNIȚA VECHE; comuna MOȘNIȚA NOUĂ	"Satul batrân"	mil. II a. Chr. Epoca bronzului
31.	TM-I-s-B-06073	Câmp de tumuli	sat NERĂU; comuna TEREMIA MARE		mil. II a. Chr. Epoca bronzului
32.	TM-I-s-B-06074	Tumuli	sat OFSENIȚA; comuna BANLOC	"Gomila"	mil. II a. Chr. Epoca bronzului
33.	TM-I-s-B-06075	Fortificație medievală	sat aparținător OPATIȚA; oraș DETA		sec. XII - XVI Epoca medievală
34.	TM-I-s-B-06076	Așezare	sat PĂDURENI; comuna PĂDURENI	"Seliște"	mil. III a. Chr. Neolitic
35.	TM-I-s-B-06077	Necropolă	sat PERIAM; comuna PERIAM		mil. I a. Chr. Hallstatt, Latène
36.	TM-I-s-B-06078	Situl arheologic de la Remetea Mare, punct "Gomila lui Gabor"	sat REMETEA MARE; comuna REMETEA MARE	"Gomila lui Gabor"	
37.	TM-I-m-B-06078.01	Așezare	sat REMETEA MARE; comuna REMETEA	Gomila lui Gabor"	Epoca medieval timpurie

**REPERTORIUL SITURILOR ARHEOLOGICE DIN LISTA MONUMENTELOR ISTORICE
A JUDEȚULUI TIMIȘ. EDIȚIA 2010. CONSIDERAȚII GENERALE**

			MARE		
38.	TM-I-m-B-06078.02	Așezare	sat REMETEA MARE; comuna REMETEA MARE	"Gomila lui Gabor"	mil. I a. Chr. Hallstatt, Latène
39.	TM-I-s-B-06079	Mănăstire (ruine)	sat REMETEA MARE; comuna REMETEA MARE	"Cetate"	sec. XII - XVI Epoca medievală
40.	TM-I-s-B-06080	Așezare	sat ROMÂNEȘTI; comuna TOMEȘTI		mil. VI a. Chr. Paleolitic
41.	TM-I-s-B-06081	Situl arheologic de la "Peștera cu Apă"	sat ROMÂNEȘTI; comuna TOMEȘTI	"Peștera cu apă"	
42.	TM-I-m-B-06081.01	Așezare	sat ROMÂNEȘTI; comuna TOMEȘTI	"Vârful lui Filip"	Perioada de tranzitje la epoca bronzului
43.	TM-I-m-B-06081.02	Așezare în peșteră	sat ROMÂNEȘTI; comuna TOMEȘTI	"Peștera cu apă"	Neolitic
44.	TM-I-s-B-06082	Cetate de pământ	sat SATCHINEZ; comuna SATCHINEZ	"Grădiște"	sec. XIII - XVI Epoca medievală
45.	TM-I-s-B-06083	Așezare	oraș SÂNNICOLAU MARE	"Viile"	mil. II a. Chr. Epoca bronzului
46.	TM-I-s-B-06084	Așezare romană	oraș SÂNNICOLAU MARE	"La Fabrica de cărămizi"	sec. II - III Epoca romană
47.	TM-I-s-B-06085	Așezare medievală	oraș SÂNNICOLAU MARE	"Seliște"	sec. XII - XIII Epoca medievală timpurie
48.	TM-I-s-B-06086	Cetate de pământ	sat SECEANI; comuna ORȚISOARA		sec. XII - XIV Epoca medievală
49.	TM-I-s-B-06087	Așezare	sat aparținător STANCIOVA; oraș RECAȘ	"Grădiște"	mil. VI a. Chr. Paleolitic
50.	TM-I-s-B-06088	Așezare	sat UNIP; comuna SACOȘU TURCESC	"Oceala"	mil. VI a. Chr. Paleolitic
51.	TM-I-s-B-06089	Așezare	sat UNIP; comuna SACOȘU TURCESC	"Dealul Cetățuica"	mil. VI a. Chr. Paleolitic
52.	TM-I-s-B-06090	Tumuli	sat VIZEJDIA; comuna GOTTLÖB		mil. II a. Chr. Epoca bronzului
53.	TM-I-s-B-06091	Așezare medievală	sat VOITEG; comuna VOITEG	"Seliște"	sec. XII - XIV Epoca medievală
54.	TM-I-s-B-06092	Situl arheologic de la Voitec	sat VOITEG; comuna VOITEG	La 3 km V de sat	
55.	TM-I-m-B-06092.01	Necropolă	sat VOITEG; comuna VOITEG		sec. X Epoca medievală timpurie
56.	TM-I-m-B-06092.02	Așezare	sat VOITEG; comuna VOITEG	La 3 km. V de sat	mil. II a. Chr. Epoca bronzului
57.	TM-I-m-B-06092.03	Necropolă	sat VOITEG; comuna VOITEG		mil. II a. Chr. Epoca bronzului

Pentru întocmirea repertoriului siturilor arheologice din LMI Timiș am optat pentru utilizarea unor fișe standardizate, care să cuprindă cât mai multe informații despre obiectivul arheologic vizat. Activitatea de redactare a acestora a presupus mai multe etape distincte, care au implicat participarea întregii echipe de cercetare, după cum urmează:

- istoricul cercetărilor și procesarea datelor bibliografice despre sit: Liviu Măruia;
- datele geografice despre sit (punct, reper localizare, reper hidrografic, descriere geografică, coordonate GPS și Stereo 70): Liviu Măruia, Dorel Micle;
- prelucrarea imaginilor (*Google Earth*, imagini de suprafață, hărți topografice): Liviu Măruia, Dorel Micle, Lavinia Bolcu, Andrei Stavilă;
- realizarea planurilor topografice: Adrian Cîntar, Liviu Măruia, Dorel Micle, Mircea Ardelean;
- analiza parametrilor morfografici și morfometrici: Dorel Micle, Florin Petru Horak;

REPERTORIUL SITURILOR ARHEOLOGICE DIN LISTA MONUMENTELOR ISTORICE A JUDEȚULUI TIMIȘ. EDIȚIA 2010. CONSIDERAȚII GENERALE

- analiza datelor istorice despre sit: Liviu Măruia; Dorel Micle
- fotografia digitală a artefactelor: Liviu Măruia, Lavinia Bolcu, Lucian Vidra;
- desenarea artefactelor: Oana Borlea, Elena Pîrpîliță, Ioan Vedrilă, Andreea Gogoșanu (coordonatori Dorel Micle, Călin Timoc);
- procesarea digitală a fotografiilor și a desenelor scanate: Liviu Măruia, Andrei Stavilă, Lavinia Bolcu;
- inserarea imaginilor în fișiere: Liviu Măruia, Andrei Stavilă, Lavinia Bolcu;
- considerații asupra importanței sitului (starea de conservare, starea actuală, importanța și relevanța științifică, importanța turistică, propunere de restaurare): Liviu Măruia

Structura fișei de sit utilizată în analizarea celor 44 de obiective distincte din LMI Timiș prezintă următorul format:

I. Date LMI Timiș 2004:

a. informații LMI 2004: informațiile cu care se completează acest câmp sunt preluate întocmai cum apar ele în Lista Monumentelor Istorice a județului Timiș, Secțiunea Arheologie, 2004; preluarea lor se face pentru a indica punctul de plecare și datele inițiale folosite pentru identificarea siturilor în teren.

b. cod eGISpat 2010: reprezintă *ID*-ul obiectivului arheologic, creat de către membrii proiectului de cercetare în contextul procesării datelor. Acesta cuprinde numele localității și cifra sitului, creată aleatoriu, în ordinea procesării datelor. Materialul arheologic a fost procesat unitar, cuprinzând atât situri LMI, cât și obiective descoperite cu acest prilej, dar care nu fac parte din lista monumentelor. Au putut să apară astfel situații în care obiectivele LMI să dețină un astfel de cod care poate părea ieșit din context (Giroc 2, Unip 2, Unip 6, Dejan 9, Moșnița Veche 30, etc.).

II. Istoricul cercetărilor: acest câmp cuprinde, sintetic, toate categoriile de informații pe care le-am putut regăsi despre obiectivul arheologic în cauză. Prin acesta s-a încercat și lămurirea confuziilor sau inadvertențelor care există în raport cu unele situri.

III. Date geografice despre sit:

a. punct: acest câmp este completat cu microtoponimul aferent zonei în care a fost descoperit situl, acesta putând fi, fie cel uzitat și cunoscut de către localnici, fie cel prezent pe hărțile topografice. În cazul celor din urmă menționăm ca prezența acestuia pe hartă nu marchează un punct fix, ci, cel mai adesea un întreg areal care este cunoscut cu acea denumire (ex.: *Seliște*, *Cărămidărie* etc.).

b. reper localizare: acesta este generat de un procedeu de triangulație, realizat în programul *Global Mapper* (s-a folosit versiunea de trial a acestui *software*). Pentru a realiza aceasta, folosind ca suport harta topografică georeferențiată, scara 1: 100 000, se măsoară, distanța în linie dreaptă de la sit la anumite repere geografice fixe (cel mai adesea biserici) din centrul a trei localități apropiate, începând cu cea în a cărei hotar cadastral se regăsește situl. Se consemnează distanța măsurată cu ajutorul *Measure Tool*, prezentă în bara de unelte, sub meniul principal, precum și punctul cardinal aferent sitului, relativ la poziția reperului geografic.

c. reper hidrografic: în cadrul acestei rubrici se consemnează distanța până la cel mai apropiat curs de apă, măsurată în același program. Această măsurare se face față de versantul cel mai apropiat, în cel mai apropiat punct față de centrul sitului, consemnându-se, de asemenea, și punctul cardinal. Prezintă o relevanță strict orientativă și este irelevant în cazul unor obiective al căror peisaj inițial a fost substanțial modificat de lucrările moderne de regularizări și îmbunătățiri funciare.

d. descriere geografică: sunt punctate elementele microreliefului relevante pentru amplasamentul sitului.

e. coordonate GPS: coordonatele date sunt convertite din formatul gradelor decimale (specifice tipurilor de *GPS* portabil cu care s-a lucrat), în cel cu grade,

minute și secunde, sexazecimale, din sistemul *WGS 84*. Tot aici se completează și valoarea altitudinii, cu mențiunea că aceasta este preluată din hărțile topografie (scara 1:25.000, ediția 1975) în coroborare cu imaginile satelitare, dat fiind că receptorul *GPS* prezintă cel mai adesea erori în calcularea altitudinii.

f. coordonate Stereo 70: reprezintă coordonatele naționale, care au fost convertite cu ajutorul unor programe specializate de conversie, versiunile gratuite: *Total Transform* și *TransDatRo*.

g. imagine satelitară cu localizarea obiectivului: în acest câmp se înserează două imagini satelitare. Prima este o imagine de ansamblu a sitului în relație cu localitatea de a cărei teritoriu administrativ aparține, orientată în direcția nordului geografic. Cea de a doua este o imagine de detaliu care prezintă elementele de geomorfologie specifice sitului, fără însă a respecta orientarea nord. Aceste imagini au fost prelucrate cu ajutorul *CorelDraw(R).12* indicându-se cursurile de apă și microtoponimele. Preluarea imaginilor satelitare s-a făcut din *Google Earth™*, unde s-a selectat opțiunea de exagerare optica a elevației terenului de până la 3.

h. imagini de suprafață: se înserează fotografiile digitale realizate la fața locului și acestea prelucrate la rândul lor în *CorelDraw(R).12*, evidențiindu-se reperele fixe vizibile, nordul geografic și arealul sitului.

i. harta topografică: se înserează harta topografică, scara 1:25.000, pe care este indicată localizarea obiectivului. Acest lucru se face prin realizarea unui crop dintr-un trapez cu scara 1:25000, dintre cele editate de Direcția Topografică Militară în 1975. Pasul următor este reprezentat de editarea aceluși crop în *CorelDraw(R).12*, dat fiind că de multe ori a fost necesară alipirea a două sau mai multe cropuri din trapeze diferite pentru a putea reprezenta poziționarea sitului în relație cu localitatea modernă, respectiv în *Paint* pentru redarea arealului sitului. Uneori, în situații în care acest lucru se preta, harta topografică georeferențiată a fost exportată din programul Global Mapper (versiunea *free trial*) sub format *.kmz*. Harta este deschisă apoi prin programul *Google Earth™* și exportată ca și imagine.

j. planuri topografice reprezintă prelucrările *GIS* ale datelor spațiale culese din teren cu Stația Totală: planuri 2D cu marcarea reliefului și a elementelor caracteristice, planuri 2D cu indicarea curbelor de nivel, precum și planul topografic 3D, ce reprezintă modelul numeric tridimensional al terenului.

k. analiza parametrilor morfografici și morfometrici: în cadrul acestui câmp se prezintă și se analizează cu ajutorul *GIS* factorul panta și aspectul.

IV. Date istorice despre sit:

a. tip sit: tipul sitului este dat conform categoriilor standard normate de către CIMEc, prezente și în varianta electronică a Repertoriului Arheologic Național.

b. date: aceasta este o datare generală, bazată atât pe informațiile despre sit prezente în literatura de specialitate, cât și pe baza materialului arheologic colectat din teren.

c. material arheologic: în acest câmp se include un scurt comentariu analitic al artefactelor culese cu prilejul cercetărilor arheologice de teren, dar și a celor vizibile *in situ*, precum și statistica materialelor prelevate spre analiză (numărul fragmentelor ceramice tipice, respectiv a celor atipice, numărul fragmentelor ceramice desenate, numărul pieselor de altă natură, etc.)

d. fotografii și desene artefacte: se înserează, în format tabelar, fotografiile digitale ale artefactelor desenate, față – verso, precum și versiunea digitală a desenelor de artefacte realizate la scară. Pentru editarea ambelor categorii de imagini s-a folosit *CorelPhoto-Paint(R).12*

V. Importanța sitului:

a. starea de conservare: se consemnează pe scurt, după cum se poate observa în teren, incluzându-se și o clasificare generică cu privire la iminența pericolului de distrugere și a tipului acestuia.

b. stare actuală: aceasta este reprezentată de realitatea terenului în momentul cercetării: arabil, pârloagă, pășune, acest element fiind relevant cu

privire la cantitatea și calitatea materialului arheologic recoltat, dat fiind că acțiunile agricole asupra solului, de arare, fărâmițare etc., pot scoate la iveală o cantitate mai mare de material arheologic, dar o pot și afecta prin accentuarea fragmentării sau dispersia pe o suprafață mai mare etc.

c. importanța și relevanța științifică: pentru a reda importanța și relevanța științifică a sitului se face coroborarea informațiilor prezente în literatura de specialitate cu observațiile efectuate în teren, în momentul cercetării și analiza materialului, vizând totodată și stabilirea importanței sitului.

d. importanța turistică: acest câmp reprezintă o încercare de integrare a obiectivului arheologic în peisajul geografic și cultural al arealului limitrof.

e. propunere de restaurare: aici se prezintă considerente generale asupra unor eventuale proiecte de restaurare.

VI. Periegheză:

a. data cercetărilor de teren: se consemnează momentul efectuării cercetării de teren, în format zz/ll/aaaa.

b. autorii investigațiilor: se face consemnarea numelor celor care au participat la cercetarea arheologică de teren.

VII. Bibliografie: în acest câmp se înscrie lista bibliografică specifică sitului.

I. Date LMI Timiș 2004:

a. informații LMI 2004: Așezare medieval timpurie municipiul TIMIȘOARA "Cioreni" Epoca medievală timpurie; Așezare daco-romană municipiul TIMIȘOARA "Cioreni" sec. III - IV Epoca daco-romană.

b. cod eGISpat 2010: Timișoara, Obiectiv 1.

II. Istoricul cercetărilor:

Cu prilejul unor lucrări de nivelare de pe terenul experimental al Institutului Agronomic Timișoara, lucrări care au afectat suprafața terenului până la o adâncime de 0,70 m, au fost scoase la suprafață numeroase urme arheologice. Cercetările arheologice de salvare¹ au fost inițiate în anii 1981-1982, fiind conduse de Adrian Bejan și Doina Benea (în așezarea rurală de sec. II-IV), de Alexandru Rădulescu (în necropola de sec. X d. Hr.) și de Florin Medeleț (la mormântul dacic de incinerare de sec. IV î. Hr.). În cadrul așezării au fost dezvelite integral patru locuințe, dintre care una este de tip semibordei și trei de tip bordei. În aceeași locație a fost descoperit și un mormânt de incinerare dacic, databil în sec. IV î. Hr.², cât și o necropolă de sec. X-XI, din care s-au dezvelit 20 de morminte (13 recuperate și determinate antropologic)³. Descoperirile de la Timișoara „Cioreni” se regăsesc în numeroase studii sau lucrări de sinteză care vizează habitatul rural al sec. II-IV din Banatul de câmpie. Din materiale publicate și consultate de noi, nu reiese că în acest punct s-ar afla și o așezare medieval timpurie, astfel încât informația din LMI Timiș 2004 (cod TM-I-m-B-06049.01) poate reprezenta o greșală sau o confuzie în publicarea listei, fiind vorba doar de necropola datată în sec. X-XI.

Cercetarea de teren sistematică desfășurată cu prilejul topografierii sitului cu ajutorul Stației Totale (octombrie 2006) a evidențiat sporadice fragmente ceramice, situl fiind complet distrus de lucrările de amenajări agricole ale anilor '80 și de activitățile agricole ulterioare. Doar prezența la fața locului a profesorului Adrian Bejan, unul dintre membri colectivului de săpături arheologice de salvare, a putut certifica existența sitului, indiciile din teren fiind actualmente complet dispărute.

III. Date geografice despre sit:

a. punct: „Câmpia Cioreni”.

b. reper localizare: la 690 m SV de cantonul C.F.R. Ronaț, în curba căii ferate Timișoara - Sânnicolau Mare; la 700 m VNV de Gara CFR Ronaț și la 7 km NV de catedrala din Timișoara.

c. reper hidrografic: la 950 m N de versantul drept al Pârâului Beregsău.

d. descriere geografică: obiectivul arheologic este amplasat actualmente pe un teren care a suferit profunde transformări în perioada modernă, datorate lucrărilor de desecări, îmbunătățiri funciare și amenajarea teritoriului, astfel încât considerentele inițiale de ordin geomorfologic în alegerea locației, nu mai sunt astăzi decelabile în detaliu. Studiul hărților topografice și observațiile de teren, relevă amplasarea sitului pe un interfluviu dintre două brațe de divagare, actualmente regularizate, din bazinul hidrografic al Pârâului Bega Veche (care pe hărțile topografice apare denumit în acest sector atât Pârâul Niarad, cât și Pârâul Beregsău). Inițial situl Timișoara „Cioreni” specula acest teren mai înalt, înconjurat de areale inundabile și mlăștinoase.

e. coordonate GPS: 45 47 47 N; 21 09 34 E, 88, 7 m altitudine.

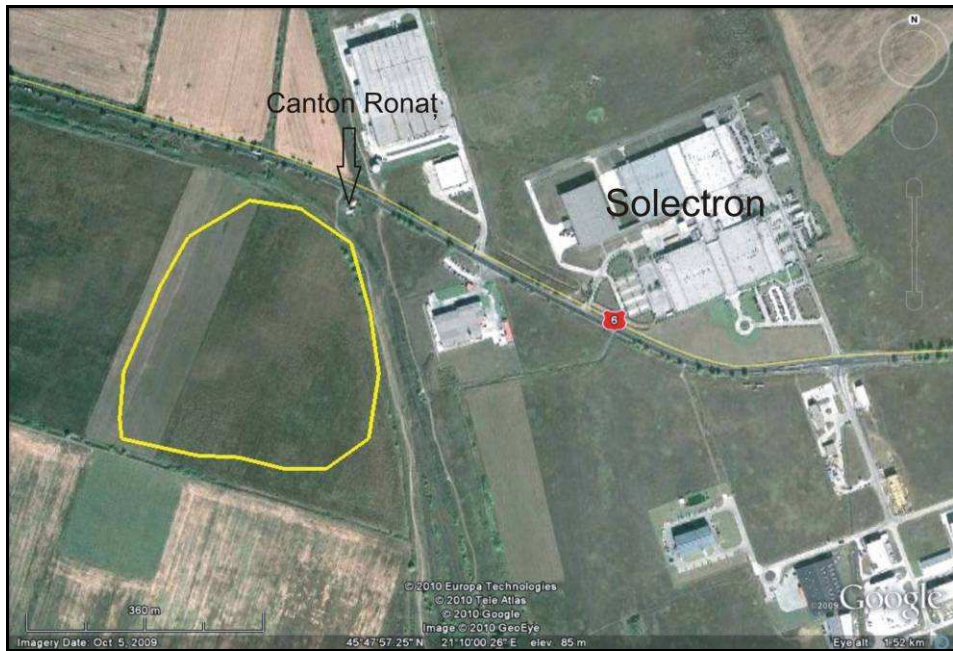
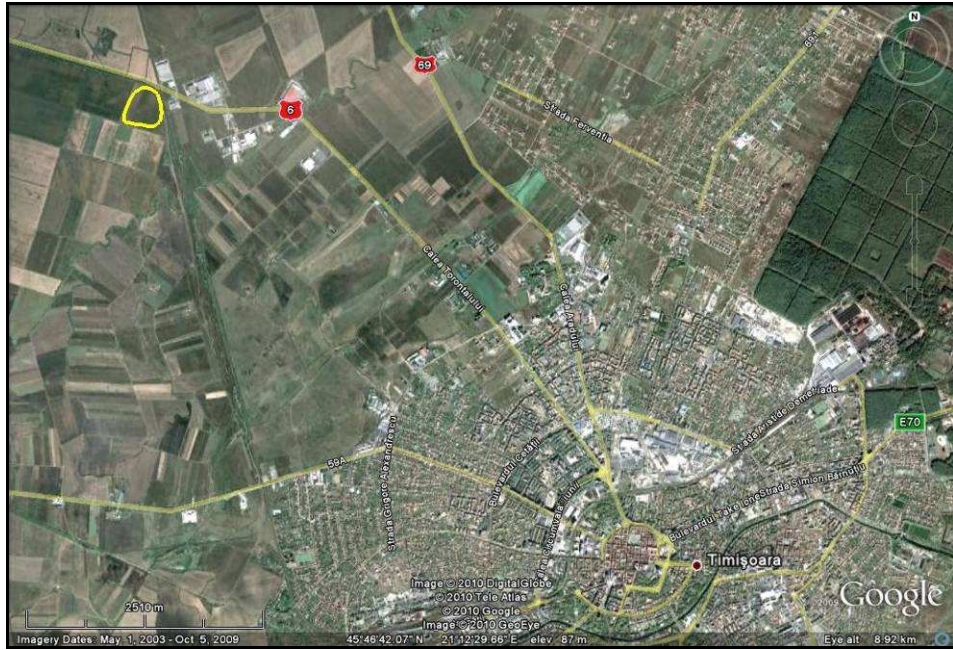
f. coordonate Stereo 70: 484592; 201665.

g. imagine satelitară cu localizarea obiectivului:

¹ Asupra detaliilor investigațiilor arheologice, vezi A. Bejan, D. Benea, *Așezarea din secolele III-IV e.n. de la Timișoara – Cioreni*, în *MCA*, 15, 1983, p. 381-383; D. Benea, A. Bejan, M. Mare, *Așezarea daco-romană de la Timișoara – Cioreni*, în *SIB*, 12, 1986, p. 21-31; Al. Rădulescu, *Cercetări arheologice medievale din Banatul de câmpie; scurt istoric*, în *SIB*, 23-24-25, 1999-2001, p. 62-63.

² F. Medeleț, A. Bejan, *Un mormânt de incinerare dacic descoperit la Cioreni – Timișoara*, comunicare prezentată la *Simpozionul Național de Tracologie*, Craiova, 1983 (inedit, cf. D. Benea, A. Bejan, M. Mare, *op. cit.*, p. 29, nota 2).

³ Cf. M. Muntean, *Determinarea antropologică a scheletelor provenite din necropola medievală timpurie de la Timișoara-Cioreni (sec. X d.Chr.)*, în *AB, S.N.*, 7-8, 1999-2000, p. 535-554.

h. imagini de suprafață:

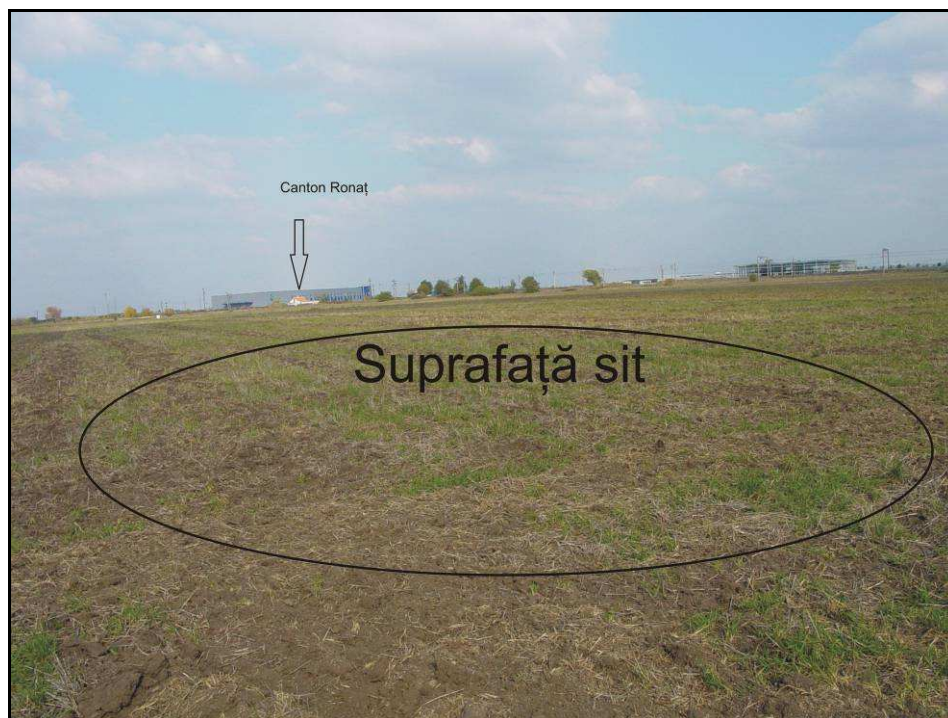

Fig. 1. Situl Timișoara „Cioreni” văzut dinspre SSV

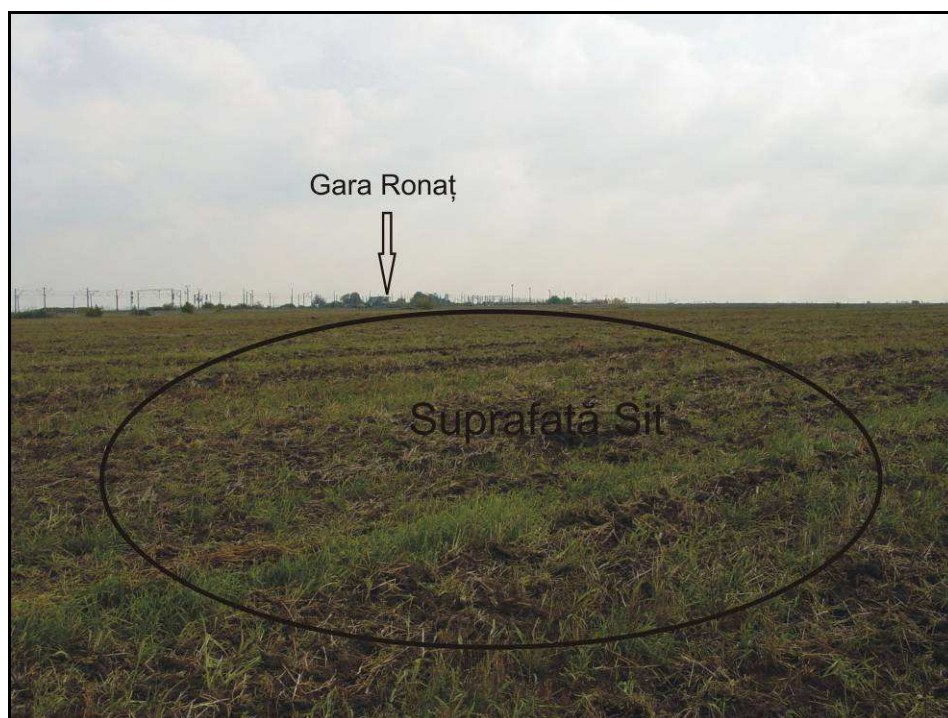
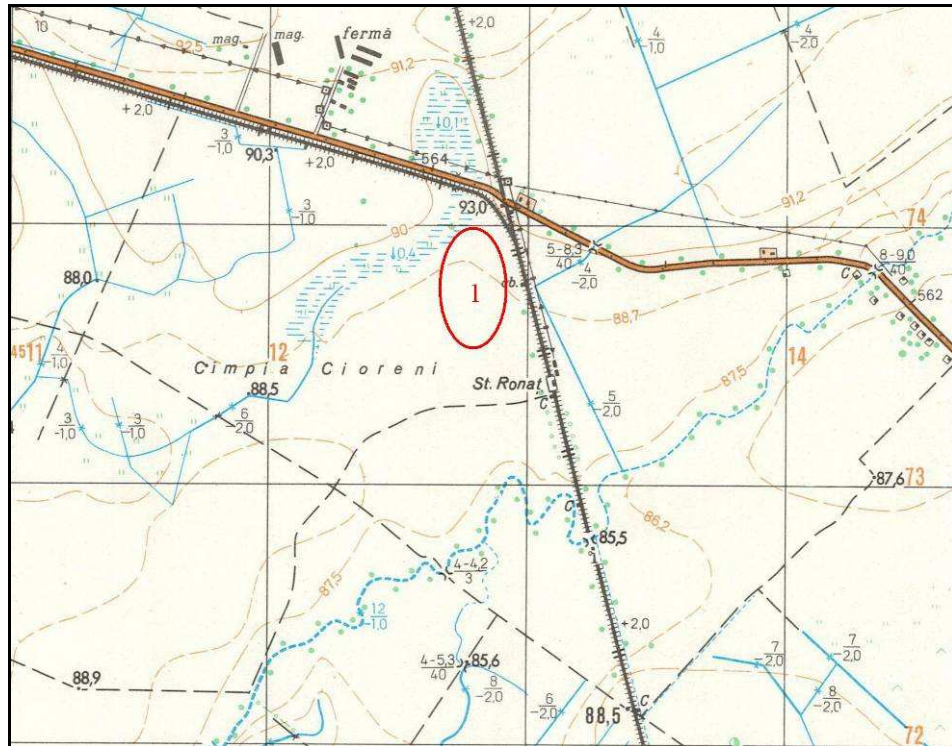

Fig. 2. Situl Timișoara „Cioreni” văzut dinspre NNV

i. harta topografică 1:25.000 cu localizarea obiectivului:

(apud Direcția Topografică Militară, ediția 1975)

j. planuri topografice:

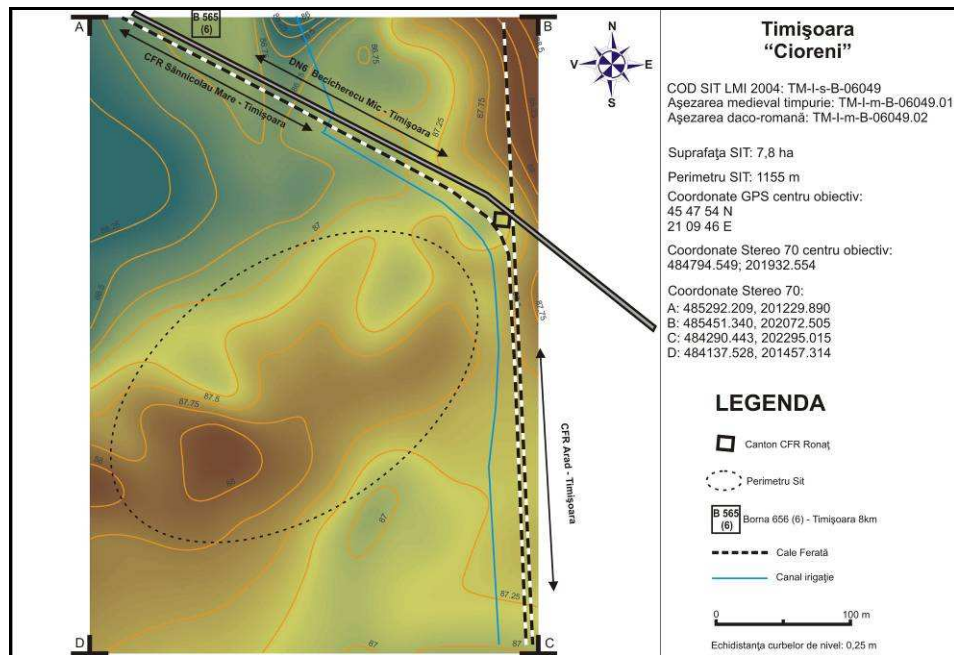

Fig. 3. Planul topografic 2D color, Timișoara 1

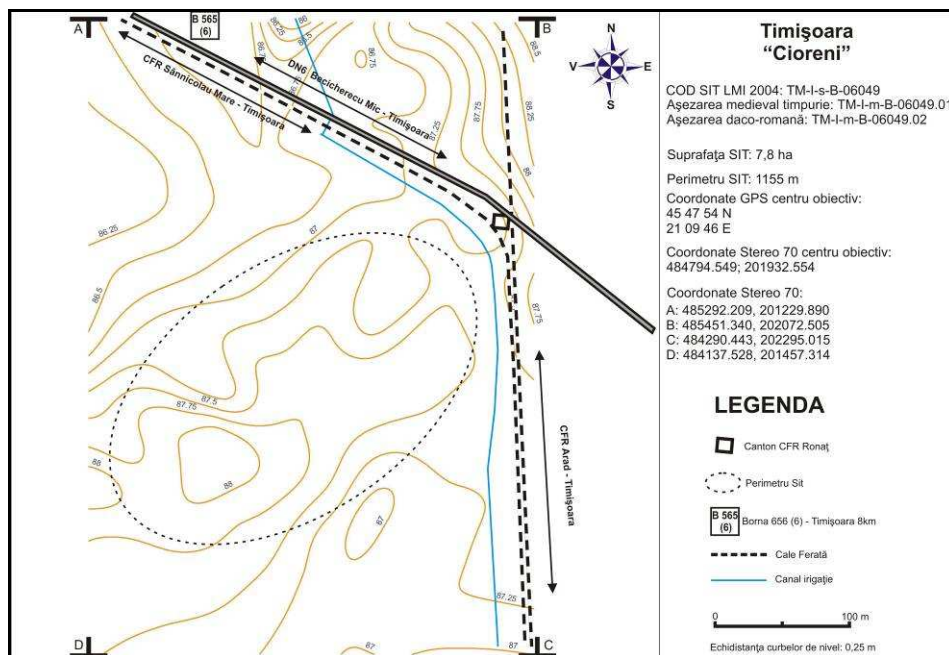

Fig. 4. Planul topografic 2D curbe de nivel, Timișoara 1

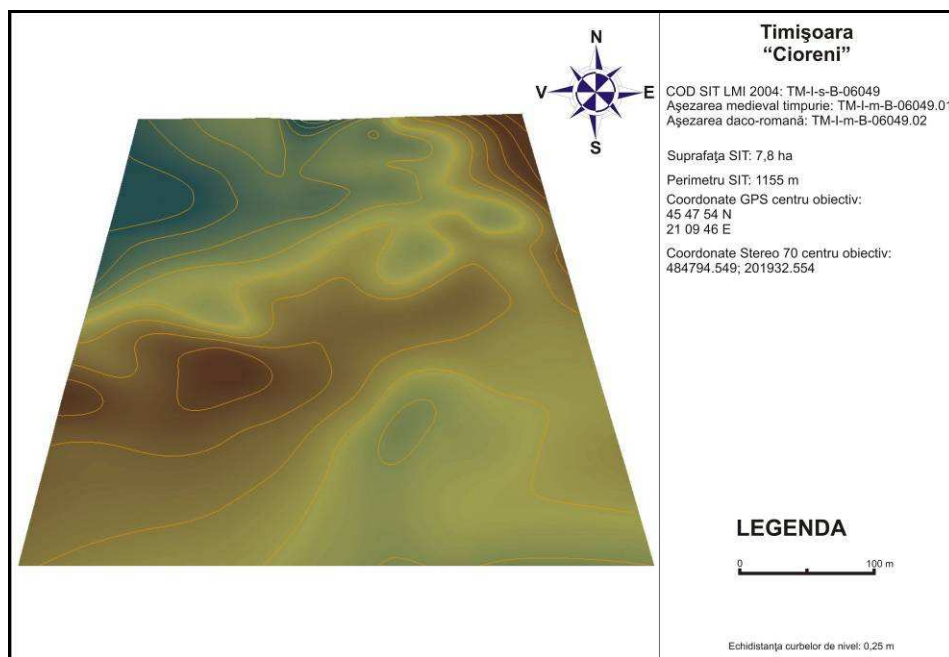
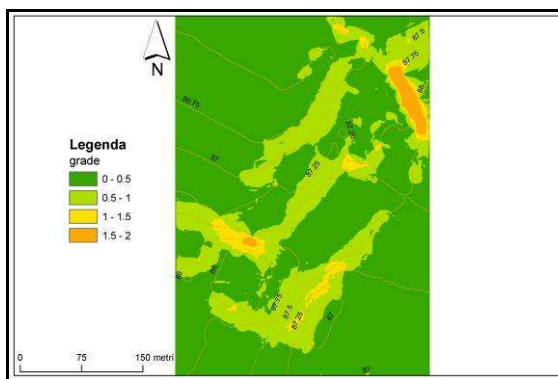
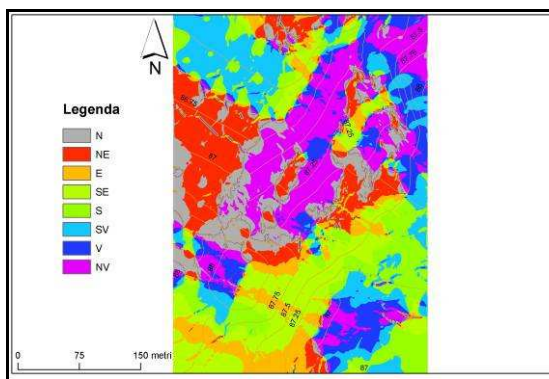

Fig. 5. Planul topografic 3D, Timișoara 1

k. analiza factorilor morfometrici și morfografici:

Suportul cartografic al parametrului morfometric *pantă* evidențiază următoarele elemente morfografice ale sitului: așezarea se află în câmpia joasă, pe un grind care astăzi este insesizabil în teren datorită lucrărilor agricole intensive și a amenajărilor funciare diverse care l-au aplatizat; unghiul pantelor este cca. 1 – 1.5 grade, irelevant în condițiile în care peisajul inițial a fost alterat.

Suportul cartografic al parametrului morfometric *expoziție* evidențiază următoarele elemente morfografice ale sitului: așezarea se află localizată pe o suprafață de teren aproape plană, deranjată pe aliniamentul SV – NE de brazdele de arătură care creează umbrii artificiale; în situația de față se poate doar opina că locuitorii acestei așezări să fi beneficiat de o expoziție favorabilă față de Soare.

IV. Date istorice despre sit:

a. tip sit: așezare deschisă și necropolă.

b. datare: epoca dacică (mormântul de incinerare de sec. IV î. Hr.); epoca post-romană (așezarea rurală de sec. II – IV d. Hr.); epoca medieval-timpurie (necropolă de sec. X-XI d. Hr.).

c. material arheologic: cercetările arheologice de teren efectuate cu prilejul ridicării topografice a sitului au descoperit sporadice artefacte arheologice din care au fost prelevate în vederea studiului următoarele categorii: fragmente ceramice tipice desenate (3), fragmente ceramice atipice (4), fragmente osoase (2).

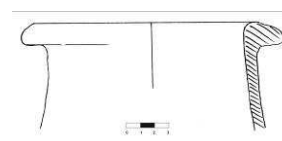
d. fotografii și desene artefacte:

Foto Timisoara 1_1 a

Foto Timisoara 1_1 b

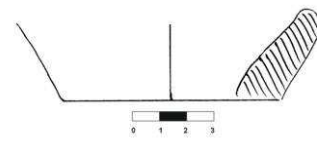
Desen Timisoara 1_1

Foto Timisoara 1_2 a

Foto Timisoara 1_2 b

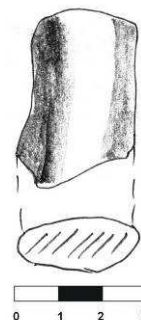
Desen Timisoara 1_2

Foto Timisoara 1_3 a

Foto Timisoara 1_3 a

Desen Timișoara 1_3

V. Importanța sitului:

a. starea de conservare: foarte slabă.

b. stare actuală: teren arabil.

c. importanța și relevanța științifică: situl arheologic de la Timișoara „Cioreni”, în urma cercetărilor arheologice de salvare din anii 1981-1982 și a publicării rezultatelor, reprezintă unul din rarele obiective post-romane de pe teritoriul Banatului de câmpie, cercetat prin săpătură. De asemenea, necropola medieval-timpurie a reprezentat unul din puținele obiective de acest gen cercetate arheologic de pe teritoriul Banatului. Distrugerea și dispariția sitului nu impune menținerea acestuia în LMI Timiș, astăzi acesta practic nemaexistând.

d. importanța turistică: în contextul în care obiectivul arheologic este complet distrus de lucrările de amenajări teritoriale moderne, la fața locului nu sunt vizibile elemente arheologice demne de a fi integrate circuitului turistic.

e. propunere de restaurare: nu este cazul.

VI. Perieghză:

a. data cercetărilor de teren: 14.10.2006.

b. autorii investigațiilor: Adrian Bejan, Liviu Măruia, Adrian Cîntar și studenta Oana Borlea.

VII. Bibliografie:

- Bejan, Adrian, *Așezări rurale daco-romane din Banat din sec. III-IV e.n. în lumina unor recente cercetări arheologice*, în *AB, S.N.*, 1, 1981, p. 22.
- Bejan, Adrian, *Contribuții arheologice la cunoașterea așezărilor rurale daco-romane din Banat în lumina descoperirilor de la Hodoni (jud. Timiș)*, în *Banatica*, 6, 1981, p. 158.
- Bejan, Adrian, *Contribuții arheologice la cunoașterea așezărilor rurale românești, databile în secolele VIII-IX, din sud-vestul României*, în *AMN*, 22-23, 1985-1986, p. 232.
- Bejan, Adrian, *Banatul în secolele IV-XII*, Timișoara, 1995, p. 40-42
- Bejan, Adrian, *Habitatul rural de sec. III / IV-VII / VIII din spațiul actual românesc. Metodologia cercetării (I)*, în *AB, S.N.*, 7-8, 1999-2000, p. 528-529.
- Bejan, Adrian, *La Dacie de South-Ouest (le Banat) aux IVe-VIIe siècles reflétée par les découvertes archéologiques*, în *Orbis Antiquus. Studia in Honorem Ioannis Pisonis*, Cluj-Napoca, 2004, p. 380.
- Bejan, Adrian; Benea, Doina, *Așezarea din secolele III-IV e.n. de la Timișoara – Cioreni*, în *MCA*, 15, 1983, p. 381-383
- Benea, Doina, *Dacia sud-vestică în secolele III-IV*, Timișoara, 1996, vol. 1, p. 293
- Benea, Doina, *Dacia sud-vestică în secolele III-IV*, Timișoara, 1999, vol. 2, p. 217
- Benea, Doina, *Interferențe spirituale în așezările daco-romane din sud-vestul Daciei în secolele III-IV*, în *Sargetia*, 26, 1995-1996, 1, p. 369-384
- Benea, Doina; Bejan, Adrian, *Viața rurală în sud-vestul Daciei în secolele II-IV (I)*, în *AMN*, 24-25, 1987-1988, p. 254-255
- Benea, Doina; Bejan, Adrian; Mare, Mircea, *Așezarea daco-romană de la Timișoara – Cioreni*, în *SIB*, 12, 1986, p. 21-31.
- Mare, Mircea, *Tipuri de locuințe din Banat între sec. IV-IX d.Hr.*, în *AB, S.N.*, 5, 1997, p. 116-117
- Mare, Mircea, *Obiecte de cult din perioada secolelor III/IV-IX din Banat*, în *AB, S.N.*, 10-11, 2002-2003, 1, p. 199-232

- Mare, Mircea, *Banatul între secolele IV-IX*, Timișoara, 2004, p. 37, 209
- Mare, Mircea, *Cercetări arheologice în așezări rurale din mileniul I d.Hr. efectuate în perimetrul municipiului Timișoara*, în *Studia Historica et Archaeologica. In Honorem Magistrae Doina Benea*, Timișoara, 2004, p. 231-233.
- Mateș, Cosmin, *Creștinismul în Dacia în secolele IV-VI p.Chr.*, în *Sargetia*, 31, 2003, p. 306.
- Micle, Dorel, *Câteva observații privind descoperirile de „terra sigillata” în așezările rurale din Dacia de sud-vest*, în *In Memoriam Dumitru Tudor*, Timișoara, 2001, p. 130.
- Muntean, Marius, *Studiul antropologic al scheletelor provenite din necropola medievală timpurie de la Simeria Veche (jud. Hunedoara)*, în *AB, S.N.*, 6, 1998, p. 355.
- Muntean, Marius, *Determinarea antropologică a scheletelor provenite din necropola medievală timpurie de la Timișoara-Cioreni (sec. X d.Chr.)*, în *AB, S.N.*, 7-8, 1999-2000, p. 535-554.
- Radu, Ortansa, *Plastica neolitică de la Chișoda-Veche și câteva probleme ale neoliticului din nordul Banatului*, în *Tibiscus*, 5, 1979, p. 72.
- Rădulescu, Alexandru, *Cercetări arheologice medievale din Banatul de câmpie; scurt istoric*, în *SIB*, 23-24-25, 1999-2001, p. 62-63.

I. Date LMI Timiș 2004:

a. informații LMI 2004: Fortificațiile cetății Timișoara; municipiul TIMIȘOARA; Calea Aradului, 1 Parcul Botanic; sec. XVIII; Epoca medievală târzie.

b. cod eGISpat 2010: Timișoara, Obiectiv 2.

II. Istoricul cercetărilor:

Cucerirea habsburgică a Banatului din octombrie 1716 va genera semnificative transformări în structura și planimetria vechii cetăți a Timișoarei, care nu mai corespundea noilor viziuni strategico-militare coordonate de Curtea de la Viena. La 25 aprilie 1723 se pune piatra de temelie a fortificației de tip „Vauban” a Timișoarei, o primă fază fiind încheiată în 1757, iar a doua în 1765, lucrările fiind coordonate de arhitectul Kaspar Dissel¹. Dezvoltarea urbanistică deosebită pe care a cunoscut-o orașul pe parcursul sec. XIX a făcut ca impresionanta fortificație a sec. XVIII să reprezinte un element sufocant și restrictiv. În atare condiții, cea mai mare parte a fortificațiilor Timișoarei au fost demolate între anii 1891-1910. Unul dintre sectoarele păstrate ale fortificației bastionare, este și acest mic fragment din Parcul Botanic.

Considerăm că includerea fragmentului din fortificația habsburgică a Timișoarei în Secțiunea Arheologie din LMI Timiș 2004 reprezintă o confuzie, obiectivul respectiv făcând parte, cu siguranță, din Secțiunea Monumente Istorice, alături de obiectivele cu codurile LMI TM-II-a-A-06103 și TM-II-m-A-06103.03. Nu există nici o rațiune, în acest context, de menținere a obiectivului în discuție în Secțiunea Arheologie ci, eventual, de transferare a sa în Secțiunea Monumente Istorice din cadrul LMI Timiș.

III. Date geografice despre sit:

a. punct: „Calea Aradului, nr. 1”, în incinta Parcului Botanic Timișoara.

b. reper localizare: fragmentul de fortificație păstrat este amplasat în incinta Parcului Botanic Timișoara, pe latura dinspre Strada Gheorghe Dima, între Spitalul Clinic Municipal Timișoara și Casa Adam Müller Güttenbrun.

c. reper hidrografic: la 1 km N de actualul versant drept al Canalului Bega.

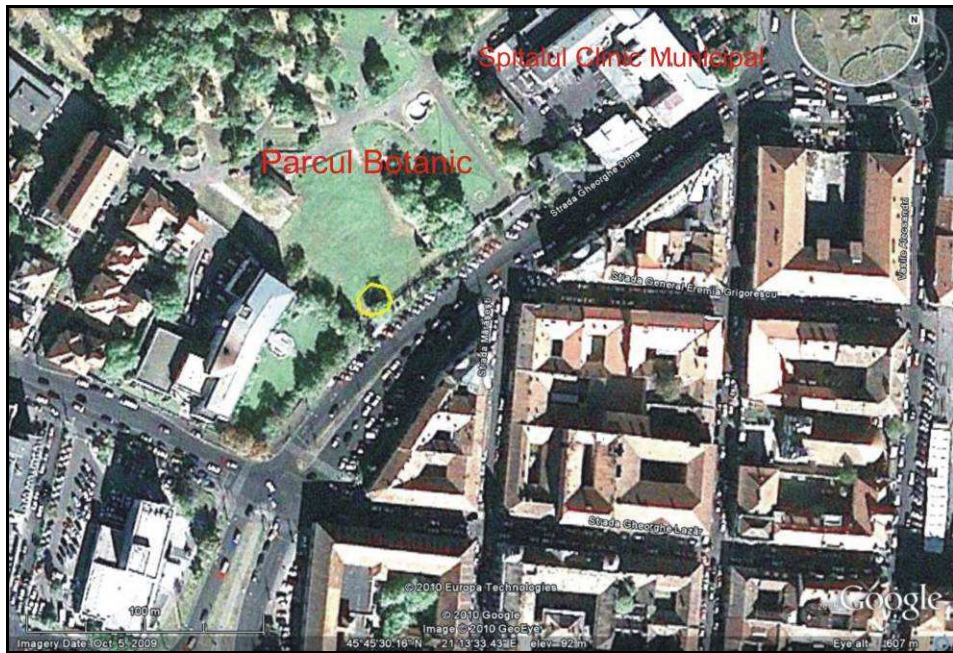
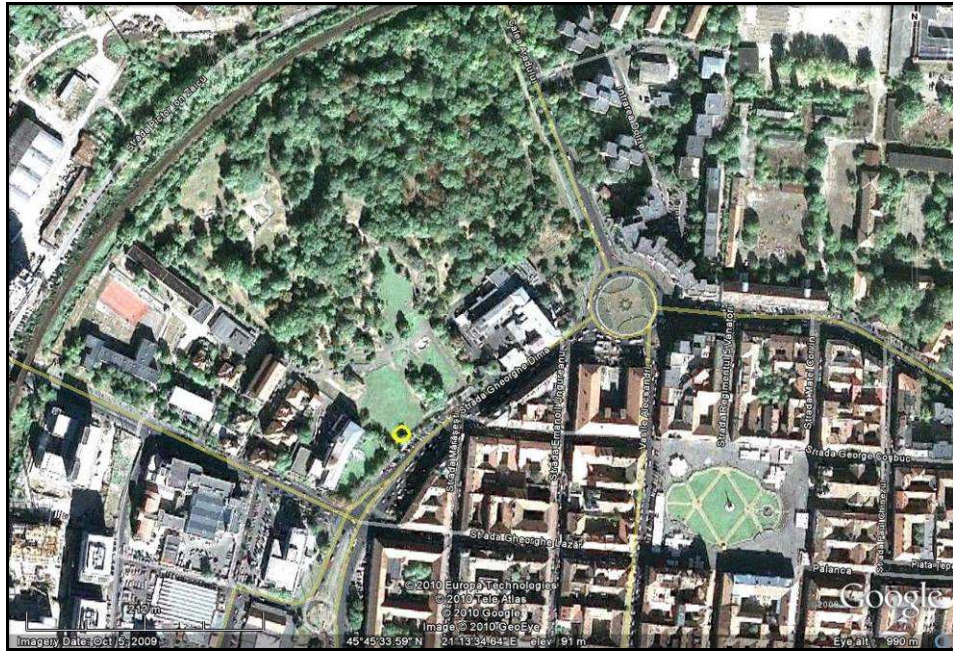
d. descriere geografică: descrierea geografică a monumentului de arhitectură militară medievală târzie, în contextul amplasării în intravilanul Timișoarei, aproape de zona centrală a sa, nu prezintă vreo relevanță în acest context. Peisajul geografic actual în care se integrează fragmentul de fortificație este fundamental schimbat față de momentul funcționării sale, orice referire la relația cu mediul fiind inutilă.

e. coordonate GPS: 45 45 30 N; 21 13 31 E, 90 m altitudine.

f. coordonate Stereo 70: 480121; 206579.

g. imagine satelitară cu localizarea obiectivului:

¹ Întreaga problematică a construirii fortificațiilor Timișoarei, cu detaliile aferente, la M. Opris, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București, 1987, 33-95; idem, *Timișoara: monografie urbanistică. Descoperiri recente care au impus corectarea istoriei urbanistice a Timișoarei*, Timișoara, 2007, *passim*; I. Munteanu, R. Munteanu, *Timișoara. Monografie*, Timișoara, 2002, p. 174-176; I. Hațegan, *Prin Timișoara de odinioară. De la începuturi până la 1716*, Timișoara, 2006, p. 92 și urm.; D. Buruleanu, Fl. Medeleț, *Timișoara: povestea orașelor sale*, Timișoara, 2006, p. 20-23; Al. Cuțara, *Timișoara: monografie artistică*, Timișoara, 1999, *passim*; V. Capotescu, *Arhitectura militară bastionară din România. Cetatea Timișoarei*, Timișoara, 2008, *passim*;

h. imagini de suprafață:

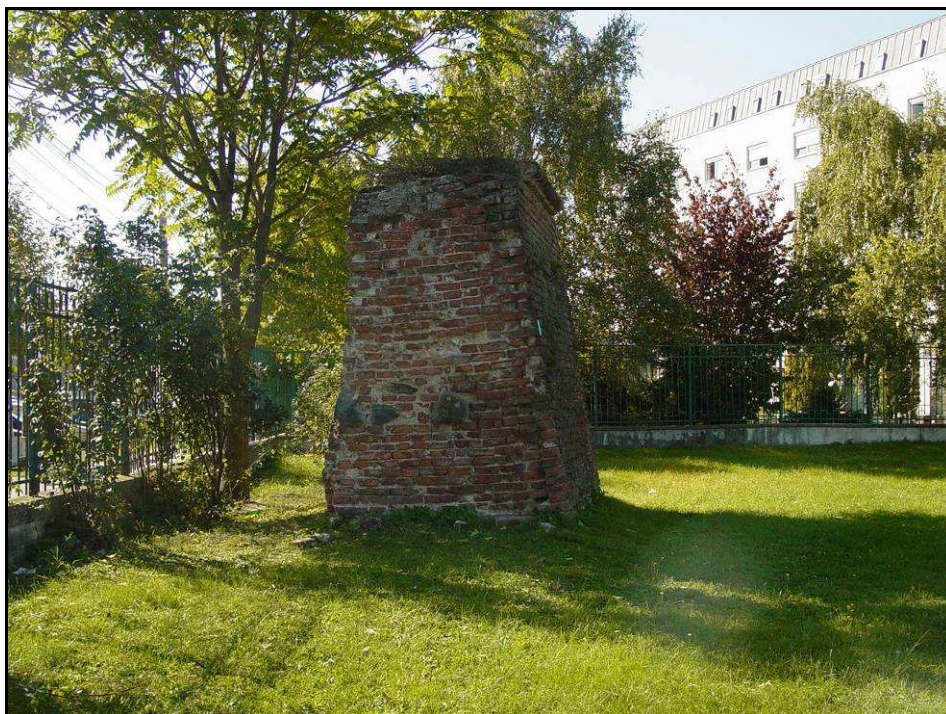
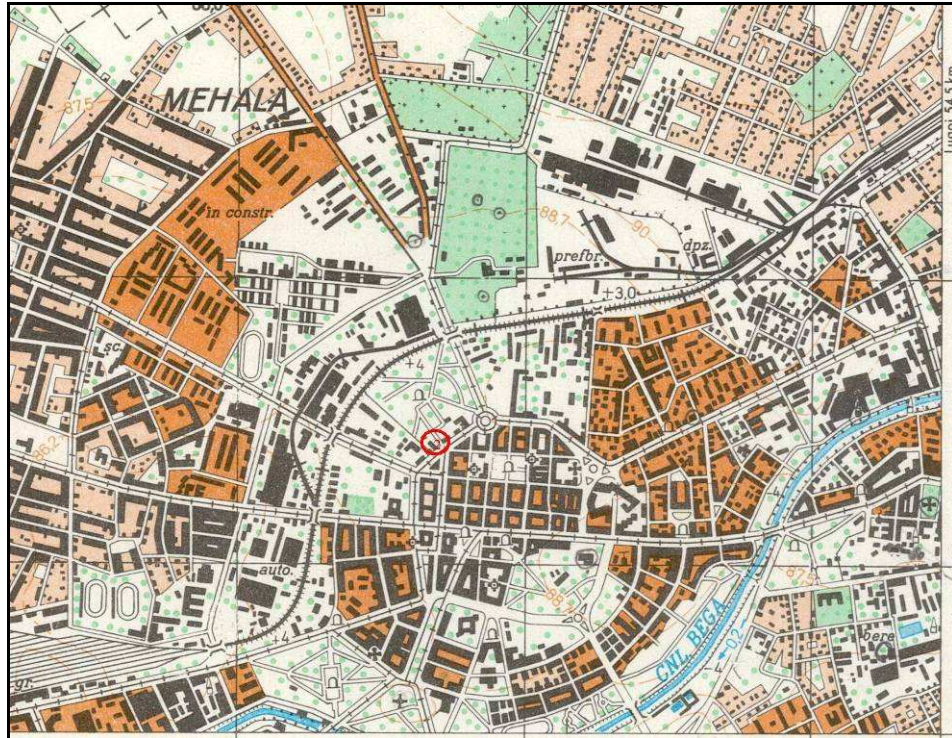

Fig. 1. Situl Timișoara „Parcul Botanic” văzut dinspre E

Fig. 2. Situl Timișoara „Parcul Botanic” văzut dinspre SV

i. harta topografică 1:25.000 cu localizarea obiectivului:

(apud Direcția Topografică Militară, ediția 1975)

Fig. 3. Amplasarea Sitului Timișoara „Parcul Botanic” în cadrul fortificației bastionare a Timișoarei (apud A. Cuțara, *Timișoara: monografie artistică*, Timișoara, 1999, p. 5)

j. planuri topografice:

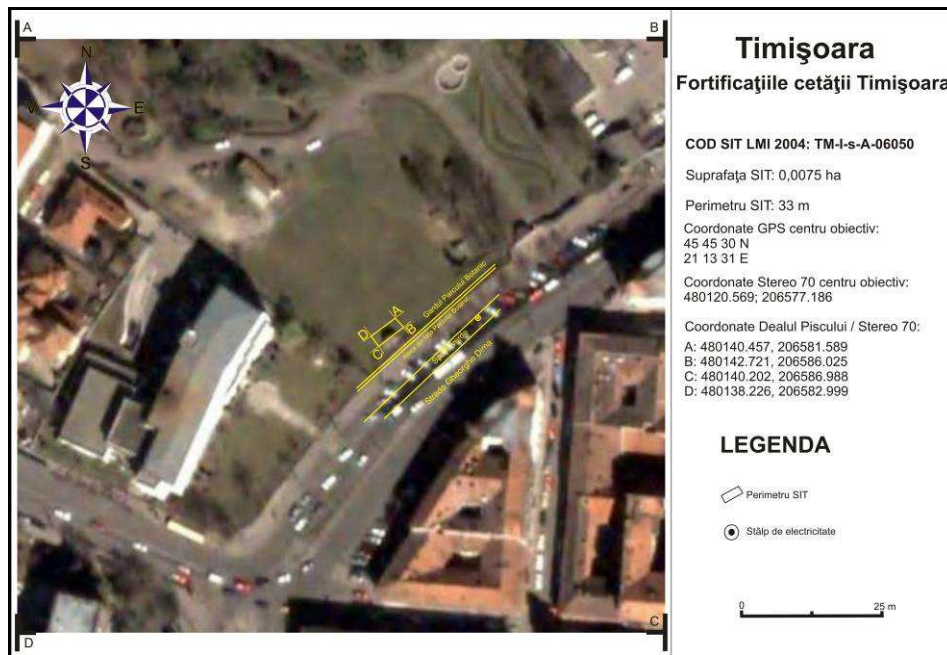

Fig. 3. Planul fragmentului de fortificație de la Timișoara „Parcul Botanic” suprapus peste imaginea satelitară

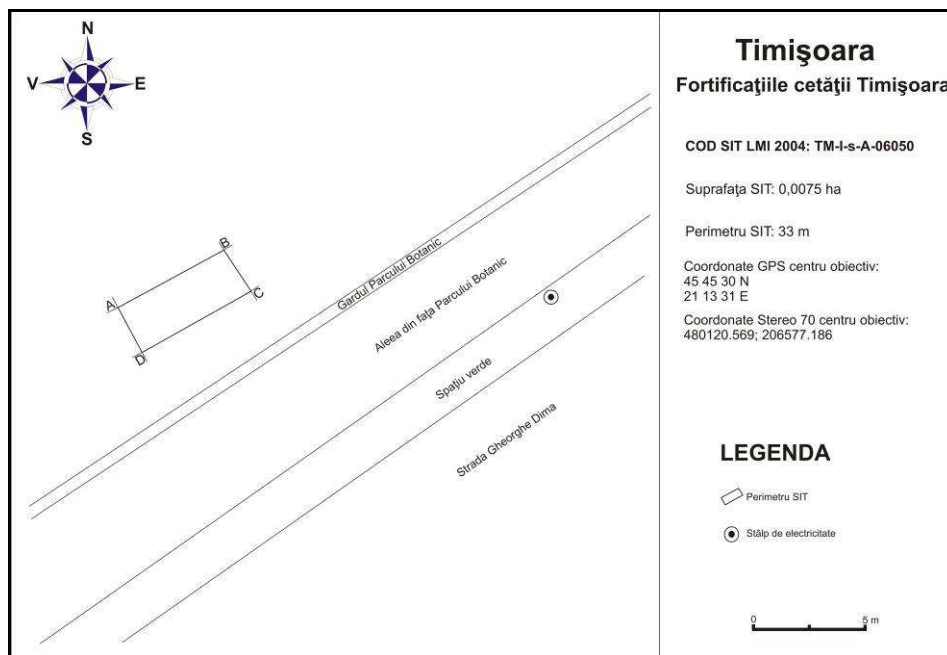

Fig. 4. Planul de situație al fragmentului de fortificație de la Timișoara „Parcul Botanic”

IV. Date istorice despre sit:

a. tip sit: fortificație.

b. datare: începutul sec. XVIII.

c. material arheologic: prin natura obiectivului, amplasat în Parcul Botanic din centrul Timișoara, apare evident că cercetările perieghetice nu pot descoperi materiale arheologice.

d. fotografii și desene artefacte: -.

V. Importanța sitului:

a. starea de conservare: slabă

b. stare actuală: Parcul Botanic Timișoara.

c. importanța și relevanța științifică: fragmentul de fortificație din acest punct, prin dimensiunea sa redusă (cca. 4 m lungime și o înălțime păstrată de cca. 3 m) nu poate

reprezenta singur un element arhitectonic important. El trebuie integrat și privit în contextul a ceea ce înseamnă fortificațiile medievale târzii ale Timișoarei.

d. importanța turistică: în contextul restaurării clădirilor istorice ale Timișoarei și a fortificației mult mai bine păstrate de la „Bastion”, și sectorul de zid din cărămidă din Parcul Botanic poate reprezenta un element de atracție turistică.

e. propunere de restaurare: decizia restaurării monumentelor istorice din cadrul Municipiului Timișoara aparține forurilor abilitate în domeniu, respectivul monument fiind unul de for public.

VI. Perieghză:

a. data cercetărilor de teren: 20.10.2006.

b. autorii investigațiilor: Adrian Cîntar și studentul Matei Cosmin.

VII. Bibliografie:

Buruleanu, Dan Nicolae; Medeleț, Florin, *Timișoara: povestea orașelor sale*, Timișoara, 2006, p. 20-23

Capotescu, Valentin, *Arhitectura militară bastionară din România. Cetatea Timișoarei*, Timișoara, 2008

Cuțara, Alexandru, *Timișoara: monografie artistică*, Timișoara, 1999

Hațegan, Ioan, *Prin Timișoara de odinioară. De la începuturi până la 1716*, Timișoara, 2006, p. 92 și urm.

Munteanu, Ioan, Munteanu, Rodica, *Timișoara. Monografie*, Timișoara, 2002, p. 174-176

Oprîș, Mihai, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București, 1987, p. 33-95

Oprîș, Mihai, *Timișoara: monografie urbanistică. Descoperiri recente care au impus corectarea istoriei urbanistice a Timișoarei*, Timișoara, 2007

I. Date LMI Timiș 2004:

a. informații LMI 2004: Cetate de pământ; sat ALIOȘ, comuna MAȘLOC; "Cetatea Turcească"; sec. XIV – XV; Epoca medievală.

b. cod eGISpat 2010: Alioș, Obiectiv 1.

II. Istorical cercetărilor:

Fortificația de pământ apare cu simbolul specific pe hărțile topografice habsburgice din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Punctul arheologic apare menționat sumar în studiul lui Al. Rădulescu¹ și repertoriul lui S.A. Luca², fără a se furniza indicii suplimentare privind localizarea precisă, tipul fortificației sau datarea. Identificarea în teren nu a impus dificultăți deosebite echipei de investigație, aceasta fiind vizibilă pe imaginile satelitare și ortofotoplanuri. De asemenea, fortificația le este binecunoscută localnicilor din Alioș, care păstrează în memoria colectivă existența unei „cetăți” în punctul numit sugestiv „Cetatea turcească”. Locația respectivă a fost investigată în vederea topografierii cu stația totală și pentru culegerea de artefacte de la suprafața terenului de către membri echipei proiectului *eGISpat Timiș* în luna august 2007.

III. Date geografice despre sit:

a. punct: "Cetatea Turcească".

b. reper localizare: la 2,1 km SE față de biserica ortodoxă din Alioș; la 4,65 km NE față de biserica ortodoxă din Mașloc și la 6,5 km SV față de biserica ortodoxă din Chesinț.

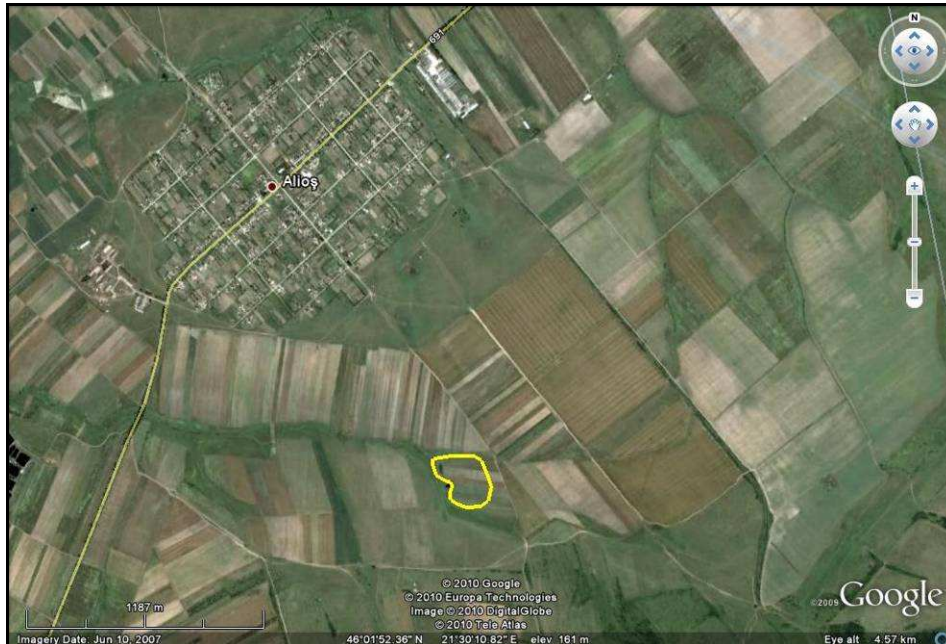
c. reper hidrografic: la 200 m N de versantul drept al pârâului Valea Afundă, afluent stânga a pârâului Fibiș.

d. descriere geografică: fortificația de pământ este amplasată pe terasa superioară din versantul drept al pârâului Valea Afundă (are apă doar la precipitații bogate), în preajma unui izvor care a fost captat și alimentează o pescărie. Pe latura de SV se află pârâul Valea Afundă, iar pe partea de NE un canal de desecare modern.

e. coordonate GPS: 46 01 27 N; 21 30 05 E, 160 m altitudine.

f. coordonate Stereo 70: 508658; 229218.

g. imagine satelitară cu localizarea obiectivului:

¹ Al. Rădulescu, *Cercetări arheologice medievale din Banatul de câmpie: scurt istoric*, în *SIB*, 23-24-25, 1999-2001, p. 67.

² S.A. Luca, *Descoperiri arheologice din Banatul românesc. Repertoriu*, Sibiu, 2006, p. 23 (punctul 1 d).

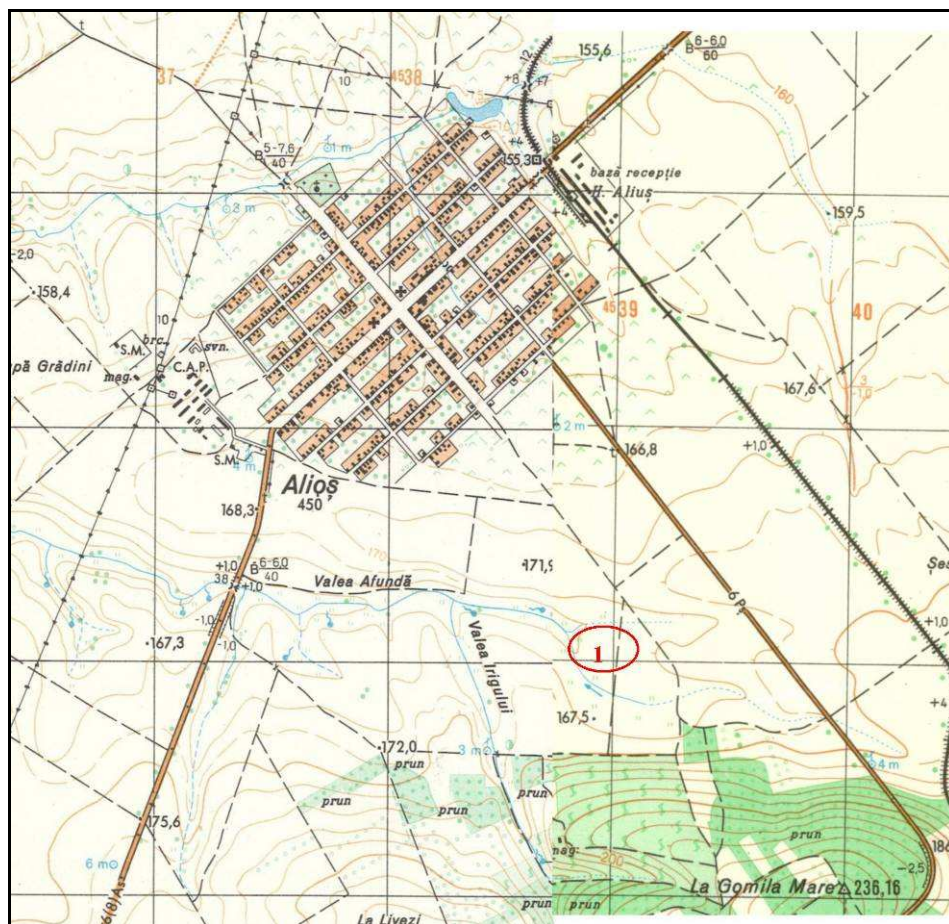

h. imagini de suprafață:

Fig. 1. Situl Alioș 1 văzut dinspre SV

i. harta topografică 1:25.000 cu localizarea obiectivului:

(apud Direcția Topografică Militară, ediția 1975)

j. planuri topografice:

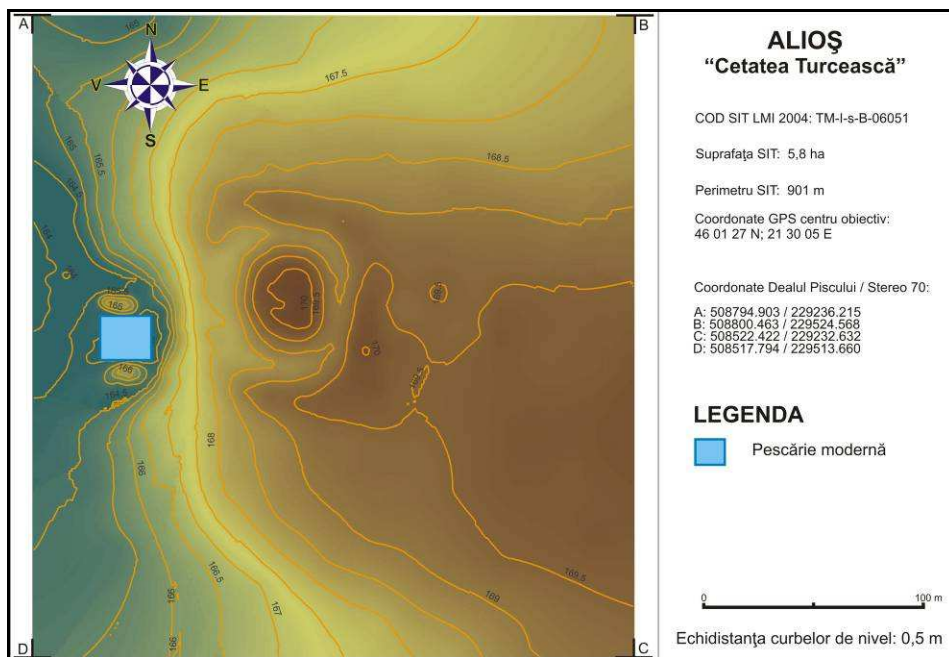

Fig. 2. Planul topografic 2D color, Alioș 1

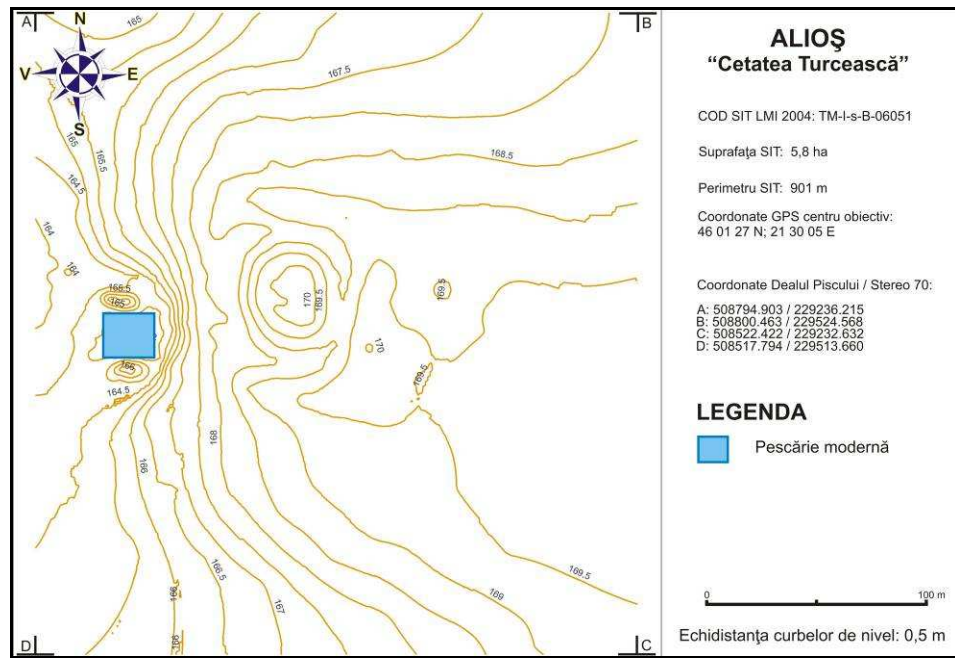

Fig. 3. Planul topografic 2D curbe de nivel, Alioș 1

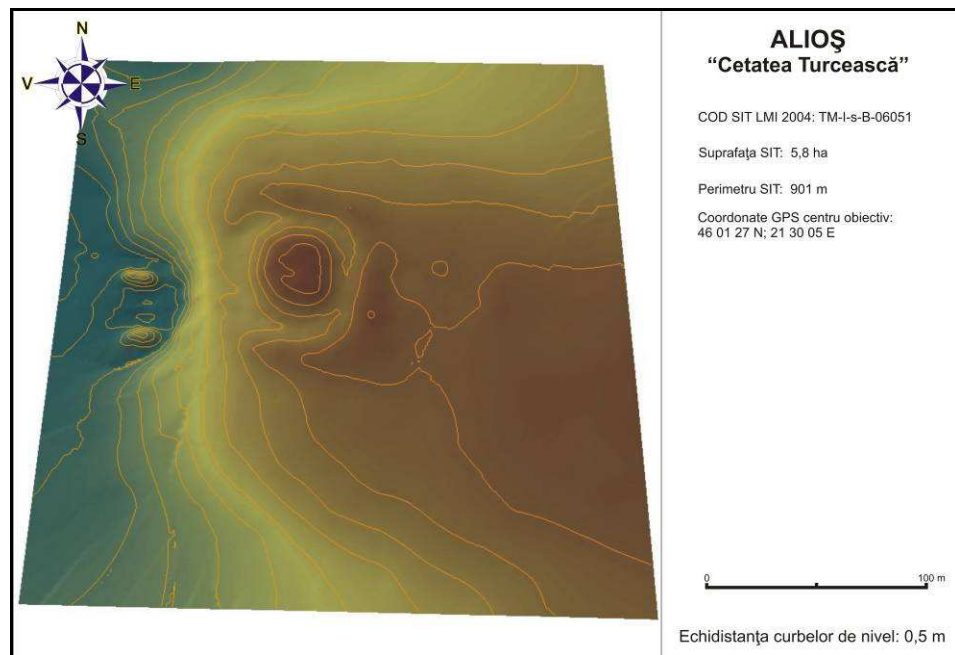
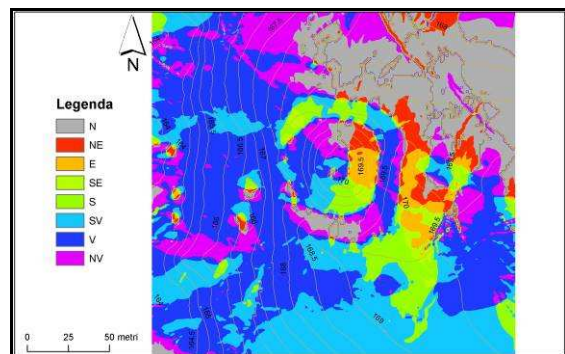
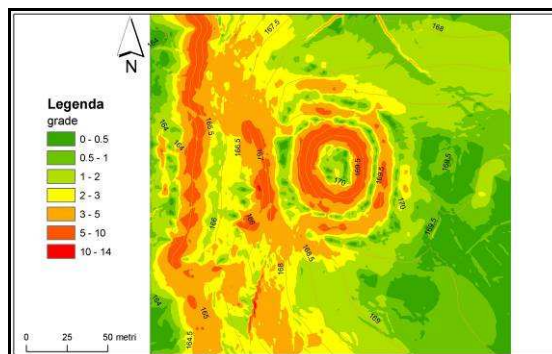

Fig. 4. Planul topografic 3D, Alioș 1

k. analiza parametrilor morfometrici și morfografici:

Suportul cartografic al parametrului morfometric *pantă* evidențiază următoarele elemente morfografice ale sitului: arealul din interiorul incintei fortificate este plan între 0 și 1 grad; panta șanțului și valului de apărare din prima incintă, cea interioară, este cuprinsă între 5 și 10 grade, păstrând încă intervenția antropică în amenajarea fortificației; panta valului și șanțului exterior este ușor aplatizată, cuprinsă între 3 și 5 grade (doar în unele locuri spre 10 grade) indicând o colmatare naturală a șanțului coroborată cu tasarea valului; căderea de pantă dinspre V reprezintă fruntea terasei pe care este așezată fortificația, panta acesteia fiind de cca. 10-14 grade, ceea ce reprezenta un obstacol natural propice alegerii locației de către constructorii fortificației; arealul din vecinătatea de E a fortificației, care este relativ plat, între 0 și 1 grad, reprezintă podul terasei, el fiind locuit, datorită aspectului de platou propice unei așezări rurale, lucru dovedit de descoperirile de artefacte arheologice.

Suportul cartografic al parametrului morfometric *expoziție* evidențiază următoarele elemente morfografice ale sitului: zona centrală a incintei fortificate este ilustrată de roza expozițională pe cele opt direcții, indicând faptul că este ușor rotunjită cu căderi de pantă spre exterior; valul de apărare este evidențiat, la rândul lui, de expoziția față de Soare, indicând traiectul acestuia, lucru ilustrat de opoziția celor două pante (interior-exterior), muchiile culorilor reliefând aliniamentul traiectelor de elevație maximă (val) și minimă (șanț) a fortificației; arealul din vecinătatea de V a fortificației (fruntea terasei), ilustrat de culoarea albastru-închis, este evidențiat și de acest parametru; arealul de E din vecinătatea fortificației, în special cel cu expunere S, SE și SV, reprezintă zona cea mai indicată locuirii umane, cu sursă de lumină și căldură naturală, fapt demonstrat și de descoperirile arheologice.

IV. Date istorice despre sit:

a. tip sit: fortificație de pământ și așezare deschisă.

b. datare: epoca bronzului (cultura Tiszapolgar și Bz D); epoca Latène; epoca prefeudală (sec. VIII-IX); epoca medieval timpurie (sec. XII-XIII) epoca medieval dezvoltată (sec. XIV-XVI)³.

c. material arheologic: cercetările arheologice de teren au evidențiat un foarte bogat material ceramic, dispus atât în interiorul incintei fortificate, cât și pe platoul de la E de aceasta. În lipsa unor săpături arheologice și în contextul descoperirii unor fragmente ceramice datând din epoca bronzului și până în Evul Mediu dezvoltat, cronologia fortificației nu se poate realiza cu precizie. Fortificația este reprezentată de un șanț cu o adâncime actuală de cca. 1 m și o deschidere pe coamă de aproximativ 6-7 m. Forma este cvasicirculară, cu diametrul interior de cca. 15 m. Așezarea și fortificația sunt amplasate pe un promontoriu cu expunere sudică, în punctul în care Valea Afundă se deschide spre Valea Fibișului. Complexul arheologic a evoluat în jurul izvorului, singurul punct cu apă permanentă din zonă. În urma cercetărilor arheologice de teren s-a recoltat un număr eșantionar de artefacte: fragmente ceramice tipice desenate (53); fragmente ceramice tipice nedesenate (9); fragmente ceramice atipice (114); fragmente chirpic (1); fragmente silex (1); fragmente material litic (4).

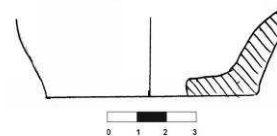
d. fotografii și desene artefacte:

Foto Alioș 1_1 a

Foto Alioș 1_1 b

Desen Alioș 1_1

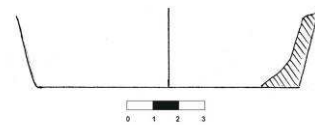
³ Datare efectuată pe baza analizei întregului material arheologic recoltat în urma cercetărilor arheologice de teren, împreună cu prof. dr. Ghe. Lazarovici.

Foto Alioș 1_2 a

Foto Alioș 1_2 b

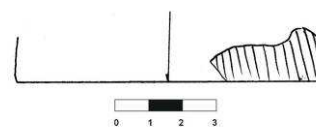
Desen Alioș 1_2

Foto Alioș 1_3 a

Foto Alioș 1_3 b

Desen Alioș 1_3

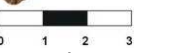
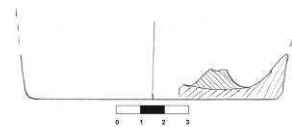

Foto Alioș 1_4 a

Foto Alioș 1_4 b

Desen Alioș 1_4

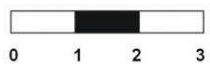

Foto Alioș 1_5 a

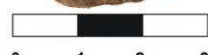
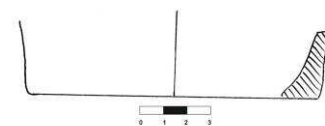

Foto Alioș 1_5 b

Desen Alioș 1_5

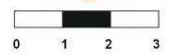
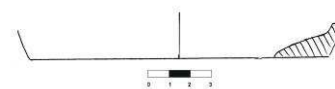

Foto Alioș 1_6 a

Foto Alioș 1_6 b

Desen Alioș 1_6

Foto Alioș 1_7 a

Foto Alioș 1_7 b

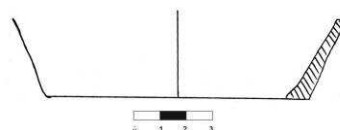
Desen Alioș 1_7

Foto Alioș 1_8 a

Foto Alioș 1_8 b

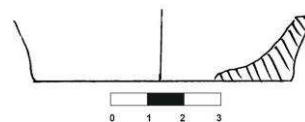
Desen Alioș 1_8

Foto Alioș 1_9 a

Foto Alioș 1_9 b

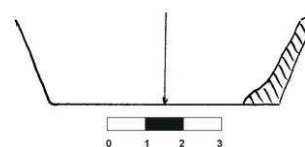
Desen Alioș 1_9

Foto Alioș 1_10 a

Foto Alioș 1_10 b

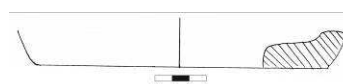
Desen Alioș 1_10

Foto Alioș 1_11 a

Foto Alioș 1_11 b

Desen Alioș 1_11

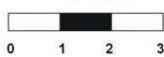
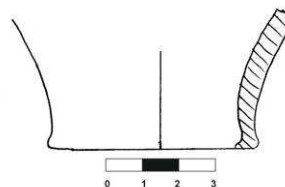

Foto Alioș 1_12 b

Foto Alioș 1_12 a

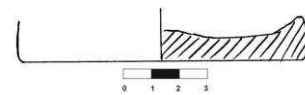
Desen Alioș 1_12

Foto Alioş 1_13 a

Foto Alioş 1_13 b

Desen Alioş 1_13

Foto Alioş 1_14 a

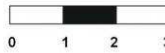
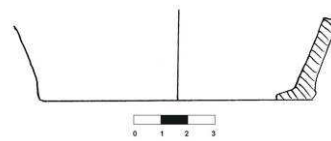

Foto Alioş 1_14 b

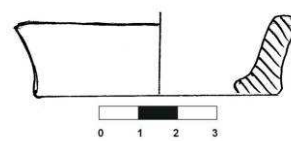
Desen Alioş 1_14

Foto Alioş 1_15 a

Foto Alioş 1_15 b

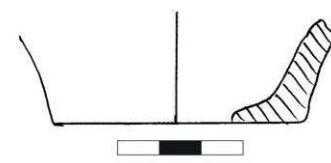
Desen Alioş 1_15

Foto Alioş 1_16 a

Foto Alioş 1_16 b

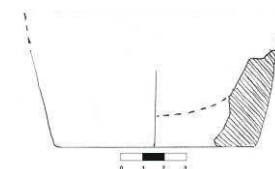
Desen Alioş 1_16

Foto Alioş 1_17 a

Foto Alioş 1_17 b

Desen Alioş 1_17

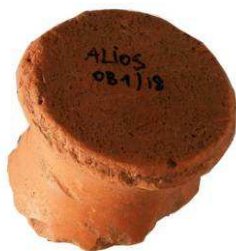
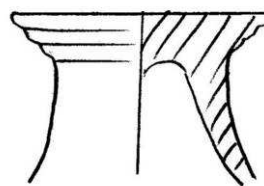

Foto Alioș 1_18 a

Foto Alioș 1_18 b

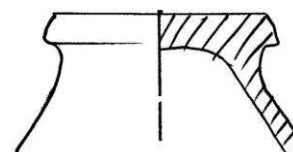
Desen Alioș 1_18

Foto Alioș 1_19 a

Foto Alioș 1_19 b

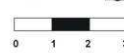
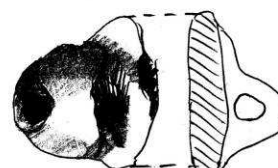
Desen Alioș 1_19

Foto Alioș 1_20 a

Foto Alioș 1_20 b

Desen Alioș 1_20

Foto Alioș 1_21 a

Foto Alioș 1_21 b

Desen Alioș 1_21

Foto Alioș 1_22 a

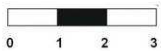
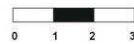

Foto Alioș 1_22 b

Desen Alioș 1_22

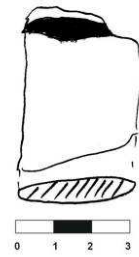

Foto Alioș 1_23 a

Foto Alioș 1_23 b

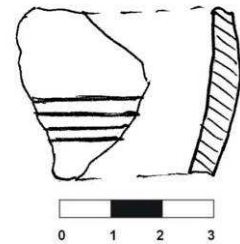
Desen Alioș 1_23

Foto Alioș 1_24 a

Foto Alioș 1_24 b

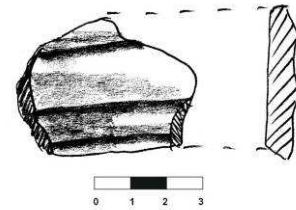
Desen Alioș 1_24

Foto Alioș 1_25 a

Foto Alioș 1_25 b

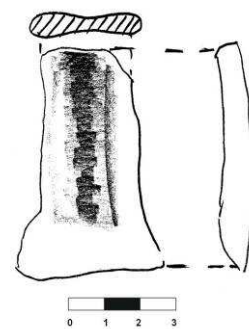
Desen Alioș 1_25

Foto Alioș 1_26 a

Foto Alioș 1_26 b

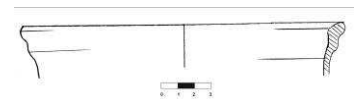
Desen Alioș 1_26

Foto Alioș 1_27 a

Foto Alioș 1_27 b

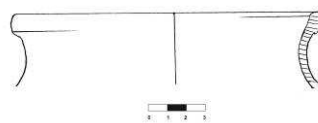
Desen Alioș 1_27

Foto Alioș 1_28 a

Foto Alioș 1_28 b

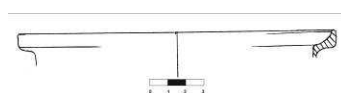
Desen Alioș 1_28

Foto Alioș 1_29 a

Foto Alioș 1_29 b

Desen Alioș 1_29

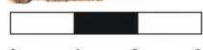

Foto Alioș 1_30 a

Foto Alioș 1_30 b

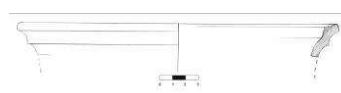
Desen Alioș 1_30

Foto Alioș 1_31 a

Foto Alioș 1_31 b

Desen Alioș 1_31

Foto Alioș 1_32 a

Foto Alioș 1_32 b

Desen Alioș 1_32

Foto Alioș 1_33 a

Foto Alioș 1_33 b

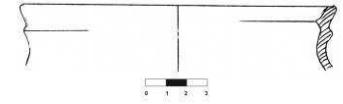
Desen Alioș 1_33

Foto Alioş 1_34 a

Foto Alioş 1_34 b

Desen Alioş 1_34

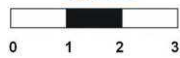
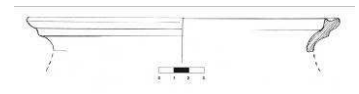

Foto Alioş 1_35 a

Foto Alioş 1_35 b

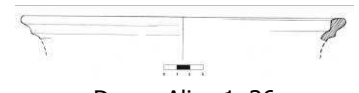
Desen Alioş 1_35

Foto Alioş 1_36 a

Foto Alioş 1_36 b

Desen Alioş 1_36

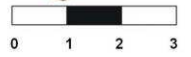
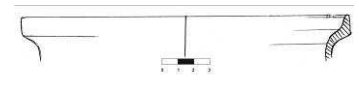

Foto Alioş 1_37 a

Foto Alioş 1_37 b

Desen Alioş 1_37

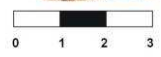
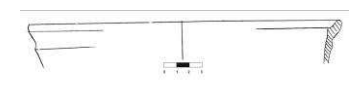

Foto Alioş 1_38 a

Foto Alioş 1_38 b

Desen Alioş 1_38

Foto Alioş 1_39 a

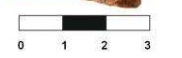
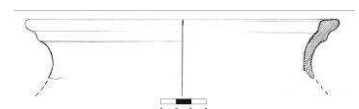

Foto Alioş 1_39 b

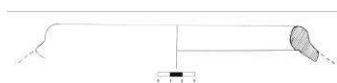
Desen Alioş 1_39

Foto Alioș 1_40 a

Foto Alioș 1_40 b

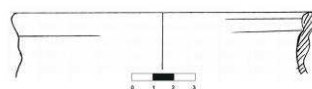
Desen Alioș 1_40

Foto Alioș 1_41 a

Foto Alioș 1_41 b

Desen Alioș 1_41

Foto Alioș 1_42 a

Foto Alioș 1_42 b

Desen Alioș 1_42

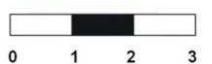

Foto Alioș 1_43 a

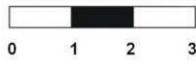

Foto Alioș 1_43 b

Desen Alioș 1_43

Foto Alioș 1_44 a

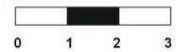

Foto Alioș 1_44 b

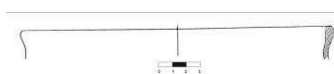
Desen Alioș 1_44

Foto Alioș 1_45 a

Foto Alioș 1_45 b

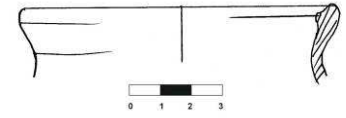
Desen Alioș 1_45

Foto Alioș 1_46 a

Foto Alioș 1_46 b

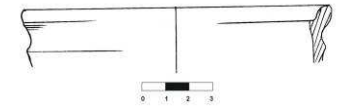
Desen Alioș 1_46

Foto Alioș 1_47 a

Foto Alioș 1_47 b

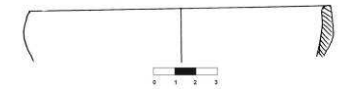
Desen Alioș 1_47

Foto Alioș 1_48 b

Foto Alioș 1_48 a

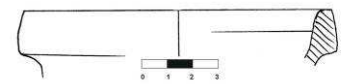
Desen Alioș 1_48

Foto Alioș 1_49 a

Foto Alioș 1_49 b

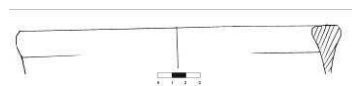
Desen Alioș 1_49

Foto Alioș 1_50 a

Foto Alioș 1_50 b

Desen Alioș 1_50

Foto Alioș 1_51 a

Foto Alioș 1_51 b

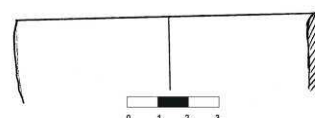
Desen Alioș 1_51

Foto Alioș 1_52 a

Foto Alioș 1_52 b

Desen Alioș 1_52

Foto Alioș 1_53 a

Foto Alioș 1_53 b

Desen Alioș 1_53

V. Importanța sitului:

a. starea de conservare: bună.

b. stare actuală: teren arabil și pescărie modernă.

c. importanța și relevanța științifică: starea de conservare bună și abundența artefactelor la suprafața terenului sugerează existența unui sit arheologic deosebit de important. În contextul demarării unor eventuale campanii de săpături arheologice s-ar lămurii, între altele, structura și funcționalitatea acestor fortificații de pământ, amplasate îndeosebi în extremitățile Dealurilor Lipovei, la contactul cu Câmpia Întăită a Vingăi.

d. importanța turistică: obiectivul arheologic Alioș „Cetatea turcească” se pretează integrării în itinerarii de turism cultural, ținând cont de accesul relativ ușor, fiind amplasat la cca. 1 km S de ultimele case din Alioș. La sit se poate ajunge în perioadele lipsite de precipitații, urmând drumul de pământ care păreșește localitatea, mergând în paralel cu drumul pietruit de acces la Halta C.F.R. „Gomila”. „Cetatea turcească” de la Alioș poate fi inclusă în circuite de vizitare alături de alte obiective arheologice din zonă: „Drumul Năzdrăvenilor”, reprezentat de un sector de peste 1 km lungime din traiectul valului „roman” II, amplasat la 500 m N de Alioș; fortificația de pământ de epoca bronzului de la Alioș „Valea Alioșu”⁴; fortificațiile de pământ de la Mașloc „Șanțul turcilor” și Chesinț „Grădiște”; traiectul valului „roman” III și „Oul lui Traian” de la Chesinț „Valea Țiganilor”; fortificația de pământ preistorică de la Firiteaz. Toate aceste puncte arheologice, în contextul promovării și mediatizării lor cu ajutorul autorităților publice locale sau județene, pot deveni importante zone de atracție turistică.

⁴ Asupra detaliilor de localizare și elementelor constitutive ale acesteia, vezi L. Dorogostaiski, *Utilizarea imaginilor satelitare, ortofotogramelor, hărților topografice, GPS-ului și fotografiilor digitale la realizarea periegezelor. Studiu de caz: descoperirea fortificației preistorice de la „Valea Alioșu”, Alioș (com. Mașloc, jud. Timiș)*, în *SIB*, 32-33, 2008-2009, p. 256-274.

e. propunere de restaurare: în cazul demarării unor cercetări arheologice sistematice, fortificația de pământ de la Alioș „Cetatea turcească” se pretează restaurării și integrării circuitului turistic.

VI. Perieghză:

a. data cercetărilor de teren: 14.08.2007.

b. autorii investigațiilor: Liviu Măruia; Mircea Ardelean și studenții Andrei Stavilă; Lavinia Bolcu.

VII. Bibliografie:

Luca, Sabin Adrian, *Descoperiri arheologice din Banatul românesc. Repertoriu*, Sibiu, 2006, p. 23 (punctul 1 d).

Rădulescu, Alexandru *Cercetări arheologice medievale din Banatul de câmpie: scurt istoric*, în *SIB*, 23-24-25, 1999-2001, p. 67.

I. Date LMI Timiș 2004:

a. informații LMI 2004: Situl arheologic "Dealul Crucii"; sat BECICHERECU MIC, comuna BECICHERECU MIC; "Satul vechi"; sec. XIV – XV, Epoca medievală.

b. cod eGISpat 2010: Becicherecu Mic, Obiectiv 1.

II. Istorical cercetărilor:

Menționarea în LMI Timiș 2004 a acestui sit a generat numeroase dificultăți de identificare în literatura de specialitate. Informațiile oferite de D. Benea¹, M. Mare² sau S.A. Luca³, referitoare la punctele arheologice din hotarul comunei Becicherecu Mic nu oferă indicii detaliate privind omonimia vreunui dintre punctele menționate cu cel vizat de LMI Timiș 2004. În atare condiții este foarte probabil ca situl arheologic de pe „Dealul Crucii” să nu apară menționat în bibliografie, cu excepția LMI, putând fi considerat ca sit inedit, despre care lipsesc detaliile de orice natură. Numeroasele discuții purtate cu autoritățile locale și cu localnicii din Becicherecu Mic au arătat că aceștia aveau cunoștință despre o veche vatră a satului, amplasată în locul numit „Dealul Crucii”. În primăvara anului 2006 sătenii au montat și sfințit o troiță în respectiva locație. Cercetările arheologice de teren desfășurate la începutul lunii octombrie 2006 au acoperit un areal larg, încercându-se identificarea eventualelor obiective arheologice din jurul toponimului cunoscut al „Dealului Crucii”. Cu acest prilej s-au identificat și cercetat mai multe obiective arheologice databile în epoca bronzului și epoca post-romană. Arealul din jurul troiței unde localnicii plasează „Dealul Crucii” (pe hărțile topografice, ediția 1:25.000 acest toponim nu apare figurat) atestă existența unei bogate așezări deschise multistratificate, pe care am considerat-o, în lipsa unor alte indicii, ca fiind cea vizată de LMI Timiș 2004 și am topografiat-o ca atare.

III. Date geografice despre sit:

a. punct: „Dealul Crucii”.

b. reper localizare: la 4,45 km NNV de biserica ortodoxă din Becicherecu Mic; 5,6 km ESE de biserica ortodoxă din Biled; 5,6 km SSV de biserica ortodoxă din Hodoni.

c. reper hidrografic: la 980 m NNE de versantul stâng al Pârâului Apa Mare.

d. descriere geografică: situl este amplasat la limita geografică dintre trei subunități morfologice ale Câmpiei de Vest: Câmpia Timișului, Câmpia Jimboliei și Câmpia Înaltă a Vingăi. Așezarea multistratificată de la Becicherecu Mic „Dealul Crucii” se află la limita sudică a arealului inundabil din bazinul hidrografic al Pârâului Apa Mare, afluent dreapta al Râului Bega Veche, pe un promontoriu cu o ușoară înclinație spre sud. Poziția este deosebit de favorabilă, flankând un larg areal inundabil, străbătut actualmente de cursul regularizat al Pârâului Apa Mare. Întreaga zonă de la N de obiectivul arheologic abundă în situri arheologice, în poligonul cuprins între actualele localități Becicherecu Mic, Biled, Hodoni și Satchinez.

e. coordonate GPS: 45 52 26 N; 21 01 59 E; 90 m altitudine.

f. coordonate Stereo 70: 493655; 192151.

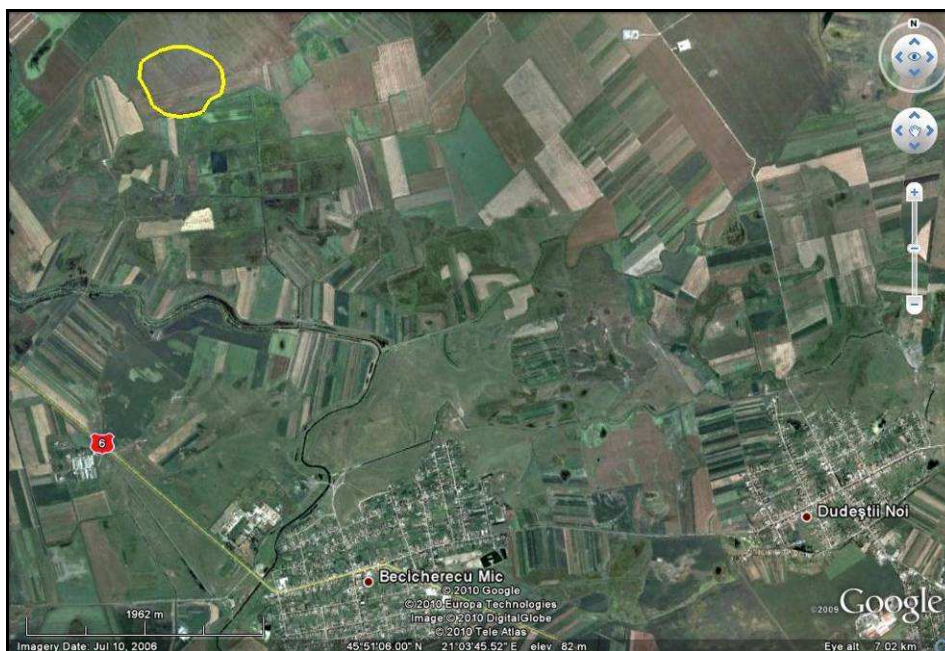
g. imagine satelitară cu localizarea obiectivului:

¹ D. Benea, *Dacia sud-vestică în secolele III-IV*, vol. I, Timișoara, 1996, p. 230.

² M. Mare, *Banatul între secolele IV-IX*, vol. I, Timișoara, 2004, p. 157.

³ S.A. Luca, *Descoperiri arheologice din Banatul românesc. Repertoriu*, Sibiu, 2006, p. 33.

h. imagini de suprafață:

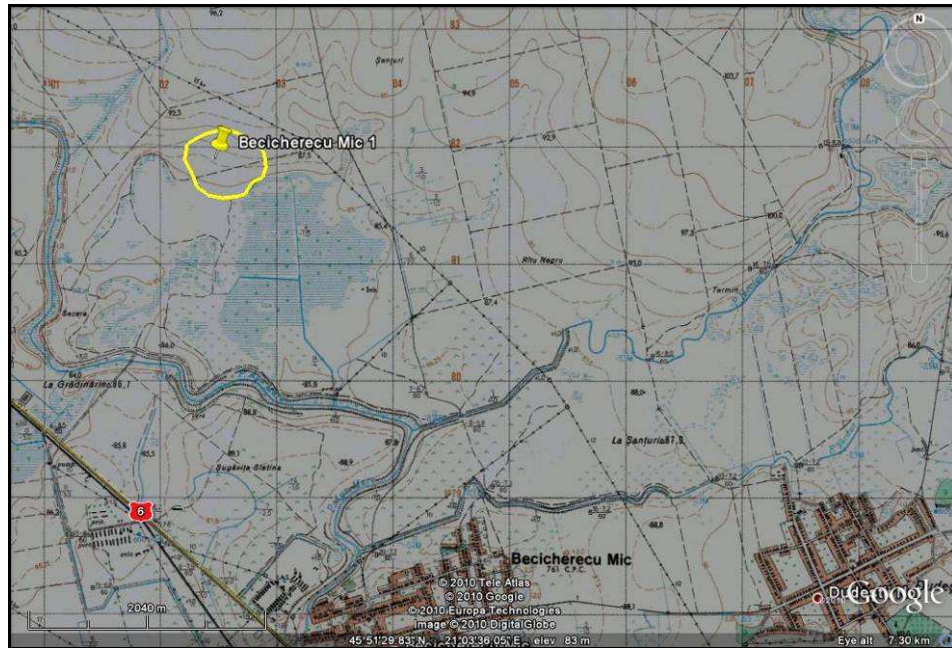

Fig. 1. Situl Becicherecu Mic 1 văzut dinspre E

Fig. 2. Imagine generală a sitului Becicherecu Mic 1

i. harta topografică 1:25.000 cu localizarea obiectivului:

(apud Direcția Topografică Militară, ediția 1975)

j. planuri topografice:

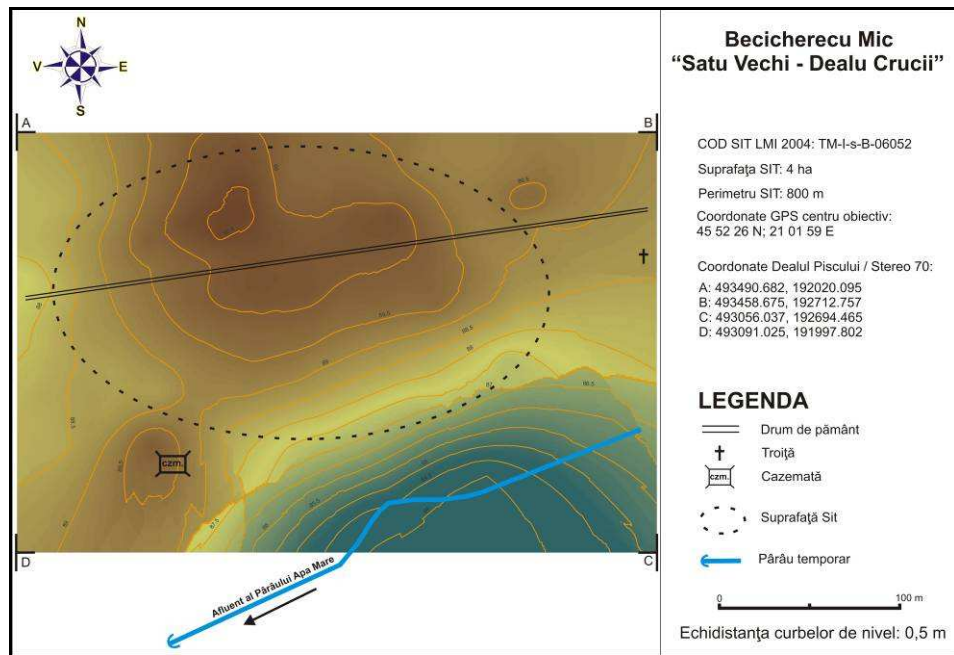

Fig. 3. Planul topografic 2D color, Becicherecu Mic 1

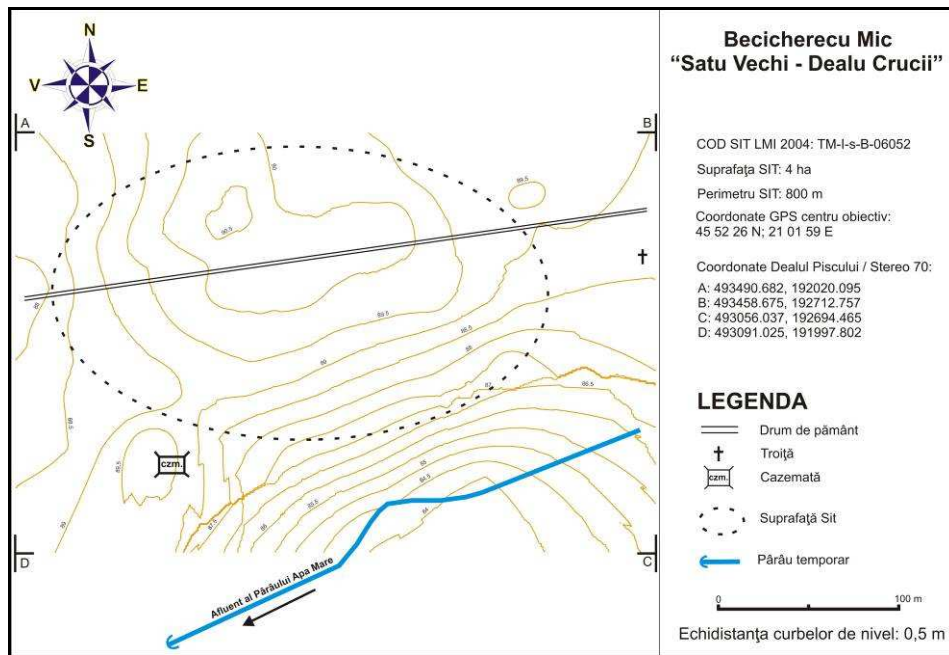

Fig. 4. Planul topografic 2D curbe de nivel, Becicherecu Mic 1

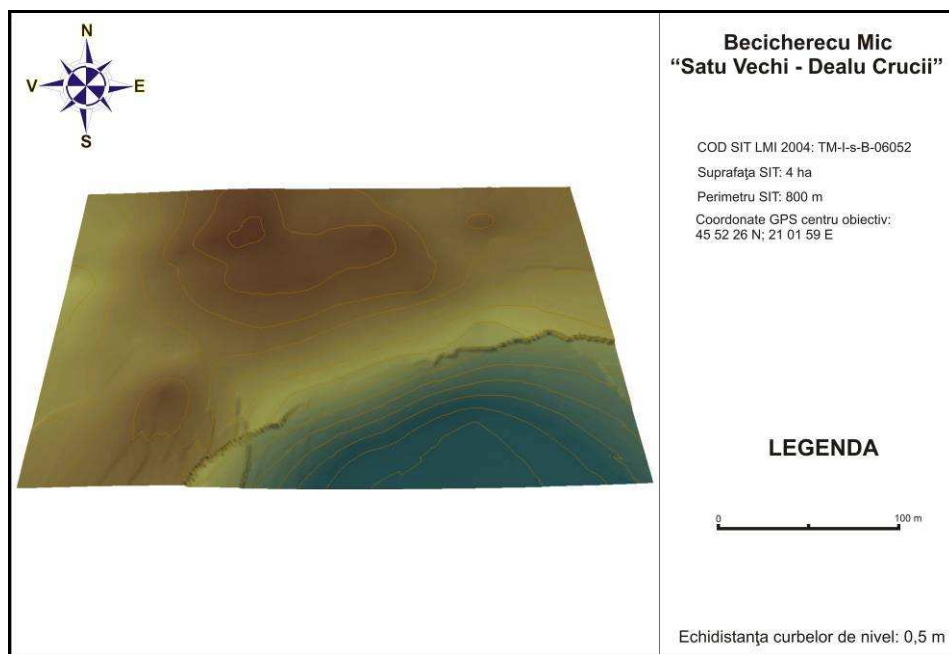
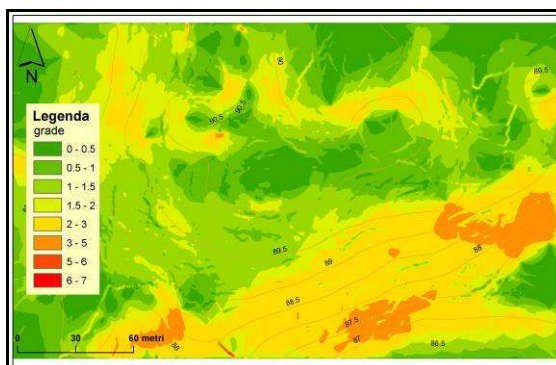
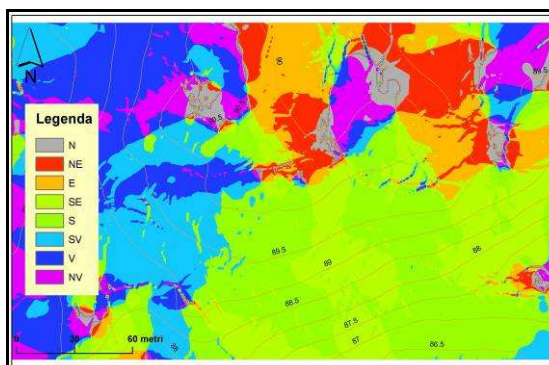

Fig. 5. Planul topografic 3D, Becicherecu Mic 1

k. analiza factorilor morfometrici și morfografici:

Suportul cartografic al parametrului morfometric *pantă* evidențiază următoarele elemente morfografice ale sitului: platoul central al zonei cartografiate este aproximativ plat, cuprins între 0 și 1,5 grade, cu o ușoară pantă de 1,5 - 3 grade spre N și NV, iar la S și SE panta este mai accentuată, cu un unghi cuprins între 2 și 5 grade. Accesibilitatea pantei explică alegerea locației pentru o așezare umană, unghiul pantei fiind ideal pentru scurgerea apelor pluviale, pentru construirea de locuințe și pentru practicarea agriculturii de subsistență.

Suportul cartografic al parametrului morfometric *expoziție* evidențiază următoarele elemente morfografice ale sitului: platoul central al zonei cartografiate, conform hărții expoziție, prezintă un punct central puțin mai înalt, motiv pentru care orientarea pantelor este radială evidențiind o expunere către cele opt puncte cardinale; întreaga latură de S și SE a platoului pe care se află situl arheologic, are o expunere favorabilă locuirii, Soarele iluminând și încălzind locuințele în mod natural.

IV. Date istorice despre sit:

a. tip sit: așezare deschisă.

b. datare: epoca neolitică, epoca post-romană, epoca prefeudală (sec. VIII-IX); epoca medieval timpurie (sec. XII-XIII)⁴.

c. material arheologic: în momentul efectuării cercetării arheologice de teren (periegheză), la suprafața solului erau vizibile numeroase fragmente ceramice și de cărămidă, dintre care noi am recoltat, în vederea studiului, un număr de fragmente ceramice tipice (10); fragmente ceramice atipice (17); fragmente cărămidă medievală (3).

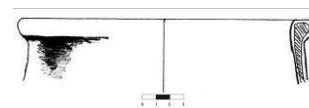
d. fotografii și desene artefacte:

Foto Becicherecu Mic 1_1 a

Foto Becicherecu Mic 1_1 b

Desen Becicherecu Mic 1_1

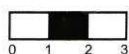

Foto Becicherecu Mic 1_2 a

Foto Becicherecu Mic 1_2 b

Desen Becicherecu Mic 1_2

⁴ Datare efectuată pe baza analizei întregului material arheologic recoltat în urma cercetărilor arheologice de teren, împreună cu prof. dr. Gh. Lazarovici.

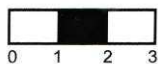

Foto Becicherecu Mic 1_3 a

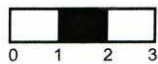

Foto Becicherecu Mic 1_3 b

Desen Becicherecu Mic 1_3

Foto Becicherecu Mic 1_4 a

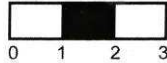
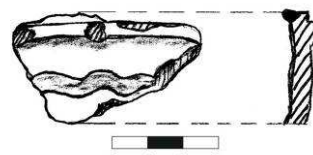

Foto Becicherecu Mic 1_4 b

Desen Becicherecu Mic 1_4

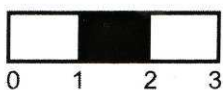

Foto Becicherecu Mic 1_8 a

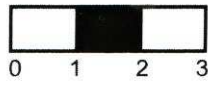
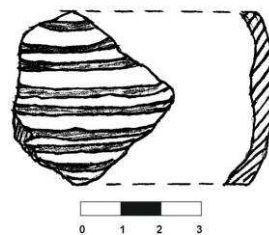

Foto Becicherecu Mic 1_8 b

Desen Becicherecu Mic 1_8

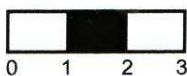

Foto Becicherecu Mic 1_9 a

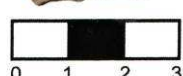

Foto Becicherecu Mic 1_9 b

Desen Becicherecu Mic 1_9

V. Importanța sitului:

a. starea de conservare: bună.

b. stare actuală: teren arabil, partea centrală fiind afectată de construcția unui buncăr de beton de mari dimensiuni din anii '50 ai secolului XX.

c. importanța și relevanța științifică: În urma investigațiilor preliminare de teren efectuate pentru ridicarea topografică, situl arheologic de la Becicherecu Mic „Dealul Crucii” se prefigurează ca fiind o importantă stațiune arheologică. Densitatea și diversitatea arheologică a materialului vizibil la suprafața terenului ar impune, ca necesitate, demararea unor campanii de săpături arheologice sistematice. Prezența în vecinătate a altor situri arheologice, unele chiar mai bogate în material arheologic decât cel avut în vedere acum, face din acest areal o importantă locație de interes pentru viitoare studii de specialitate.

d. importanța turistică: accesul dificil (drum de pământ de 4 km lungime de la ieșirea spre N din Becicherecu Mic), dificultatea orientării în teren datorate lipsei reperelor majore, cât și lipsa unor vestigii de interes pentru publicul larg neavizat, nu impun, în situația actuală, integrarea acestui obiectiv arheologic în circuitul turistic. Doar prin mediatizarea și punerea în valoare a tumulilor din hotarele localităților Becicherecu Mic, Biled, Satchinez (unii dintre aceștia bine reliefați în terenul din jur), a fortificației de pământ de la Satchinez „Grădiște”, alături de rezervația ornitologică și peisagistică din această ultimă localitate, și obiectivul de pe „Dealul Crucii” va putea fi integrat în circuitele de turism cultural ale Banatului de câmpie.

e. propunere de restaurare: în eventualitatea demarării unor campanii de cercetări arheologice sistematice, care să scoată la lumină complexe deosebite, obiectivul arheologic s-ar putea preta la o restaurare.

VI. Perieghză:

a. data cercetărilor de teren: 04.10.2006.

b. autorii investigațiilor: Liviu Măruia, Adrian Cîntar.

VII. Bibliografie: -

I. Date LMI Timiș 2004:

a. informații LMI 2004: Cetatea "Dosul"; sat BENCECU DE JOS, comuna PIȘCHIA; "Dosul", la 1,2 Km. NV de sat; sec. XII - XIV Epoca medievală

b. cod eGISpat 2010: -

II. Istoricul cercetărilor:

„Cazul” Bencecu de Jos „Dosul” a reprezentat și continuă să reprezinte una dintre marile „enigme” ale LMI Timiș 2004. În primul rând reperatele de localizare ale obiectivului din versiunile mai vechi ale Listei Monumentelor Istorice (1992) omit virgula, situl fiind amplasat astfel la *12 km NV de sat*, ceea ce reprezintă, cu siguranță, o greșeală de tehnoredactare, în atare condiții locația corespunzând cu centrul localității Seceani.

Verificările minuțioase ale bibliografiei de specialitate, analiza hărților și planurilor topografice habsburgice, precum și consultarea izvoarelor documentare, nu au permis identificarea în hotarul actualei localități Bencecu de Jos a vreunei fortificații medievale. Analiza imaginilor satelitare și a ortofotoplanurilor a furnizat numeroase „piste” dar care, în urma verificărilor de teren, nu s-au dovedit a fi obiectivul vizat.

S-au purtat discuții constructive pe această temă cu specialiști avizați în domeniu, precum Alexandru Rădulescu sau Zsuzsanna Kopeczny, care nu aveau date despre o astfel de fortificație sau chiar un simplu sit medieval la Bencecu de Jos. În avanpremiera investigațiilor efective de teren ne-am informat la autoritățile locale de la primăria comunei Pișchia, care aveau cunoștință despre existența în arealul de autoritate al comunei a unui sit LMI și, cu toată disponibilitatea arătată, nu au putut preciza unde anume se găsește acest toponim. De asemenea, am primit informații prețioase de la d-l Vasile Ianoșev, autorul unei valoroase monografii a comunei Pișchia, dar nici domnia sa nu ne-a putut preciza locația punctului vizat. Discuțiile cu numeroși localnici din Bencecu de Jos (oameni în vârstă, tractoriști, ciobani, foști ingineri agronomi) nu au putut limpezi ambiguitatea unui astfel de punct toponimic, fără a mai fi vorba despre o eventuală fortificație, de orice natură ar fi ea, despre care nimeni nu avea nici un fel de informație. Singurele indicii toponimice se regăsesc în harta topografică 1:25.000, ediția 1975 unde, între localitățile Bencecu de Jos și Bencecu de Sus își are obârșia un pârau temporar care formează Valea Dosului. În versantul drept al acestei văi, în dreptul unei foste ferme de recoltare a fructelor, se regăsește toponimul „Dos” (coordonate GPS 45 54 07 N; 21 23 19 E; 155 m altitudine). Punctul respectiv se află la 3,5 km V de biserica ortodoxă din localitate și nu la 1,2 km NV „de sat”.

Lipsa oricăror indicii bibliografice, ambiguitatea datelor din LMI și neconcordanța acestora cu hărțile topografice au determinat demararea unor campanii de cercetare sistematică de teren în vederea identificării eventualei fortificații medievale. Pe parcursul a zeci ieșiri în teren (august 2006 – decembrie 2008) a fost investigat întregul bazin hidrografic al Pârâului Valea Dosul, atât în sezonul cald, cu vegetație, cât și în cel rece, fără vegetație. Întregul sector superior al văii este acoperit de plantații de pomi fructiferi, dispuse în terase, care au modificat substanțial peisajul inițial. Cercetările minuțioase nu au descoperit nici un fel de elemente arheologice, cu atât mai mult vreo fortificație. În atare condiții, arealul de investigație a fost lărgit și pe cursul inferior al Pârâului Valea Dosului, până în punctul în care acesta confluează cu Pârâul Beregsău, la 150 m E de ultimele case din Pișchia. Cu acest prilej au fost descoperite mai multe puncte arheologice, între care și unul deosebit de important pe „Dealul Țiglarie”. A fost cercetat și întregul versant stâng al Pârâului Beregsău între confluența cu Pârâul Valea Dosului (în aval) și Pârâul Băcin (în amonte), descoperindu-se alte puncte arheologice, unele deosebit de importante, dar nu și o fortificație medievală.

Cercetările de teren au vizat și întreg cursul inferior al Pârâului Băcin, între confluența cu Pârâul Beregsău și latura de NV a localității Bencecu de Jos, verificându-se terasele, boturile de terasă, promontoriile și interfluviile, prilej cu care s-au descoperit alte obiective arheologice, din mai multe epoci istorice, dar nu și fortificația menționată de LMI. Pornindu-se de la mențiunea de localizare din LMI Timiș 2004, conform căreia situl se află la „1,2 km NV de sat”, am investigat și întreg cursul Pârâului Valea Fânețelor, afluent dreapta al Pârâului Băcin, identificând alte obiective arheologice, dar nu și fortificația vizată.

Unul dintre aceste obiective, reprezentat de o așezare deschisă multistratificată și o posibilă fortificație de pământ extrem de degradată a fost topografiată, în contextul propunerii de revizuire a LMI Timiș.

De asemenea, în versantul drept al Pârâului Valea Fânețelor există două toponime cu conotație arheologică: „Dealul Bătrân” (202,4 m altitudine) și Dealul Golgota, puncte pe care le-am verificat cu atenție, fără a descoperi urme arheologice. Suprafața acestor dealuri a fost substanțial modificată de amenajările și terasările unor plantații de vie, care existau aici până în anii '70 ai sec. XX.

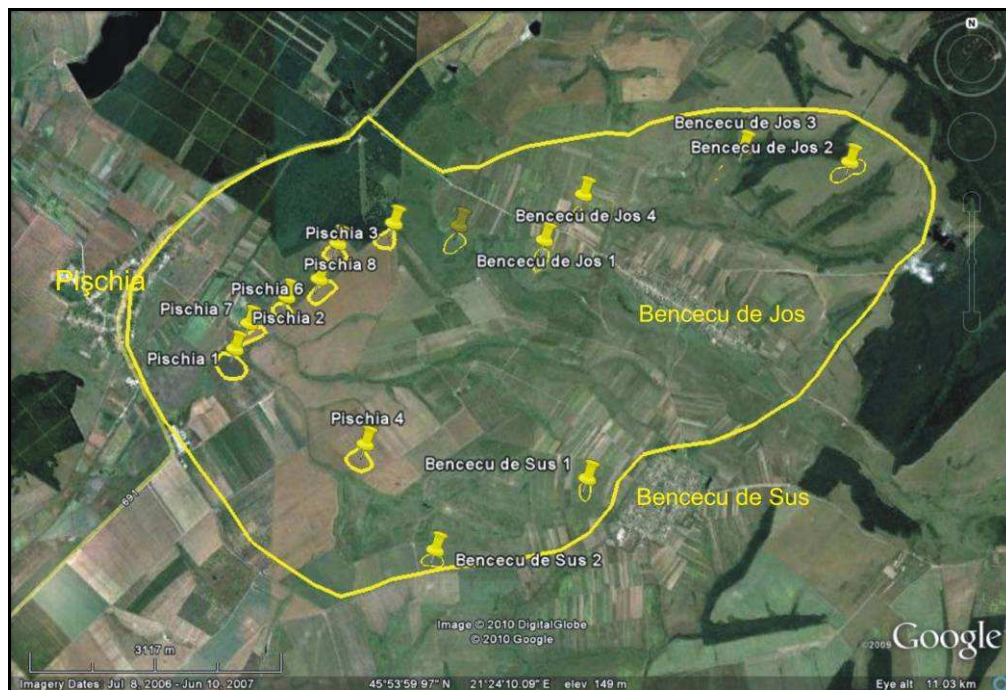

Fig. 1. Imagine Google Earth cu suprafața arealului investigat și amplasarea obiectivelor arheologice descoperite

În temeiul rezultatelor acestor investigații, „Cetatea Dosul” nu a putut fi identificată în teren. Ca și în cazul altor obiective care se regăsesc doar în LMI și nu apar menționate în literatura de specialitate sau în izvoarele documentare, pare foarte probabil ca acestea să fi fost incluse de Constantin Răileanu¹, pe baza unor date reale de teren dar care, din motive care astăzi ne scapă, să ofere indicii de localizare, atribuire și cronologie ambigui sau eronate. Nu este exclus, ca în contextul lucrărilor de amenajare și terasare a plantațiilor de pomi fructiferi de pe Valea Dosului să se fi descoperit un sit important (nu neapărat o fortificație medievală!!!), ajuns la cunoștința domnului Răileanu și care să furnizeze pentru LMI indicii cel puțin „ciudate”. Situații similare sunt reprezentate, între altele, de siturile „paleolitice” de la Izvin „După Vii”, Unip „Dealul Cetățuica”, Unip „Ocoale” sau Stanciova „Grădiște”.

Considerăm că, pe baza datelor culese despre „Cetatea Dosul”, aceasta nu își justifică prezența în LMI Timiș, eliminarea sa devenind o necesitate.

III. Perieghză:

a. data cercetărilor de teren: august 2006 – decembrie 2008.

b. autorii investigațiilor: Dorel Micle, Liviu Măruia; Mircea Ardelean, Adrian Cîntar, Leonard Drogostaisky și studenții Andrei Stavilă; Lavinia Bolcu, Cosmin Matei, Lucian Vidra.

IV. Bibliografie: -

¹ Unul dintre autorii primei liste a Monumentelor Istorice și Arheologice din jud. Timiș, aprobată de Consiliul Popular al Județului Timiș în aprilie 1979.

I. Date LMI Timiș 2004:

a. informații LMI 2004: tell-ul de la Bucovăț; sat BUCOVĂȚ; comuna REMETEA MARE; "Gruiul cu cremene"; mil. IV a. Chr. Neolitic

b. cod eGISpat 2010: Bucovăț, Obiectiv 1

II. Istoricul cercetărilor:

Amplasarea obiectivului arheologic în marginea localității moderne, face ca el să fie cunoscut localnicilor dintotdeauna. Aceștia culegeau de pe sit cremeni pentru amnare, locul respectiv intrând în conștiința colectivă drept „Cremenis” sau „Gruiul cu Cremene”. De asemenea, pământul de bună calitate al *tell*-ului și accesul ușor, i-a determinat pe localnici să extragă lut pentru construcții și pentru nivelarea fostelor brațe de divagare cuprinse în interfluviul dintre cursurile Begăi și Timișului, brațe fosile care străbat localitatea modernă. Partea de răsărit a așezării a fost distrusă pe o lungime de 20 m de excavările localnicilor. În 1972, învățătorul din sat îi aduce materiale de pe „Gruiul cu Cremene” lui Florin Medeleț¹, iar între 1973-1975 se desfășoară mai multe campanii de cercetări arheologice sistematice, sub conducerea lui Gh. Lazarovici. Suprafețele săpate se plasează în partea de E a stațiunii, dar sunt efectuate sondaje și în celelalte sectoare. Rezultatele investigației permit conturarea și definirea unui orizont neolitic specific, denumit „Grupul Bucovăț”² în cadrul Culturii Banatului. Numeroase studii publicate despre neoliticul Banatului fac referire, în diverse contexte, la descoperirile de la Bucovăț. La sfârșitul lunii septembrie 2006, membri proiectului *eGISpat Timiș*, efectuează ridicarea topografică cu Stația Totală și întocmesc fișa de sit aferentă.

III. Date geografice despre sit:

a. punct: „Cremenis”, „Gruiul cu cremene”.

b. reper localizare: la 860 NE de biserica ortodoxă din Bucovăț; la 2,55 km NV de biserica ortodoxă din Bazoșu Nou și la 2,78 km SSE de biserica ortodoxă din Remetea Mare.

c. reper hidrografic: la 2,3 km S de actualul versant stâng al Canalului Bega.

d. descriere geografică: obiectivul arheologic se prezintă sub forma unui *tell*, bine reliefat în terenul din jur, amplasat în marginea de NE a localității Bucovăț. Analiza hărților istorice, topografice, analiza imaginilor satelitare și a ortofotoplanurilor, cât și observațiile de teren, coroborate cu indiciile bibliografice, permit evidențierea unor elemente de paleogeografie. Cotele topografice din arealul din jurul *tell*-ului arată că ne aflăm pe cumpăna de ape dintre bazinele hidrografice ale Timișului (S) și Begăi (N). Energia de relief extrem de scăzută a făcut ca, până la lucrările de hidroameliorații din epoca modernă, întreaga zonă să fie străbătută de numeroase brațe de inundare. *Tell*-ul speculează un teren mai înalt între numeroasele mlaștini existente. Actualmente, peisajul este radical modificat și redat agriculturii moderne.

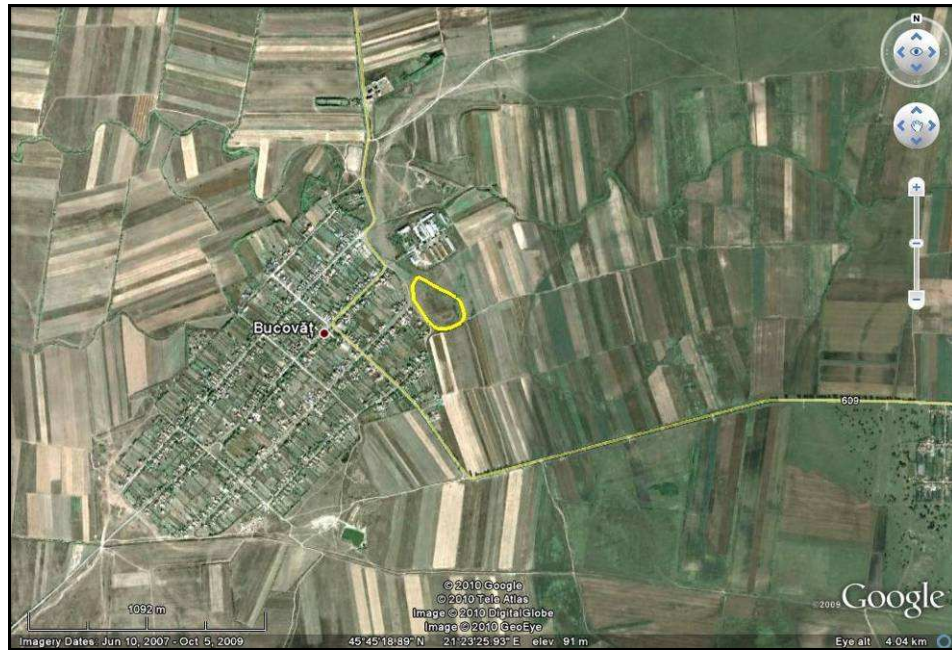
e. coordonate GPS: 45 45 21 N; 21 23 16; 91 m altitudine.

f. coordonate Stereo 70: 479528; 219199.

g. imagine satelitară cu localizarea obiectivului:

¹ Asupra detaliilor descoperirii obiectivului și evoluția cercetărilor arheologice, vezi Gh. Lazarovici, *Bucovăț, „Cremenis” (jud. Timiș)*, în Gh. Lazarovici, Fl. Drașovean (ed.), *Cultura Vinča în România (Origine, evoluție, legături, sinteze)*, Timișoara, 1991, p. 54-58; C.M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, *Arhitectura Neoliticului și Epocii Cuprului din România*, Iași, 2006, p. 375-387.

² Gh. Lazarovici, *Sincronisme etno-culturale în neoliticul timpuriu din Sălaj și din vestul României*, în *AMP*, 9, 1985, p. 69-92.

h. imagini de suprafață:

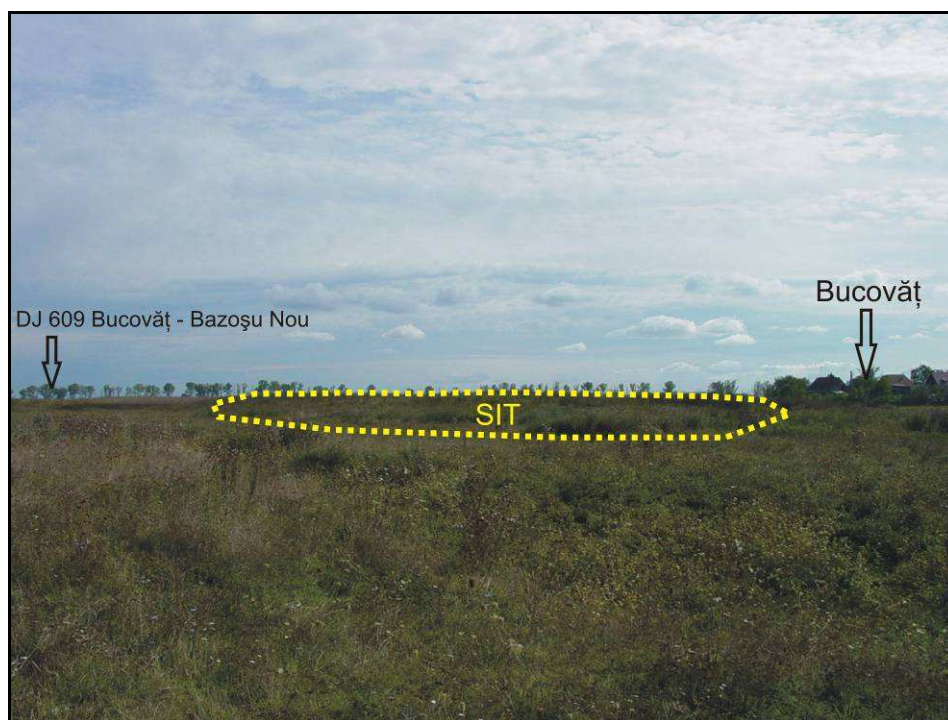

Fig. 1. Situl Bucovăț 1 văzut dinspre NV

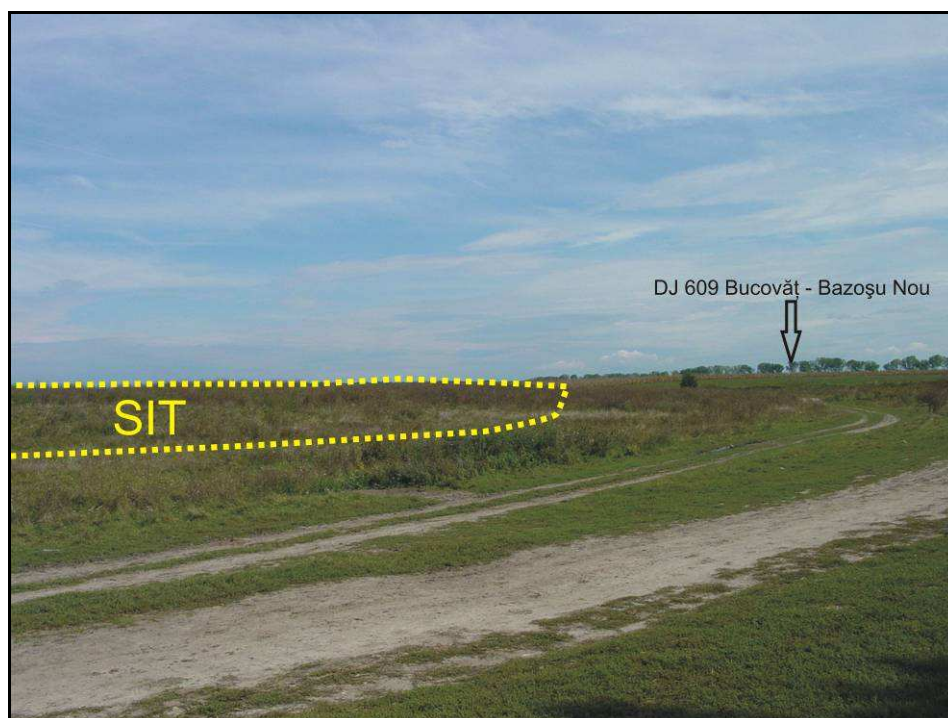

Fig. 2. Extremitatea de SE a obiectivului văzută dinspre VSV

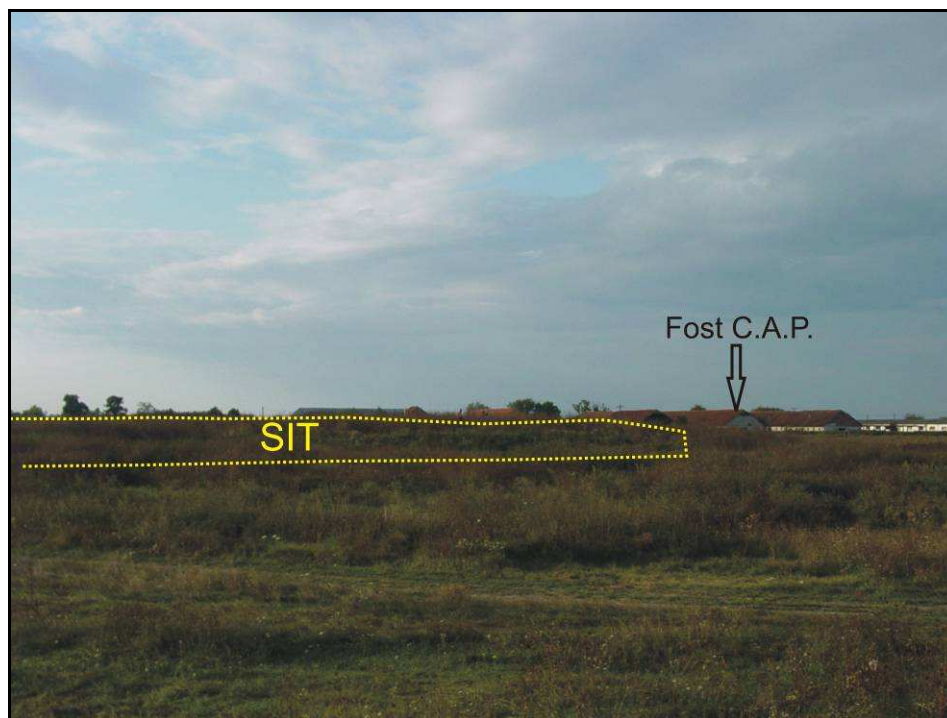
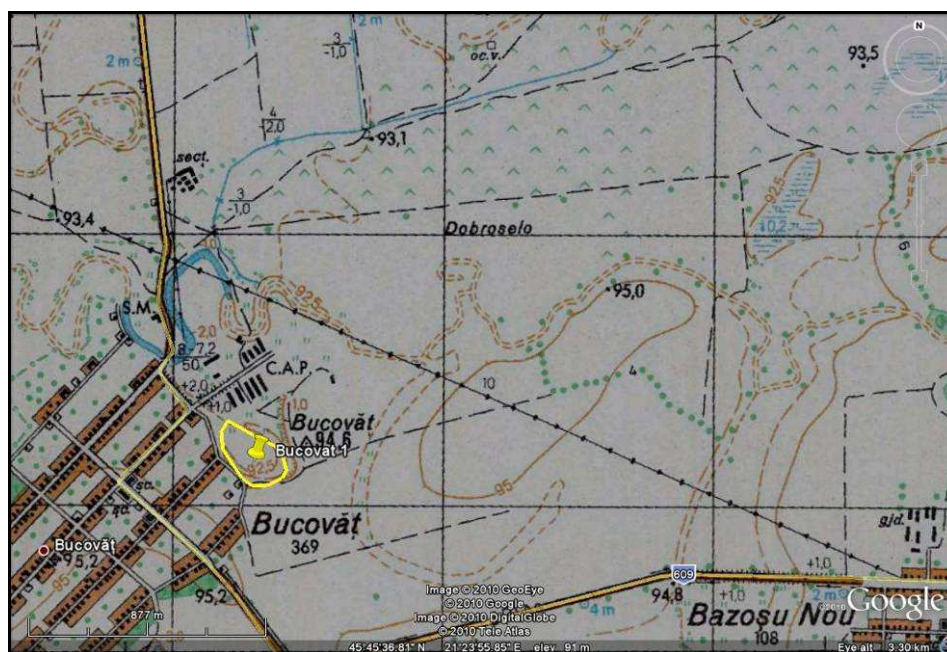

Fig. 3. Bucovăț 1 văzut dinspre NE

i. harta topografică 1:25.000 cu localizarea obiectivului:

(apud Direcția Topografică Militară, ediția 1975)

j. planuri topografice:

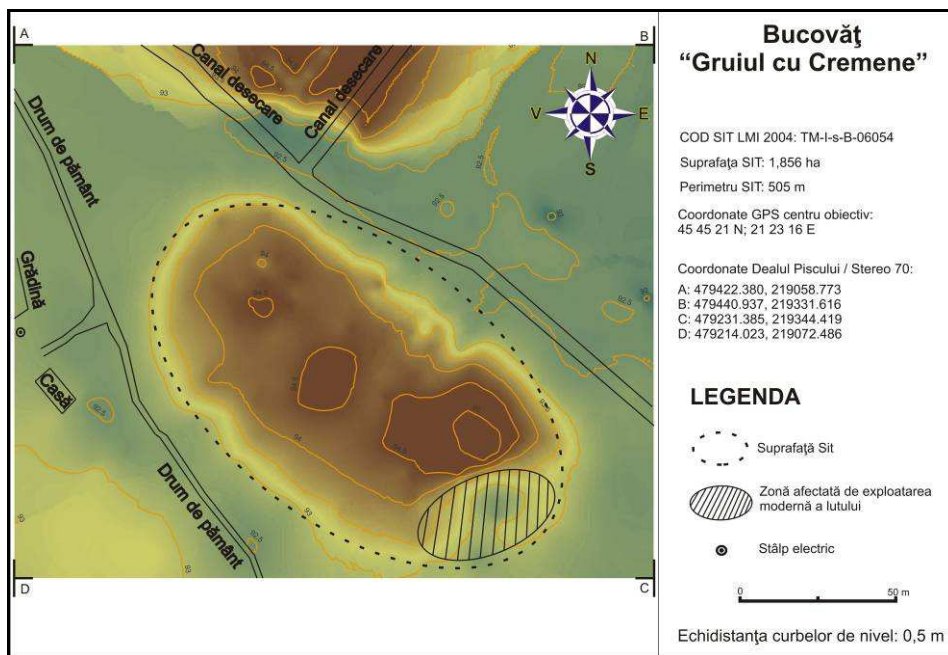

Fig. 4. Planul topografic 2D color, Bucovăț 1

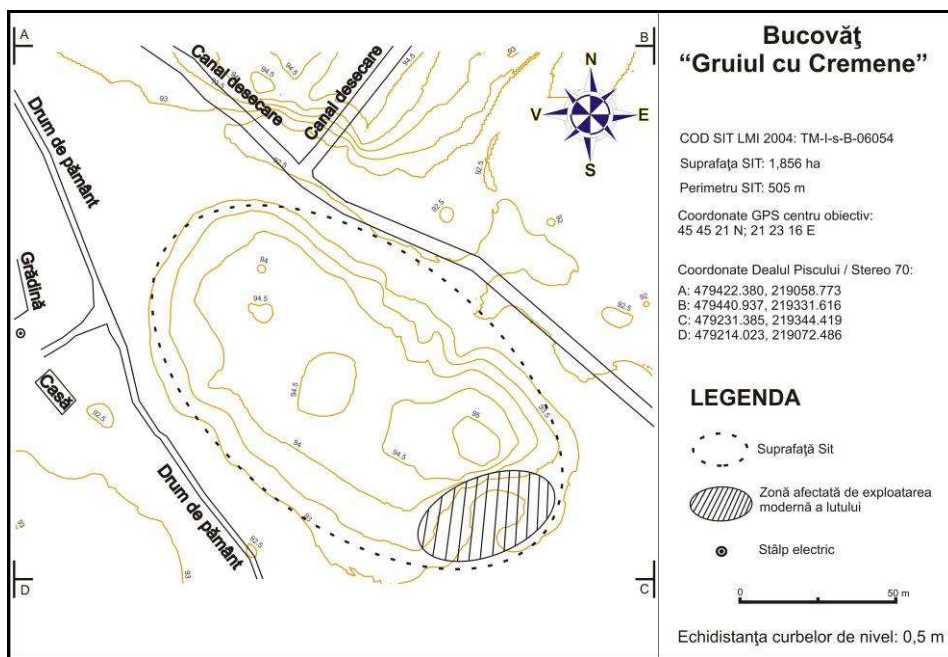

Fig. 5. Planul topografic 2D curbe de nivel, Bucovăț 1

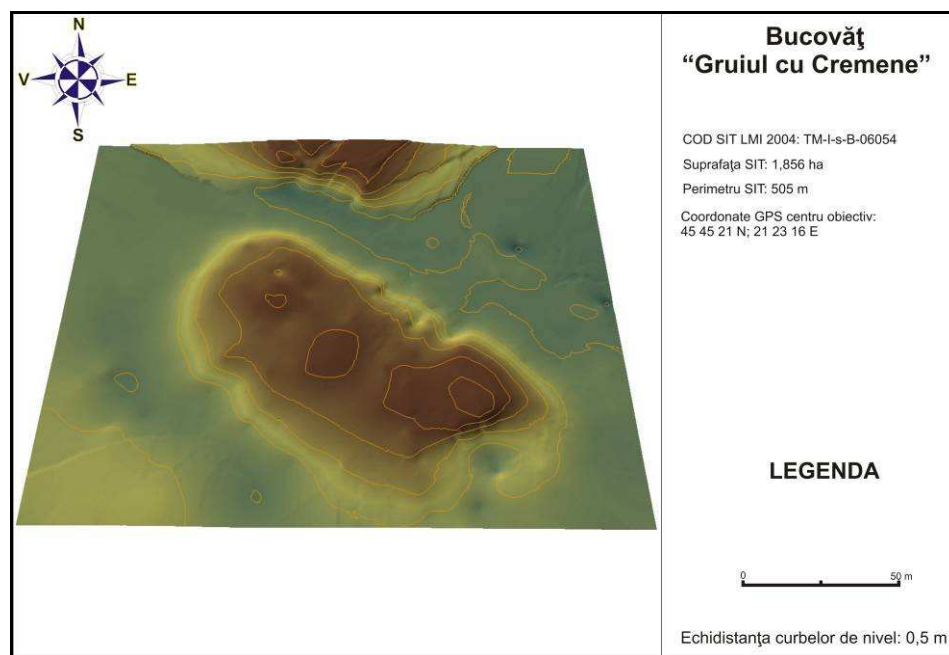
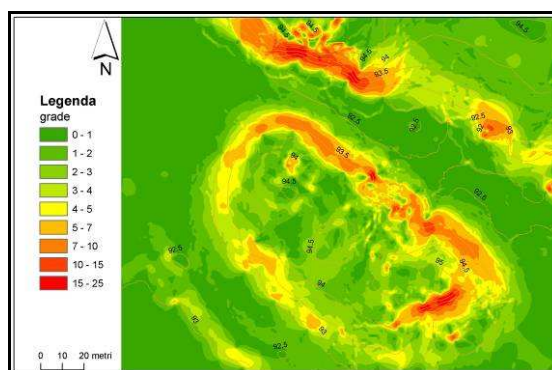
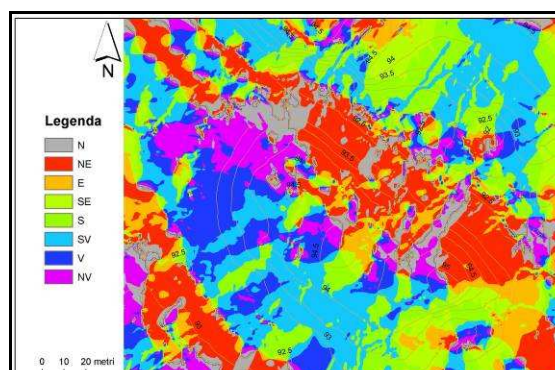

Fig. 6. Planul topografic 3D, Bucovăț 1

k. analiza factorilor morfometrici și morfografici:

Suportul cartografic al parametrului morfometric *pantă* evidențiază următoarele elemente morfografice ale sitului: forma elipsoidală a sitului arheologic este una de origine antropică, platoul central fiind relativ plat, cu un unghi cuprins între 0 și 3 grade (datorat bulversărilor ulterioare, inclusiv cele cauzate de săpăturile arheologice sistematice); latura de N și NE a *tell*-ului prezintă o pantă ușor accentuată, de cca. 5 - 15 grade, dovadă a activității antropice, cauzată, probabil de adâncirea și amenajarea unui meandru natural al unui râu, azi dispărut; pe latura de SE a *tell*-ului se observă o zonă cu o pantă de cca. 15 - 25 grade cauzată de extragerea de lut din epoca modernă.

Suportul cartografic al parametrului morfometric *expoziție* evidențiază următoarele elemente morfografice ale sitului: forma elipsoidală a *tell*-ului cauzează și o expoziție față de Soare ușor radială, pe toate cele opt puncte cardinale; se observă faptul că, în cazul unui *tell*, nu expoziția este cea care primează în rândul parametrilor geomorfologici, locația fiind în general mică și fortificată, destinată îndeosebi locuirii și nu practicării agriculturii (nici măcar de subsistență); platoul central a fost, probabil, locuit în întregime, neținându-se cont de *expoziție*, deși zona cea mai favorabilă a fost cea de S și SE.

IV. Date istorice despre sit:

a. tip sit: *tell*.

b. datare: epoca neolitică (Grupul Bucovăț).

c. material arheologic: cercetările arheologice de teren, desfășurate în mai multe ocazii, au constatat puținătatea artefactelor la suprafața terenului, fapt generat și de pârlogirea puternică a arealului sitului. Majoritatea artefactelor recoltate de noi provin de pe latura de SE, din gropile de extracție a lutului, care distrug sistematic obiectivul arheologic, secționând straturile arheologice și podinile locuințelor neolitice. Una dintre aceste gropi moderne taie podeaua unei locuințe, aflate la 3 m adâncime față de actuala suprafață a *tell*-ului, podea reprezentată de un strat masiv de lutuală, cu numeroase fragmente ceramice și cu o grosime de cca. 15 cm. În umplutura acestor gropi moderne, pe lângă gunoiul modern, am surprins și piese ceramice de sec. XVIII, care sugerează că încă din acea perioadă lutul care formează *tell*-ul neolitic a fost exploatat de localnici. Pentru întocmirea prezentului studiu au fost recoltate următoarele categorii de artefacte: fragmente ceramice tipice desenate (10); fragmente ceramice tipice nedesenate (1); fragmente ceramice atipice (28); fragment așchie de silex atipică (1); fragmente chirpic (5).

d. fotografii și desene artefacte:

Foto Bucovăț 1_1 a

Foto Bucovăț 1_1 b

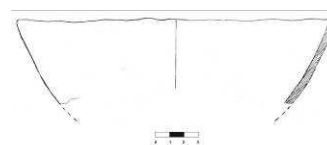
Desen Bucovăț 1_1

Foto Bucovăț 1_2_1 a

Foto Bucovăț 1_2_1 b

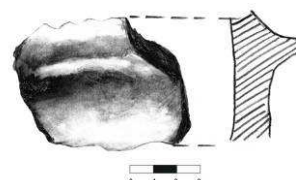
Desen Bucovăț 1_2

Foto Bucovăț 1_4 a

Foto Bucovăț 1_4 b

Desen Bucovăț 1_4

Foto Bucovăț 1_5 a

Foto Bucovăț 1_5 b

Desen Bucovăț 1_5

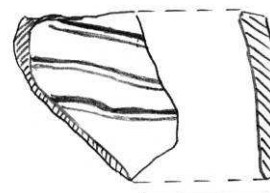

Foto Bucovăț 1_6 a

Foto Bucovăț 1_6 b

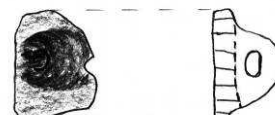
Desen Bucovăț 1_6

Foto Bucovăț 1_7 a

Foto Bucovăț 1_7 b

Desen Bucovăț 1_7

Foto Bucovăț 1_8 a

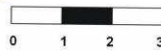
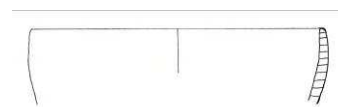

Foto Bucovăț 1_8 b

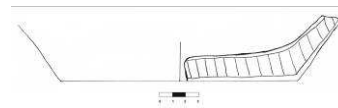
Desen Bucovăț 1_8

Foto Bucovăț 1_9 a

Foto Bucovăț 1_9 b

Desen Bucovăț 1_9

Foto Bucovăț 1_10 a

Foto Bucovăț 1_10 b

Desen Bucovăț 1_10

V. Importanța sitului:

a. starea de conservare: medie (degradat în partea de SE de exploatările moderne de lut).

b. stare actuală: zonă pârlogită la marginea localității, cu o bogată vegetație de scaietși și urzici în sezonul cald.

c. importanța și relevanța științifică: așa cum au arătat-o campaniile sistematice de săpătură arheologică, stațiunea de la Bucovăț „Gruul cu cremene” este una reprezentativă pentru arheologia neoliticului bănățean, definind grupul cultural omonim.

d. importanța turistică: în stadiul actual de păstrare și punere în valoare, situl arheologic de la Bucovăț „Gruul cu cremene” nu se pretează integrării în circuitul turistic. Totuși, amplasamentul favorabil, în marginea localității moderne, la doar 15 minute de mers cu mașina de Timișoara ar putea face, în viitor, din acest obiectiv unul demn de interes pentru

traseele de turism cultural. Implicarea specialiștilor și a autorităților locale ar putea atrage fonduri pentru restaurarea și promovarea respectivului obiectiv. Situl de la Bucovăț poate intra în circuite de vizitare, alături de punctele arheologice din apropiere, de la Remetea Mare „Cetate” și „Gomila lui Gabor” sau parcul dendrologic de la Bazoșu Nou. Ușurința accesului la sit ar putea face din acesta un punct arheologic didactic, prin vizitarea lui în cadrul excursiilor școlare. Existența în arealul de competență al Consiliului Local Remetea Mare a trei situri importante (Remetea Mare „Cetate” și „Gomila lui Gabor”, Bucovăț „Gruul cu cremene”), cu acces ușor și reprezentativitate pentru istoria națională, oferă acesteia o oportunitate deosebită de dezvoltare durabilă.

e. propunere de restaurare: vestigiile importante și spectaculoase scoase la lumină de cercetările arheologice din anii '70, dar care acum sunt astupate, ar putea fi reddezvelite, restaurate și integrate circuitului turistico-arheologic (vezi, între altele, situația din situl neolitic de la Țaga, jud. Cluj, unde locuințele epocii au fost reconstituite).

VI. Perieghză:

a. data cercetărilor de teren: 23.09.2006

b. autorii investigațiilor: Liviu Măruia, Adrian Cîntar și studenții Matei Cosmin, Măndoiu Margareta

VII. Bibliografie:

- Bochiș, Bogdan, *Contribuții la repertoriul așezărilor Tiszapolgár din Banatul românesc*, în *PB*, 3, 2004, p. 56.
- Comșa, Eugen, *Parures néolithiques en coquillages marins découvertes en territoire roumain, în Dacia, N.S.*, 17, 1973, p. 61.
- Kalmar-Maxim, Zoia, *Materiale neo-eneolitice intrate în colecția Muzeului de istorie al Transilvaniei (I)*, în *AMN*, 21, 1984, p. 392.
- Kalmar-Maxim, Zoia; Corbu, Alexandru, *Data processing of archaeological materials from the Vinča and Banat culture*, în *Archaeometry in Romania*, 2, 1989, p. 93.
- Lazarovici, Gheorghe, *Despre eneoliticul timpuriu din Banat*, în *Tibiscus*, 4, 1975, p. 20-21.
- Lazarovici, Gheorghe, *Unele probleme ale ceramicii neoliticului din Banat*, în *Banatica*, 3, 1975, p. 20-21
- Lazarovici, Gheorghe, *Fragen der neolithischen Keramik im Banat*, în *Festschrift für Richard Pittioni zum siebzigsten Geburtstag*, Viena, 1976, p. 203.
- Lazarovici, Gheorghe, *Periodizarea culturii Vinča în România*, în *Banatica*, 4 1977, p. 26.
- Lazarovici, Gheorghe, *Neoliticul Banatului*, Cluj Napoca, 1979, p. 188.
- Lazarovici, Gheorghe, *Die Periodisierung der Vinča-Kultur in Rumänien*, în *PZ*, 56, 1981, 2, p. 179-181.
- Lazarovici, Gheorghe, *Principalele probleme ale culturii Tiszapolgár în România*, în, *AMN*, 20, 1983, p. 5, 16.
- Lazarovici, Gheorghe, *Migration et diffusion dans les cultures du Banat et de l'Alföld*, în *Rubané et Cardial*, 1990, p. 21.
- Lazarovici, Gheorghe, *Bucovăț, „Cremenis” (jud. Timiș)*, în Gh. Lazarovici, Fl. Drașovean (ed.), *Cultura Vinča în România (Origine, evoluție, legături, sinteze)*, Timișoara, 1991, p. 54-58.
- Lazarovici, Gheorghe; Kalmar-Maxim, Zoia, *Parța. Despre arhitectura culturii Banatului*, în *Tibiscum*, 8, 1993, p. 41-42.
- Lazarovici, Cornelia-Magda; Lazarovici, Gheorghe, *Arhitectura Neoliticului și Epocii Cuprului din România*, Iași, 2006, p. 375-387.
- Luca, Sabin Adrian, *Descoperiri arheologice în Banatul românesc. Repertoriu*, Sibiu, 2006, p. 51.
- Moga, Marius; Bochiș, Bogdan, *Ceramica Tiszapolgár de la Românești-Peștera cu Apă (com. Curtea, jud. Timiș). Săpături Marius Moga, 1948*, în *AB, S.N.*, 9, 2001, p. 86.
- Radu, Ortansa, *Plastica neolitică de la Chișoda-Veche și câteva probleme ale neoliticului din nordul Banatului*, în *Tibiscus*, 5, 1979, p. 72.
- Rus, Dana; Lazarovici, Gheorghe, *On the Developed Neolithic Architecture in Banat*, în *Banatica*, 11, 1991, p. 88.
- Stoia, Adriana, *Les fouilles archéologiques en Roumanie (1975)*, în *Dacia, N.S.*, 20, 1976, p. 275.

I. Date LMI Timiș 2004:

a. informații LMI 2004: Cetatea Morisena; sat CENAD, comuna CENAD; sec. X – XVII; Epoca medievală

b. cod eGISpat 2010: Cenad, Obiectiv 1

II. Istoricul cercetărilor:

Situația de la Cenad este una dintre cele mai complexe în ceea ce privește istoriografia problematicii. Abundența izvoarelor documentare despre Cenad este una impresionantă, făcând din acesta un important centru urban fortificat și ecleziastic al Evului Mediu, despre care s-au scris sute de studii¹. Cenadul a jucat un rol major în politica strategică a Mureșului Inferior, din sec. X și până în sec. XVI, iar influența spirituală a bisericilor de Cenad a fost una deosebită asupra întregului Banat de câmpie. Cu toate acestea, investigația modernă a evoluției fortificațiilor, bisericilor și așezării civile este pusă în mare dificultate de suprapunerea totală a localității moderne peste situl arheologic, acesta fiind astfel afectat de intervențiile de după sec. XVIII. Elementele structurale ale fortificației și orașului medieval au fost distruse complet și nivelate la începutul secolului al XVIII-lea, când s-au produs colonizările și sistematizările habsburgice². Indiciile cele mai importante asupra topografiei așezării și fortificației medievale ne parvin din descrierea călătorului turc Evlia Celebi³ și din schițele inginerului topograf italian Luigi Ferdinando Marsigli⁴. Planul lui Marsigli reprezintă, și până în ziua de azi, cea mai importantă sursă a planimetrice cetății Cenadului.

Încă din sec. XIX descoperirile întâmplătoare de artefacte sau structuri edilitare vechi, readuc în atenția opiniei publice existența unor vestigii arheologice în vatra localității moderne. În 1864⁵ se produce descoperirea întâmplătoare a unor schelete depuse în sicrie de piatră, iar în 1868, cu ocazia demolării vechii biserici din centrul localității, au fost descoperite fundații și elemente arhitectonice care puteau să aparțină mănăstirii ortodoxe a Sf. Ioan Botezătorul, construită de Ahtum, la sfârșitul sec. X. Observațiile pe care le fac la fața locului arheologii Flóris Romer și Imre Henszelmann cu acest prilej, sugerau că fortificația inițială de la Cenad ar aparține unui castru roman sau mănăstirii de sec. X. Descoperirile întâmplătoare din sec. XIX de pe raza localităților Cenad, Periam și Sânnicolau Mare impun constatarea că o parte dintre acestea ar aparține epocii romane, ele fiind preluate ca atare de istoriografia

¹ O sinteză a informațiilor la Gh. Cotoșman, *Din trecutul Banatului. Comuna și bisericile din Giridava – Morisena – Cenad*, Timișoara, 1935, *passim*; A. Bejan, *Banatul în secolele IV-XII*, Timișoara, 1995, p. 112-115 (cu bibliografia); D. Țeicu, *Geografia ecleziastică a Banatului medieval*, Cluj Napoca, 2007, 76-82; 153-155 (cu bibliografia); S.M. Heitel, *Despre biserica lui Ahtum de la Morisena (Cenad)*, în *SMIM*, 23, 2005, p. 9-22; A. Madgearu, *Contribuții privind datarea conflictului dintre ducele bănățean Ahtum și regele Ștefan I al Ungariei*, în *Banatica*, 12, 1993, 2, p. 5-12; I. Hațegan, *Cronologia Banatului, II/2. Vilayetul de Timișoara*, Timișoara, 2005, *passim*; idem, *Scurtă istorie a Cenadului*, pe <http://www.cenad.ro/content/dr-ioan-ha%C5%A3egan-scurt%C4%83-istorie-cenadului>, (27.07.2010). Pentru bibliografia maghiară, inaccesibilă nouă, vezi A.A. Rusu, *Bibliografia fortificațiilor medievale și premoderne din Transilvania și Banat*, Reșița, 1996, nr. 169, 419, 670, 939, 1061.

² Cf. P. Iambor, *Așezări fortificate din Transilvania (secolele IX-XIII)*, Cluj Napoca, 2005, p. 82.

³ Evlia Celebi, în M. Holban (red.), *Călători străini despre Țările Române*, vol. 6, București, 1976, p. 647-648.

⁴Cf. M. Rusu, *Castrul roman Apulum și cetatea Alba Iulia*, în *AIIA Cluj*, 22, 1979, p. 56; P. Iambor, *op. cit.*, p. 83. Asupra aspectelor de cartografie austriacă referitoare la Banat, vezi și Gh. Sebestyén, *Unele cetăți ale Banatului și desenele lui Marsigli*, în *RMM.MIA*, 15, 1984, 1, p. 48-49; I. Căzan, *Cartografia austriacă în secolul al XVIII-lea (1700-1775). Caracteristici și reprezentanți*, în *RI*, 13, 2002, 3-4, p. 191-206; S. Mureșan, *The Representation of the Danubian Banat District in the Eighteenth Century Austrian Cartography*, în *Danue-Cris-Mures-Tisa Euroregion Geoeconomical Space of Sustainable Development*, Timișoara - Novi-Sad – Szeged - Tübingen, 1999, p. 251-255; A. Rusu, C. Rudneanu, *Călători străini despre Banat și Transilvania (sec. XVIII-XIX)*, în *SIB*, 2, 1970, p. 143; E. Glück, *Documente cartografice arădene la Bologna*, în *AC*, 2000, 2, p. 95-96; idem, *Documente cartografice rare privind teritoriul românesc*, în *RAC*, 4, 1998, 1-2, p. 157-159; idem, *Zona Aradului în cartografia europeană a secolului XII-XIII*, în *AC*, 1, 2000, p. 68-72; V. Neagu, *Cartografi din secolul al XVI-lea în colecțiile Muzeului Militar Național*, în *BMMN*, 1, 2003, 1, p. 133-137;

⁵ I. Henszelmann, *Archeologiai kirandulas Csanadra (Excursie arheologică la Cenad)*, în *Archeologiai Kozlemenyek*, 8, 1871, p. 2-34 (*non vidit, apud Al Rădulescu, Cercetări de arheologie medievală în Banatul de Câmpie. Scurt istoric*, în *SIB*, 23-25, 1999-2001, p. 47). Vezi și R. Theodorescu, *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos (400-1400)*, București, 1976, p. 106-107.

modernă⁶. În perioada interbelică o serie de descoperiri întâmplătoare intră în patrimoniul Muzeului Banatului din Timișoara.

Cercetările arheologice de la Cenad debutează în anii 1974-1975, fiind inițiate de o echipă de specialiști ai Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj Napoca și ai Muzeului Banatului Timișoara⁷. Cercetările vor fi reluate în campaniile anilor 1986, 1994 și 1995, efectuându-se mai multe secțiuni și sondaje în diverse puncte din intravilanul localității moderne⁸. Un colectiv coordonat de P. Iambor, S. Heitel, D. Tănase a continuat investigațiile arheologice sistematice în anii 2000, 2001, 2002, rezultatele fiind în curs de procesare și vor face obiectul unui studiu monografic⁹. Condiționarea amplasamentului secțiunilor și suprafețelor de existența construcțiilor moderne nu a permis o cercetare punctuală, care să lămurească semnificativ locuirea medievală și, eventual, romană. Pe baza datelor acumulate și publicate până în prezent, **nu există nici o dovadă a unui nivel de locuire romană**, piesele invocate fiind într-adevăr romane, dar aflate în context secundar, probabil rulate în evul mediu. Doar publicarea completă a rapoartelor de săpătură va fi în măsură să lămurească această problemă, încă disputată.

---

⁶ O bibliografie minimală a problematicii vizează Al Borza, *Informations nouvelles sur le camp romain de Cenad*, în *Dacia, N.S.*, 9-10, 1941-1944, p. 551-553 (recenzia critică a lui C. Daicoviciu, *Asupra unor lucrări în legătură cu Dacia romană*, în *AISC*, Cluj Napoca, 4, 1941-1943, p. 302-312; idem, în *Dacica. Studii și articole privind istoria veche a pământului românesc*, Cluj Napoca, 1969, p. 294-303); S. Regep, *A fragment of Roman funerary stelae from Cenad (Timiș County)*, în *SIB*, 22-23, 2002-2003, p. 195-198; E. Nemeth, *Granița de sud-vest a Daciei Romane. Probleme actuale*, în *Studii de istorie antică. Omagiu profesorului Ioan Glodariu*, Cluj-Napoca 2001, 411-418; E. Nemeth, *Relații politice și militare între Pannonia și Dacia în epoca romană*, Cluj Napoca, 2007, *passim* (cu bibliografia). Vezi și studiul extrem de interesant al lui I. Ferenczi, *Opinii vechi și noi în legătură cu drumurile între Dacia, Pannonia și Moesia Superior prin „Barbaricum”*, în *Tibiscus*, 3, 1974, p. 111-125 (cu o analiză critică surselor bibliografice despre descoperirile „romane” de la Cenad). Vezi și analiza critică a prezenței „romane” de la Cenad la Al. Flutur, *Cărămizile ștampilate ale Legiunii XIII Gemina de la Cenad și Sânnicolau Mare*, în *AB, S.N.*, 18, 2010, p. 63-68.

⁷ P. Iambor, Șt. Matei, A. Bejan, *Cercetări arheologice în așezarea feudal-timpurie de la Cenad (1974, 1975)*, în *Ziridava*, 14, 1982, p. 89-108.

⁸ Vezi P. Iambor, Șt. Matei, A. Bejan, *Cenad, jud. Timiș*, în *CCA – campania 1994*, 1995, p. 19; P. Iambor, Șt. Matei, *Cenad, jud. Timiș*, în *CCA – campania 1995*, 1996, p. 31; P. Iambor, *op. cit.*, p. 85-86; 203-206; A. Bejan, *Banatul în secolele IV-XII*, Timișoara, 1995, p. 112-115.

⁹ Informații amabile Dana Tănase de la Muzeul Banatului Timișoara, căreia îi mulțumim și pe această cale.

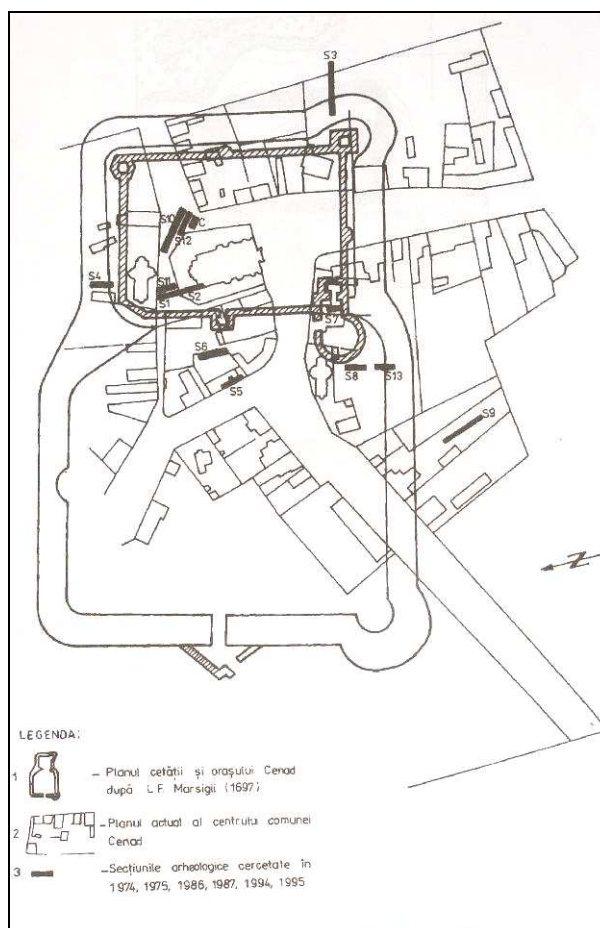

Fig. 1. Planul săpăturilor arheologice de la Cenad (*apud* P. Iambor, *Așezări fortificate din Transilvania (secolele IX-XIII)*, Cluj Napoca, 2005, p. 348)

Topografierea cu ajutorul Stației Totale a întregului sit arheologic de la Cenad reprezintă, în situația dată, o întreprindere lipsită de relevanță. Existența localității moderne, cu locuințe, anexe gospodărești, construcții de for public, nu permit baleierea sistematică a terenului, în vederea surprinderii elementelor morfologice specifice și a diferențelor de nivel, care în situația de față sunt de maximum 5 m, pe o suprafață de câteva zeci de hectare. Lipsa, la suprafața terenului, a elementelor arhitectonice din vechea fortificație nu permite, de asemenea, transpunerea lor în planul topografic. Ridicarea topografică va avea relevanță doar în contextul demarării unor campanii de cercetări arheologice mult mai amănunțite care să verifice și să orienteze în teren elementele constitutive ale fortificației, edificiilor ecleziastice și așezării medievale.

În contextul în care topografierea arheologică digitală interesează doar pentru a surprinde elevația terenului și nu a clădirilor actuale (care fac subiectul unei topografii cadastrale) echipa noastră a considerat inutil un astfel de demers ce nu ar fi avut rezultate științifice cu caracter arheologic. Experiența anterioară dobândită cu prilejul topografierii urbane a sitului de la Ciacova a demonstrat argumentația de mai sus.

III. Date geografice despre sit:

a. punct: „Intravilanul localității”.

b. reper localizare: situl arheologic se circumscrie, în bună parte, localității moderne, nucleul fiind, cel mai probabil, în jurul actualei Biserici Catolice.

c. reper hidrografic: la 1,4 km S de versantul stâng al râului Mureș.

d. descriere geografică: din punct de vedere geografic situl este localizat în Câmpia Mureșului Inferior, subunitate a Câmpiei de Vest. Topografic, situl este complet acoperit de localitatea modernă Cenad și are o altitudine absolută de 88,1 m și altitudine relativă față de albia Râului Mureș de 4 m.

e. coordonate GPS: 46 08 18 N 20 35 11 E; 88,1 m altitudine.

f. coordonate Stereo 70: 521804; 159199.

g. imagine satelitară cu localizarea obiectivului:

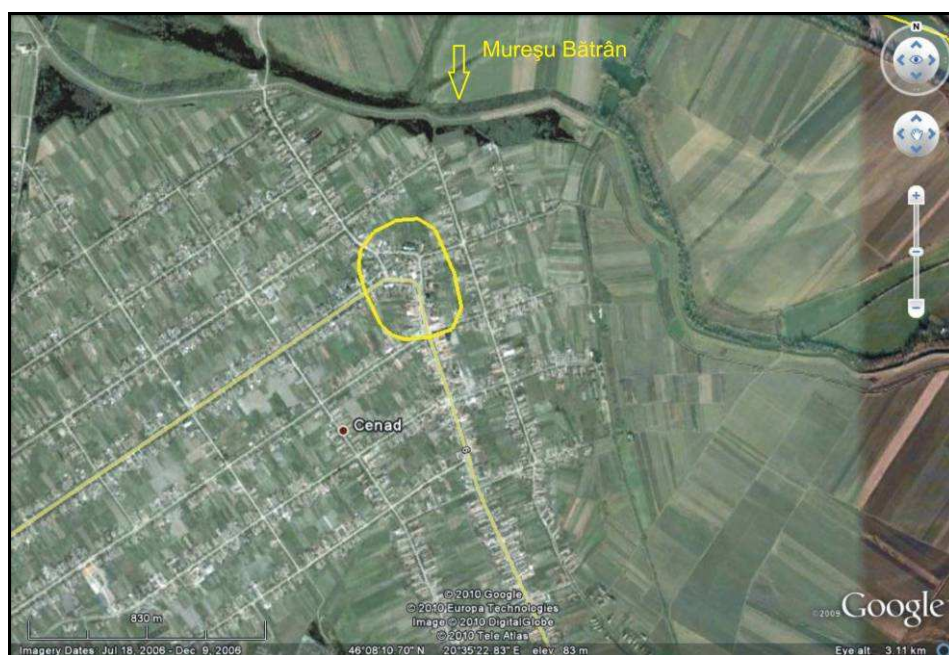

Fig. 2. Amplasamentul Sitului Cenad 1 pe o fotografie aeriană (foto Johann Wunder, la 30.04.2003, *apud* <http://www.cenad.ro/>)

i. imagini de suprafață:

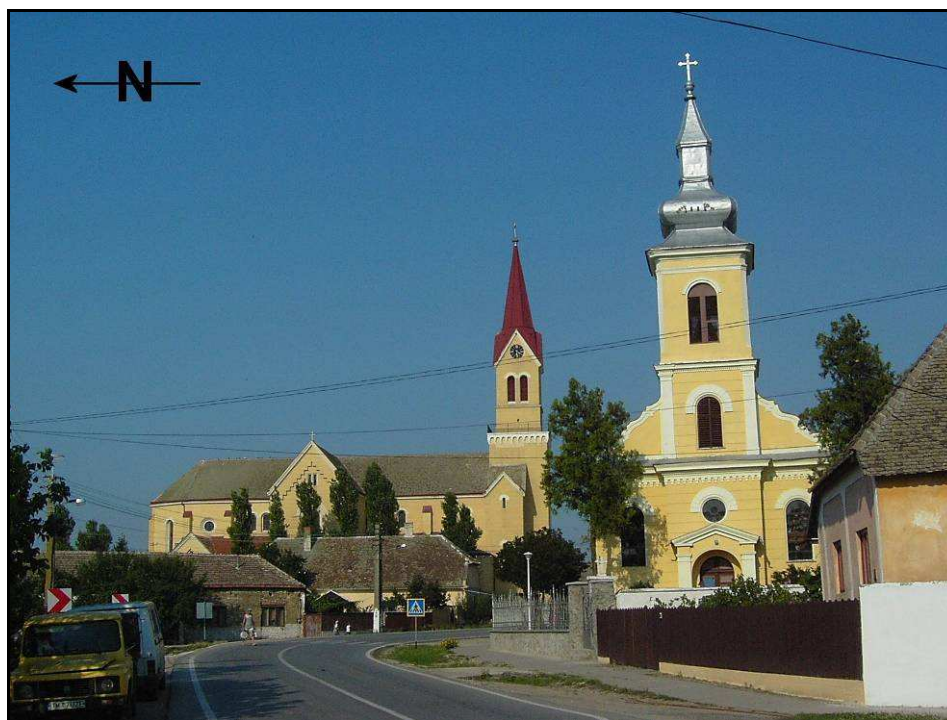
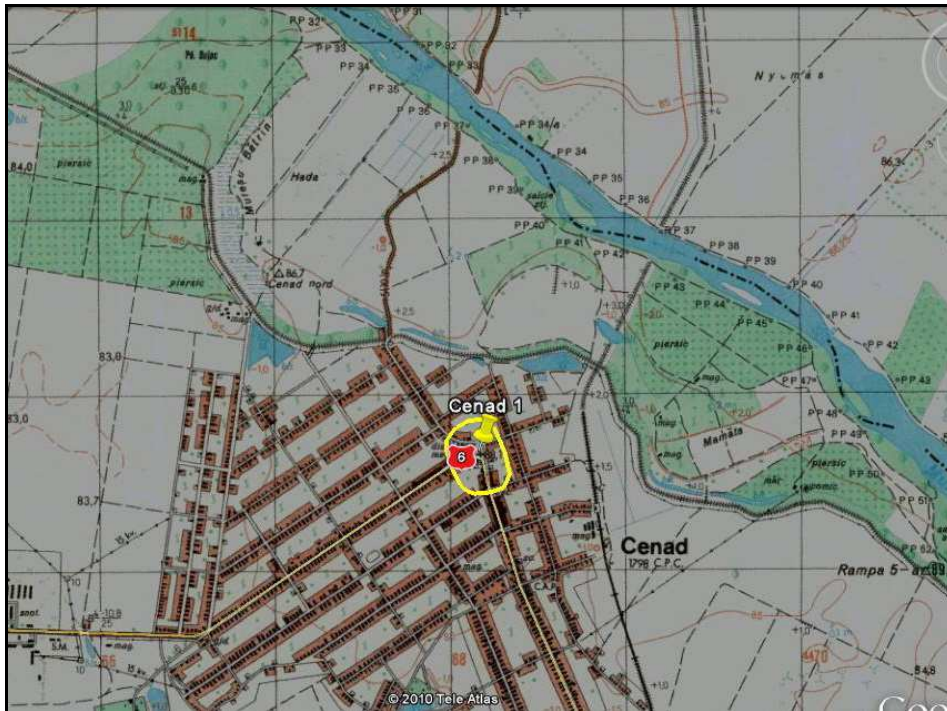

Fig. 3. Centrul presupus al Cetății Cenadului

j. harta topografică 1:25.000 cu localizarea obiectivului:

(apud Direcția Topografică Militară, ediția 1975)

k. planuri topografice:

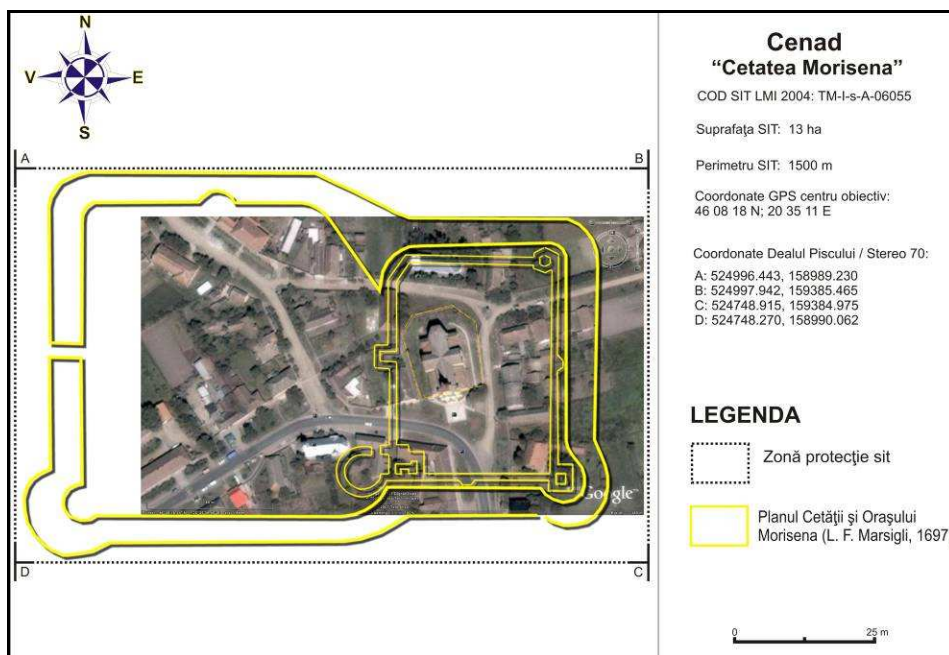

Fig. 4. Suprapunerea planului fortificației peste imaginea satelitară

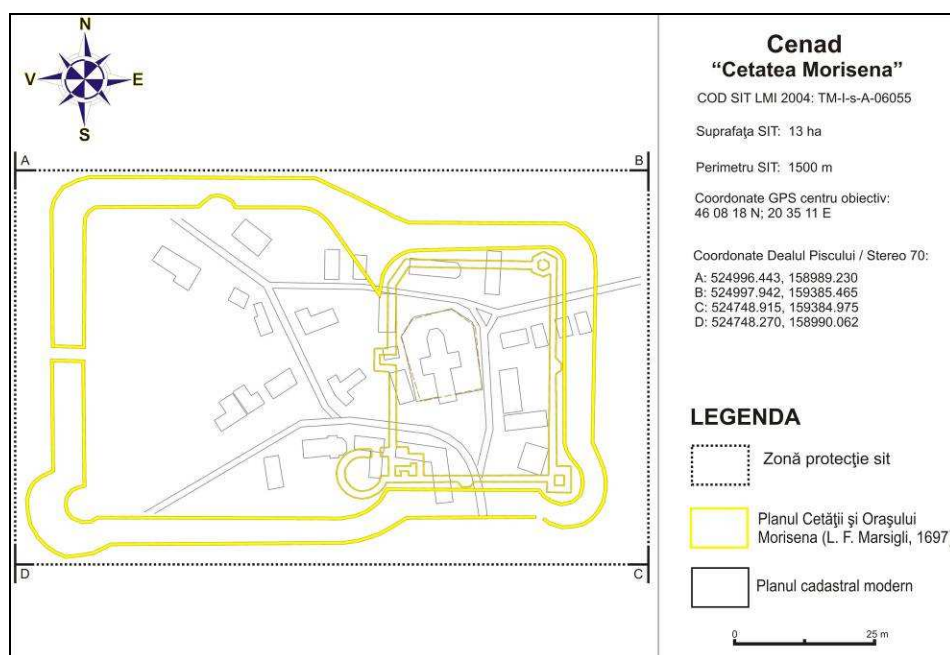

Fig. 5. Planul fortificației și planul cadastral rezultat prin digitizarea clădirilor și infrastructurii moderne

IV. Date istorice despre sit:

a. tip sit: așezare urbană fortificată și centru ecleziastic.

b. datare: epoca bronzului; epocă romană (?); epoca medieval timpurie; epoca medieval dezvoltată; epoca medieval târzie.

c. material arheologic: a fost recoltat în primăvara anului 2010 din intravilanul localității (din grădinile imobilelor cu nr. 1369 și 1556), motiv pentru care nu este reprezentativ la nivelul întregului obiectiv arheologic. Prezența localității moderne care suprapune în totalitate fortificația și așezarea medievală, împiedică demararea unei campanii de cercetare arheologică sistematică de teren. Materialul arheologic analizat de noi a constatat din fragmente ceramice medieval-dezvoltate și târzii (majoritatea atipice), cât și din fragmente de cahle și pipe „turcești”.

d. fotografii și desene artefacte:

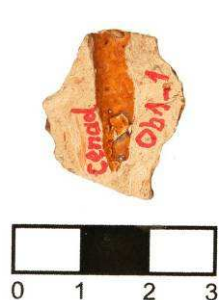
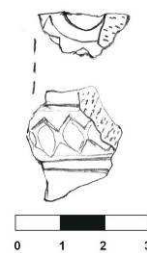

Foto Cenad 1_1 a

Foto Cenad 1_1 b

Desen Cenad 1_1

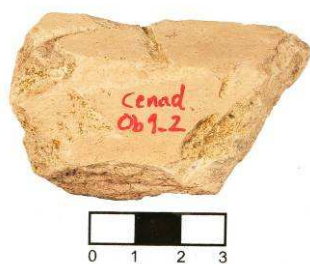
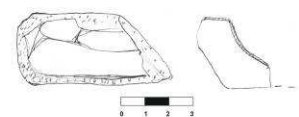

Foto Cenad 1_2 a

Foto Cenad 1_2 b

Desen Cenad 1_2

Foto Cenad 1_3 a

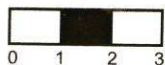
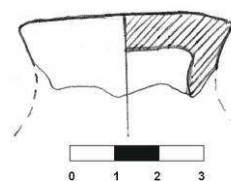

Foto Cenad 1_3 b

Desen Cenad 1_3

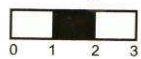

Foto Cenad 1_4 a

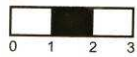
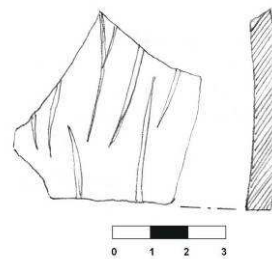

Foto Cenad 1_4 b

Desen Cenad 1_4

Foto Cenad 1_5 a

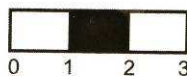
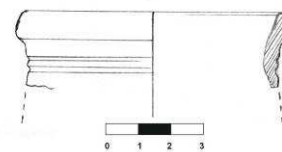

Foto Cenad 1_5 b

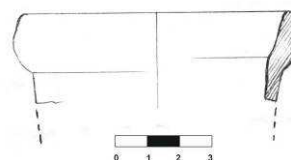
Desen Cenad 1_5

Foto Cenad 1_6 a

Foto Cenad 1_6 b

Desen Cenad 1_6

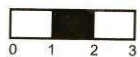

Foto Cenad 1_7 a

Foto Cenad 1_7 b

Desen Cenad 1_7

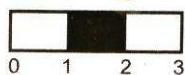

Foto Cenad 1_8 a

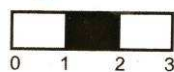

Foto Cenad 1_8 b

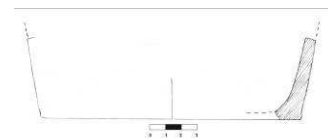
Desen Cenad 1_8

Foto Cenad 1_9 a

Foto Cenad 1_9 b

Desen Cenad 1_9

Foto Cenad 1_10 a

Foto Cenad 1_10 b

Desen Cenad 1_10

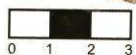
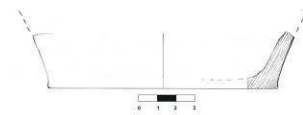

Foto Cenad 1_11 a

Foto Cenad 1_11 b

Desen Cenad 1_11

V. Importanța sitului:

a. starea de conservare: distrugerea totală și sistematică de la începutul sec. XVIII a fortificației din piatră și a celei de pământ, cât și construirea localității moderne, face să nu se mai păstreze la suprafața terenului elemente arhitectonice vizibile.

b. stare actuală: intravilanul localității Cenad.

c. importanța și relevanța științifică: bogăția datelor documentare scrise despre Cenadul Evului Mediu fac ecoul unui sit de o importanță deosebită. Așa cum au arătat-o și rezultatele campaniilor 1974, 1975, 1986, 1994, 1995, sub actuala localitate modernă se află vestigiile de mare interes pentru istoria medievală a Banatului de Câmpie. Amploarea destul de redusă a investigațiilor arheologice sistematice, condiționate și de existența localității moderne, cât și publicarea sumară a materialului arheologic descoperit face să persiste încă incertitudinea asupra prezenței romane la Cenad, suprapusă de locuirea medievală. Situl arheologic de la Cenad „Cetatea Morisena” rămâne, și în aceste condiții, unul reprezentativ al LMI Timiș.

d. importanța turistică: vestigiile arheologice vizibile actualmente la suprafața terenului nu se pretează includerii în circuite turistice. Demararea unor campanii de cercetare arheologică sistematică ar putea reprezenta o oportunitate extraordinară în acest sens, mai ales că întreaga comunitate a Cenadului are o largă deschidere spre promovarea valorilor culturale locale, inclusiv prin ființarea unui muzeu local, unde sunt expuse și descoperirile arheologice din zona localității¹⁰. Cenadul dispune de o poziție geografică favorabilă dezvoltării turistice,

¹⁰ Asupra activității desfășurate de comunitatea Cenad, vezi *website*-ul oficial de prezentare, extrem de bine întocmit, www.cenad.ro.

prin amplasarea sa de-a lungul DN 6, Timișoara – Szeged. Turistul care ajunge la Cenad poate vizita, pe lângă obiectivele culturale ale comunei, habitatele naturale deosebite, incluse în Parcul Natural Lunca Mureșului.

e. propunere de restaurare: demararea unor campanii de cercetare arheologică sistematică ar putea scoate la lumină vestigii care să se preteze la o restaurare și integrare în circuitului turistic local și regional.

VI. Perieghză:

a. data cercetărilor de teren: iulie 2007, mai 2010

b. autorii investigațiilor: Liviu Măruia, Dorel Micle, Simona Regep

VII. Bibliografie:

- Bejan, Adrian, *Banatul în secolele IV-XII*, Timișoara, 1995, p. 112-115.
- Bejan, Adrian, *Contribuții arheologice la cunoașterea așezărilor rurale românești, databile în secolele VIII-IX, din sud-vestul României*, în *AMN*, 22-23, 1985-1986, p. 230, 233;
- Bejan, Adrian, *La Dacie de South-Ouest (le Banat) aux IVe-VIIe siècles reflétée par les découvertes archéologiques*, în *Orbis Antiquus. Studia in Honorem Ioannis Pisonis*, Cluj-Napoca, 2004, p. 380.
- Benea, Doina, *Banatul în timpul lui Traian*, în *AB, S. N.*, 3, 1994, p. 309-318;
- Benea, Doina, *Dacia sud-vestică în secolele III-IV*, vol. I, Timișoara, 1996, p. 239-240.
- Borza, Alexandru, *Information nouvelles sur le camp romain de Cenad*, în *Dacia*, 9-10, 1941-1944, p. 551-553.
- Cotoșman, Gheorghe, *Din trecutul Banatului. Comuna și bisericile din Giridava – Morisena – Cenad*, Timișoara, 1935, *passim*.
- Drăgoescu, Maria, *Descoperiri arheologice și numismatice pe teritoriul Banatului între anii 1872-1918*, în *AB, S. N.*, 4, 1995, p. 322.
- Dulea, Olivian, *Considerații privind locuirea în Banat și Transilvania în secolele VII-VIII d.Hr. (I. Așezări)*, în *AB, S. N.*, 9, 2001, p. 229.
- Evlia Celebi, în M. Holban (red.), *Călători străini despre Țările Române*, vol. 6, București, 1976, p. 647-648.
- Ferenczi, Ioan, *Opinii vechi și noi în legătură cu drumurile între Dacia, Pannonia și Moesia Superior prin Barbaricum*, în *Tibiscus*, III, 1974, 111-127
- Flutur, Alexandru, *Cărămizile șampilate ale Legiunii XIII Gemina de la Cenad și Sânnicolau Mare*, în *AB, S.N.*, 18, 2010, p. 63-68.
- Gudea, Nicolae; Moțu, Ion, *Observații în legătură cu istoria Banatului în epoca romană*, în *Banatica*, 7, 1983, p. 194.
- Hațegan, Ioan, *Cronologia Banatului, II/2. Vilayetul de Timișoara*, Timișoara, 2005, *passim*.
- Hațegan, Ioan, *Scurtă istorie a Cenadului*, pe <http://www.cenad.ro/>.
- Heitel, Suzana, M, *Despre biserica lui Ahtum de la Morisena (Cenad)*, în *SMIM*, 23, 2005, p. 9-22.
- Henszlmann, Imre, *Archeologiai kirandulas Csanadra (Excursie arheologică la Cenad)*, în *Archeologiai Kozlemenyek*, 8, 1871, p. 2-34
- Hügel, Peter, *Trei ipostaze ale văii inferioare a Mureșului de la Traian la Hadrian*, în *Ziridava*, 22, 2000, p. 34.
- Iambor Petru; Matei, Ștefan; Bejan, Adrian, *Cenad, jud. Timiș*, în *CCA – campania 1994*, 1995, p. 19;
- Iambor, Petru, *Așezări fortificate din Transilvania (sec. IX-XIII)*, Cluj-Napoca, 2005.
- Iambor, Petru, *Contribuții documentare privind unele așezări românești din vestul țării la începutul feudalismului*, în *AMN*, 17, 1980, p. 172.
- Iambor, Petru; Matei Ștefan, *Cenad, jud. Timiș*, în *CCA – campania 1995*, 1996, p. 31.
- Iambor, Petru; Matei, Ștefan; Bejan, Adrian, *Cercetări arheologice în așezarea feudal-timpurie de la Cenad (1974, 1975)*, în *Ziridava*, 14, 1982, p. 89-108.
- Luca, Sabin Adrian, *Descoperiri arheologice din Banatul românesc. Repertoriu*, Sibiu, 2006, p. 65-66.
- Madgearu, Alexandru, *Contribuții privind datarea conflictului dintre ducele bănățean Ahtum și regele Ștefan I al Ungariei*, în *Banatica*, 12, 1993, 2, p. 5-12.
- Mare, Mircea, *Banatul între secolele IV-IX*, Timișoara, 2004, p. 163.
- Matei, Ștefan, *Câteva considerații despre arhitectura romanică în Banat*, în *Banatica*, 2, 1973, p. 311.

- Matei, Ștefan, *Fortificațiile de pe teritoriul Banatului în lumina izvoarelor scrise*, în *Banatica*, 5, 1979, p. 256-260.
- Matei, Ștefan; Iambor, Petre, *Observații privind așezările fortificate din Transilvania în perioada feudalismului timpuriu*, în *AMN*, 17, 1980, p. 512-513
- Mărghitan Liviu, *Banatul în lumina arheologiei*, Timișoara, 1985, vol. 3, p. 28-29, 32-33.
- Mărghitan, Liviu, *Considerații referitoare la geneza și evoluția societății dace pe meleagurile bănățene*, în *Ziridava*, 12, 1980, p. 45, 47, 64, 133, 170;
- Mărghitan, Liviu, *Urme romane pe cursul mijlociu și inferior al Mureșului*, în *Ziridava* 3-4, 1974, p. 90;
- Mitrea, Bucur, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en République Socialiste Roumaine*, în *Dacia, N.S.*, 15, 1971, p.198.
- Moga, Marius, Gudea, Nicolae, *Contribuții la repertoriul arheologic al Banatului*, în *Tibiscus*, 4, 1975, p. 142-143.
- Moga, Vasile, *Detășamentele legiunii a XIII-a Gemina în Dacia*, în *Apulum*, 10, 1972, p. 156-157.
- Németh, Eduard, *Die südwestliche Grenze der Römischen Provinz dakien. Allgemeine Bemerkungen*, în *AB, S. N.*, 7-8, 1999-2000, p. 388.
- Nemeth, Eduard, *Granița de sud-vest a Daciei Romane. Probleme actuale*, în *Studii de istorie antică. Omagiu profesorului Ioan Glodariu*, Cluj-Napoca 2001, 411-418.
- Nemeth, Eduard, *Relații politice și militare între Pannonia și Dacia în epoca romană*, Cluj Napoca, 2007, *passim*.
- Oța, Silviu Ioan, *Populații nomade de stepă din Banat (secolele XI-XIV) I. Pecenegii și cumanii*, în *Prinos lui Petre Diaconu la 80 de ani*, Brăila, 2004, p. 504.
- Rădulescu, Alexandru, *Cercetări de arheologie medievală în Banatul de Câmpie. Scurt istoric*, în *SIB*, 23-25, 1999-2001, p. 47.
- Regep, Simona, *A fragment of Roman funerary stelae from Cenad (Timiș County)*, în *SIB*, 22-23, 2002-2003, p. 195-198.
- Rusu, Mircea, *Castrul roman Apulum și cetatea Alba Iulia*, în *AIIA Cluj*, 22, 1979, p. 56;
- Theodorescu, Răzvan, *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos (400-1400)*, București, 1976, p. 106-107.
- Toma - Demian, Nicoleta, *Repertoriul descoperirilor monetare dintre anii 275-383 p.Chr. din jud. Timiș*, în *AB, S. N.*, 10-11, 2002-2003, 1, p. 176.
- Țeicu, Dumitru, *Geografia ecleziastică a Banatului medieval*, Cluj Napoca, 2007, p. 76-82; p. 153-155.
- Wollmann, Volker, *Preocupări și cercetări de epigrafie asupra Banatului roman*, în *SCC*, 2, 1977, p. 367.

I. Date LMI Timiș 2004:

a. informații LMI 2004: Tell -ul de la Chișoda; sat CHIȘODA; comuna GIROC; "Livezile", la 1 Km NE de sat; mil. IV a. Chr.; Neolitic.

b. cod eGISpat 2010: Chișoda, Obiectiv 1.

II. Istoricul cercetărilor:

Toponimul sitului este în mod real „Gomilă”, cel de „Livezi”, desemnând un sector alăturat din hotarul localității, care a fost extins și asupra movilei de pământ de tip *tel*¹. Obiectivul a fost descoperit în primăvara anului 1976 cu ocazia unei periegeze, când a fost prelevat un material arheologic bogat (fragmente ceramice, unelte de piatră, os și silex) recoltate de la suprafața terenului. Primele investigații arheologice au fost efectuate de către Ortansa Radu în 1977, continuându-se și în anii 1978-1979. În anul descoperirii s-au efectuat măsurători și ridicarea topografică a așezării în vederea întocmirii proiectului de săpătură arheologică. În cele trei campanii sistematice de săpături, au fost descoperite complexe de locuit cu inventar bogat, atât ceramic, cât și litic sau osteologic². Așa cum a reieșit din investigațiile arheologice, grosimea stratului de cultura prezintă o medie de 2 m, dar sunt și situații în care coboară până la peste 3 m. În literatura de specialitate situl este cunoscut drept „așezarea neolitică de la Chișoda Veche”.

Dezvoltarea urbanistică deosebită pe care a cunoscut-o Timișoara în ultimii 30 ani, dar mai ales după anul 2000, când în arealul periurban al orașului a explodat piața imobiliară prin construirea de cartiere rezidențiale și spații comerciale, a generat un pericol din ce în ce mai mare de distrugere a obiectivelor arheologice. Aducem în discuție, în acest context, doar punctele arheologice cunoscute pentru că, cu siguranță, în lipsa unei supravegheri de către specialiști a **tuturor** lucrărilor edilitare din arealul periurban al Timișoarei, multe situri arheologice au putut fi distruse. Cu o situație oarecum similară s-a confruntat și situl arheologic de la Chișoda „Gomila”, care se afla în pericol de distrugere prin construirea și extinderea unei hale industriale, în anii 2005-2006. Evoluția extinderii construcțiilor industriale se poate lesne observa analizând imaginile satelitare *Google Earth* dintre 2003-2009. În zona sitului discutat acum se observă limpede cum magazinul Real 2 este construit peste traseul valului roman II, și el monument în cadrul LMI Timiș (vezi mai jos). În septembrie 2006, în contextul demarării proiectului *eGISpat Timiș*, membri echipei de cercetare sunt conduși la sit de către prof. dr. Florin Drașovean, prilej cu care se efectuează ridicarea topografică a obiectivului și se prelevează artefacte și ecofacte de la suprafața terenului.

III. Date geografice despre sit:

a. punct: „Gomila”, „Livezi”.

b. reper localizare: la 1,5 km VSV de biserica ortodoxă din Chișoda; 3 km V de biserica ortodoxă din Giroc; 3,2 km SSE de biserica din cartierului Fratelia.

¹ Fl. Medeleț, I. Bugilan, *Contribuții la problema și la repertoriul movilelor de pământ din Banat*, în *Banatica*, 9, 1983, p. 122.

²Asupra rezultatelor investigațiilor și impactul acestora în istoriografia neoliticului pe teritoriul Banatului, vezi îndeosebi O. Radu, *Plastica neolitică de la Chișoda-Veche și câteva probleme ale neoliticului din nordul Banatului*, în *Tibiscus*, 5, 1979, p. 67-76; Fl. Drașovean, *Așezarea neolitică de la Chișoda Veche (jud. Timiș)* în Gh. Lazarovici, Fl. Drașovean, *Cultura Vinča în România (Origine, evoluție, legături, sinteze)*, Timișoara, 1991, p. 71-72; Gh. Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, Cluj Napoca, 1979, p. 145, 152, 155; idem, „Șocul” *Vinča C în Transilvania. Contribuții la geneza eneoliticului timpuriu*, în *AMP*, 11, 1987, p. 33-56; idem, *Migration et diffusion dans les cultures du Banat et de l'Alföld*, în *Rubané et Cardial*, Liège, 1990, p. 21; C.M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, *Arhitectura neoliticului și epocii cuprului din România*, vol I, Iași, 2006, p. 502; Gh. Lazarovici, Zoia Kalmar Maxim, *Parța. Despre arhitectura culturii Banatului*, în *Tibiscus*, 8, 1993, p. 41-42; A. Oprinescu, *Răspândirea culturii Tiszapolgár-Românești în Banat*, în *Banatica*, 6, 1981, p. 45; Fl. Medeleț; I. Bugilan, *op. cit.*, p. 122; Fl. Drașovean, *Connections between Vinča C and Tisa, Herpály, Petrești and Bucovăț cultures in norther Banat*, în *Banatica*, 11, 1991, p. 209-211; idem, *The Petrești Culture in Banat*, în *AB, S.N.*, 3, 1994, p. 139-140; idem, *Cultura Vinča târzie (faza C) în Banat*, Timișoara, 1996, p. 109; idem, *Relation of Vinča culture phase C with the Transylvanien region*, în Fl. Drașovean (ed.), *The Vinča Culture, its Role and Cultural Connections*, 1996, p. 273-275; idem, *Transilvania și Banatul în neoliticul târziu. O contribuție la originile culturii Petrești*, în *Apulum*, 40, 2003, p. 41; Fl. Drașovean, T. Mariș, *Așezarea neolitică târzie de la Zlaști (jud. Hunedoara)*, în *AB, S.N.*, 6, 1998, p. 100; B. Bochiș, *Contribuții la repertoriul așezărilor Tiszapolgár din Banatul românesc*, în *PB*, 3, 2004, p. 56; S. A. Luca, *Descoperiri arheologice din Banatul românesc. Repertoriu*, Sibiu, 2006, p. 70 și urm.

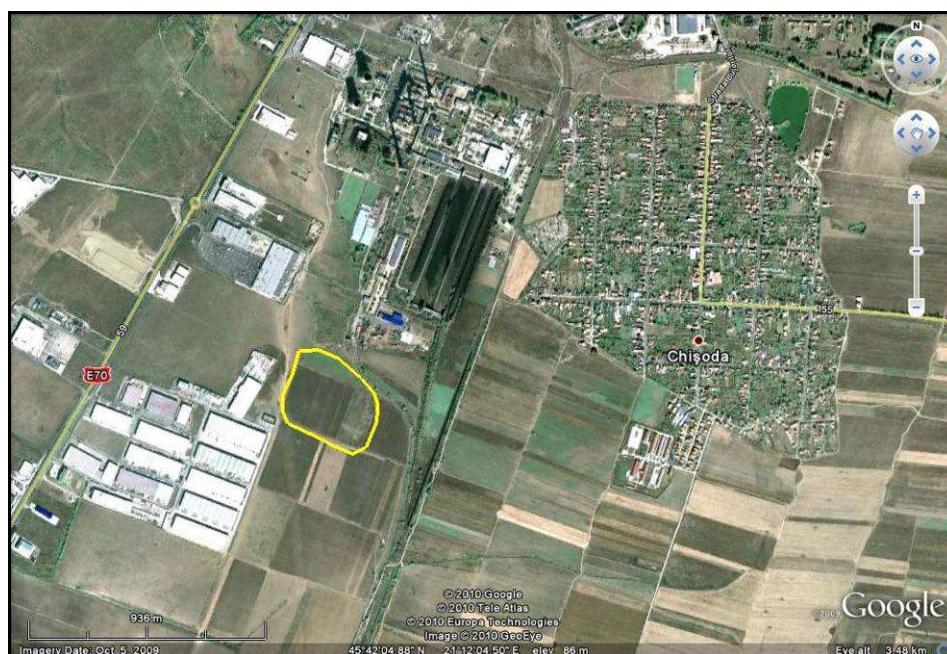
c. reper hidrografic: la 4,9 km SSE de actualul versant stâng al Canalului Bega și la 6,2 km N de actualul versant drept al Râului Timiș.

d. descriere geografică: din punct de vedere geografic, situl este amplasat în Câmpia Timișului, subunitate a Câmpiei de Vest. Atât analiza hărților topografice austriece, de dinaintea lucrărilor de desecări și hidroameliorații, cât și a celor actuale, arată că obiectivul arheologic ocupă un spațiu geografic mai înalt, ferit de inundații sau înmlăștinire, speculând o terasă morfologică profilată cu cca. 2 m față de terenul din jur. Doar anumite gropi moderne de extracție a lutului, dispuse în extremitatea de NE a sitului, înspre liniile de garare a vagoanelor de la CET Timișoara, adună apa freatică și de precipitații. Locuirea intensă din epoca neolitică, dar și reutilizarea locului în epoca medievală, au determinat apariția unui *tell*, bine profilat față de terenul din jur.

e. coordonate GPS: 45 41 56 N; 21 11 35 E; 87, 5 m altitudine.

f. coordonate Stereo 70: 473639; 203759.

g. imagine satelitară cu localizarea obiectivului:

h. imagini de suprafață:

Fig. 1. Situl Chișoda 1 văzut dinspre V

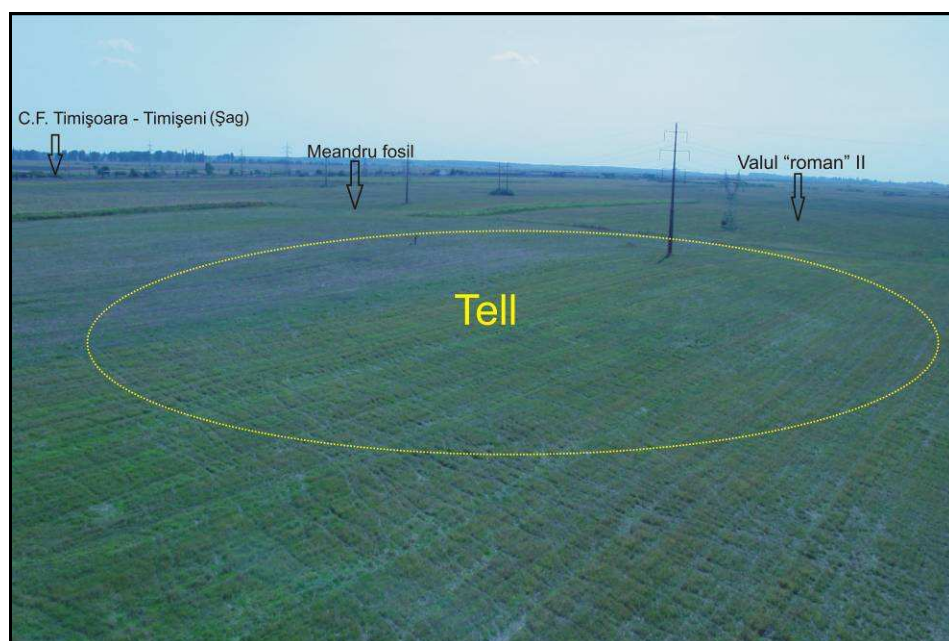

Fig. 2. Chișoda 1 văzut dinspre NV, de pe un releu GSM

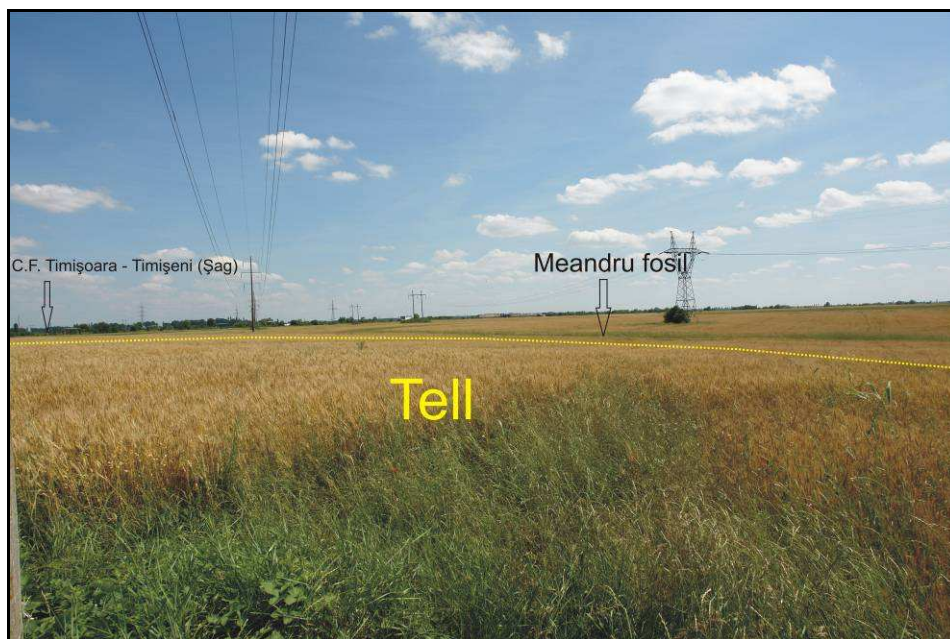

Fig. 3. De pe Chișoda 1 vedere spre SE, spre calea ferată Timișoara Sud - Timișeni

Fig. 4. Chișoda 1 văzut dinspre NV

i. harta topografică 1:25.000 cu localizarea obiectivului:

(apud Direcția Topografică Militară, ediția 1975)

j. planuri topografice:

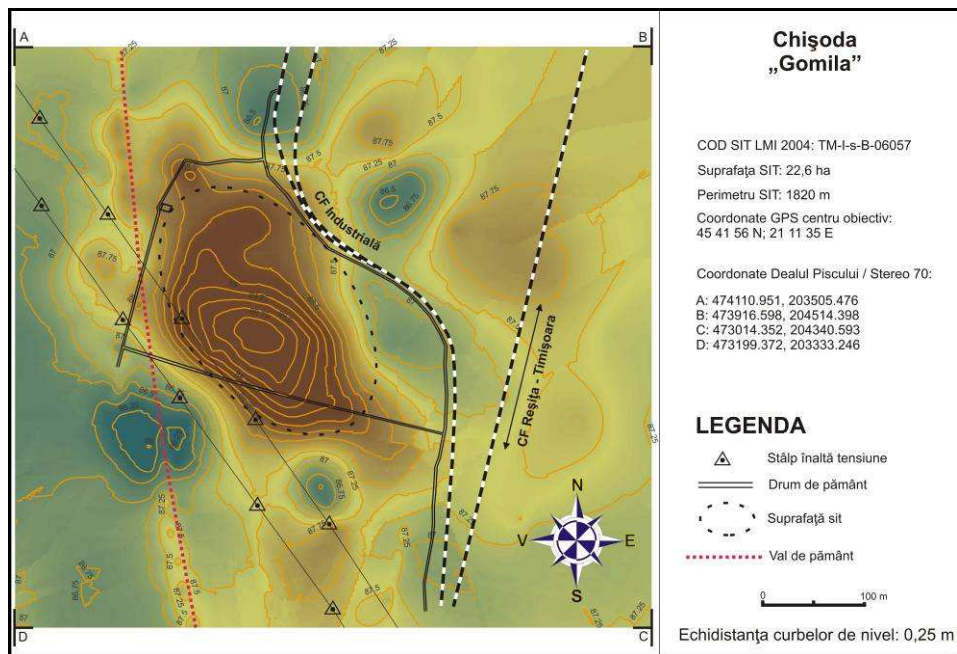

Fig. 5. Planul topografic 2D color, Chișoda 1

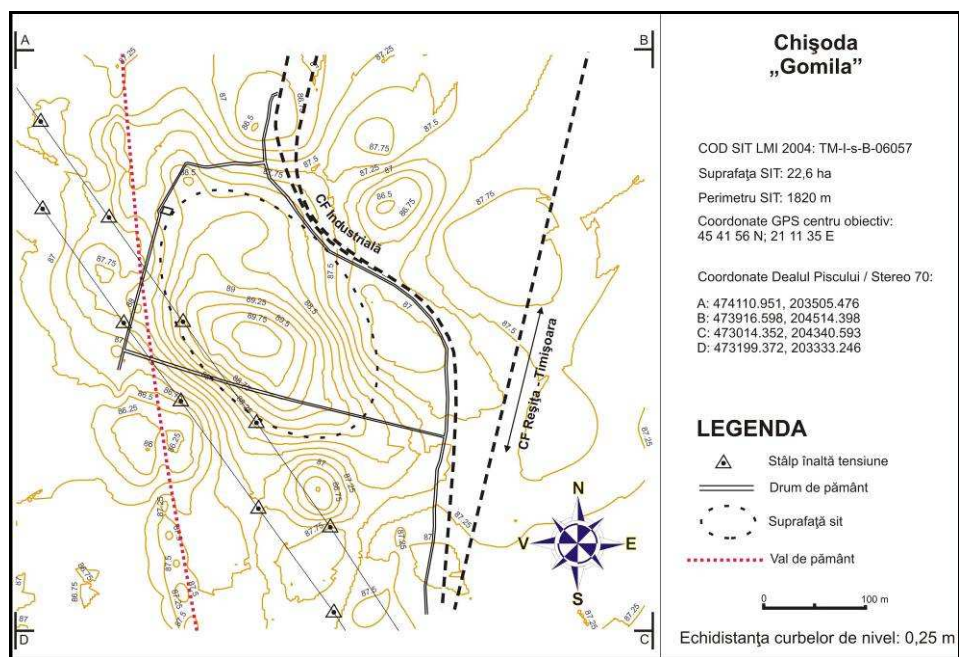

Fig. 6. Planul topografic 2D curbe de nivel, Chișoda 1

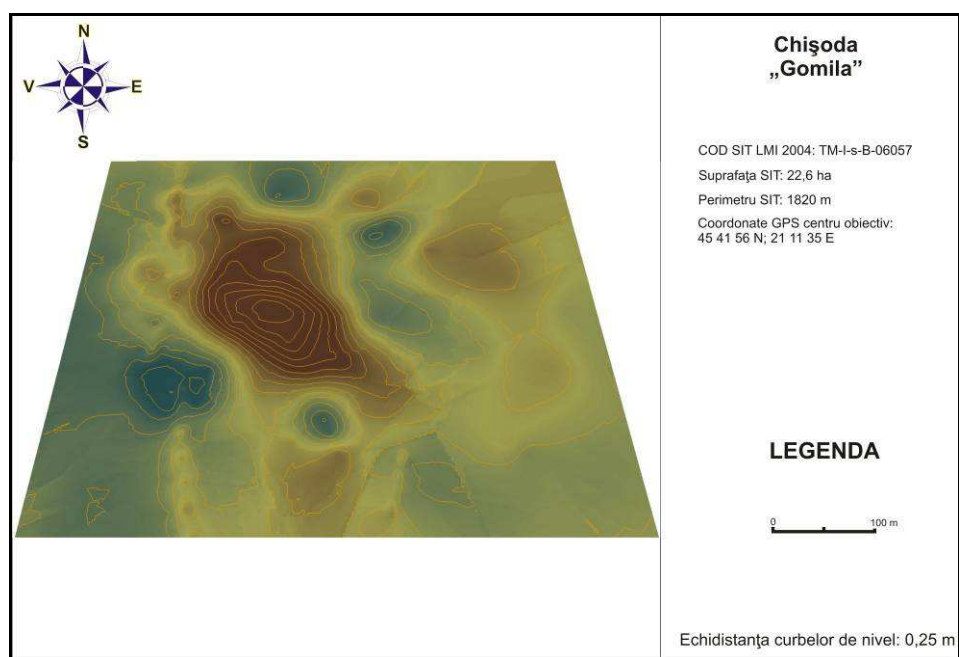
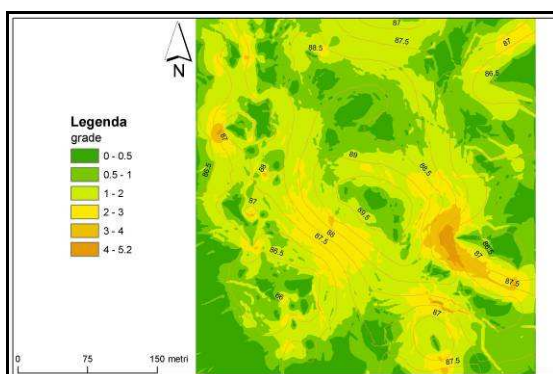
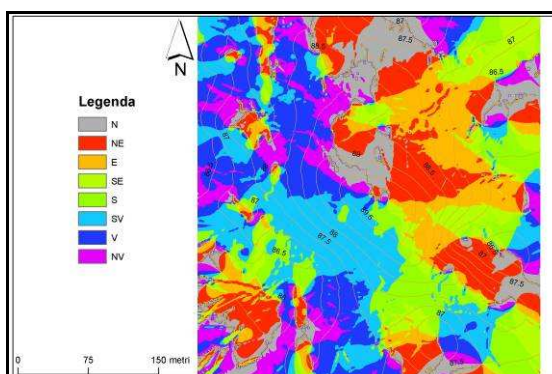

Fig. 7. Planul topografic 3D, Chișoda 1

k. analiza factorilor morfometrici și morfografici:

Suportul cartografic al parametrului morfometric *pantă* evidențiază următoarele elemente morfografice ale sitului: *tell*-ul este ușor aplatizat prezentând o pantă de cca. 2 - 4 grade pe aproape toate laturile; platoul central este aproape plat, cu o pantă de 0 - 2 grade; deși în teren este bine profilat, unghiul mic al pantei *tell*-ului indică o intervenție antropică semnificativă, ca rezultat al amenajărilor agricole moderne, însă este de presupus că în preistorie profilul acestuia să fi fost mult mai accentuat.

Suportul cartografic al parametrului morfometric *expoziție* evidențiază următoarele elemente morfografice ale sitului: datorită formei relativ elipsoidale, *tell*-ul prezintă o expoziție în rozetă, cu pante expuse către toate punctele cardinale; zona cea mai favorabilă locuirii se află la S și SE dar, conform descoperirilor arheologice, întreaga platformă a *tell*-ului a fost locuită intens.

IV. Date istorice despre sit:

a. tip sit: *tell*.

b. datare: epoca neolitică târzie și epoca medieval dezvoltată.

c. material arheologic: cercetările arheologice de teren desfășurate cu prilejul ridicării topografice a sitului, în septembrie 2006, au surprins la suprafața terenului un bogat material arheologic, reprezentat din fragmente ceramice neolitice și medieval dezvoltate, cât și fragmente osteologice, unele dintre acestea cu urme de prelucrare. O parte dintre ele au fost recoltate în vederea studiului: fragmente ceramice tipice desenate (62); fragmente ceramice tipice nedesenate (29); fragmente ceramice atipice (165); fragmente material litic (4); fragmente material osteologic (2); fragmente chirpic (2).

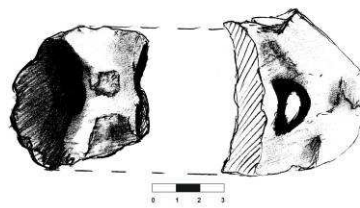
d. fotografii și desene artefacte:

Foto Chișoda 1_1 a

Foto Chișoda 1_1 b

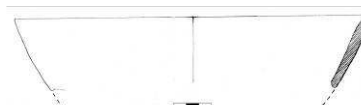
Desen Chișoda 1_1

Foto Chișoda 1_2 a

Foto Chișoda 1_2 a

Desen Chișoda 1_2

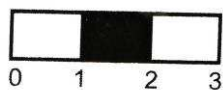

Foto Chișoda 1_3 a

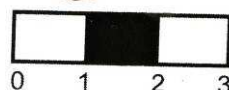
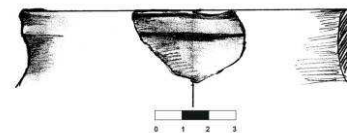

Foto Chișoda 1_3 b

Desen Chișoda 1_3

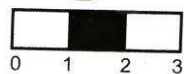

Foto Chișoda 1_4 a

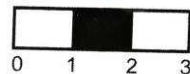

Foto Chișoda 1_4 b

Desen Chișoda 1_4

Foto Chișoda 1_5 a

Foto Chișoda 1_5 b

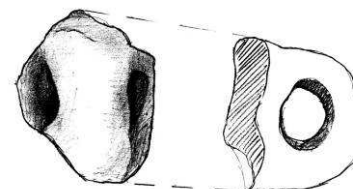
Desen Chișoda 1_5

Foto Chișoda 1_6 a

Foto Chișoda 1_6 b

Desen Chișoda 1_6

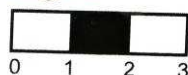

Foto Chișoda 1_7 a

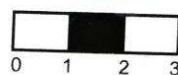
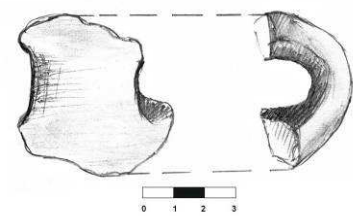

Foto Chișoda 1_7 b

Desen Chișoda 1_7

Foto Chișoda 1_8 a

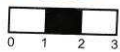
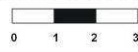
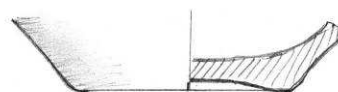

Foto Chișoda 1_8 b

Desen Chișoda 1_8

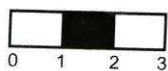
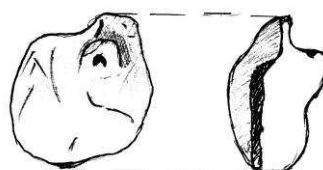

Foto Chișoda 1_9 a

Foto Chișoda 1_9 b

Desen Chișoda 1_9

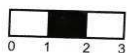

Foto Chișoda 1_10 a

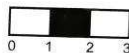
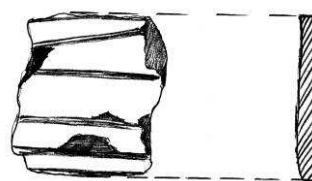

Foto Chișoda 1_10 b

Desen Chișoda 1_10

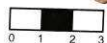

Foto Chișoda 1_11 a

Foto Chișoda 1_11 b

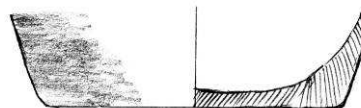
Desen Chișoda 1_11

Foto Chișoda 1_12 a

Foto Chișoda 1_12 b

Desen Chișoda 1_12

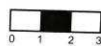
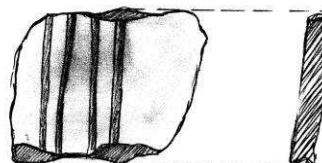

Foto Chișoda 1_13 a

Foto Chișoda 1_13 b

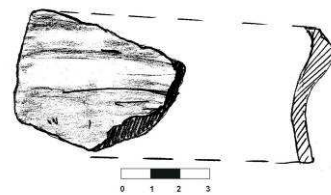
Desen Chișoda 1_13

Foto Chișoda 1_14 a

Foto Chișoda 1_14 b

Desen Chișoda 1_14

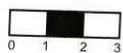

Foto Chișoda 1_15 a

Foto Chișoda 1_15 b

Desen Chișoda 1_15

Foto Chișoda 1_16 a

Foto Chișoda 1_16 b

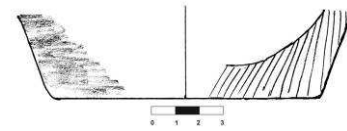
Desen Chișoda 1_16

Foto Chișoda 1_17 a

Foto Chișoda 1_17 b

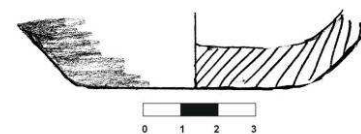
Desen Chișoda 1_17

Foto Chișoda 1_18 a

Foto Chișoda 1_18 b

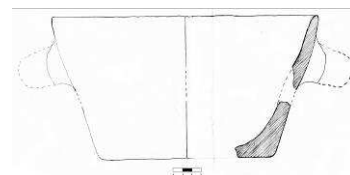
Desen Chișoda 1_18

Foto Chișoda 1_19 a

Foto Chișoda 1_19 b

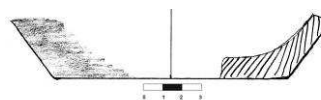
Desen Chișoda 1_19

Foto Chișoda 1_20 a

Foto Chișoda 1_20 b

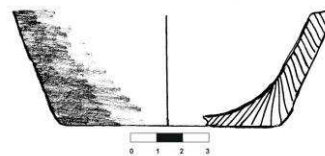
Desen Chișoda 1_20

Foto Chișoda 1_21 a

Foto Chișoda 1_21 b

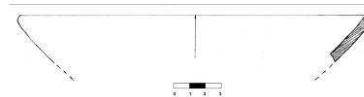
Desen Chișoda 1_21

Foto Chișoda 1_23 a

Foto Chișoda 1_23 b

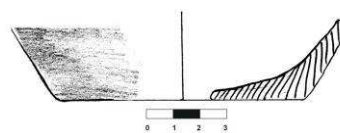
Desen Chișoda 1_23

Foto Chișoda 1_24 a

Foto Chișoda 1_24 b

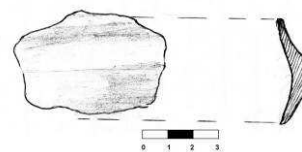
Desen Chișoda 1_24

Foto Chișoda 1_25 a

Foto Chișoda 1_25 b

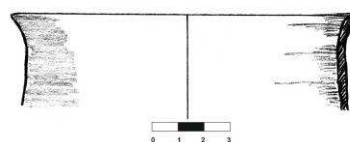
Desen Chișoda 1_25

Foto Chișoda 1_26 a

Foto Chișoda 1_26 b

Desen Chișoda 1_26

Foto Chișoda 1_27 a

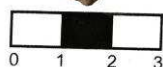
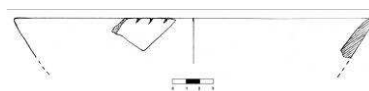

Foto Chișoda 1_27 b

Desen Chișoda 1_27

Foto Chișoda 1_28 a

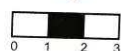
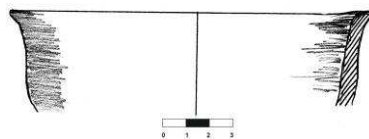

Foto Chișoda 1_28 b

Desen Chișoda 1_28

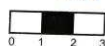

Foto Chișoda 1_29 a

Foto Chișoda 1_29 b

Desen Chișoda 1_29

Foto Chișoda 1_30 a

Foto Chișoda 1_30 b

Desen Chișoda 1_30

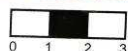
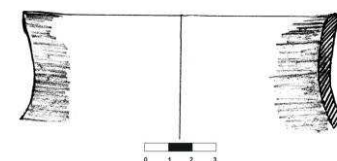

Foto Chișoda 1_31 a

Foto Chișoda 1_31 b

Desen Chișoda 1_31

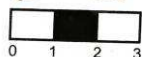
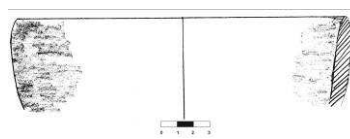

Foto Chișoda 1_32 a

Foto Chișoda 1_32 b

Desen Chișoda 1_32

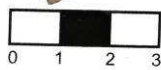
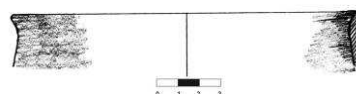

Foto Chișoda 1_33 a

Foto Chișoda 1_33 b

Desen Chișoda 1_33

Foto Chișoda 1_35 a

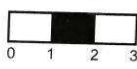
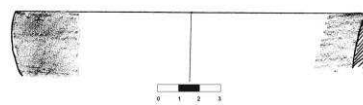

Foto Chișoda 1_35 b

Desen Chișoda 1_35

Foto Chișoda 1_36 a

Foto Chișoda 1_36 b

Desen Chișoda 1_36

Foto Chișoda 1_37 a

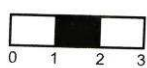

Foto Chișoda 1_37 b

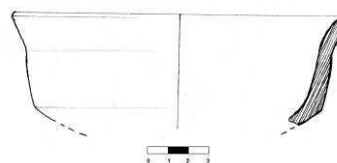
Desen Chișoda 1_37

Foto Chișoda 1_38 a

Foto Chișoda 1_38 b

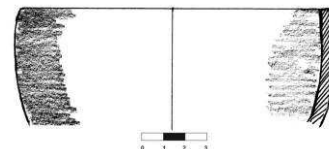
Desen Chișoda 1_38

Foto Chișoda 1_39 a

Foto Chișoda 1_39 b

Desen Chișoda 1_39

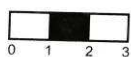

Foto Chișoda 1_40 a

Foto Chișoda 1_40 b

Desen Chișoda 1_40

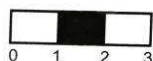

Foto Chișoda 1_41 a

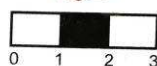
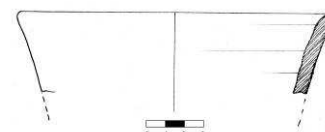

Foto Chișoda 1_41 b

Desen Chișoda 1_41

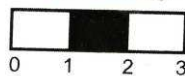

Foto Chișoda 1_42 a

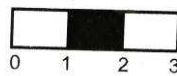
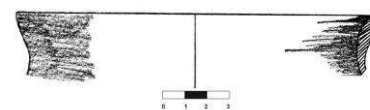

Foto Chișoda 1_42 b

Desen Chișoda 1_42

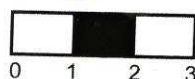
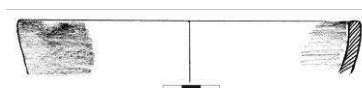

Foto Chișoda 1_43 a

Foto Chișoda 1_43 b

Desen Chișoda 1_43

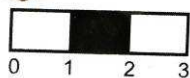

Foto Chișoda 1_45 a

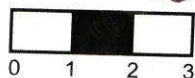
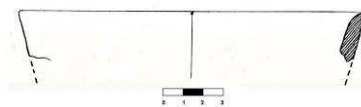

Foto Chișoda 1_45 b

Desen Chișoda 1_45

Foto Chișoda 1_46 a

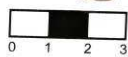
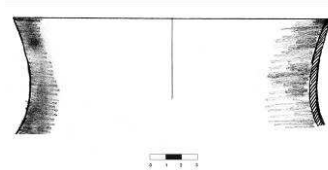

Foto Chișoda 1_46 b

Desen Chișoda 1_46

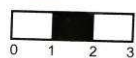

Foto Chișoda 1_47 a

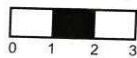
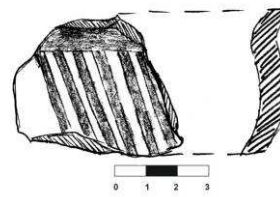

Foto Chișoda 1_47 b

Desen Chișoda 1_47

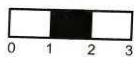

Foto Chișoda 1_48 a

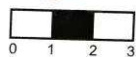

Foto Chișoda 1_48 b

Desen Chișoda 1_48

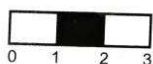
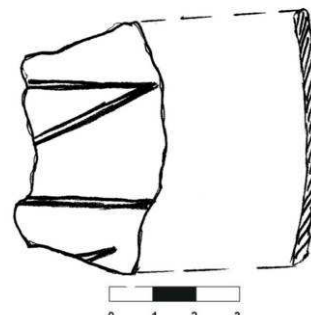

Foto Chișoda 1_49 a

Foto Chișoda 1_49 b

Desen Chișoda 1_49

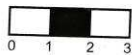

Foto Chișoda 1_50 a

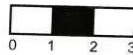
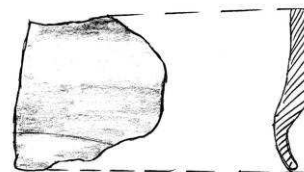

Foto Chișoda 1_50 b

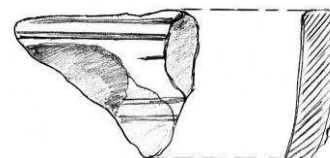
Desen Chișoda 1_50

Foto Chișoda 1_51 a

Foto Chișoda 1_51 b

Desen Chișoda 1_51

Foto Chișoda 1_52 a

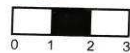
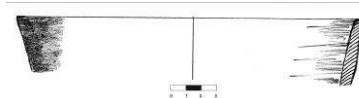

Foto Chișoda 1_52 b

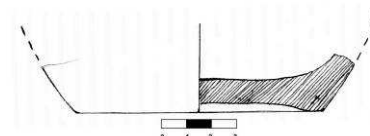
Desen Chișoda 1_52

Foto Chișoda 1_53 a

Foto Chișoda 1_53 b

Desen Chișoda 1_53

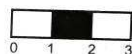

Foto Chișoda 1_54 a

Foto Chișoda 1_54 b

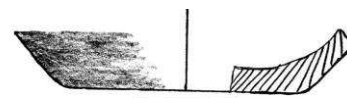
Desen Chișoda 1_54

Foto Chișoda 1_55 a

Foto Chișoda 1_55 b

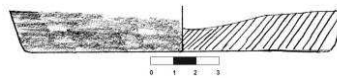
Desen Chișoda 1_55

Foto Chișoda 1_56 a

Foto Chișoda 1_56 b

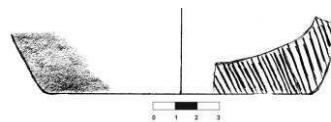
Desen Chișoda 1_56

Foto Chișoda 1_57 a

Foto Chișoda 1_57 b

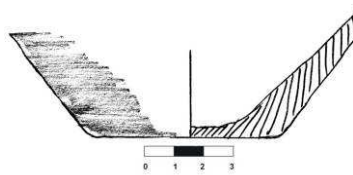
Desen Chișoda 1_57

Foto Chișoda 1_58 a

Foto Chișoda 1_58 b

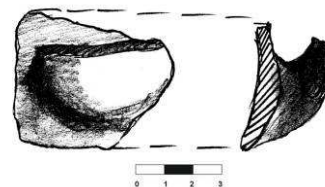
Desen Chișoda 1_58

Foto Chișoda 1_60 a

Foto Chișoda 1_60 b

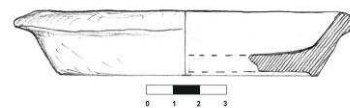
Desen Chișoda 1_60

Foto Chișoda 1_61 a

Foto Chișoda 1_61 b

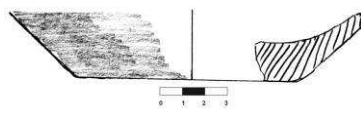
Desen Chișoda 1_61

Foto Chișoda 1_62 a

Foto Chișoda 1_62 b

Desen Chișoda 1_62

V. Importanța sitului:

a. starea de conservare: bună, dar în pericol de degradare datorită lucrărilor agricole moderne și a extinderii suprafețelor construite industriale.

b. stare actuală: teren arabil.

c. importanța și relevanța științifică: așa cum au arătat-o rezultatele investigațiilor arheologice de la sfârșitul anilor '70 ai sec. XX, situl arheologic de la Chișoda „Gomila” este unul deosebit de important pentru înțelegerea fenomenelor culturale ale neoliticului târziu din Banat. Cu toate acestea, amplexarea relativ redusă a cercetărilor arheologice nu a oferit o imagine de ansamblu asupra habitatului neolitic și, sporadic, medieval de aici.

d. importanța turistică: în stadiul actual de preservare și punere în valoare, situl arheologic de la Chișoda „Gomila” nu se pretează încadrării în circuitele de turism cultural, un public neavizat neavând ce să observe la suprafața terenului. Apropierea de Timișoara, în vecinătatea căilor majore de comunicație (la cca. 350 m E de drumul european E 70) ar putea face din acest obiectiv arheologic un punct de interes turistic. Pentru aceasta, situl ar trebui investigat prin cercetări arheologice sistematice, iar elementele descoperite să fie restaurate și integrate circuitului turistico-științific.

e. propunere de restaurare: doar demararea unor campanii de cercetări arheologice sistematice va impune, eventual, restaurarea elementelor arhitectonice descoperite.

VI. Perieghză:

a. data cercetărilor de teren: 13.09.2006.

b. autorii investigațiilor: Florin Drașovean, Dorel Micle, Liviu Măruia, Adrian Cîntar, Mircea Ardelean.

VII. Bibliografie:

- Bochiș, Bogdan, *Contribuții la repertoriul așezărilor Tiszapolgár din Banatul românesc*, în *PB*, 3, 2004, p. 56.
- Drașovean, Florin, *Connections between Vinča C and Tisa, Herpály, Petrești and Bucovăț cultures in norther Banat*, în *Banatica*, 11, 1991, p. 209-211.
- Drașovean, Florin, *Așezarea neolitică de la Chișoda Veche (jud. Timiș)* în Gh. Lazarovici, Fl. Drașovean, *Cultura Vinča în România (Origine, evoluție, legături, sinteze)*, Timișoara, 1991, p. 71-72.
- Drașovean, Florin, *The Petrești Culture in Banat*, în *AB, S.N.*, 3, 1994, p. 139-140.
- Drașovean Florin, *Relation of Vinča culture phase C with the Transylvanien region*, în *The Vinča culture, its Role and Cultural Connections*, Timișoara, 1996, p. 273-275.
- Drașovean, Florin, *Cultura Vinča târzie (faza C) în Banat*, Timișoara, 1996, p. 109.
- Drașovean, Florin, *Transilvania și Banatul în neoliticul târziu. O contribuție la originile culturii Petrești*, în *Apulum*, 40, 2003, p. 41.
- Drașovean, Florin; Mariș, Tiberiu, *Așezarea neolitică târzie de la Zlaști (jud. Hunedoara)*, în *AB, S.N.*, 6, 1998, p. 100.
- Gogâltan, Florin, *Tell-uri în Orientul Apropiat și Bazinul Carpatic. O scurtă privire comparativă asupra habitatului preistoric (I)*, în *ATS*, 3, 2004, p. 66-67.
- Lazarovici, Gheorghe, *Neoliticul Banatului*, Cluj Napoca, 1979, p.145, 152, 155.
- Lazarovici, Gheorghe, *„Șocul” Vinča C în Transilvania. Contribuții la geneza eneoliticului timpuriu*, în *AMP*, 11, 1987, p. 33-56.
- Lazarovici, Gheorghe, *Migration et diffusion dans les cultures du Banat et de l'Alföld*, în *Rubané et Cardial*, Liège, 1990, p. 21-37.
- Lazarovici, Gheorghe; Kalmar Zoia Maxim, *Parța. Despre arhitectura culturii Banatului*, în *Tibiscum*, 8, 1993, p. 41-42.
- Lazarovici, Cornelia-Magda; Lazarovici, Gheorghe, *Arhitectura neoliticului și epocii cuprului din România*, vol. I, Iași, 2006, p. 502.
- Luca, Sabin Adrian, *Descoperiri arheologice din Banatul românesc. Repertoriu*, Sibiu, 2006, p. 70-71.
- Mărghitan, Liviu, *Banatul în lumina arheologiei*, Timișoara, vol.1,1979, p. 60.
- Medeleț, Florin; Bugilan Ion, *Contribuții la problema și la repertoriul movilelor de pământ din Banat*, în *Banatica*, 9, 1987, p. 121.
- Oprinescu, Adriana, *Răspândirea culturii Tiszapolgár-Românești în Banat*, în *Banatica*, 6, 1981, p. 43-50.

Radu, Ortansa, *Plastica neolitică de la Chișoda-Veche și câteva probleme ale neoliticului din nordul Banatului*, în *Tibiscus*, 5, 1979, p. 67-76.

I. Date LMI Timiș 2004:

a. informații LMI 2004: Val roman; sat CHIȘODA; comuna GIROC; Extravilan, între CET și Șag; mil. I p. Chr.; Epoca romană.

b. cod eGISpat 2010: Chișoda, Obiectiv 2

II. Istoricul cercetărilor:

Problematica valurilor de pământ care străbat Banatul de la sud la nord este una dintre cele complexe și nelămurite aspecte ale cercetării istorice românești. Chiar dacă dezbateră istoriografică este una de substanță¹, tocmai cercetările, atât de teren cât și cele arheologice, sunt cele care dispun de numeroase carențe. Valurile de pământ apar figurate pe majoritatea hărților topografice ale Banatului, începând cu sec. XVIII și până în ziua de astăzi, reprezentând repere majore în cartografia Banatului de Câmpie.

---

¹ O bibliografie minimală vizează I. Bogdan-Cătănicu, *Evolution of the system of defense works in Roman Dacia*, în *BAR. IS*, 116, Oxford, 1981; idem, *Cercetări aerofotografice pe valurile din Dobrogea. Aspecte demografice*, în *Orgame/Argamum. Supplementa*, 1, 2006, p. 407-428; Al. Borza, *Valul roman de la Timișoara*, în *RISBC*, 10, 1942, p. 375-393; idem, *Banatul în timpul romanilor*, Timișoara, 1943; A. Cucu, *Studiu la harta istorică a Banatului de azi. Dacia Ripensis (Ripensis din trecut)*, Timișoara, 1927; idem, *Valurile romane din Banat. Drumurile romane din Banat*, în *AB*, 2, 1929, 1, p. 41-52; idem, *Harta comparativă a Daciei după coordonatele geografice ale lui Ptolemeu*, Timișoara, 1928; T. Simu, *Drumuri și cetăți romane din Banat*, Lugoj, f. a., p. 23-25; E. Dörner, V. Boroneanț, *O contribuție cu privire la datarea valurilor de pământ din vestul țării noastre*, în *Ziridava*, 2, 1968, p. 7-21; Fl. Drașovean, D. Benea, M. Mare, M. Muntean, D. Tănase, M. Crânguș, F. Chiu, D. Micle, S. Regep-Vlascici, Al. Szentmiklosi, A. Ștefănescu, C. Timoc, *Săpăturile arheologice preventive de la Dumbrăvița. DN – varianta ocolitoare Timișoara km. 549+076 – DN 69 km. 6+430*, Timișoara, 2004; E. Garam, P. Patay, S. Soproni, *Sarmates wallsistem im Karpatenbeckken*, Budapest, 1983; K. Horedt, *Cu privire la problema valurilor de pământ din Banat și Crișana*, în *SCIV*, 16, 1965, 4, p. 725-730; idem, *Zur Frage der grossen Erdwälle an der mittleren und unteren Donau*, în *Actes du IXème Congrès International d'Etudes sur les Frontières Romains, Mamaia, 6-13 Septembre 1972*, București, 1974, p. 207-214; E. Nemeth, *Armata în sud-vestul Daciei romane*, Timișoara, 2005; E. Nemeth, A. Rustoiu, H. Pop, *Limes Dacicus Occidentalis. Die Befestigungen im Westen Dakiens vor und nach der römischen Eroberung*, Cluj Napoca, 2005; E. Nischer, *Historisch-Kartographisch Darstellungen der „Römer Schanzen“ im Banat*, în *Debreceni Szemle*, 8, 1934, p. 172-185; S. Sporon, *Der spätrömische Limes zwischen Esztergom und Szentendre*, Budapest, 1978; idem, *Die letzten Jahreszichte des Pannonischen Limes*, München, 1984; D. Benea, *Cu privire la granița de sud-vest a Daciei romane. Stadiul cercetărilor românești*, în *Apulum*, 45, 2008, p. 29-51 (o versiune prescurtată a articolului la D. Benea, *Betrachtungen über die südwestgrenze der Römischen Provinz Dakien. Der stand der Rumänischen forschungen*, în D. Aparaschivei (ed.), *Studia Antiqua et Medievalia. Miscellanea in honorem annos LXXV peragentis Professoris Dan Gh. Teodor oblata*, Iași, 2009, p. 113-131).

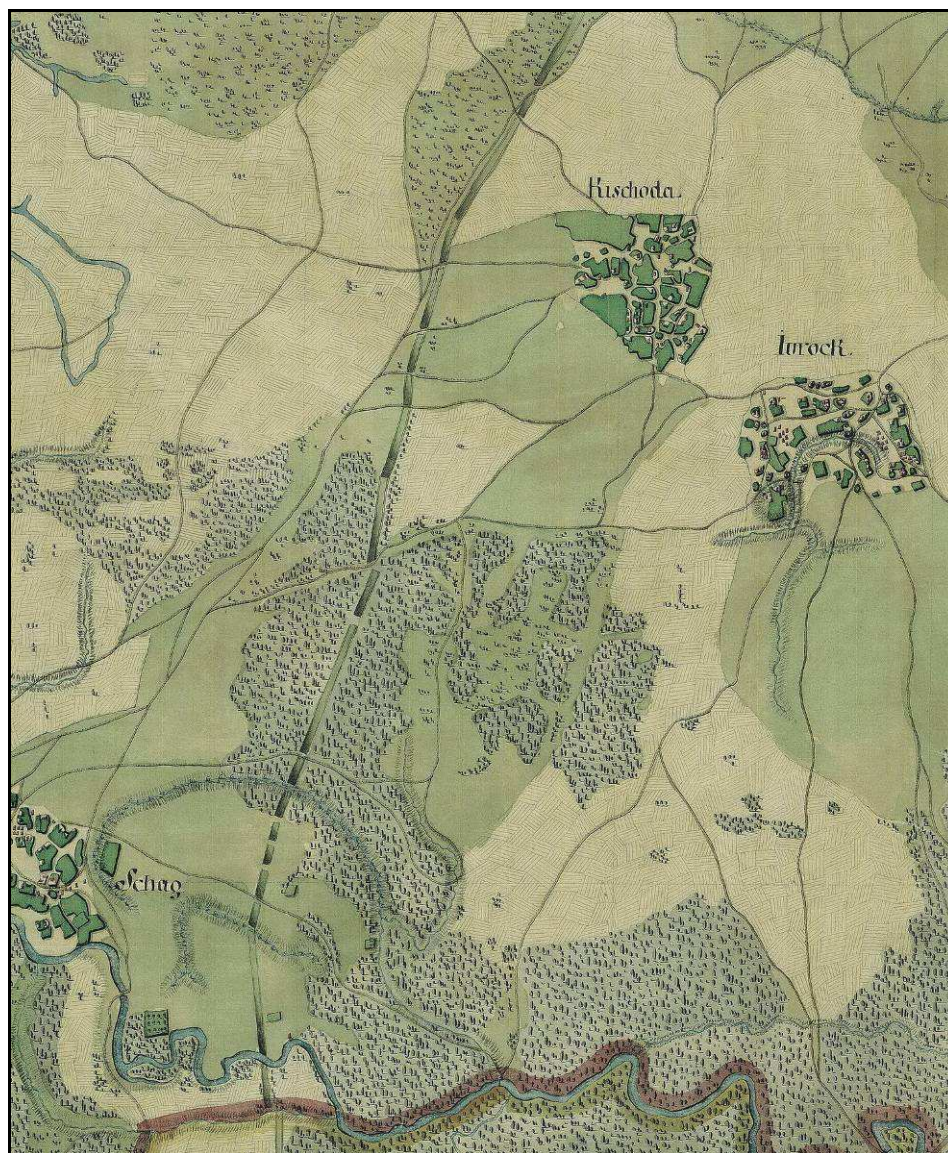

Fig. 1. Traseul Valului II pe prima ridicare iosephină (1769-1772)

Zeci de studii au abordat traseul, funcționalitatea, datarea și atribuirea culturală dar, cu toate acestea, aceste edificii importante și spectaculoase prezintă foarte multe aspecte nelămurite². Într-un studiu consacrat cercetărilor de arheologie medievală din Banatul de câmpie³, dar care reprezintă un excurs mult mai larg asupra istoriografiei cercetărilor arheologice bănățene, Al. Rădulescu menționează că valurile au fost cartate în anii '70-'80 ai sec. XX de către Constantin Răileanu. Întreprinderea acestuia a rămas, după știința noastră, inedită. În lipsa unor săpături arheologice sistematice și punctuale întrebările care persistă în continuare sunt: cine le-a construit, când au fost edificate, cum sunt construite, care este funcționalitatea lor și de ce au fost edificate. Până la ora actuală, pe teritoriul de astăzi al

² În acest cadru se înscrie și lucrările mai vechi ale lui I. Pontelly, *Római vagy avar emlékek-e a délmagyországi párhuzamos, régi műsáncvonalak?*, în *TRÉT*, X, 1883, pp. 139-140; în *TRÉT*, 2, 1886, 4, p. 187-209. Pontelly prezintă „ringurile avare” din Câmpia Tisei și Banat, comentând unele izvoare medievale, cum ar fi o descriere a unui călugăr de la mănăstirea St. Gallen (Elveția), care văzuse aceste „ringuri” la 884.

³ Al. Rădulescu, *Cercetări de arheologie medievală în Banatul de Câmpie. Scurt istoric*, în *SIB*, 23-25, 1999-2001, p. 49.

Banatului, valorile au fost investigate, după datele pe care le deținem noi, în următoarele puncte⁴:

- Valul I, cel mai vestic, se pare că a fost cercetat incidental în contextul investigațiilor arheologice sistematice de la Hodoni „Pustă”. Traseul valului se poate lesne observa pe imaginile satelitare și ortofotoplanuri traversând de la SSV-NNE respectiva așezare (vezi *infra*, fișa analitică a obiectivului Hodoni 2).
- Valul II, cel median, singurul care a fost investigat prin cercetări arheologice punctuale la Covăsânț (jud. Arad, la nord de Mureș totuși)⁵, Pișchia⁶ și Dumbravița⁷. În contextul săpăturilor arheologice de salvare de pe traseul autostrăzii Arad – Timișoara, fortificația liniară de pământ a fost investigată în anul 2010 de către o echipă condusă de Ovidiu Bozu, rezultatele fiind inedite în momentul redactării prezentului studiu.
- Valul III, cel estic și cel mai bine păstrat nu a fost investigat prin cercetări arheologice sistematice. O observație stratigrafică a fost publicată⁸ asupra unui profil natural de la Chesinț „Valea Țiganilor”, într-un sector în care acest pârâu temporar secționează traseul valului III.

Între 2006-2009 membri proiectului *eGISpat Timiș*, însoțiți de numeroși studenți, au efectuat mai multe cercetări arheologice interdisciplinare neinvazive asupra celor trei valuri din Banat: analiza imaginilor satelitare și a ortofotogramelor; periegeze pentru stabilirea traseului exact și analizarea elementelor specifice morfografice și morfometrice; corelarea traseului valurilor cu elementele de geomorfologie și peisaj natural; topografierea și cartografierea acestora punctuală; prospecțiuni geofizice, etc. Astfel de investigații au fost efectuate la Hodoni, Biled, Opațița, Șag, Timișoara, Chișoda, Dumbrăvița, Giarmata, Murani, Pișchia, Fibiș, Alioș, Zăbrani, Chesinț, Neudorf, Charlottenburg, Remetea Mică, Bencecu de Jos, Bencecu de Sus, Ianova, Remetea Mare, Moșnița Veche, Bucovăț, Sacoșu Turcesc, Birda, Berecuța etc.⁹.

În ceea ce privește traseul valului „roman” din hotarul localității Chișoda, în sectorul cuprins între traversarea Timișului, lângă mănăstirea Șag (în S) și CET Timișoara (în N), acesta a fost investigat în mai multe situații, în intervalul 2006-2007. Sectorul topografiat cu Stația Totală și care se regăsește în planurile anexate prezentului studiu, este plasat în extremitatea de SV a *tell*-ului neolitic de la Chișoda „Gomila”, ridicarea topografică realizându-se în același context.

III. Date geografice despre sit:

a. punct: „Valu roman”.

b. reper localizare: sectorul în cauză al valului „roman” are un traseu de 7,46 km, dispus între punctele notate de noi drept Chișoda 2 A (în N) și Chișoda 2 C (în S). Punctul cel mai nordic se oprește în colțul de SE al magazinului Real 2 Timișoara, care a distrus traseul valului. De asemenea, traseul său este întretăiat de calea ferată Timișoara – Șag, aproximativ la jumătatea distanței dintre stațiile CFR Șag „Timișeni” și Timișoara CET. Punctul cel mai sudic este reprezentat de locul în care valul traversează actualul curs al Timișului, la SSV de Mănăstirea Șag, în punctul toponimic „Mlaca”.

⁴ Un scurt istoric al cercetărilor și opiniilor istoriografice la S. Regep-Vlascici, M. Crânguș, în Fl. Drașovean et alii, *op. cit.*, p. 11-14.

⁵ E. Dörner, V. Boroneanț, *O contribuție cu privire la datarea valurilor de pământ din vestul țării noastre*, în *Ziridava*, 2, 1968, p. 7-21.

⁶ Cercetări inedite Fl. Medeleț din 1976, în Pădurea Pișchia, când a fost secționat un sector foarte bine păstrat al valului II, cf. V. L. Ianoșev, *Pișchia. Sat și comună bănățeană de pe malul Beregșăului*, Timișoara, 2007, p. 51-55, 153-154 (fig. 5). D-I Ianoșev ne-a furnizat amabil și alte informații verbale despre investigațiile d-lui Medeleț, alături de care a participat la săpături. Ne exprimăm grațitudinea față de domnia sa și pe această cale.

⁷ Fl. Drașovean et alii, *op. cit.*, p. 7-22 (cu bibliografia).

⁸ E. D. Pădureanu, *Contribuții la repertoriul arheologic de pe Valea Mureșului Inferior și a Crișului Alb*, în *Crisia*, 15, 1985, p. 32.

⁹ Un prim raport a fost prezentat de D. Micle, L. Măruia, M. Török – Oance, A. Cîntar, C. Timoc, A. Stavilă, *The Linear Earthworks System in Timis County (SW Romania, Banat region) – a synchronic approach*, la *International Aerial Archaeology Conference AARG 2010*, Bucharest, Romania 15 – 18 September 2010.

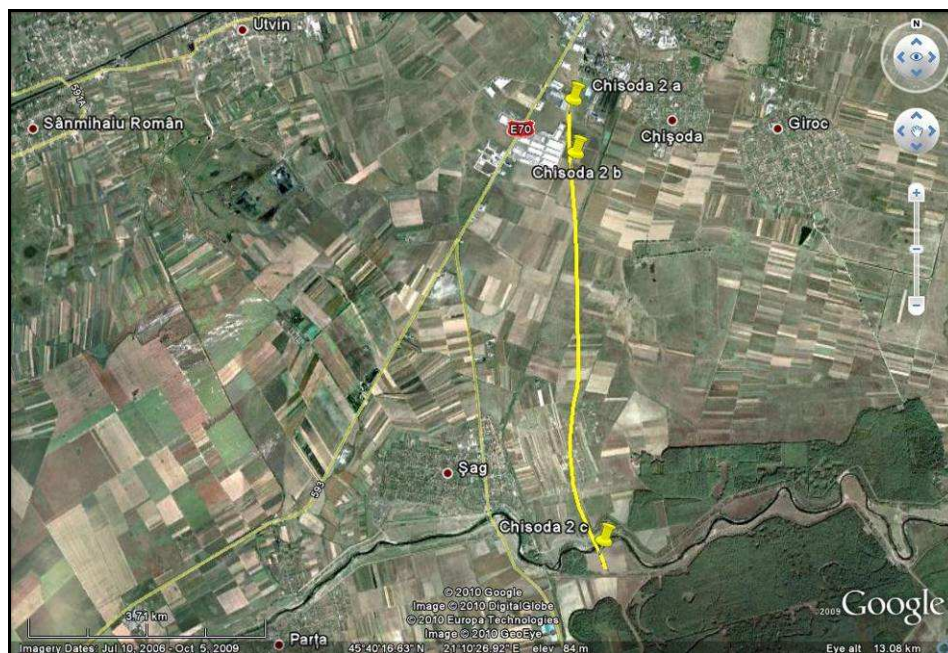
c. reper hidrografic: traseul valului II este cuprins între actualul curs al râului Timiș (în S, punctul Chișoda 2 C) și 7,1 km N de versantul drept al aceluiași râu (punctul Chișoda 2 A)

d. descriere geografică: traseul valului „roman” II pe acest sector de 7,46 km străbate un sector mai înalt al Câmpiei Timișului, neafectat de inundații sau de existența unor brațe fosile de divagare. Hărțile topografice indică în acest areal mai multe toponime: „Gomila” (în zona nordică, lângă *te//*-ul de la Chișoda, Obiectiv 1); „Valu roman” (un sector de cca. 1 km lungime, din punctul în care este secționat de calea ferată Timișoara CET - Șag, spre S, sector bine păstrat în teren); „Mănăstirea” (cota topografică 88,6 m altitudine, amplasată la 1 km NV de locașul de cult omonim); „Icloda” (la 250 m E de stația CFR Șag „Timișeni”, de-a lungul drumului de acces la mănăstire); „Săliște”, la 300 m SV de mănăstire, la N de actualul dig drept al Râului Timiș; „Mlaca” (la S de Timiș, între albia majoră și digul stâng). Pe traseul de aproape 7,5 km al valului există sectoare în care acesta este bine păstrat, dar și sectoare în care este degradat sau distrus. Arealele degradate sunt: zona nordică, afectată de construirea halelor industriale, a drumurilor de acces și a unui supermarket; zona centrală, afectată de rambleul căii ferate; zona cuprinsă între Șag Est și mănăstirea omonimă, afectată grav de construirea unui cartier rezidențial, începând cu anul 2006, care suprapune total traseul valului; zona de traversare a Timișului, afectată de lucrările de canalizare și construcție a digurilor de protecție. Atragem atenția, cu acest prilej, asupra numeroaselor lucrări edilitare din arealul periurban al Timișoarei sau localităților adiacente care **NU** au avizul de descărcare de sarcină arheologică, în aceste condiții multe situri arheologice fiind degradate sau distruse.

e. coordonate GPS: Chișoda 2 A (45 42 08 N; 21 11 29 E; 87 m altitudine); Chișoda 2 B (45 41 41 N; 21 11 30 E; 87,5 m altitudine); Chișoda 2 C (45 38 25 N; 21 11 51 E; 87, 5 m altitudine).

f. coordonate Stereo 70: Chișoda 2 A (474015; 203647); Chișoda 2 B (473181; 203629); Chișoda 2 C (467113; 203795).

g. imagine satelitară cu localizarea obiectivului:

h. imagini de suprafață:

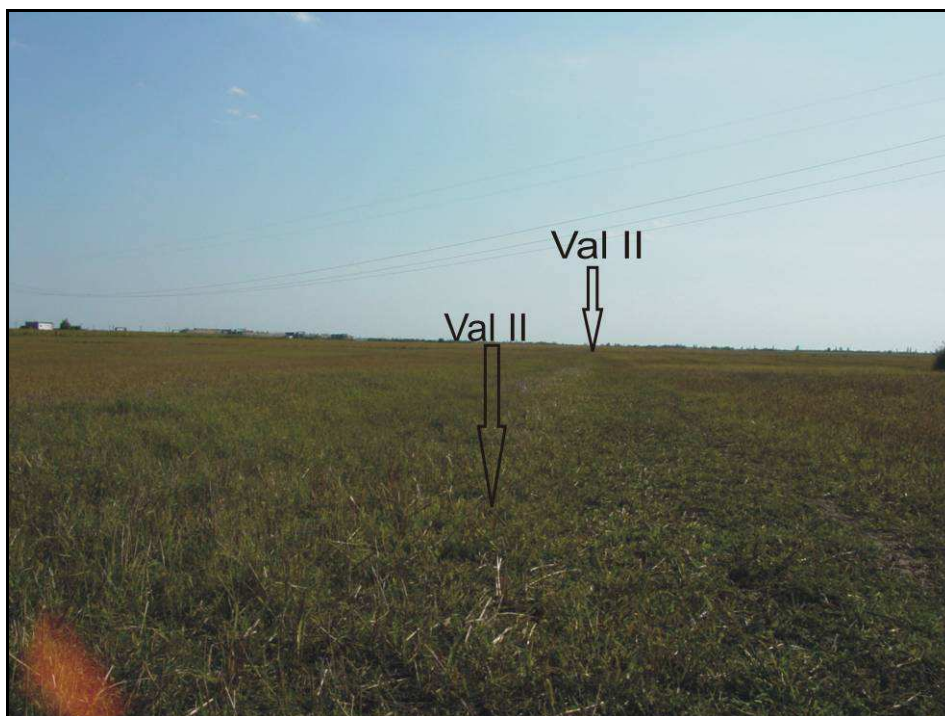

Fig. 2. Traseul valului II văzut dinspre NNV

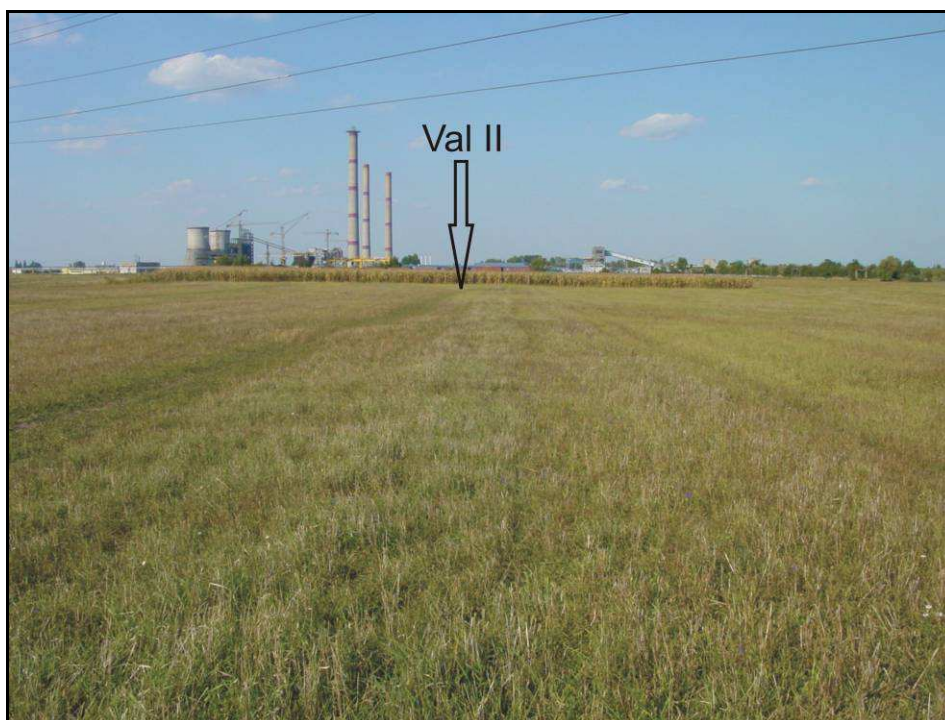

Fig. 3. Traseul valului II văzut dinspre SSE

i. harta topografică 1:25.000 cu localizarea obiectivului:

(apud Direcția Topografică Militară, ediția 1975)

j. planuri topografice:

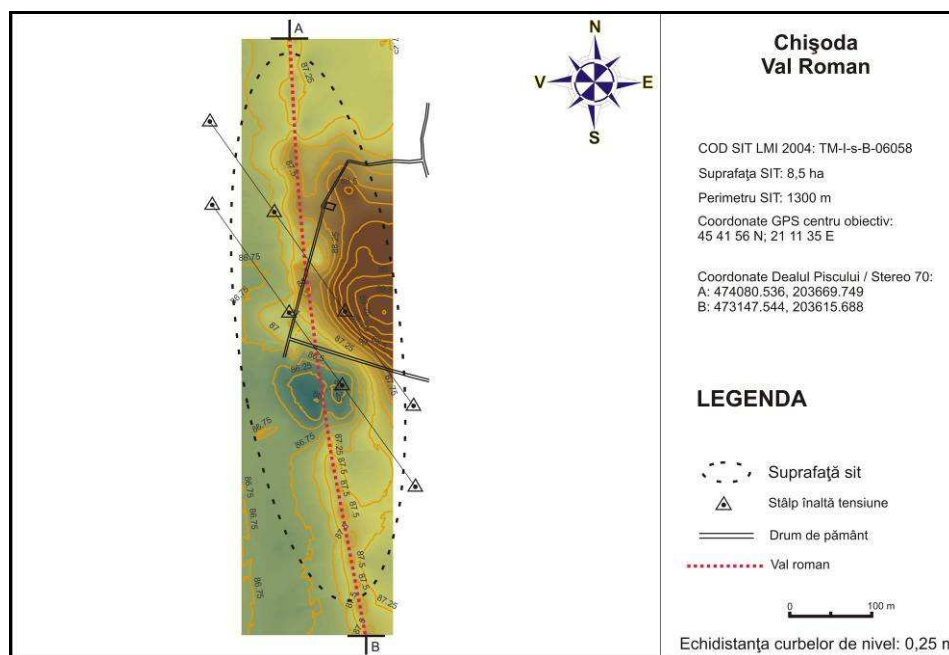

Fig. 4. Planul topografic 2D color, Chișoda 2

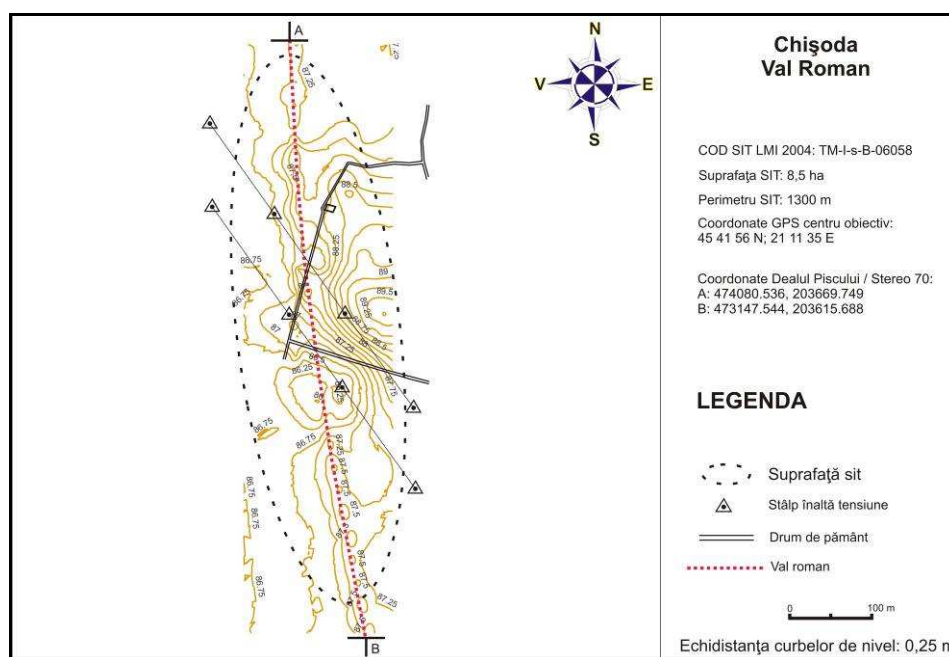

Fig. 5. Planul topografic 2D curbe de nivel, Chișoda 2

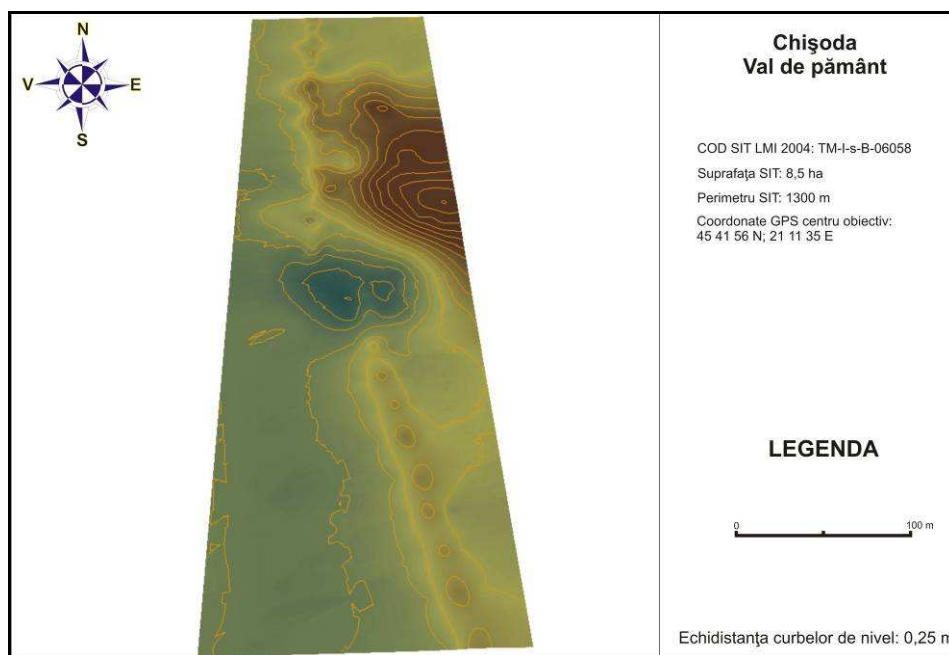

Fig. 6. Planul topografic 3D, Chișoda 2

IV. Date istorice despre sit:

a. tip sit: fortificație liniară de pământ.

b. datare: puținele investigații arheologice efectuate asupra acestor fortificații liniare nu au putut stabili cu precizie momentul edificării lor, astfel încât plaja de datare este largă și vagă. Numeroasele opinii istoriografice atribuie aceste fortificații epocii romane dar, până la demararea unor investigații arheologice punctuale, nu se poate preciza când anume au fost edificate cele trei linii de valuri de pământ.

c. material arheologic: cercetarea arheologică sistematică de teren desfășurată de-a lungul acestui sector de pe traseul valului II a dus la descoperirea unor puncte arheologice cu stațiuni din mai multe epoci istorice (din neolitic și până în evul mediu dezvoltat), dar nici una dintre acestea nu poate fi pusă în legătură explicită cu valul. O situație aparte o reprezintă situl arheologic de la Șag „Mlaca”, amplasat pe malul sudic al Timișului, în punctul în care valul II traversează râul și unde analiza imaginilor satelitare și verificările minuțioase de teren (inclusiv ridicarea topografică cu Stația Totală) au relevat existența unui sit important care ar putea fi pus în legătură cu fortificația liniară. Credem că, pentru lămurirea datării acestor fortificații, trebuie căutate acele locații în care cercetările de teren de orice natură ar fi ele, identifică situri care pot fi coroborate. Astfel de situri potențiale am identificat, în urma investigațiilor de teren, în următoarele locații: pe traseul valului I la Hodoni „Pustă”; pe traseul valului II la Opațița „Iarc”, Șag „Mlaca”, Giarmata „Satu Bătrân NV” etc.; pe traseul valului III la Berecuța „Iabuca Vest”; Giarmata SE; Chesinț „Oul lui Traian”; Chesinț „Valea Lungă” etc. În acest context, am luat în calcul, în situația unor obiective arheologice care pot fi puse în relație cu valurile, elementele morfostrategice: traversările de cursuri de apă, punctele dominante pentru control etc., obiectivul de la Șag „Mlaca” înscriindu-se în prima categorie. În urma cercetărilor de teren s-a descoperit un foarte bogat material ceramic databil în epoca bronzului, epoca dacică, post-romană, feudal-timpurie și dezvoltată, dar nu și piese romane sau de factură romană. Până la ora actuală nu am descoperit obiective arheologice care să poate fi puse în relație cu valul II, pe traseul din hotarul cadastral al localității Chișoda.

d. fotografii și desene artefacte: -

V. Importanța sitului:

a. starea de conservare: alternantă, reprezentată de sectoare în care se păstrează bine, intercalate de sectoare în care este distrus sau degradat.

b. stare actuală: preponderent teren arabil, dar și construcții industriale, cale ferată, cartier rezidențial, dig de protecție al Timișului.

c. importanța și relevanța științifică: importanța științifică a valului „roman” de la Chișoda nu mai trebuie subliniată, dar trebuie integrată în contextul general al fortificațiilor liniare care străbat Banatul de la sud la nord. Teritoriul actual al județului Timiș este traversat de cele mai lungi sectoare ale acestor valuri, monumente arheologice de o valoare cultural-științifică deosebită. Incluziunea în cadrul LMI Timiș, doar a unui scurt sector al valului median din hotarul cadastral al localității Chișoda este, cu siguranță, o carență a acestei liste. Toate cele trei valuri, în ansamblul lor, reprezintă monumente unitare care trebuie protejate, studiate, integrate patrimoniului cultural-științific și turistic național. Doar pe teritoriul județului Timiș există sectoare foarte bine păstrate ale acestora: pe traseul valului I la Biled, Hodoni; pe traseul valului II la Moravița, Rovinița Mică, Opațița, Jebel, Pădureni, Șag, Chișoda, Giarmata, Pișchia, Fibiș, Mașloc, Alioș; pe traseul valului III la Berecuța, Birda, Liebling, Sacoșu Turcesc, Bucovăț, Moșnița Nouă, Remetea Mare, Ianova, Bencecu de Sus, Bencecu de Jos, Remetea Mică (sectoare păstrate cu înălțimi de până la 3,5 m), Charlottenburg, Alioș. Toate aceste locații ar trebui incluse în Lista Monumentelor Istorice, Secțiunea Arheologie a județului Timiș, formând un ansamblu și un tot unitar. Demararea unor cercetări arheologice interdisciplinare în viitor (topografia și cartografia exactă a traseului lor, periegheza sistematică, prospecțiunile geofizice și săpăturile în punctele cheie) vor fi în măsură să lămurească, poate, o parte din problemele pe care încă le ridică aceste valuri „romane”.

d. importanța turistică: fortificațiile liniare de pe teritoriul Banatului sunt edificii militare defensive unice în Europa care ar putea reprezenta, prin punerea lor în valoare, un element de atracție turistică deosebită, cu rol benefic în dezvoltarea durabilă a comunităților pe teritoriul cărora trece traseul valului respectiv. Starea actuală a acestor monumente nu permite integrarea lor în circuite turistice adresate publicului larg neavizat, dar un bun management al cercetării științifice, coroborat cu un marketing inteligent, ar putea face din aceste vestigii, importante atracții turistice. Faptul că aceste fortificații se află și pe teritoriul a alte două țări vecine, Serbia și Ungaria, permite demararea și derularea unor proiecte regionale transfrontaliere, cu finanțare europeană. Sectorul din valul II de pe teritoriul localității Chișoda, prin poziția sa în apropierea Municipiului Timișoara, poate reprezenta, în contextul unor lucrări de punere în valoare, un obiectiv turistic cu potențial.

e. propunere de restaurare: în contextul demarării unor proiecte de cercetare sistematică și punctuală, sectoare din traseul valului se pretează la restaurare și punere în valoare.

VI. Periegheză:

a. data cercetărilor de teren: septembrie 2006 – noiembrie 2007

b. autorii investigațiilor: Dorel Micle, Liviu Măruia, Adrian Cîntar, Mircea Ardelean, Leonard Dorogostaiski

VII. Bibliografie:

- Benea, Doina, *Cu privire la granița de sud-vest a Daciei romane. Stadiul cercetărilor românești*, în *Apulum*, 45, 2008, p. 29-51
- Benea, Doina, *Betrachtungen über die südwestgrenze der Römischen Provinz Dakien. Der stand der Rumänischen forschungen*, în D. Aparaschivei (ed.), *Studia Antiqua et Medievalia. Miscellanea in honorem annos LXXV peragentis Professoris Dan Gh. Teodor oblata*, Iași, 2009, p. 113-131
- Bogdan-Cătănciu, Ioana, *Evolution of the system of defense works in Roman Dacia*, în *BAR. IS*, 116, Oxford, 1981
- Bogdan-Cătănciu, Ioana, *Cercetări aerofotografice pe valurile din Dobrogea. Aspecte demografice*, în *Orgame/Argamum. Supplementa*, 1, 2006, p. 407-428
- Borza, Alexandru, *Valul roman de la Timișoara*, în *RISBC*, 10, 1942, p. 375-393
- Borza, Alexandru, *Banatul în timpul romanilor*, Timișoara, 1943
- Cucu, Adam, *Studiu la harta istorică a Banatului de azi. Dacia Ripensis (Ripensis din trecut)*, Timișoara, 1927
- Cucu, Adam, *Harta comparativă a Daciei după coordonatele geografice ale lui Ptolemeu*, Timișoara, 1928
- Cucu, Adam, *Valurile romane din Banat. Drumurile romane din Banat*, în *AB*, 2, 1929, 1, p. 41-52
- Dörner, Egon; Boroneanț, Vasile, *O contribuție cu privire la datarea valurilor de pământ din vestul țării noastre*, în *Ziridava*, 2, 1968, p. 7-21

- Drașovean, Florin; Benea, Doina; Mare, Mircea; Muntean, Marius; Tănase, Daniela; Crânguș, Mariana; Chiu, Florentina; Micle, Dorel; Regep-Vlascici, Simona; Szentmiklosi, Alexandru; Ștefănescu, Atalia; Timoc, Călin, *Săpăturile arheologice preventive de la Dumbrăvița. DN – varianta ocolitoare Timișoara km. 549+076 – DN 69 km. 6+430*, Timișoara, 2004
- Garam, E.; Patay, P.; Soproni, S., *Sarmates wallsystem im Karpatenbeckken*, Budapest, 1983
- Horedt, Kurt, *Cu privire la problema valurilor de pământ din Banat și Crișana*, în *SCIV*, 16, 1965, 4, p. 725-730
- Horedt, Kurt, *Zur Frage der grossen Erdwälle an der mittleren und unteren Donau*, în *Actes du IXème Congrès International d'Etudes sur les Frontières Romains, Mamaia, 6-13 Septembre 1972*, București, 1974, p. 207-214
- Ianoșev, Vasile Livius, *Pișchia. Sat și comună bănățeană de pe malul Beregsăului*, Timișoara, 2007, p. 51-55, 153-154
- Nemeth, Eduard, *Armata în sud-vestul Daciei romane*, Timișoara, 2005
- Nemeth, Eduard; Rustoiu, Aurel; Pop, Horea, *Limes Dacicus Occidentalis. Die Befestigungen im Westen Dakiens vor und nach der römischen Eroberung*, Cluj Napoca, 2005
- Nischer, E., *Historisch-Kartographisch Darstellungen der „Römer Schanzen“ im Banat*, în *Debreceni Szemle*, 8, 1934, p. 172-185
- Pădureanu, Eugen, *Contribuții la repertoriul arheologic de pe Valea Mureșului Inferior și a Crișului Alb*, în *Crisia*, 15, 1985, p. 32.
- Simu, Traian, *Drumuri și cetăți romane din Banat*, Lugoj, f. a., p. 23-25
- Sporoni, S., *Der spätrömische Limes zwischen Esztergom und Szentendre*, Budapest, 1978
- Sporoni, S., *Die letzten Jahrzehnte des Pannonischen Limes*, München, 1984

I. Date LMI Timiș 2004:

a. informații LMI 2004: Cetatea medievală de la Făget; oraș FĂGET; "Cetate", la 500 NE de oraș; sec. XV – XVII; Epoca medievală.

b. cod eGISpat 2010: Făget, Obiectiv 1.

II. Istoricul cercetărilor:

Cetatea medievală a Făgetului se înscrie, prin numeroasele documente păstrate care o menționează, în evenimentele tulburi ale veacurilor XVII-XVIII¹, fiind revendicat atât de turci cât și de habsburgi. Documentele atestă existența cetății Făgetului relativ târziu, abia în anul 1548², cu ocazia unei donații a nobilului Ioan de Bozwar către fiica sa, Dorotheea, eveniment care are loc la castelul nobilului Iakob Bekeș din Făget. Cetatea și cu așezarea civilă adiacentă va fi implicată în numeroase evenimente politico-militare între 1548-1701, moment când este distrusă, alături de toate celelalte fortificații ale Banatului (cu excepția Timișoarei și Aradului), în virtutea stipulațiilor păcii de la Karlovitz din 1699. O descriere a cetății Făget o găsim la călătorul turc, Evlia Celebi³, care atribuie construirea acestei cetăți unei femei cu numele de Tilen. Tot acesta ne aduce informații planimetrice, cetatea fiind de formă pătrată, acoperită cu șindrilă. Apare ca având ostași și material de război, dar fără piață și bazar. Planimetria fortificației de la Făget, atât înainte de demolare, cât și imediat după această operațiune este figurată în planurile și schițele lui Marsigli⁴, care precizează existența a două cetăți, una interioară, militară și alta exterioară, „civilă”, situație care va fi confirmată și de investigațiile arheologice.

¹ Pentru o abordare a evenimentelor prezentate de izvoarele documentare scrise vezi, între altele, P. Frigyes, *Krasso vármegye története*, vol. II, Budapesta, 1884, p. 148; L. Böhm, *Dél-Magyarország vagy az úgnevezett Bánság külön történelme*, vol. I, Pesta, 1867, p. 256; J. Szentkláray, *Krassó vármegye óshajdana*, Budapesta, 1900, *passim*; idem, *Száz év Délmagyarország újabb történetéből*, Temeswar, 1879; Cristina Feneșan, *Consituirea principatului autonom al Transilvaniei*, București, 1997, p. 187; Cristina Feneșan-Bulgaru, *Problema instaurării dominației otomane asupra Banatului Lugojului și Caransebeșului*, în *Banatica*, 4, 1977, p. 223; P. Ursulescu, *Ținutul Făgetului în hotarele Principatului autonom al Timișoarei până la ocuparea de către otomani (1541-1658)*, în *SIB*, 13, 1987, p. 49; R. Păiușan, C. Sav, *Lupta antiotomană în Banat și Mihai Viteazul*, în *SIB*, 9, 1983, p. 29; A. Decei, *Încercările lui Sigismund Bathory de a elibera Banatul și Timișoara de turci*, în *Tibiscus*, 3, 1974, p. 174; D. Tomoni, *Monografia orașului Făget*, idem, D. Tomoni *Făget. Monografie istorică*, Lugoj, 1999, p. 34-52; A. Păuncu, *Evenimente făgețene în date 1548-1992*, Deva, 1992, *passim*.

² N. Densușianu, *Documente privitoare la istoria românilor, vol. 2, partea 4. 1531-1552*, București, 1894, p. 424-425. Vezi și D. Tomoni, *Făget. Monografie istorică*, Lugoj, 1999, p. 27; C. Feneșan, *Administrație și fiscalitate în Banatul Imperial 1716-1849*, Timișoara, 1994, p. 56.

³ Evlia Celebi, în M. Holban (red.), *Călători străini despre Țările Române*, vol. 6, București, 1976, p. 647-648. Vezi și A. Rusu, C. Rudneanu, *Călători străini despre Banat și Transilvania (sec. XVIII-XIX)*, în *SIB*, 2, 1970, p. 143; M. Guboglu, *Călătoria lui Evlia Celebi Efendi în Banat*, în *SIB*, 2, 1970, p. 23-61.

⁴ Asupra acestei problematice vezi L. Groza, *Cetatea Făgetului în scrisorile și planurile contelui Marsigli, în La curțile dorului*, Făget, 1, 1996, 2, p. 4; Al. Rădulescu, *Cetatea medievală a Făgetului*, în *Clio*, 2, 1993, 6-7, p. 3; Gh. Sebestyén, *Unele cetăți ale Banatului și desenele lui Marsigli*, în *RMM.MIA*, 15, 1984, 1, p. 48-49. Asupra schițelor și hărților din arhivele militare austriece referitoare la Banatul sec. XVIII, vezi A. Krischan, *Banat forschung als aufgabe*, München, 1999 (cf. D. Țeicu, *Cetăți medievale din Banat*, Timișoara, 2009, p. 13); G. Butond, *Cartografie și istoria originilor la Bod Péter*, în *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, 10, 2006, 1, p. 51-65; L. Groza, *Banatul în hărți și documente vieneze: 1784*, Lugoj, 2003; I. Căzan, *Cartografia austriacă în secolul al XVIII-lea (1700-1775). Caracteristici și reprezentanți*, în *RI*, 13, 2002, 3-4, p. 191-206; S. Mureșan, *The Representation of the Danubian Banat District in the Eighteenth Century Austrian Cartography*, în *Danue-Cris-Mures-Tisa Euroregion Geoeconomical Space of Sustainable Development*, Timișoara - Novi-Sad - Szeged - Tübingen, 1999, p. 251-255; Gh. Sebestyén, *O pagină din istoria arhitecturii în România. Renașterea*, București, 1987, p. 94-98; Al. Rădulescu, *Colecția de hartă veche a Muzeului Banatului, sursă de informare multidisciplinară*, în *Analele Banatului – Etnografie*, 2, 1984, p. 317-342.

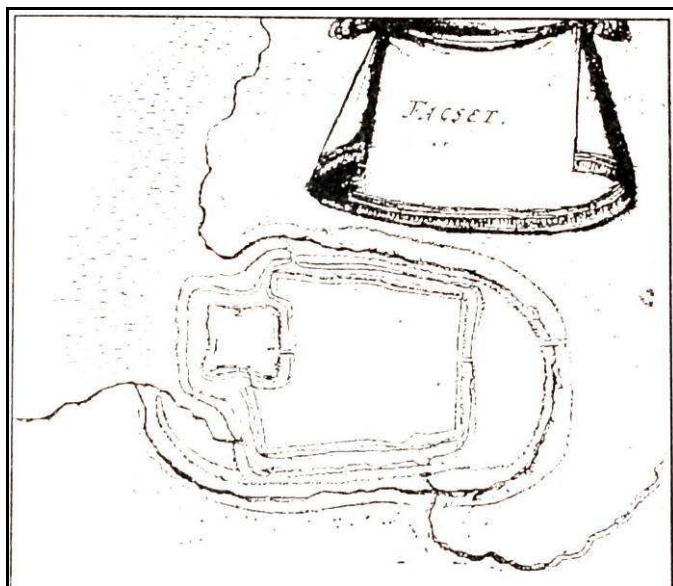

Fig. 1. Cetatea Făgetului în planurile lui Marsigli (*apud* D. Tomoni, *Făget. Monografie istorică*, Lugoj, 1999, p. 53)

Chiar dacă a avut o existență scurtă, de numai un veac și jumătate, cetatea Făgetului și târgul dezvoltat în jurul său, au polarizat o intensă viață social-economică, la finalul Evului Mediu și începuturile epocii moderne⁵.

Marele proiect inițiat de regretatul Radu Popa de identificare în teren și investigare sistematică a monumentelor de arhitectură medievală, își va găsi ecoul și în cercetările demarate în anii '80 ai secolului XX în Țara Făgetului, la Gladna Română, Mănăștiur, Margina și Făget de către o echipă complexă din care au făcut parte, între alții, R. Popa, D. Căpățână, Al. Rădulescu, E. Stoica, V. Achim, D. Marcu, Z. Pinter, D. Tomoni⁶. În cazul cetății Făgetului, poziția sa atipică pentru o fortificație, la poalele unui deal, fără vizibilitate asupra terenului din jur, a generat descrieri fanteziste ale sale în literatura mai veche maghiară, care o plasa, firesc, într-un punct dominant⁷. Cercetările sistematice de teren, desfășurate în vara anului 1986 au identificat locația potențială a cetății, în acel moment complet acoperită cu pământ și dispărută și din memoria colectivă a localnicilor.

Între 1987-1998 s-au desfășurat șapte campanii de cercetări arheologice sistematice⁸, soldate cu rezultate științifice deosebite referitoare la planimetria celor două fortificații:

⁵ P. Binder, *Lista localităților din Banat de la sfârșitul secolului al XVII-lea*, în *SIB*, 2, 1970, p. 66.

⁶ Pentru o punere în temă vezi R. Popa, D. Căpățână, Al. Rădulescu, D. Tomoni, *Cetatea Făgetului (jud. Timiș). Cercetările arheologice din campaniile 1987-1988*, în *RMMN*, 1, 1991, p. 23-38; D. Tomoni, *Făget. Monografie istorică*, Lugoj, 1999, p. 58-64; D. Țicu, *Cetăți medievale din Banat*, Timișoara, 2009, p. 15; Al. Rădulescu, *Cercetările de la Mănăștiur (jud. Timiș)*, în *MCA*, 1980, p. 579-587; idem, *Mănăștiurul de Bega (jud. Timiș), secolul XIV-XVII. Date preliminare*, în *SIB*, 19-20, 1999, p. 71-88; idem, *Cercetări de arheologie medievală în Banatul de Câmpie. Scurt istoric*, în *SIB*, 23-25, 1999-2001, p. 65 și urm.; O discuție mai largă asupra arheologiei medievale la I. M. Țiplic, *Arheologia și istoria la începutul mileniului trei*, în *Banatica*, 18, 2008, p. 161-190 (cu bibliografia).

⁷ Întreaga discuție la D. Tomoni, *op. cit.*, p. 41 și urm. (cu bibliografia în cauză).

⁸ R. Popa, D. Căpățână, Al. Rădulescu, D. Tomoni, *op. cit.*; idem, *Șantierul arheologic Făget „Cetate”*, în *CCA - campania 1992*; D. Căpățână, *Șantierul arheologic Făget „Cetate”*, în *CCA - campania 1994*; D. Căpățână, Al. Rădulescu, D. Tomoni, *Șantierul arheologic Făget „Cetate”*, în *CCA - campania 1995*; D. Căpățână, Al. Rădulescu, D. Tomoni, *Șantierul arheologic Făget „Cetate”*, în *CCA - campania 1998*; D. Tomoni, *op. cit.*, p. 58-64; idem, *Cercetările arheologice de la cetatea Făgetului*, în *Făgețeanul*, 2, 1995, 3, p. 2; idem, *Descoperiri numismatice în zona Făgetului*, în *Timisensis*, 5, 1998, 2-3, p. 11; M. Șandor-Chicideanu, *Creșterea patrimoniului numismatic al Muzeului Banatului în perioada 1979-1989*, în *AB, S.N.*, 2, 1993, p. 412; E. Stoica, *Cahlele sobelor de teracotă de la cetatea Făgetului*, în *Făgețeanul*, 2, 1995, 3, p. 8. Vezi și ciclul de articole al lui Al. Rădulescu, *Cetatea medievală a Făgetului (II)*, în *Clio*, 2, 1993, 1-2, p. 4; idem, *Cetatea medievală a Făgetului (III)*, în *Clio*, 2, 1993, 3-4, p. 3; idem, *Cetatea medievală a Făgetului (IV)*, în *Clio*, 2, 1993, 5-6, p. 3; idem, *Cetatea medievală a Făgetului (V)*, în *Clio*, 2, 1993, 7-8, p. 3.

cetatea de piatră și cea de pământ, cât și cu descoperirea unui bogat material arheologic (ceramică, numeroase fragmente de cahle, piese diverse de metal, monede etc.). Lipsa unei publicări monografice a rezultatelor investigațiilor împiedică lumea științifică în cunoașterea unuia dintre monumentele medievale reprezentative ale Banatului. S-au stabilit elementele fundamentale ale sistemelor de fortificații, structurile constitutive interne ale acestora și s-a putut preciza datarea târzie a fortificației (sec. XVI-XVII). În același context al dezvelirii structurilor de fortificație, s-a trecut la restaurarea zidurilor pentru integrarea în circuitele de vizitare turistică, fiind printre puținele monumente arheologice ale județului Timiș care s-a bucurat de o asemenea întreprindere. În luna septembrie 2007, membri proiectului *eGISpat Timiș*, întreprind ridicarea topografică cu Stația Totală și notează cu atenție observațiile de teren în vederea întocmirii prezentei fișe de sit.

III. Date geografice despre sit:

a. punct: „Cetate”.

b. reper localizare: la 1 km NNE de biserica ortodoxă a orașului, la 300 m N de DJ 682 Făget – Birchiș.

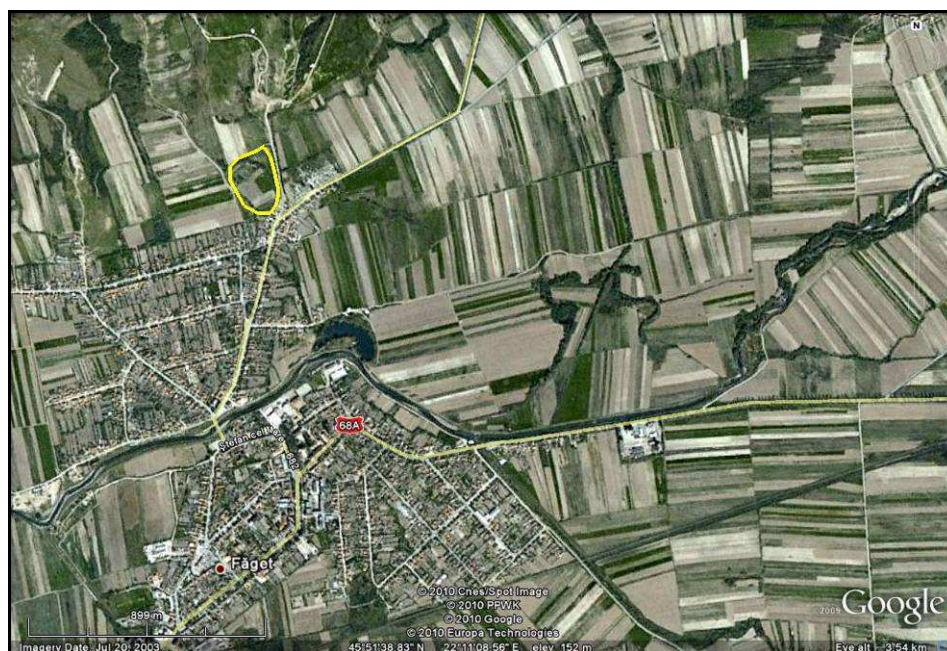
c. reper hidrografic: pe versantul drept al pârâului rezultat din confluența Pârâului Valea Râpelor cu Pârâul Valea Coșteiului, afluent dreapta al Râului Bega.

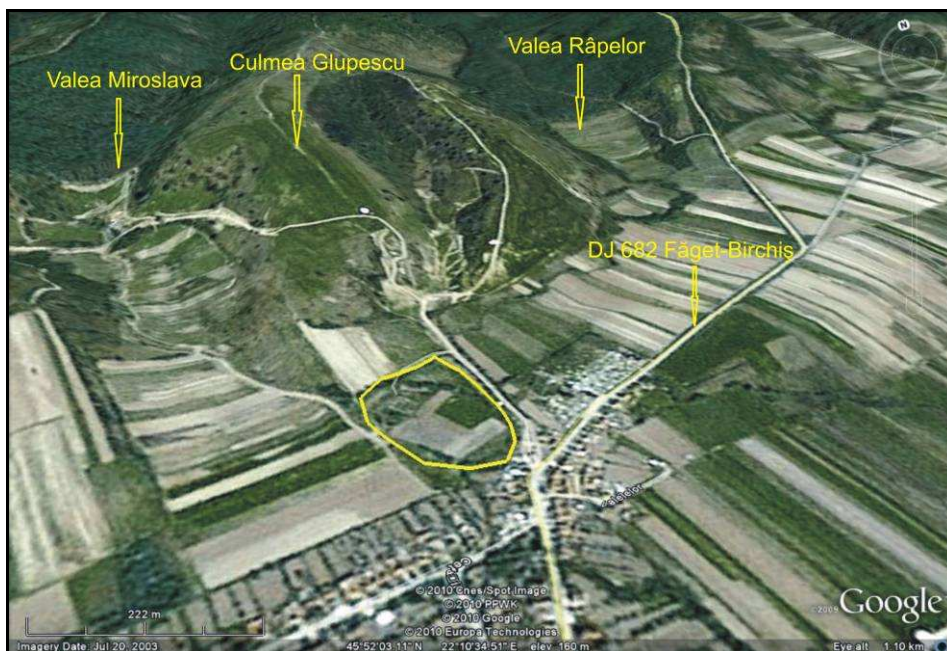
d. descriere geografică: cetatea de piatră este amplasată la poalele sudice ale Dealului Culmea Mangot (204,5 m altitudine), subunitate a Dealurilor Lipovei, într-o zonă mlăștinoasă, fără perspectivă asupra terenului din jur. Fortificația de pământ se află în imediata apropiere a cetății, pe latura de S, pe o terasă înconjurată din trei părți de Pârâul Valea Râpelor, în grădinile localnicilor de pe Strada Cetății. Atât cât se poate observa astăzi la suprafață, densitatea de locuire, relevată în bogăția de material arheologic, se plasează pe această latură de S a sitului.

e. coordonate GPS: 45 51 58 N; 22 10 26 E; 160 m altitudine.

f. coordonate Stereo 70: 489139; 280764.

g. imagine satelitară cu localizarea obiectivului:

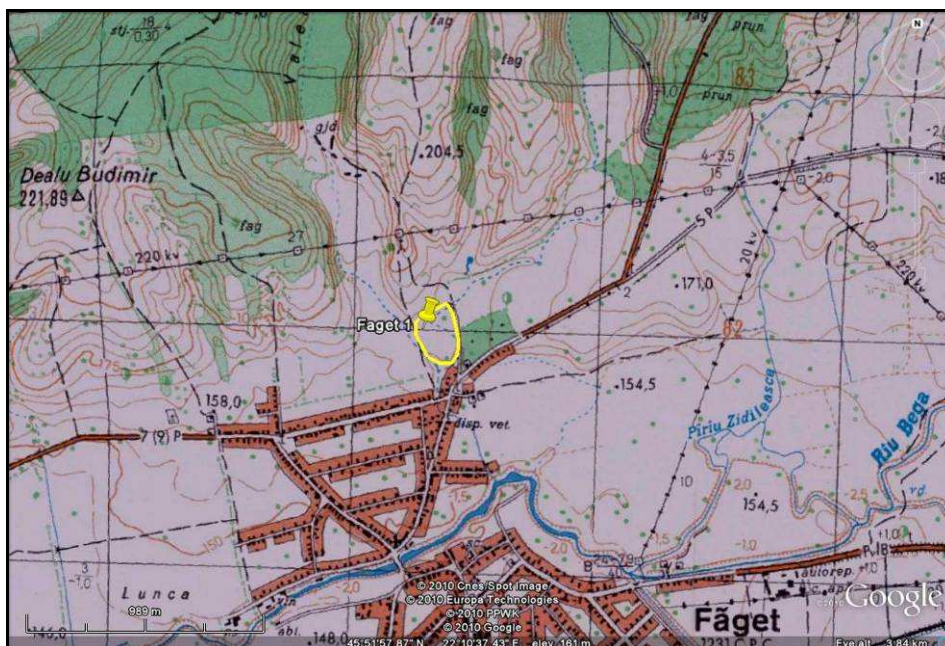

h. imagini de suprafață:

i. harta topografică 1:25.000 cu localizarea obiectivului:

(apud Direcția Topografică Militară, ediția 1975)

j. planuri topografice:

Fig. 2. Planul topografic 2D color, Făget 1

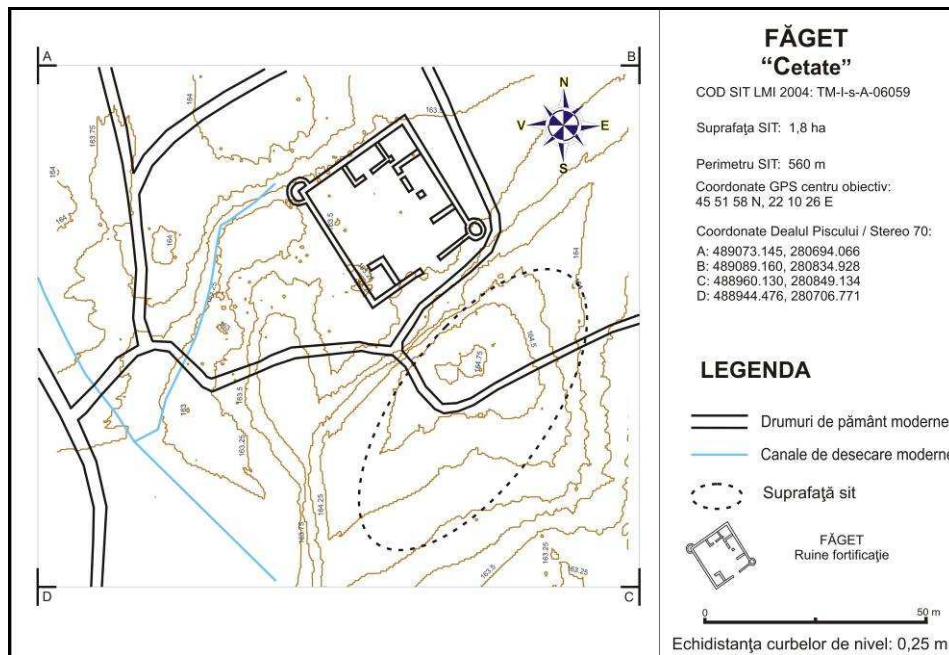

Fig. 3. Planul topografic 2D curbe de nivel, Făget 1

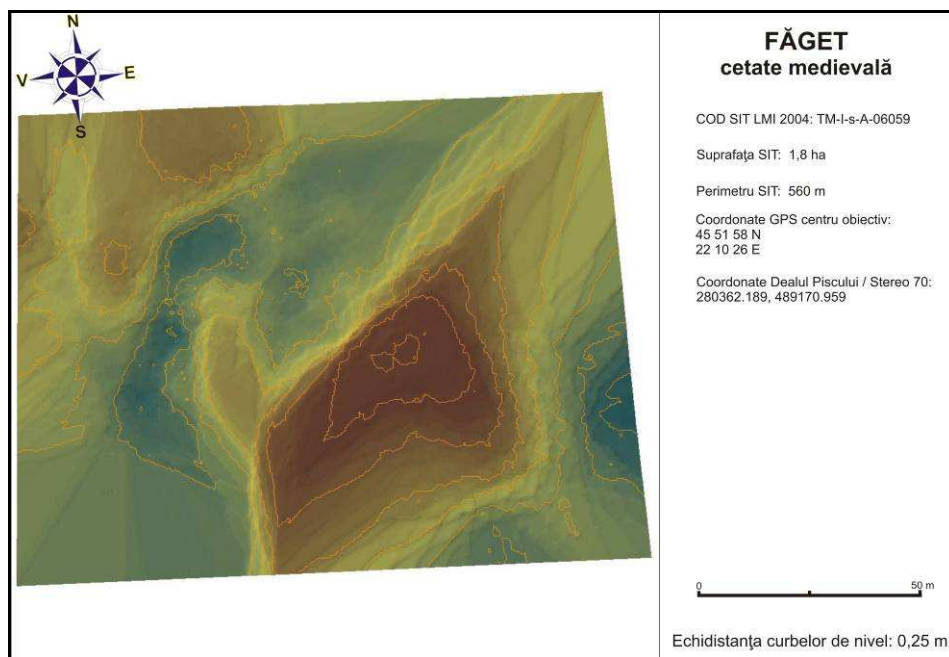
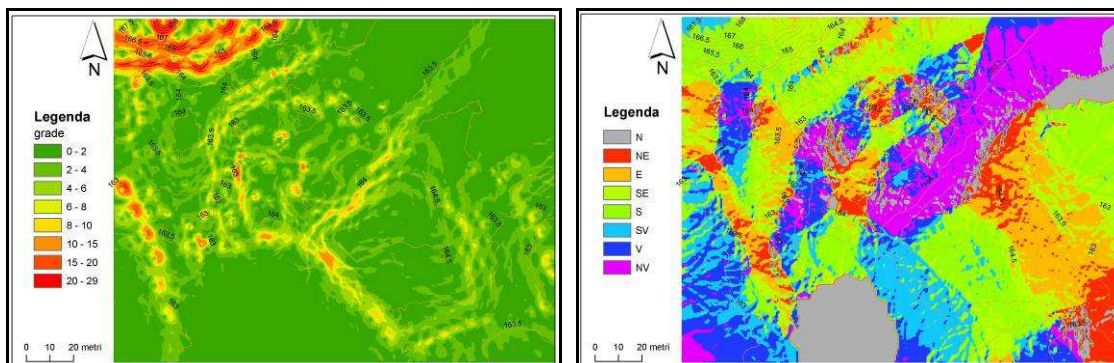

Fig. 4. Planul topografic 3D, Făget 1

k. analiza factorilor morfometrici și morfografici:

Supportul cartografic al parametrului morfometric *pantă* evidențiază următoarele elemente morfografice ale sitului: cetatea se află pe o suprafață plană, dar mai joasă (posibil la origine mlăștinoasă), pante mai accentuate existând doar spre NNV, spre Dealul Glupescu, cca. 20 – 29 grade; platoul dinspre SE pe care s-a aflat în evul mediu fortificația de pământ (palanca), este ușor înălțată, prezentând o pantă spre exterior de cca. 6 – 10 grade; atât platoul inferior care găzduiește cetatea de piatră, cât și platoul superior pe care se află fortificația de pământ sunt relativ plane, cu un unghi de maxim 2 grade; drumul din pământ și piatră de pe latura de V se află pe un terasament cu 0.5 m mai înalt decât terenul din jur, ceea ce creează din nou o pantă destul de accentuată de cca. 10 – 15 grade.

Supportul cartografic al parametrului morfometric *expoziție* evidențiază următoarele elemente morfografice ale sitului: cetatea de piatră a fost construită pe considerente strict strategico-militare și nu a ținut cont de factorul expoziție, în schimb fortificația de pământ este construită pe un platou cu o ușoară înclinație spre S și SV, care îi avantaja din punct de vedere al luminozității și căldurii solare; diferențele de pantă, luate în calcul pentru analiza expoziției față de Soare, nu sunt foarte mari, astfel încât influența acestora în alegerea amplasamentului este minoră; indicii morfometrici și morfografici, în cazul Cetății Făgetului, arată ca aceștia nu au jucat un rol determinant în stabilirea elementelor de habitat.

IV. Date istorice despre sit:

a. tip sit: cetate de piatră și fortificație de pământ

b. datare: sec. XVI-XVII

c. material arheologic: cercetările arheologice de teren desfășurate cu prilejul ridicării topografice cu Stația Totală a sitului, au evidențiat artefacte arheologice exclusiv pe latura de S a obiectivului, în zona în care săpăturile arheologice, coroborate cu planurile lui Marsigli, plasează fortificația de pământ. Materialul arheologic recoltat constă exclusiv din fragmente ceramice de mai multe facturi, o parte din acesta fiind desenat și inclus în prezentul studiu: fragmente ceramice tipice desenate (31); fragmente ceramice tipice nedesenate (2); fragmente ceramice atipice (34).

d. fotografii și desene artefacte:

Foto Făget 1_1 a

Foto Făget 1_1 b

Desen Făget 1_1

Foto Făget 1_2 a

Foto Făget 1_2 b

Desen Făget 1_2

Foto Făget 1_3 a

Foto Făget 1_3 b

Desen Făget 1_3

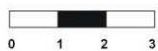
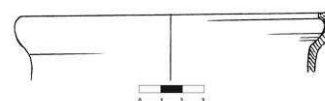

Foto Făget 1_4 a

Foto Făget 1_4 b

Desen Făget 1_4

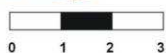

Foto Făget 1_5 a

Foto Făget 1_5 b

Desen Făget 1_5

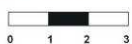
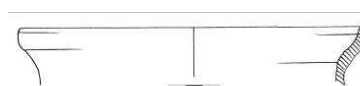

Foto Făget 1_6 a

Foto Făget 1_6 b

Desen Făget 1_6

Foto Făget 1_7 a

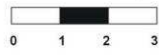
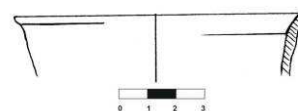

Foto Făget 1_7 b

Desen Făget 1_7

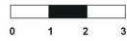
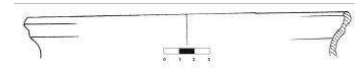

Foto Făget 1_8 a

Foto Făget 1_8 b

Desen Făget 1_8

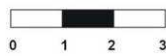

Foto Făget 1_9 a

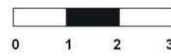
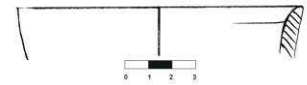

Foto Făget 1_9 b

Desen Făget 1_9

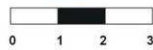

Foto Făget 1_10 a

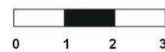
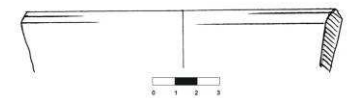

Foto Făget 1_10 b

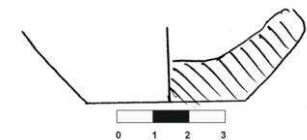
Desen Făget 1_10

Foto Făget 1_11 a

Foto Făget 1_11 b

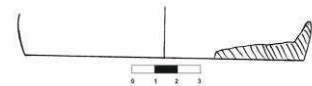
Desen Făget 1_11

Foto Făget 1_12 a

Foto Făget 1_12 b

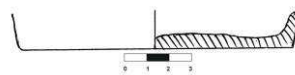
Desen Făget 1_12

Foto Făget 1_13 a

Foto Făget 1_13 b

Desen Făget 1_13

Foto Făget 1_14 a

Foto Făget 1_14 b

Desen Făget 1_14

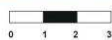
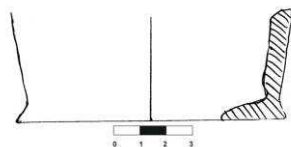

Foto Făget 1_15 a

Foto Făget 1_15 b

Desen Făget 1_15

Foto Făget 1_16 a

Foto Făget 1_16 b

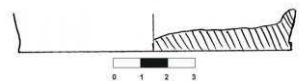
Desen Făget 1_16

Foto Făget 1_17 a

Foto Făget 1_17 b

Desen Făget 1_17

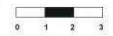
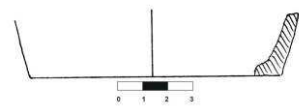

Foto Făget 1_18 a

Foto Făget 1_18 b

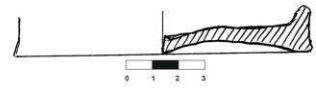
Desen Făget 1_18

Foto Făget 1_19 a

Foto Făget 1_19 b

Desen Făget 1_19

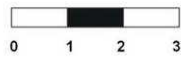

Foto Făget 1_20 a

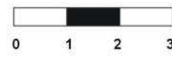
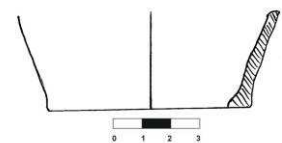

Foto Făget 1_20 b

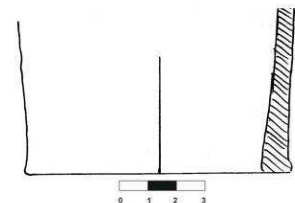
Desen Făget 1_20

Foto Făget 1_21 a

Foto Făget 1_21 b

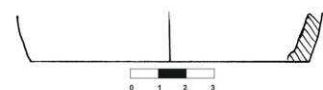
Desen Făget 1_21

Foto Făget 1_22 a

Foto Făget 1_22 b

Desen Făget 1_22

Foto Făget 1_23 a

Foto Făget 1_23 b

Desen Făget 1_23

Foto Făget 1_25 a

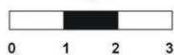
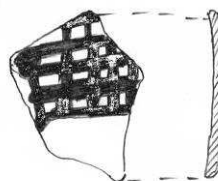

Foto Făget 1_25 b

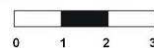
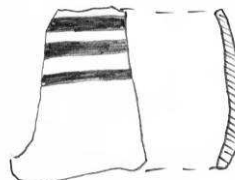
Desen Făget 1_25

Foto Făget 1_26 a

Foto Făget 1_26 b

Desen Făget 1_26

Foto Făget 1_27 a

Foto Făget 1_27 b

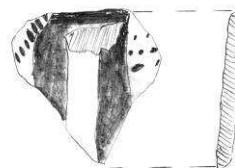
Desen Făget 1_27

Foto Făget 1_28 a

Foto Făget 1_28 b

Desen Făget 1_28

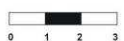

Foto Făget 1_29 a

Foto Făget 1_29 b

Desen Făget 1_29

Foto Făget 1_30 a

Foto Făget 1_30 b

Desen Făget 1_30

V. Importanța sitului:

a. starea de conservare: cetatea de piatră a fost restaurată cu prilejul cercetărilor arheologice din anii '80-'90 ai secolului XX, dar lipsa unor măsuri periodice de conservare, face ca și această restaurare să intre în degradare, datorită mediului umed în care este amplasată cetatea. Fortificația de pământ se găsește în terenurile agricole ale localnicilor din Făget, lucrările moderne nivelând și tasând elementele de fortificare, precum șanțul de legătură cu cetatea de piatră.

b. stare actuală: zonă mlăștinoasă, cu canale de desecare și teren arabil.

c. importanța și relevanța științifică: multitudinea datelor oferite de izvoarele documentare și coroborarea cu informațiile relevate de descoperirile arheologice, fac din cetatea Făgetului unul din cele mai importante monumente medieval-târzii ale Banatului. Publicarea parțială a datelor arheologice vitregește cercetarea istorică de indicii extrem de prețioase, care pot lămuri multe dintre problemele stăpânirii otomane și tranziției spre epoca modernă, într-un ținut cu foarte multe și interesante vestigii, cum este Țara Făgetului.

d. importanța turistică: încă de la debutul cercetărilor arheologice, cetatea Făgetului a atras atenția istoricilor și arheologilor și asupra potențialului său turistic extraordinar, astfel încât, în paralel cu cercetarea arheologică, s-a procedat la conservarea și restaurarea zidurilor fortificației de piatră. Fiind singura fortificație de acest tip cunoscută până în prezent în Țara Făgetului, monumentul arheologic se poate lesne înscrie în circuitele turistice ale zonei, ținând seama de mai mulți factori favorizanți: accesibilitate ușoară, la marginea orașului Făget; amplasarea într-o regiune cu numeroase obiective arheologice (biserica fortificată și târgul de la Mănăștiur, fortificația și târgul medieval de la Margina, fortificația medievală de la Gladna Română, așezarea de epoca bronzului de la Surducu Mic, stațiunile paleolitice de la Coșava și Românești etc.), cultural-etnografice (numeroasele biserici de lemn care fac faima regiunii), elementele peisagistice cu un farmec aparte (atât pe văile și culmile ce urcă spre N, spre sălbaticile Dealuri ale Lipovei, cât și spre lumea de codri, ape repezi, peșteri și sate arhaice dinspre Munții Poiana Ruscăi). Cu toate acestea slaba mediatizare, cât și insuficienta punere în valoare nu fac, încă, din cetatea Făgetului un obiectiv căutat de turiști.

e. propunere de restaurare: obiectivul arheologic a fost restaurat în contextul desfășurării campaniilor arheologice de dezvelire a sa. Lipsa unei atenții susținute din partea autorităților publice locale face ca și opera de restaurare efectuată acum mai puțin de două decenii să intre într-un proces lent dar sigur de degradare.

VI. Perieghză:

a. data cercetărilor de teren: 13.09.2007.

b. autorii investigațiilor: Dorel Micle, Liviu Măruia și studenții Lavinia Bolcu, Andrei Stavilă

VII. Bibliografie:

Barnea, Alexandru, *Cronica cercetărilor arheologice efectuate în anii 1981 –1988 de Institutul de Arheologie din București*, în *SCIVA*, 40, 1989, 3, p. 300

Barnea, Alexandru, *Cronica cercetărilor arheologice efectuate în anii 1989 de Institutul de Arheologie din București*, în *SCIVA*, 41, 1990, 3-4, p. 318

Barnea, Alexandru, *Cronica cercetărilor arheologice efectuate în anii 1990 de Institutul de Arheologie din București*, în *SCIVA*, 42, 1991, 3-4, p. 258, p. 435

Binder, Petru, *Lista localităților din Banat de la sfârșitul secolului al XVII-lea*, în *SIB*, 2, 1970, p. 66

Căpățână, Dan, *Făget, „Cetate”, jud. Timiș*, în *CCA – campania 1994*, 1995, p. 30

- Căpățână, Dan; Achim, Viorel; Rădulescu, Alexandru; Marcu, Daniela, *Gladna Română, jud. Timiș*, în *SAC*, 1, 1996, p. 54
- Căpățână, Dan; Rădulescu, Alexandru; Tomoni, Dumitru, *Șantierul arheologic Făget „Cetate”*, în *CCA – campania 1995*
- Căpățână, Dan; Rădulescu, Alexandru; Tomoni, Dumitru, *Șantierul arheologic Făget „Cetate”*, în *CCA – campania 1998*
- Decei, Aurel, *Încercările lui Sigismund Bathory de a elibera Banatul și Timișoara de turci*, în *Tibiscus*, 3, 1974, p. 174
- Feneșan, Costin, *Administrație și fiscalitate în Banatul Imperial 1716-1849*, Timișoara, 1994, p. 56
- Groza, Liviu, *Cetatea Făgetului în scrisorile și planurile contelui Marsigli*, în *La curțile dorului, Făget*, 1, 1996, 2, p. 4
- Moroz-Pop Maria, *Contribuții la repertoriul arheologic al localităților din județul Timiș din paleolitic și până în Evul Mediu*, în *Banatica*, 7, 1983, p. 472
- Păiușan, Radu; Sav, Corneliu, *Lupta antiotomană în Banat și Mihai Viteazul*, în *SIB*, 9, 1983, p. 29
- Păuncu, Aurel, *Evenimente făgețene în date 1548-1992*, Deva, 1992
- Popa, Radu, Căpățână, Dan; Rădulescu, Alexandru; Tomoni, Dumitru, *Cetatea Făgetului (jud. Timiș). Cercetările arheologice din campaniile 1987-1988*, în *RMMN*, 1, 1991, p. 23-38
- Popa, Radu, Căpățână, Dan; Rădulescu, Alexandru; Tomoni, Dumitru, *Șantierul arheologic Făget „Cetate”*, în *CCA – campania 1992*
- Popa, Radu; Căpățână, Dan; Rădulescu, Alexandru; Tomoni, Dumitru, *Făget, jud. Timiș*, în *SAC*, 1, 1996, p. 47
- Rădulescu, Alexandru, *Cetatea medievală a Făgetului*, în *Clio*, 2, 1993, 6-7, p. 3
- Rădulescu, Alexandru, *Cercetări arheologice medievale din Banatul de câmpie; scurt istoric*, în *SIB*, 23-24-25, 1999-2001, p. 65
- Rusu, Alexandru; Rudneanu, Constantin, *Călători străini despre Banat și Transilvania (sec. XVIII-XIX)*, în *SIB*, 2, 1970, p. 143
- Rusu, Adrian Andrei, *Arheologia cetăților medievale ale Transilvaniei*, în *AM*, 2, 1998, p. 13
- Rusu, Adrian Andrei, *Ioan de Hunedoara și românii din vremea sa. Studii*, Cluj-Napoca, 1999, p. 287-288
- Sebestyén, Gheorghe, *Unele cetăți ale Banatului și desenele lui Marsigli*, în *RMM.MIA*, 15, 1984, 1, p. 48-49
- Stoica, Eugen, *Cahlele sobelor de teracotă de la cetatea Făgetului*, în *Făgețeanul*, 2, 1995, 3, p. 8
- Șandor-Chicideanu, Monica, *Creșterea patrimoniului numismatic al Muzeului Banatului în perioada 1979-1989*, în *AB, S.N.*, 2, 1993, p. 412;
- Tomoni, Dumitru, *Cercetările arheologice de la cetatea Făgetului*, în *Făgețeanul*, 2, 1995, 3, p. 2
- Tomoni, Dumitru, *Descoperiri numismatice în zona Făgetului*, în *Timisensis*, 5, 1998, 2-3, p. 11
- Tomoni, Dumitru, *Făget. Monografie istorică*, Lugoj, 1999
- Țeicu, Dumitru, *Cetăți medievale din Banat*, Timișoara, 2009, p. 15
- Ursulescu, Petre, *Ținutul Făgetului în hotarele Principatului autonom al Timișoarei până la ocuparea de către otomani (1541-1658)*, în *SIB*, 13, 1987, p. 49

I. Date LMI Timiș 2004:

a. informații LMI 2004: Cetățuica; sat GIARMATA, comuna GIARMATA; "Cetățuica", la 4 km de sat; sec. XIV - XV Epoca medievală.

b. cod eGISpat 2010: Giarmata, Obiectiv 1.

II. Istoricul cercetărilor:

Ca și în alte situații din LMI Timiș 2004, și „Cetățuica” de la Giarmata a suscitată numeroase probleme în identificarea sa. În primul rând ambiguitatea formulării „la 4 km de sat”, fără precizarea punctului cardinal, a extins arealul de investigație la întreg hotarul cadastral al localității Giarmata. Identificarea toponimului „Cetățuica” în hărțile topografice 1:25.000, edițiile 1962, 1975, 1996 nu a fost posibilă, aceasta nefiind marcat ca atare. În cursul lunii septembrie 2007 am purtat numeroase discuții la primăria localității în cauză, oficialitățile locale neștiind de un asemenea toponim sau fortificație de orice fel în hotarul localității. Am desfășurat o „anchetă” informativă printre localnici, în mai multe etape, discutând cu oameni în vârstă, tractoriști, foști ingineri agronomi de la CAP, dar și cu profesorul de istorie din comună. Acesta din urmă ne informează despre faptul că în anii '80 Constantin Răileanu a cercetat sistematic zona Giarmatei și, cu siguranță, a descoperit multe elemente interesante, dar care nu au fost niciodată publicate. De asemenea, ne indică faptul că în aceeași perioadă s-ar fi desfășurat săpături arheologice undeva pe drumul de țară spre aeroport, dincolo de cimitir (nu cunoaște cine a săpat și ce s-a descoperit), cât și despre faptul că ceramică daco-romană a apărut lângă izvorul de pe versantul de NE al Dealului Morii. După știința noastră rezultatele unor investigații arheologice în hotarul Giarmatei nu au fost publicate până la ora actuală. În același context, ne informează că un cetățean al Giarmatei, plecat de peste 20 de ani în Germania, ar fi redactat o monografie a localității, în care aduce foarte multe informații, dar pe care nu a publicat-o și este și reticent în a transmite datele acumulate. Întreaga disponibilitate și concursul arătat de interlocutorii noștri nu au permis aflarea unor date suplimentare despre existența vreunei fortificații sau a toponimului „Cetățuica”.

Sursele bibliografice, de asemenea, nu vorbesc despre vreo fortificație cunoscută la Giarmata. Cu toate acestea, în repertoriul tumulilor din Banat, întocmit de Fl. Medeleț și I. Bugilan¹ se spune textual: „La 200 m NV de comună, la vest de șoseaua Timișoara – Lipova, se află o movilă de pământ care, la 1720, purta denumirea de „Kodknopf” și care, în secolul nostru, se numea „Szavader Hügel”. Movila are diametrul de 50 m și înălțimea de 4 m, având cota 144 și suprafața de 1962 mp. Este folosită azi drept punct geodezic și, tradiția locală, o socotește *vechea cetate a Giarmatei*” (s.n.). Respectiva movilă de pământ apare figurată pe toate hărțile topografice consultate de noi, de la hărțile militare habsburgice și până la cele actuale.

¹ Fl. Medeleț, I. Bugilan, *Contribuții la problema și la repertoriul movilelor de pământ din Banat*, în *Banatica*, 9, 1987, p. 133.

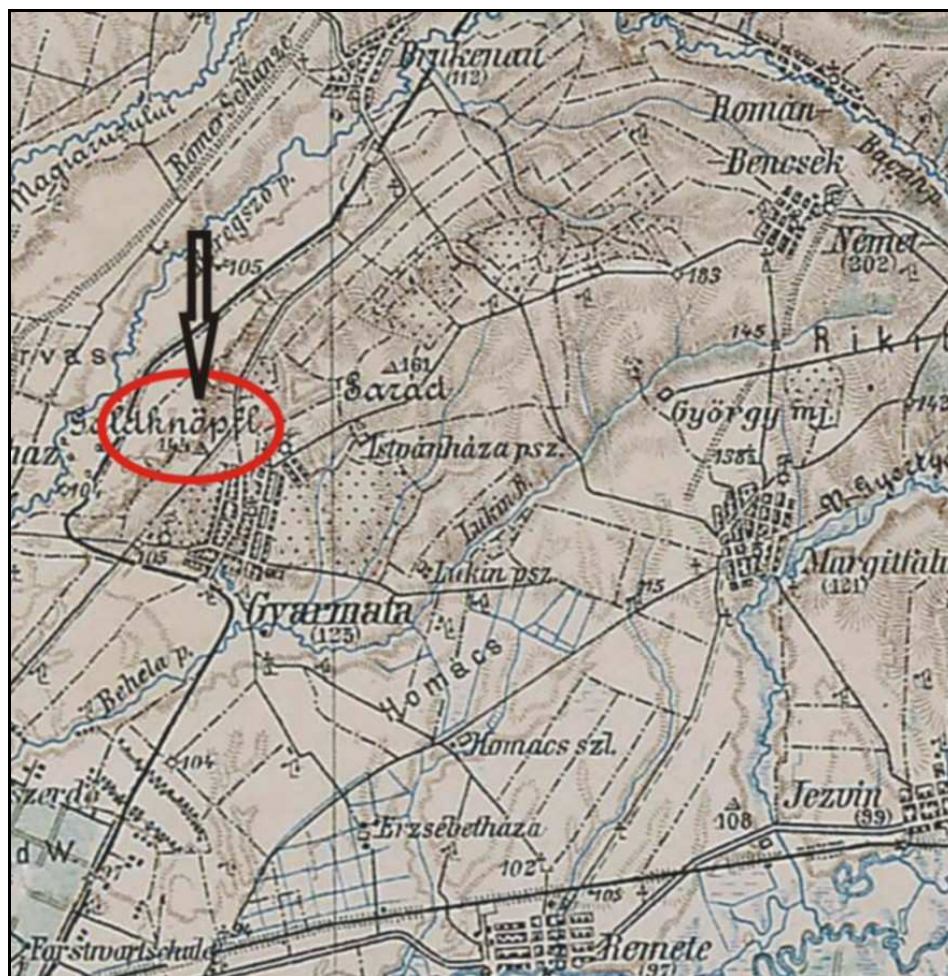

Fig. 1. Movila Goldknöpfel pe harta din 1910

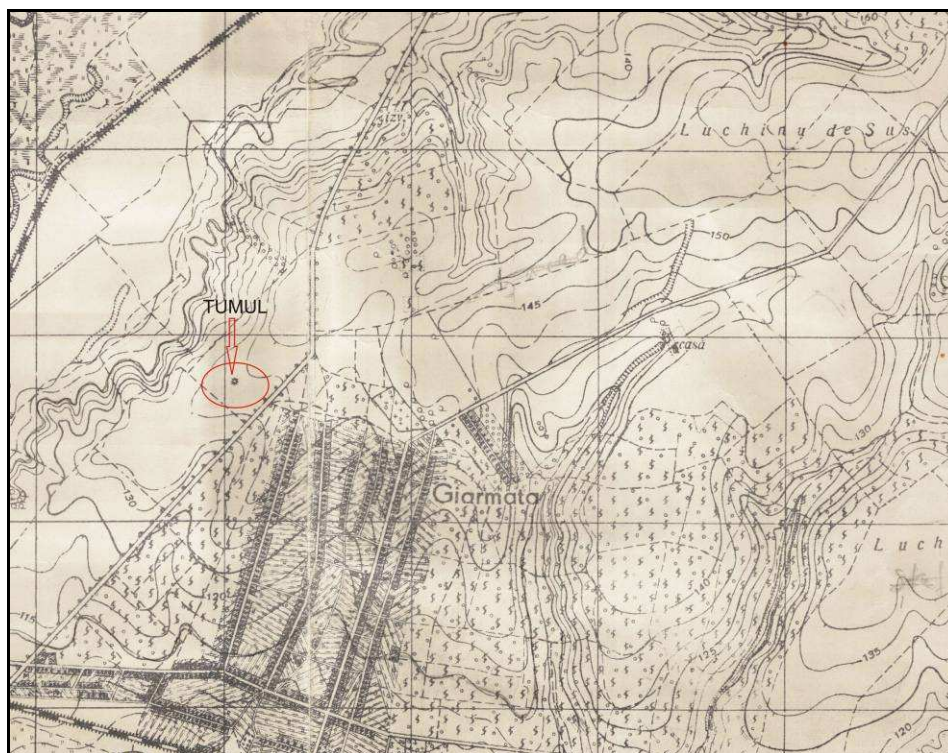

Fig. 2. Movila de pământ pe harta topografică din 1962

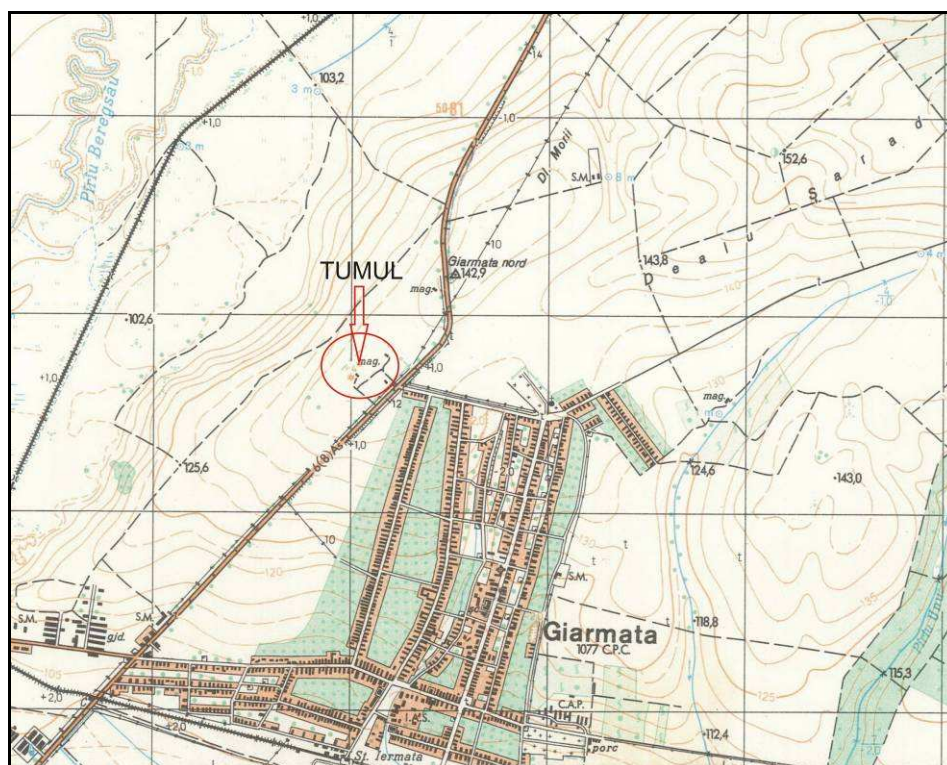

Fig. 3. Movilă de pământ pe harta topografică din 1975 (apud Direcția Topografică Militară, ediția 1975)

În luna septembrie 2007, echipa proiectului *eGISpat Timiș* întreprinde o cercetare de teren sistematică în arealul vizat de aceste informații. Terenul unde apare figurată movila de pământ se prezintă sub forma unui suprafețe plane, cu o lățime de peste un km, dispuse în jurul cotei de 130 m. Înspre nord, limita platoului coboară brusc cu peste 35 de metri diferență de nivel spre lunca Pârâului Beregsău. Înspre vest, panta coboară mai lin, dar tot pe o diferență de nivel de peste 40 de metri, cota de bază fiind dată de traiectul căii ferate Timișoara – Lipova, în dreptul haltei Cerneteaz. Vizibilitatea înspre vest, deci spre Timișoara, este una deosebită, acest deal dominând practic întreaga câmpie inundabilă în care este dispus orașul. Perieghiza sistematică desfășurată în întreg arealul din jurul bazei militare nu a dus la descoperirea nici unui fel de artefacte arheologice, cu excepția unor sporadice fragmente ceramice moderne. Cu permisiunea extrem de amabilă a comandantului bazei militare ni s-a permis și investigarea arealului acoperit actualmente de amplasamentele armatei. Investigațiile minuțioase au putut stabili, cu certitudine, că respectiva movilă figurată în hărțile topografice și menționată în repertoriul lui Fl. Medeleț și I. Bugilan a fost distrusă cu prilejul construirii bazei militare, orice vestigiu al acesteia fiind astăzi complet dispărut.

Dată fiind această situație, s-a decis extinderea arealului de investigație asupra altor puncte de interes din hotarul localității Giarmata, în marja celor „4 km de sat”, descoperindu-se alte numeroase puncte arheologice, databile din neolitic și până în evul mediu târziu (toate materialele au fost procesate, urmând a fi publicate într-un alt context).

În izvoarele medievale, în preajma Giarmatei apare menționată, încă de la 1330, așezarea Sarad și care, într-un act emis la 17 aprilie 1479 de cancelaria regală a lui Matei Corvin, apare cu denumirea de *Castellum Sarad*, devenind astfel un important târg al comitatului Timiș².

² Asupra acestei problematice, vezi F. Pesty, *Krassó vármegye története*, vol. 3, Budapest, 1883, p. 449, 458; D. Csánki, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak kórában*, vol. 2, Budapest, 1890, p. 20; B. Milleker, *Délmagyarország középkori földrajza*, Timișoara, 1915, p. 150 și urm.; P. Engel, *Magyarország világi archontológiája 1301-1457*, p. 117; A. A. Rusu, *Bibliografia fortificațiilor medievale și premoderne din Transilvania și Banat*, Reșița, 1996, p. 149; C. Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, București, 1968, p. 399; D. Țeicu, *Cetăți medievale din Banat*, Timișoara, 2009, p. 97; idem, *Geografia ecleziastică a Banatului medieval*, Cluj Napoca, 2007, p. 223.

Omonimia dintre „Cetățuica” din LMI Timiș și târgul medieval al Saradului este sugerată și de D. Țeicu³ într-un studiu din 2007, dar fără a oferi indicii precise în localizarea obiectivului.

Investigațiile de teren pentru identificarea Saradului au presupus mai multe campanii, în care s-a cercetat sistematic întreg arealul cuprins între Giarmata și Pișchia, în sectorul dintre versantul stâng al Pârâului Beregsău (în N) și versantul drept al Pârâului Unu (în S). Interfluviul dintre cele două pâraie este reprezentat de Dealul Șarad (cota 152,6 m), toponim care apare figurat pe toate hărțile topografice, de la cele habsburgice și până la cele actuale. De asemenea, în acest larg areal mai există două toponime cu conotație arheologică: Dealul Morii (142,9 m altitudine) și Dealul Bătrân (cota 172,6 m altitudine). Partea superioară a Dealului Morii se prezintă sub forma unui teren plat, cu un diametru de peste 1 km și cu o cădere de pantă mai accentuată înspre NE și E. Periegheza amănunțită nu a relevat nici un fel de material arheologic. Actualmente în acest sector se află nodul rutier de la intersecția autostrăzii în construcție cu DJ 691. Culmea Dealului Șarad se prezintă sub forma unui platou lat de peste 2 km în care se remarcă elemente geomorfologice interesante, reprezentate de două croturi de tasare, cu un diametru de peste 100 de metri și o adâncime de cca. 1 m, dispuse chiar pe culmea dealului. Aceste croturi au putut reprezenta o sursă de apă pentru oameni și animale, într-o zonă lipsită de izvoare. Vizibilitatea de pe culmea Dealului Șarad este una deosebită, fiind practic prima înălțime care se ridică din câmpia inundabilă a Begăi și Timișului. Pigmentația solului este gălbui lutoasă, fără nici un fel de inventar arheologic. Situația se poate lesne explica prin existența, în acest sector, al unei păduri, care era figurată și pe hărțile habsburgice din sec. XVIII. Singurul element de interes arheologic este traiectul unui posibil drum de pământ, vizibil pe o lungime de cca. 300 m, care traversează dealul cu pricina de la S la N. Cercetarea sistematică a întregului areal al Dealului Șarad nu a evidențiat nici un fel de artefacte arheologice.

---

³ D. Țeicu, *Geografia ecleziastică....*, p. 223 (cu bibliografia).

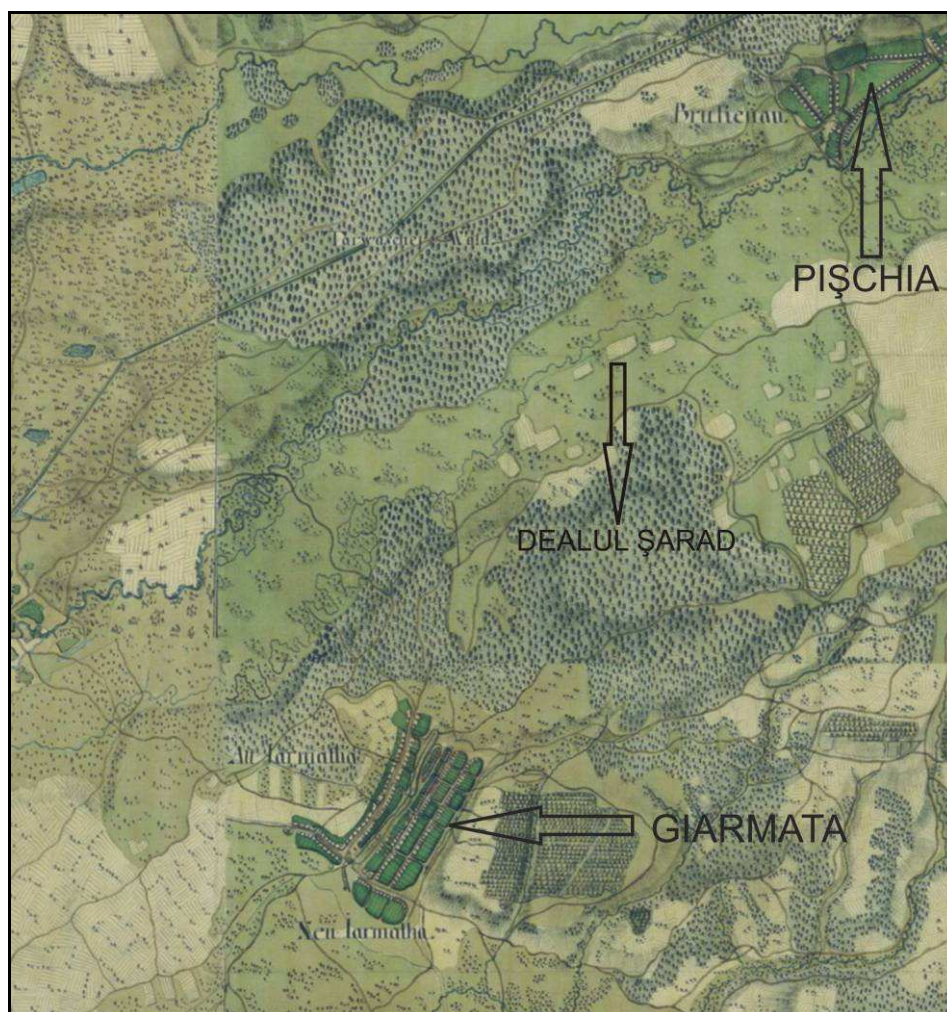

Fig. 4. Amplasamentul Dealului Șarad pe prima ridicare iosephină (1769-1772)

Verificarea minuțioasă și a Dealului Bătrân, amplasat la NV de Dealul Șarad, nu a relevat nici un fel de artefacte sau elemente arheologice. Pe latura sudică a Dealului Șarad, la obârșiile Văii Pârâului Unu, au fost descoperite mai multe obiective arheologice, databile din preistorie și până în evul mediu, inclusiv posibila vatră a localității medievale Luchin.

Extinderea cercetărilor de teren pe latura nordică a Dealului Șarad, înspre primele terase din versantul stâng al Pârâului Beregsău, în sectorul numit în hărțile topografice din 1962 „Tarlaua Sarad”, au dus la descoperirea, în octombrie 2007, a unei concentrări masive de material arheologic medieval. Pe o suprafață de peste 40 ha, de o parte și de alta a DJ 691, se concentrează cantități impresionante de material arheologic, ceea ce ne-a determinat să opinăm că în această locație s-a aflat, probabil, târgul medieval al Saradului, menționat de izvoarele documentare ale sec. XIV-XV. În acest context, s-a procedat la ridicarea topografică cu Stația Totală a acestui sit, pe care îl considerăm a fi ambigua „Cetățuica”, amplasată „la 4 km de sat”.

În contextul investigațiilor desfășurate pentru identificarea fortificației „Dosul” de la Bencecu de Jos, la circa o lună după activitatea noastră de topografiere a sitului de la Giarmata „Sarad”, am purtat o discuție cu profesorul Vasile Ianoșev din Pișchia (vezi *supra*, Bencecu de Jos). Cu acest prilej, domnia sa ne-a înmănat monografia localității Pișchia⁴, proaspăt apărută, dar pe care noi nu o cunoșteam până atunci și în care se face precizarea despre amplasamentul fortificației Sarad, fiind același cu cel identificat de noi.

III. Date geografice despre sit:

a. punct: „Tarlaua Sarad”.

⁴ V. Ianoșev, *Pișchia. Sat și comună bănățeană de pe malul Beregsăului*, Timișoara, 2007, p. 58 și urm.

b. reper localizare: la 2 km S de biserica ortodoxă din Pișchia și la 5,15 km NNE de biserica ortodoxă din Giarmata.

c. reper hidrografic: în versantul stâng al Pârâului Beregsău, la 800 m SSE de talvegul acestuia.

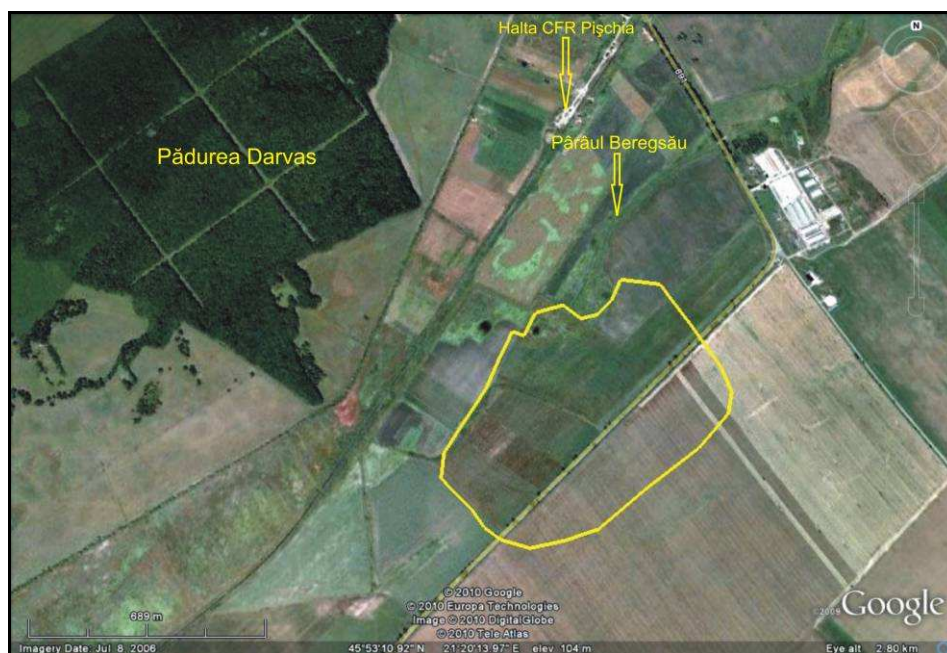
d. descriere geografică: situl este amplasat pe versantul stâng geografic al Văii Beregsăului, pe prima terasă a acestuia, la poalele Dealului Șarad (Alt. 152,6 m) și a Dealului Bătrân (Alt. 172,6 m), pe un platou cu numele de "Tarlaua Sarad". Situl este traversat de la SV la NE de DJ 691 Timișoara-Lipova, care bulversează partea mediană a acestuia. Partea de NV a sitului a fost afectată de lucrările de îmbunătățiri funciare moderne și de săparea unor canale de hidroameliorații, iar partea de SE, de la poalele Dealului Bătrân, s-a conservat mai bine. Construirea șoselei moderne (DJ 691 Timișoara - Lipova) a generat compartimentarea sitului în două zone distincte, la dreapta și la stânga drumului modern. Partea dinspre SSE, la dreapta drumului, prezintă o elevație de 7 m față de partea dinspre NNV, din stânga drumului. Căderea de pantă este în parte naturală, dar este accentuată de construirea rambleului drumului, precum și de amenajările agricole. În urma cercetărilor arheologice de teren s-a constatat existența unor grupări de artefacte în mai multe sectoare distincte: un areal reprezentat prin numeroase fragmente de cărămidă medievală, asociate cu ceramică specifică perioadei; un alt areal în care erau importante cantități de fragmente de sticlă medievală, turte și zgură de fier, precum și o zonă cu oseminte umane care poate fi necropola așezării, toate întinse pe o suprafață de peste 40 ha. În cercetările de teren pentru identificarea orașului s-a localizat și un posibil traiect al drumului medieval, pe direcția SSE-NNV, care străbate Dealul Șarad, venind dinspre fortificația de pământ de la Ianova.

e. coordonate GPS: 45 53 04 N; 21 20 30 E; 112 m altitudine.

f. coordonate Stereo 70: 493635; 216228.

g. imagine satelitară cu localizarea obiectivului:

h. imagini de suprafață:

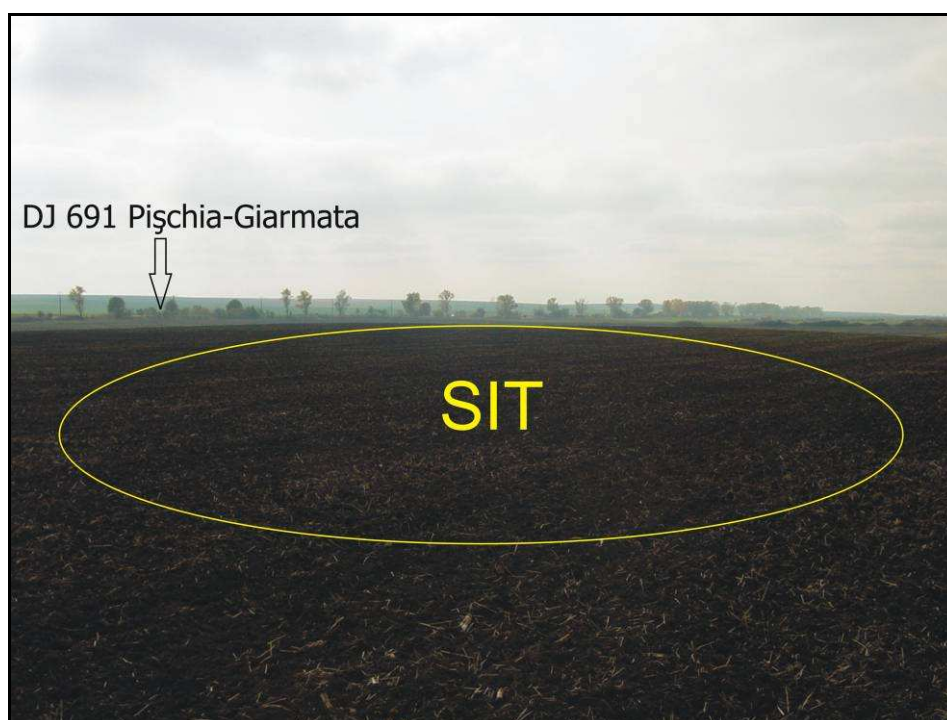

Fig. 5. Obiectivul arheologic văzut dinspre NE

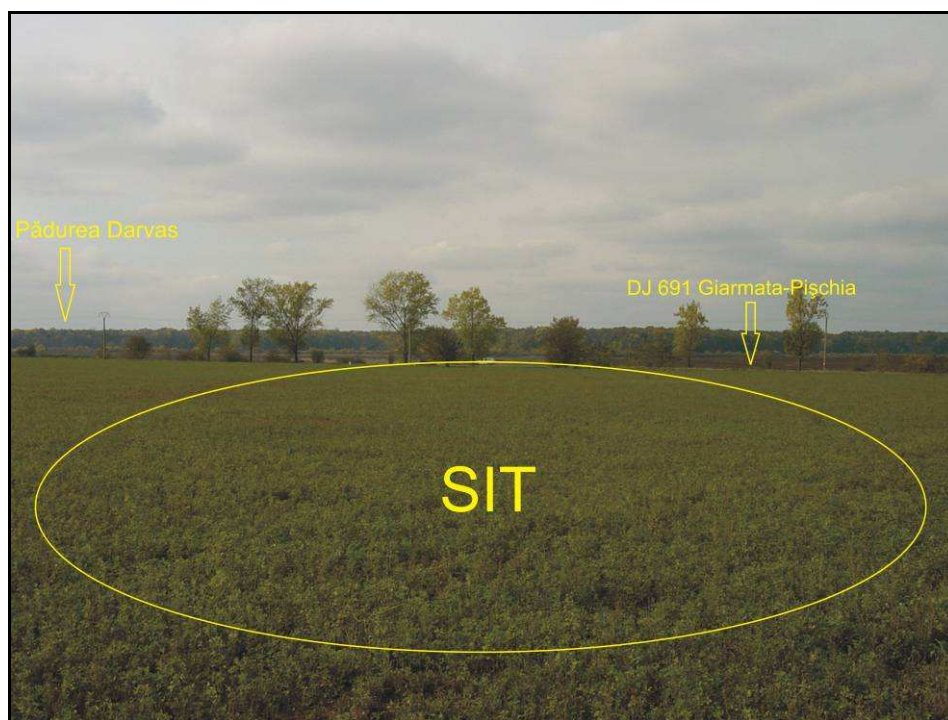
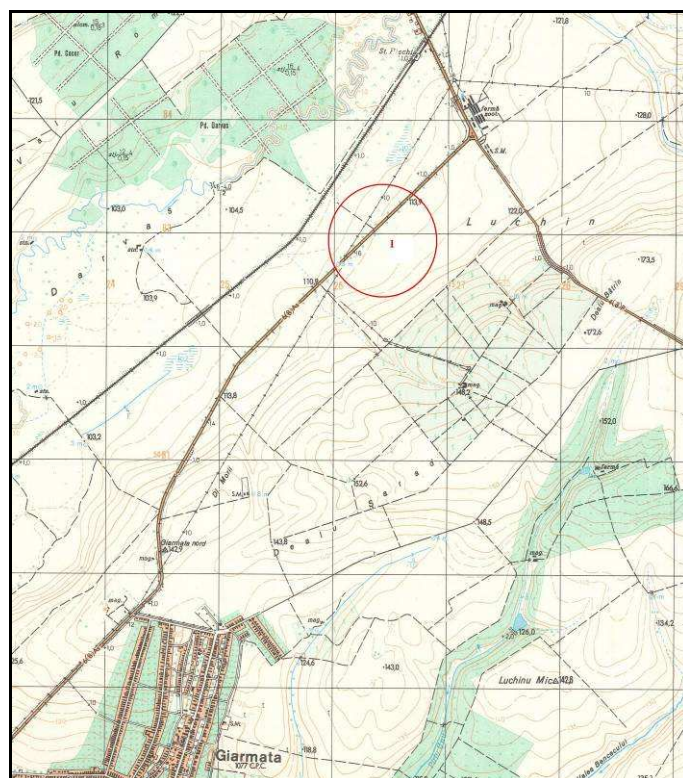

Fig. 6. Obiectivul arheologic văzut dinspre SE

i. harta topografică 1:25.000 cu localizarea obiectivului:

(apud Direcția Topografică Militară, ediția 1975)

j. planuri topografice:

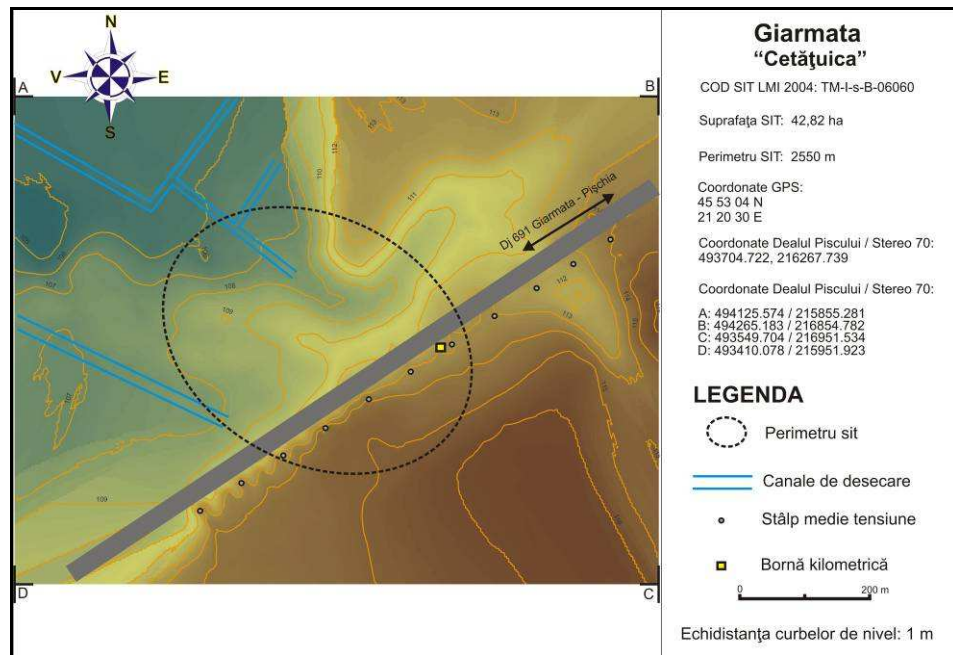

Fig. 7. Planul topografic 2D color, Giarmata 1

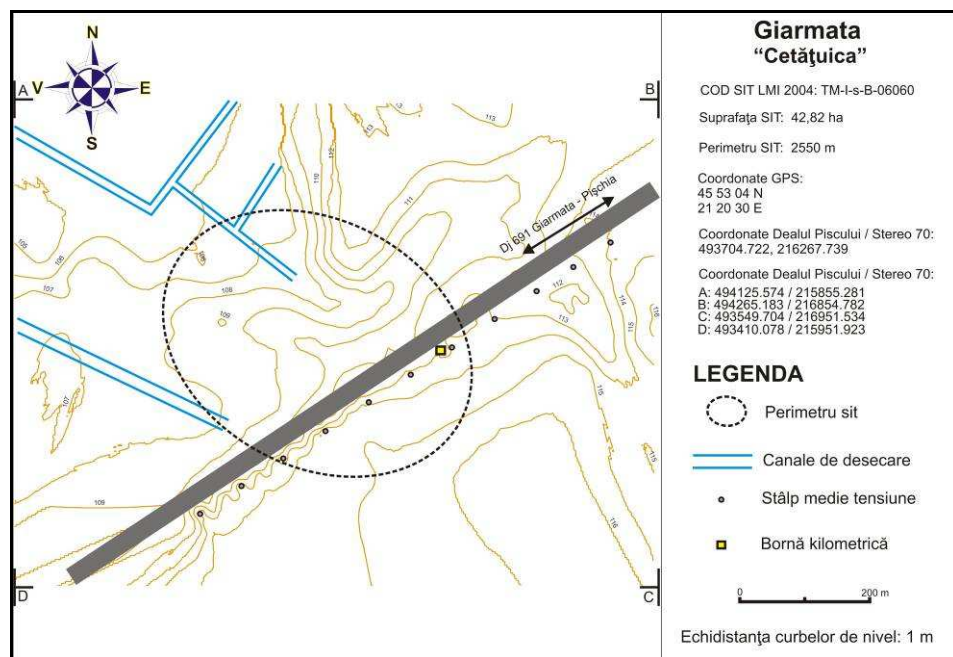

Fig. 8. Planul topografic 2D curbe de nivel, Giarmata 1

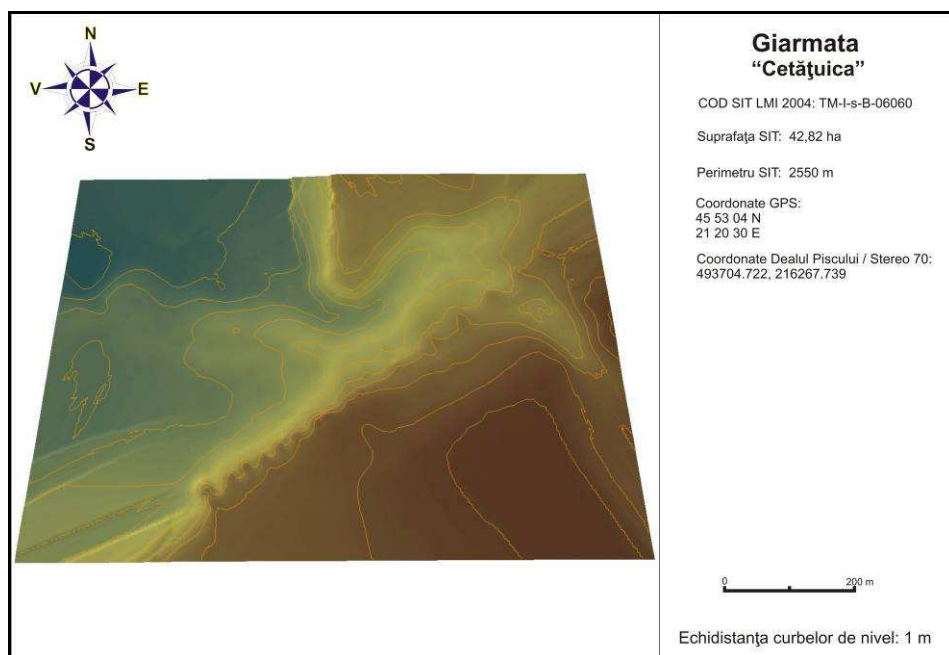
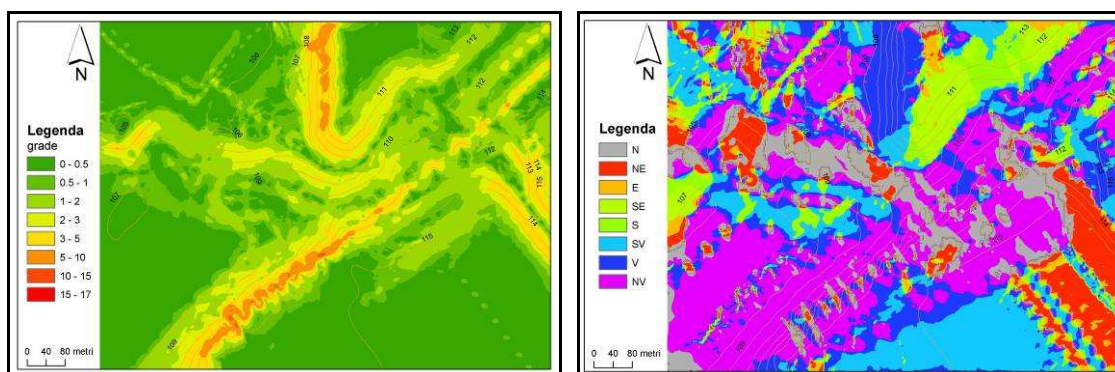

Fig. 9. Planul topografic 3D, Giarmata 1

k. analiza factorilor morfometrici și morfografici:

Suportul cartografic al parametrului morfometric *pantă* evidențiază următoarele elemente morfografice ale sitului: așezarea urbană fortificată a Saradului a fost grav afectată de drumul modern DJ 691 care a împărțit arealul sitului în două zone distincte, creând o ruptură de pantă spre zona de NV, de 3 – 5 grade, platoul acesta fiind mai jos cu cca. 2 - 3 m decât cel dinspre SE; lucrările de îmbunătățiri funciare și cele hidroameliorative au aplatizat și uniformizat acest sector al așezării, unghiul pantelor fiind azi de doar 0 – 2 grade, altitudinea reală a sitului fiind observabilă doar pe latura de SV a șoselei; înspre N zona se înalță brusc într-un unghi de 5 – 10 grade, cu un bot de terasă care, se pare, nu făcea parte din perimetrul fortificației în discuție.

Suportul cartografic al parametrului morfometric *expoziție* evidențiază următoarele elemente morfografice ale sitului: terenul relativ plat al întregului sit are o ușoară înclinație spre NV, el formând baza Dealului Sarad; analiza geomorfologică arată că amplasamentul sitului speculează glacișul format la limita primei terase din versantul stâng al Pârâului Beregsău; așezarea urbană a Saradului se situează de-a lungul principalei căi de acces dintre Valea Begăi și Valea Mureșului, pe o terasă neinundabilă, factorul *expoziție* nedeținând un rol important în alegerea locației.

IV. Date istorice despre sit:

a. tip sit: așezare urbană fortificată și așezare deschisă.

b. datare: epoca bronzului, epoca post-romană, epoca medieval-timpurie epoca medieval dezvoltată (sec. XIV-XVI).

c. material arheologic: cercetările arheologice de suprafață, prilejuite de ridicarea topografică a sitului, au evidențiat existența unui material arheologic deosebit de bogat, răspândit pe o suprafață de peste 40 ha. Cercetările sistematice de teren au permis stabilirea grupării elementelor constitutive ale târgului medieval Sarad în anumite sectoare: zona fortificațiilor, zona meșteșugărească, zona de locuit, necropola (?). Pe lângă materialul ceramic, la suprafața terenului au fost surprinse concentrări de materiale de construcție (cărămizi, piatră de carieră), lupe și zguri de fier, zgură de sticlă și numeroase fragmente osoase (umane și animale). Fragmentele ceramice se datează, în covârșitoarea lor majoritate, în evul mediu dezvoltat, dar au fost descoperite și sporadice fragmente ceramice de epoca bronzului și post-romane, provenind probabil din situri suprapuse și distruse de târgul medieval. În vederea studiului, din teren au fost prelevate următoarele categorii de artefacte: fragmente ceramice tipice desenate (160); fragmente ceramice tipice nedesenate (102); fragmente ceramice atipice (319); fragmente cărămidă (7); obiecte din fier (3); fragmente zgură de fier (14); fragmente chirpic (1); fragmente zgură sticlă (4); fragmente sticlă (1); fragmente osoase (5); fragmente tencuială pictată (1); fragmente tuf vulcanic (1); roci minerale nedefinibile (2); fragmente cute gresie (1); bilă piatră (1).

d. fotografii și desene artefacte:

Foto Giarmata 1_1 a

Foto Giarmata 1_1 b

Desen Giarmata 1_1

Foto Giarmata 1_2 a

Foto Giarmata 1_2 b

Desen Giarmata 1_2

Foto Giarmata 1_3 a

Foto Giarmata 1_3 b

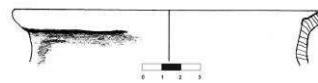
Desen Giarmata 1_3

Foto Giarmata 1_4 a

Foto Giarmata 1_4 b

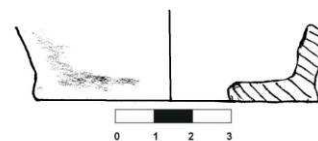
Desen Giarmata 1_4

Foto Giarmata 1_5 a

Foto Giarmata 1_5 b

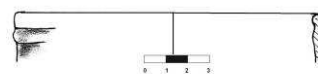
Desen Giarmata 1_5

Foto Giarmata 1_6 a

Foto Giarmata 1_6 b

Desen Giarmata 1_6

Foto Giarmata 1_7 a

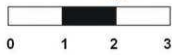
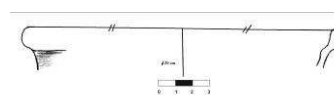

Foto Giarmata 1_7 b

Desen Giarmata 1_7

Foto Giarmata 1_8 a

Foto Giarmata 1_8 b

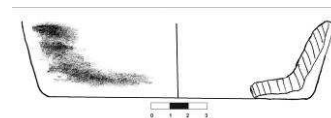
Desen Giarmata 1_8

Foto Giarmata 1_9 a

Foto Giarmata 1_9 b

Desen Giarmata 1_9

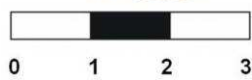

Foto Giarmata 1_10 a

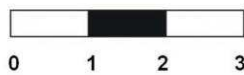

Foto Giarmata 1_10 b

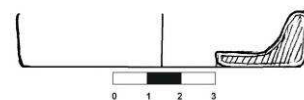
Desen Giarmata 1_10

Foto Giarmata 1_11 a

Foto Giarmata 1_11 b

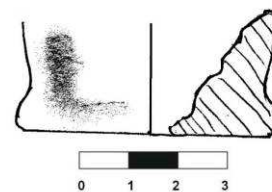
Desen Giarmata 1_11

Foto Giarmata 1_12 a

Foto Giarmata 1_12 b

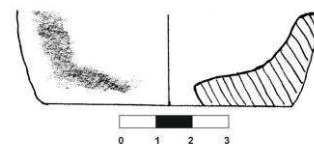
Desen Giarmata 1_12

Foto Giarmata 1_13 a

Foto Giarmata 1_13 b

Desen Giarmata 1_13

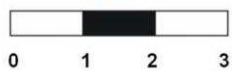
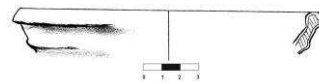

Foto Giarmata 1_14 a

Foto Giarmata 1_14 b

Desen Giarmata 1_14

Foto Giarmata 1_15 a

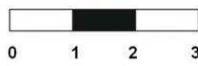
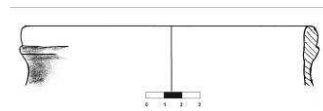

Foto Giarmata 1_15 b

Desen Giarmata 1_15

Foto Giarmata 1_16 a

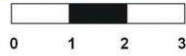
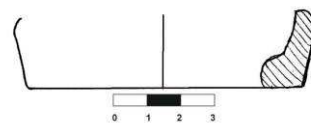

Foto Giarmata 1_16 b

Desen Giarmata 1_16

Foto Giarmata 1_17 a

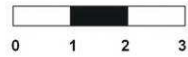
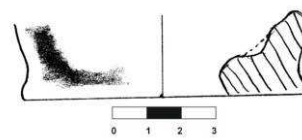

Foto Giarmata 1_17 b

Desen Giarmata 1_17

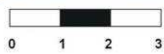
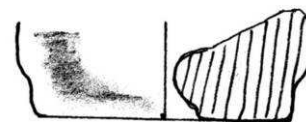

Foto Giarmata 1_18 a

Foto Giarmata 1_18 b

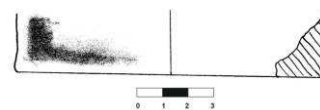
Desen Giarmata 1_18

Foto Giarmata 1_19 a

Foto Giarmata 1_19 b

Desen Giarmata 1_19

Foto Giarmata 1_20 a

Foto Giarmata 1_20 b

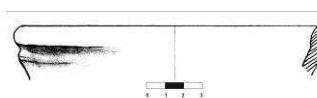
Desen Giarmata 1_20

Foto Giarmata 1_21 a

Foto Giarmata 1_21 b

Desen Giarmata 1_21

Foto Giarmata 1_22 a

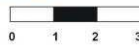
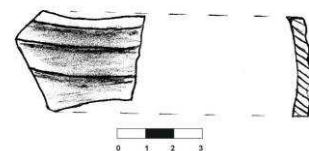

Foto Giarmata 1_22 b

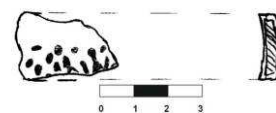
Desen Giarmata 1_22

Foto Giarmata 1_23 a

Foto Giarmata 1_23 b

Desen Giarmata 1_23

Foto Giarmata 1_24 a

Foto Giarmata 1_24 b

Desen Giarmata 1_24

Foto Giarmata 1_25 a

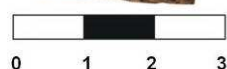
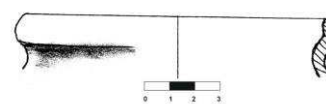

Foto Giarmata 1_25 b

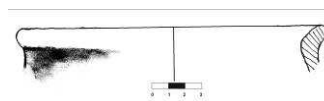
Desen Giarmata 1_25

Foto Giarmata 1_26 a

Foto Giarmata 1_26 b

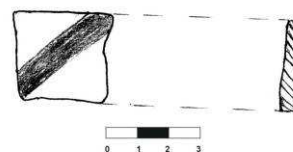
Desen Giarmata 1_26

Foto Giarmata 1_27 a

Foto Giarmata 1_27 b

Desen Giarmata 1_27

Foto Giarmata 1_30 a

Foto Giarmata 1_30 b

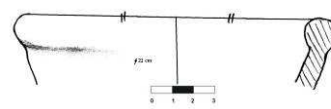
Desen Giarmata 1_30

Foto Giarmata 1_31 a

Foto Giarmata 1_31 b

Desen Giarmata 1_31

Foto Giarmata 1_32 a

Foto Giarmata 1_32 b

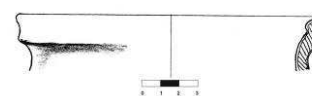
Desen Giarmata 1_32

Foto Giarmata 1_33 a

Foto Giarmata 1_33 b

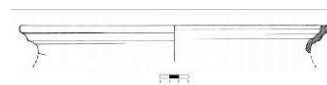
Desen Giarmata 1_33

Foto Giarmata 1_33 a

Foto Giarmata 1_33 b

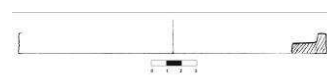
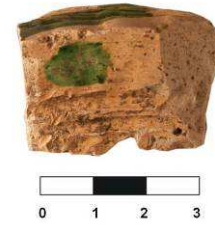

Desen Giarmata 1_34

Foto Giarmata 1_34 a

Foto Giarmata 1_34 b

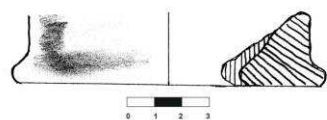

Desen Giarmata 1_35

Foto Giarmata 1_35 a

Foto Giarmata 1_35 b

Desen Giarmata 1_36

Foto Giarmata 1_36 a

Foto Giarmata 1_36 b

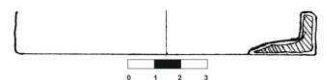

Desen Giarmata 1_37

Foto Giarmata 1_37 a

Foto Giarmata 1_37 b

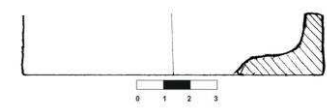

Desen Giarmata 1_38

Foto Giarmata 1_38 a

Foto Giarmata 1_38 b

Desen Giarmata 1_39

Foto Giarmata 1_39 a

Foto Giarmata 1_39 b

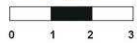

Foto Giarmata 1_40 a

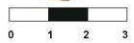

Foto Giarmata 1_40 b

Desen Giarmata 1_40

Foto Giarmata 1_41 a

Foto Giarmata 1_41 b

Desen Giarmata 1_41

Foto Giarmata 1_42 a

Foto Giarmata 1_42 b

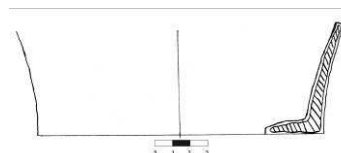
Desen Giarmata 1_42

Foto Giarmata 1_43 a

Foto Giarmata 1_43 b

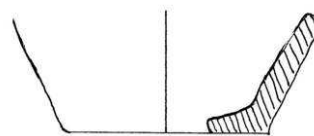
Desen Giarmata 1_43

Foto Giarmata 1_44 a

Foto Giarmata 1_44 b

Desen Giarmata 1_44

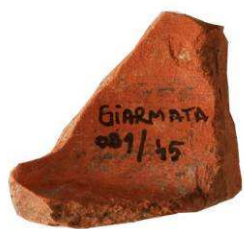
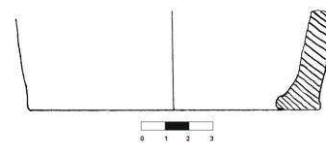

Foto Giarmata 1_45 a

Foto Giarmata 1_45 b

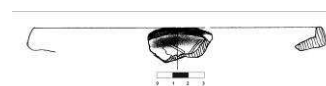
Desen Giarmata 1_45

Foto Giarmata 1_46 a

Foto Giarmata 1_46 b

Desen Giarmata 1_46

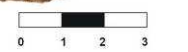

Foto Giarmata 1_47 a

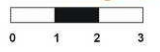
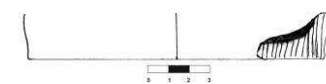

Foto Giarmata 1_47 b

Desen Giarmata 1_47

Foto Giarmata 1_48 a

Foto Giarmata 1_48 b

Desen Giarmata 1_48

Foto Giarmata 1_49 a

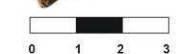

Foto Giarmata 1_49 b

Desen Giarmata 1_49

Foto Giarmata 1_50 a

Foto Giarmata 1_50 b

Desen Giarmata 1_50

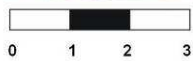
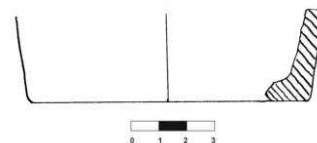

Foto Giarmata 1_51 a

Foto Giarmata 1_51 b

Desen Giarmata 1_51

Foto Giarmata 1_52 a

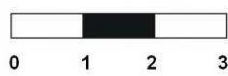
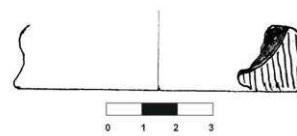

Foto Giarmata 1_52 b

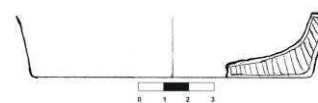
Desen Giarmata 1_52

Foto Giarmata 1_53 a

Foto Giarmata 1_53 b

Desen Giarmata 1_53

Foto Giarmata 1_54 a

Foto Giarmata 1_54 b

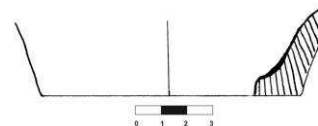
Desen Giarmata 1_54

Foto Giarmata 1_55 a

Foto Giarmata 1_55 b

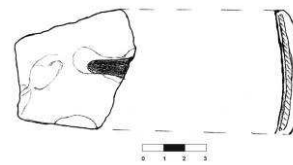
Desen Giarmata 1_55

Foto Giarmata 1_57 a

Foto Giarmata 1_57 b

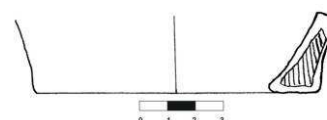
Desen Giarmata 1_57

Foto Giarmata 1_58 a

Foto Giarmata 1_58 b

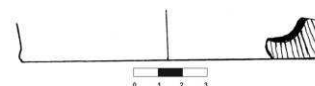
Desen Giarmata 1_58

Foto Giarmata 1_59 a

Foto Giarmata 1_59 b

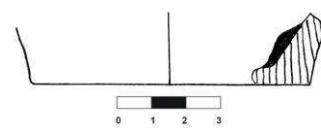
Desen Giarmata 1_59

Foto Giarmata 1_60 a

Foto Giarmata 1_60 b

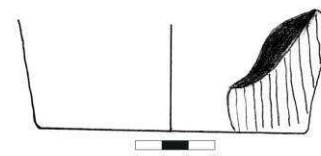
Desen Giarmata 1_60

Foto Giarmata 1_61 a

Foto Giarmata 1_61 b

Desen Giarmata 1_61

Foto Giarmata 1_62 a

Foto Giarmata 1_62 b

Desen Giarmata 1_62

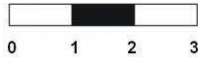
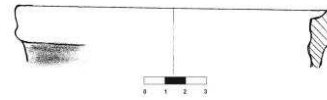

Foto Giarmata 1_63 a

Foto Giarmata 1_63 b

Desen Giarmata 1_63

Foto Giarmata 1_65 a

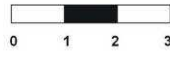
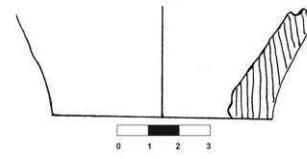

Foto Giarmata 1_65 b

Desen Giarmata 1_65

Foto Giarmata 1_67 a

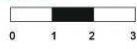
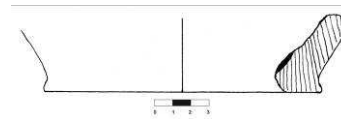

Foto Giarmata 1_67 b

Desen Giarmata 1_67

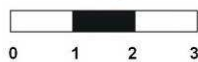

Foto Giarmata 1_68 a

Foto Giarmata 1_68 b

Desen Giarmata 1_68

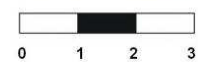

Foto Giarmata 1_69 a

Foto Giarmata 1_69 b

Desen Giarmata 1_69

Foto Giarmata 1_70 a

Foto Giarmata 1_70 b

Desen Giarmata 1_70

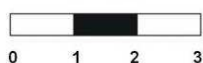
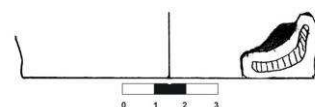

Foto Giarmata 1_71 a

Foto Giarmata 1_71 b

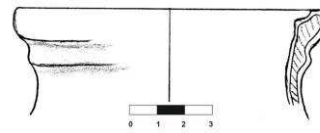
Desen Giarmata 1_71

Foto Giarmata 1_72 a

Foto Giarmata 1_72 b

Desen Giarmata 1_72

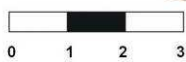

Foto Giarmata 1_73 a

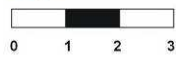

Foto Giarmata 1_73 b

Desen Giarmata 1_73

Foto Giarmata 1_74 a

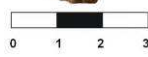
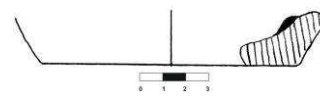

Foto Giarmata 1_74 b

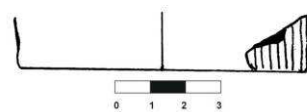
Desen Giarmata 1_74

Foto Giarmata 1_75 a

Foto Giarmata 1_75 b

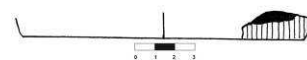
Desen Giarmata 1_75

Foto Giarmata 1_76 a

Foto Giarmata 1_76 b

Desen Giarmata 1_76

Foto Giarmata 1_77 a

Foto Giarmata 1_77 b

Desen Giarmata 1_77

Foto Giarmata 1_79 a

Foto Giarmata 1_79 b

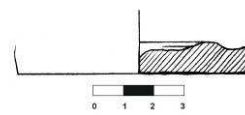
Desen Giarmata 1_79

Foto Giarmata 1_81 a

Foto Giarmata 1_81 b

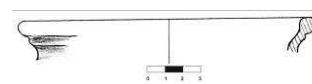
Desen Giarmata 1_81

Foto Giarmata 1_82

Foto Giarmata 1_82

Desen Giarmata 1_82

Foto Giarmata 1_82 a

Foto Giarmata 1_83 a

Foto Giarmata 1_84 a

Foto Giarmata 1_85 a

Foto Giarmata 1_86 a

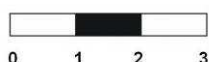

Foto Giarmata 1_87 a

Foto Giarmata 1_82 b

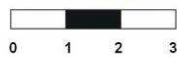

Foto Giarmata 1_83 b

Foto Giarmata 1_84 b

Foto Giarmata 1_85 b

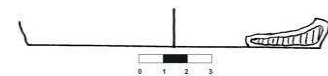
Foto Giarmata 1_86 b

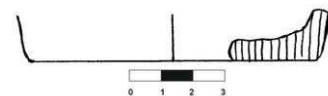
Foto Giarmata 1_87 b

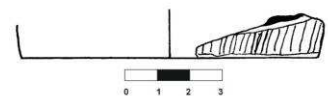
Desen Giarmata 1_83

Desen Giarmata 1_84

Desen Giarmata 1_85

Desen Giarmata 1_86

Desen Giarmata 1_87

Foto Giarmata 1_88 a

Foto Giarmata 1_88 b

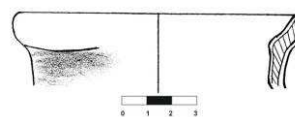
Desen Giarmata 1_88

Foto Giarmata 1_89 a

Foto Giarmata 1_89 b

Desen Giarmata 1_89

Foto Giarmata 1_90 a

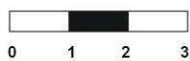
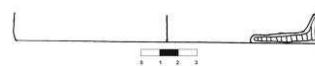

Foto Giarmata 1_90 b

Desen Giarmata 1_90

Foto Giarmata 1_91 a

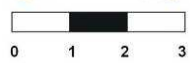
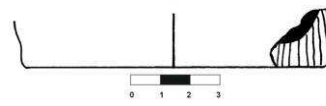

Foto Giarmata 1_91 b

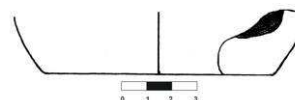
Desen Giarmata 1_91

Foto Giarmata 1_92 a

Foto Giarmata 1_92 b

Desen Giarmata 1_92

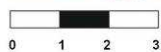

Foto Giarmata 1_93 a

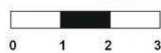
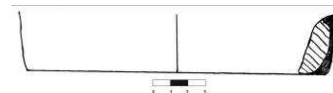

Foto Giarmata 1_93 b

Desen Giarmata 1_93

Foto Giarmata 1_94 a

Foto Giarmata 1_94 b

Desen Giarmata 1_94

Foto Giarmata 1_95 a

Foto Giarmata 1_95 b

Desen Giarmata 1_95

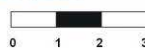

Foto Giarmata 1_96 a

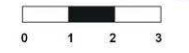

Foto Giarmata 1_96 b

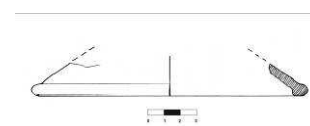
Desen Giarmata 1_96

Foto Giarmata 1_97 a

Foto Giarmata 1_97 b

Desen Giarmata 1_97

Foto Giarmata 1_98 a

Foto Giarmata 1_98 b

Desen Giarmata 1_98

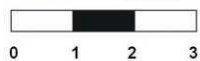

Foto Giarmata 1_99 a

Foto Giarmata 1_99 b

Desen Giarmata 1_99

Foto Giarmata 1_100 a

Foto Giarmata 1_100 b

Desen Giarmata 1_100

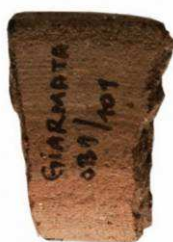

Foto Giarmata 1_101 a

Foto Giarmata 1_101 b

Desen Giarmata 1_101

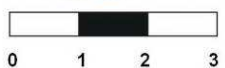
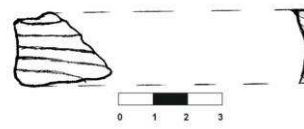

Foto Giarmata 1_102 a

Foto Giarmata 1_102 b

Desen Giarmata 1_102

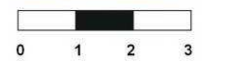

Foto Giarmata 1_103 a

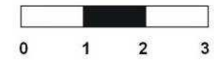
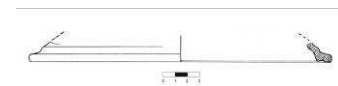

Foto Giarmata 1_103 b

Desen Giarmata 1_103

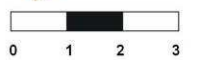

Foto Giarmata 1_104 a

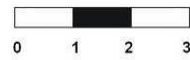
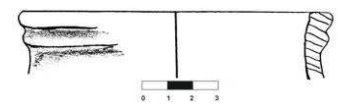

Foto Giarmata 1_104 b

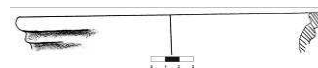
Desen Giarmata 1_104

Foto Giarmata 1_105 a

Foto Giarmata 1_105 b

Desen Giarmata 1_105

Foto Giarmata 1_106 a

Foto Giarmata 1_106 b

Desen Giarmata 1_106

Foto Giarmata 1_107 a

Foto Giarmata 1_107 b

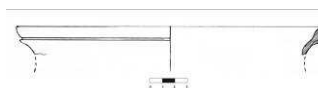
Desen Giarmata 1_107

Foto Giarmata 1_108 a

Foto Giarmata 1_108 b

Desen Giarmata 1_108

Foto Giarmata 1_109 a

Foto Giarmata 1_109 b

Desen Giarmata 1_109

Foto Giarmata 1_110 a

Foto Giarmata 1_110 b

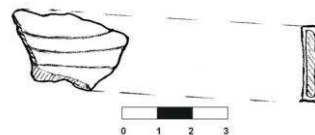
Desen Giarmata 1_110

Foto Giarmata 1_111 a

Foto Giarmata 1_111 b

Desen Giarmata 1_111

Foto Giarmata 1_112 a

Foto Giarmata 1_112 b

Desen Giarmata 1_112

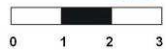
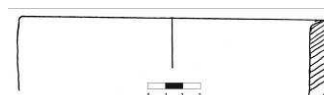

Foto Giarmata 1_113 a

Foto Giarmata 1_113 b

Desen Giarmata 1_113

Foto Giarmata 1_114 a

Foto Giarmata 1_114 b

Desen Giarmata 1_114

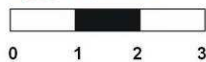
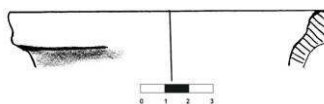

Foto Giarmata 1_115 a

Foto Giarmata 1_115 b

Desen Giarmata 1_115

Foto Giarmata 1_117 a

Foto Giarmata 1_117 b

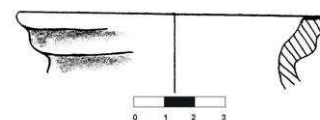
Desen Giarmata 1_117

Foto Giarmata 1_118 a

Foto Giarmata 1_118 b

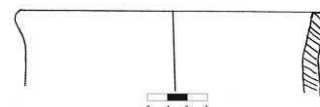
Desen Giarmata 1_118

Foto Giarmata 1_119 a

Foto Giarmata 1_119 b

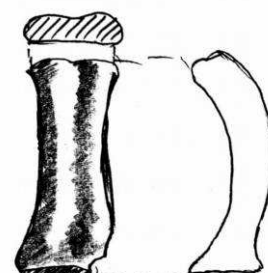
Desen Giarmata 1_119

Foto Giarmata 1_121 a

Foto Giarmata 1_121 b

Desen Giarmata 1_121

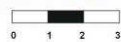
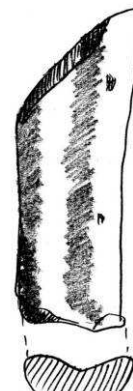

Foto Giarmata 1_122 a

Foto Giarmata 1_122 b

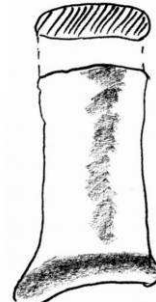
Desen Giarmata 1_122

Foto Giarmata 1_123 a

Foto Giarmata 1_123 b

Desen Giarmata 1_123

Foto Giarmata 1_124 a

Foto Giarmata 1_124 b

Desen Giarmata 1_124

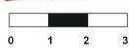

Foto Giarmata 1_125 a

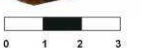

Foto Giarmata 1_125 b

Desen Giarmata 1_125

Foto Giarmata 1_126 a

Foto Giarmata 1_126 b

Desen Giarmata 1_126

Foto Giarmata 1_127 a

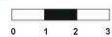
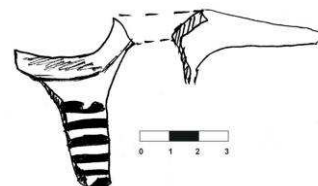

Foto Giarmata 1_127 b

Desen Giarmata 1_127

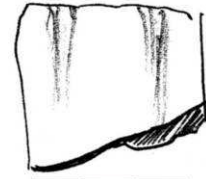

Foto Giarmata 1_128 a

Foto Giarmata 1_128 b

Desen Giarmata 1_128

Foto Giarmata 1_129 a

Foto Giarmata 1_129 b

Desen Giarmata 1_129

Foto Giarmata 1_130 a

Foto Giarmata 1_130 b

Desen Giarmata 1_130

Foto Giarmata 1_131 a

Foto Giarmata 1_131 b

Desen Giarmata 1_131

Foto Giarmata 1_132 a

Foto Giarmata 1_132 b

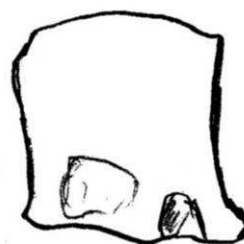
Desen Giarmata 1_132

Foto Giarmata 1_133 a

Foto Giarmata 1_133 b

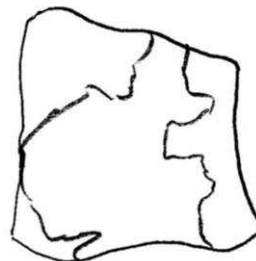
Desen Giarmata 1_133

Foto Giarmata 1_134 a

Foto Giarmata 1_134 b

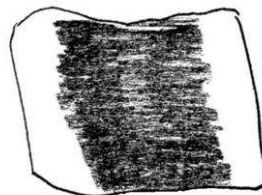
Desen Giarmata 1_134

Foto Giarmata 1_136 a

Foto Giarmata 1_136 b

Desen Giarmata 1_136

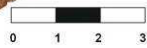
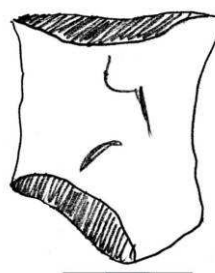

Foto Giarmata 1_137 a

Foto Giarmata 1_137 b

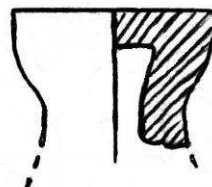
Desen Giarmata 1_137

Foto Giarmata 1_138 a

Foto Giarmata 1_138 b

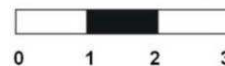
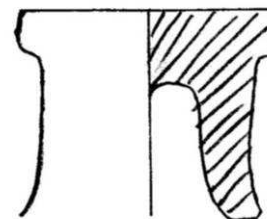
Desen Giarmata 1_138

Foto Giarmata 1_139 a

Foto Giarmata 1_139 b

Desen Giarmata 1_139

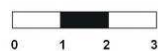

Foto Giarmata 1_140 a

Foto Giarmata 1_140 b

Desen Giarmata 1_140

Foto Giarmata 1_141 a

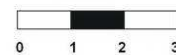
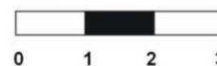

Foto Giarmata 1_141 b

Desen Giarmata 1_141

Foto Giarmata 1_142 a

Foto Giarmata 1_142 b

Desen Giarmata 1_142

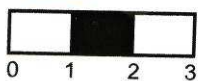
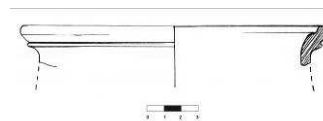

Foto Giarmata 1_145 a

Foto Giarmata 1_145 b

Desen Giarmata 1_145

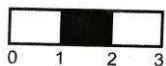

Foto Giarmata 1_146 a

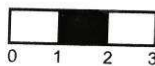
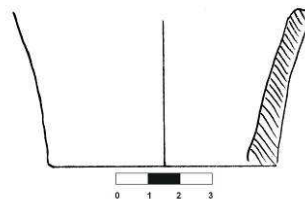

Foto Giarmata 1_146 b

Desen Giarmata 1_146

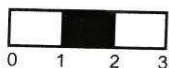

Foto Giarmata 1_147 a

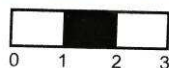
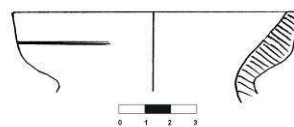

Foto Giarmata 1_147 b

Desen Giarmata 1_147

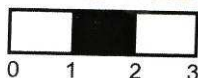

Foto Giarmata 1_148 a

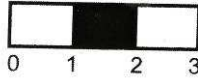
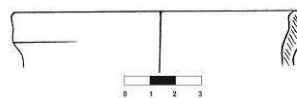

Foto Giarmata 1_148 b

Desen Giarmata 1_148

Foto Giarmata 1_150 a

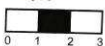
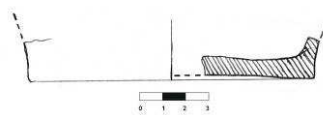

Foto Giarmata 1_150 b

Desen Giarmata 1_150

Foto Giarmata 1_151 a

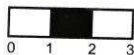
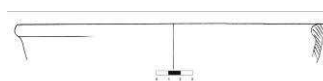

Foto Giarmata 1_151 b

Desen Giarmata 1_151

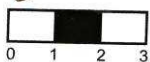

Foto Giarmata 1_152 a

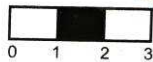
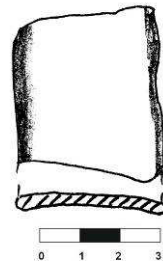

Foto Giarmata 1_152 b

Desen Giarmata 1_152

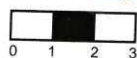

Foto Giarmata 1_153 a

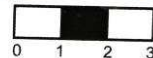
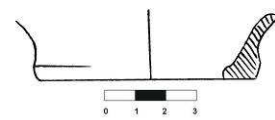

Foto Giarmata 1_153 b

Desen Giarmata 1_153

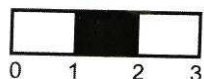

Foto Giarmata 1_154 a

Foto Giarmata 1_154 b

Desen Giarmata 1_154

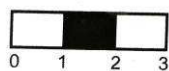

Foto Giarmata 1_155 a

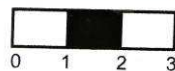

Foto Giarmata 1_155 b

Desen Giarmata 1_155

Foto Giarmata 1_156 a

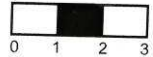
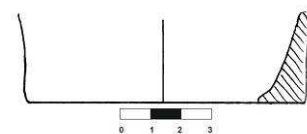

Foto Giarmata 1_156 b

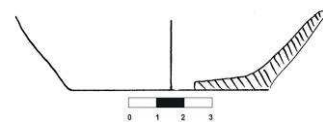
Desen Giarmata 1_156

Foto Giarmata 1_157 a

Foto Giarmata 1_157 b

Desen Giarmata 1_157

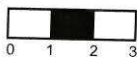

Foto Giarmata 1_158 a

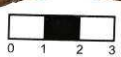
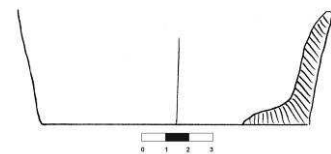

Foto Giarmata 1_158 b

Desen Giarmata 1_158

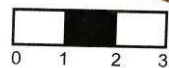
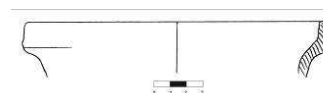

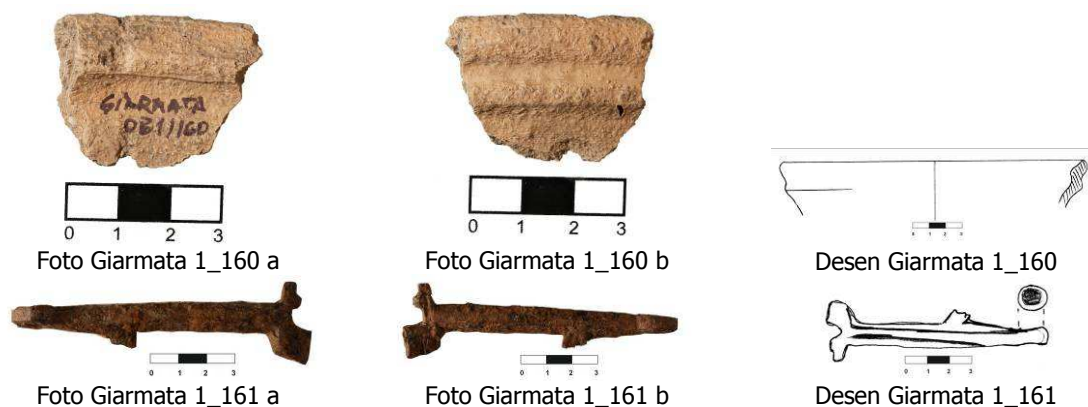
Foto Giarmata 1_159 a

Foto Giarmata 1_159 b

Desen Giarmata 1_159

V. Importanța sitului:

a. starea actuală: teren arabil și DJ 691 Timișoara – Lipova.

b. starea de conservare: medie, dar în degradare constantă și accelerată datorită lucrărilor agricole moderne. DJ 691, care secționează obiectivul arheologic a distrus, prin rambleul său, o parte din sit.

c. importanța și relevanța științifică: informațiile izvoarelor documentare, care vorbesc despre puternicul târg al Saradului în sec. XIV-XVI au fost confirmate de cercetările arheologice de teren, soldate cu recoltarea unui material arheologic deosebit de bogat, din care doar o mică parte este ilustrat în prezentul studiu. Spre deosebire de alte târguri medievale incluse în LMI Timiș, dar care sunt suprapuse de localități sau construcții moderne, târgul Saradului nu este afectat de acest impediment. Doar drumul Timișoara – Lipova îl afectează parțial, astfel încât demararea unor campanii de investigații sistematice, inclusiv metode neivazive precum prospecțiunile geofizice, vor fi în măsură să releve morfologia unui oraș medieval din Banatul de câmpie.

d. importanța turistică: faptul că obiectivul arheologic este traversat de DJ 691, face ca oricine parcurge drumul Giarmata-Pișchia să fie un vizitator involuntar al sitului. În situația actuală târgul Saradului nu se pretează includerii în trasee de turism cultural, publicul neavizat nu poate observa la suprafața terenului vestigii (cu excepția artefactelor, răspândite pe o suprafață de peste 40 ha). În contextul demarării unor investigații arheologice sistematice, situl poate reprezenta un important obiectiv turistico-arheologic al județului Timiș.

e. propunere de restaurare: doar demararea unor campanii de investigații arheologice sistematice va fi în măsură să precizeze dacă există vestigii care să se preteze la o eventuală restaurare.

VI. Perieghetză:

a. data cercetărilor de teren: septembrie 2006-noiembrie 2007.

b. autorii investigațiilor: Dorel Micle, Liviu Măruia, Adrian Cîntar, Leonard Dorogostaiski și studentii Oana Borlea, Lucian Vidra, Alice Abagiu, Alexandru Berzovan

VII. Bibliografie:

Csánki, Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak kóránban*, vol. 2, Budapest, 1890, p. 20

Engel, Pál, *Magyarország világi archontológiája 1301-1457*, Budapest, 1996, p. 117

Ianoșev, Vasile, *Pișchia. Sat și comună bănățeană de pe malul Beregsăului*, Timișoara, 2007, p. 58-59

Medeleț, Florin; Bugilan, Ioan, *Contribuții la problema și la repertoriul movilelor de pământ din Banat*, în *Banatica*, 9, 1987, p. 133

Milleker, Bódog, *Délmagyarország középkori földrajza*, Timișoara, 1915, p. 150-151

Pesty, Frigyes, *Krassó vármegye története*, vol. 3, Budapest, 1883, p. 449, 458

Rusu, Adrian Andrei, *Bibliografia fortificațiilor medievale și premoderne din Transilvania și Banat*, Reșița, 1996, p. 149

Suciu, Coriolan, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, București, 1968, p. 399

Țicu, Dumitru, *Geografia ecleziastică a Banatului medieval*, Cluj Napoca, 2007, p. 223

Țicu, Dumitru, *Cetăți medievale din Banat*, Timișoara, 2009, p. 97

I. Date LMI Timiș 2004:

a. informații LMI 2004: Cetate de pământ; sat GIROC; comuna GIROC; mil. II a. Chr. Epoca bronzului.

b. cod eGISpat 2010: Giroc, Obiectiv 2.

II. Istoricul cercetărilor:

„Cetatea de pământ”, databilă în epoca bronzului, de la Giroc, a suscitat numeroase dificultăți în întocmirea documentației specifice. În primul rând informațiile LMI Timiș 2004 sunt extrem de vagi și ambigui, lipsind orice indiciu de localizare și toponimie, acest lucru lăsând numeroase „portițe” de interpretare a obiectivului arheologic în cauză. Un indiciu privind localizarea „cetății de pământ” este oferit de versiunile mai vechi ale LMI Timiș, cele din 1992 și 2003 care o plasează „în pădure”. Verificarea minuțioasă a bibliografiei de specialitate nu a descoperit vreo mențiune despre o fortificație preistorică în hotarul cadastral al localității Giroc, cu excepția celei din punctul „Mescal”, care este amplasată într-o locație diferită (vezi *infra*). De asemenea, am purtat numeroase discuții cu persoane avizate, printre care și cu d-l prof. dr. Gh. Lazarovici, care își amintea de o posibilă astfel de fortificație descoperită acum peste 30 de ani împreună cu regretatul Fl. Medeleț, dar fără a putea preciza indicii topografice mai precise. Informările pe care le-am desfășurat la fața locului, prin discuții cu localnici și autorități locale nu au putut aduce indicii suplimentare care să restrângă arealul de investigație, în memoria colectivă a sătenilor neexistând o astfel de fortificație de pământ în Pădurea Giroc. De un real ajutor ne-au fost informațiile și suportul logistic oferit de domnii George Lână și Ioszeff Szabo, cărora le mulțumim și pe această cale. Cu toate acestea indiciile sunt prea vagi și verificările minuțioase din teren nu au putut identifica obiectivul vizat.

Pe hărțile topografice habsburgice din secolul XVIII, de dinainte de lucrările de regularizări și hidroameliorații, în zona Pădurii Giroc apar figurate, atât la nord, cât și la sud de cursul inițial al Râului Timiș, mai multe puncte de interes, care ar putea reprezenta posibile fortificații.

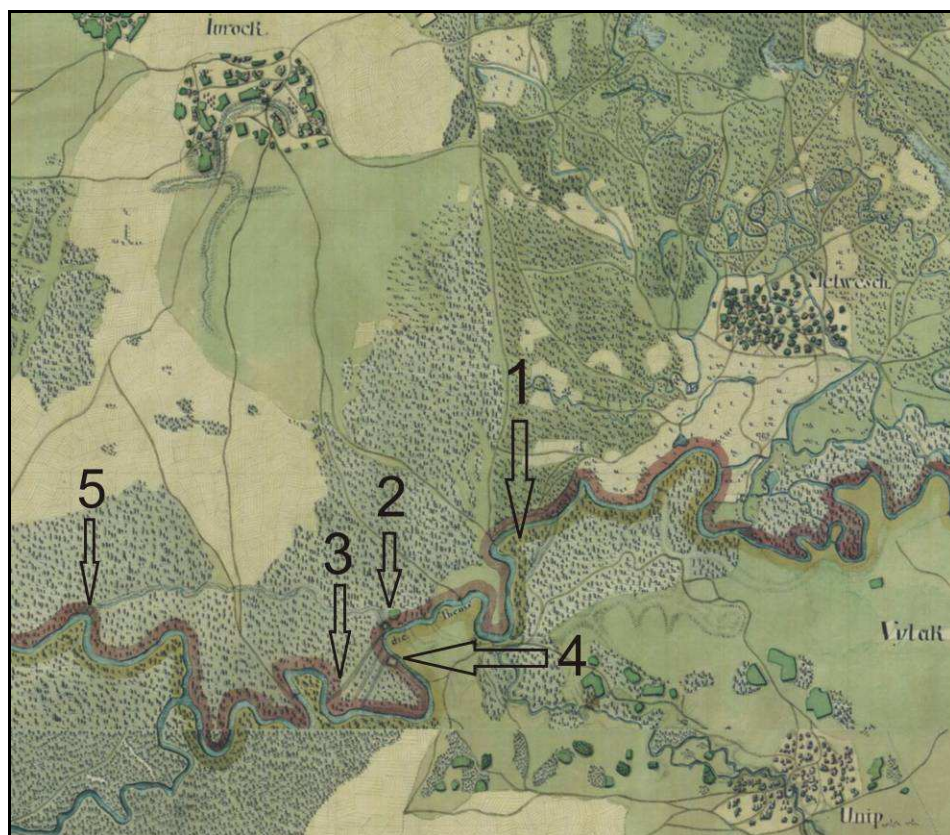

Fig. 1. Posibile fortificații figurate pe prima ridicare iosephină (1769-1772) în zona Pădurii Giroc

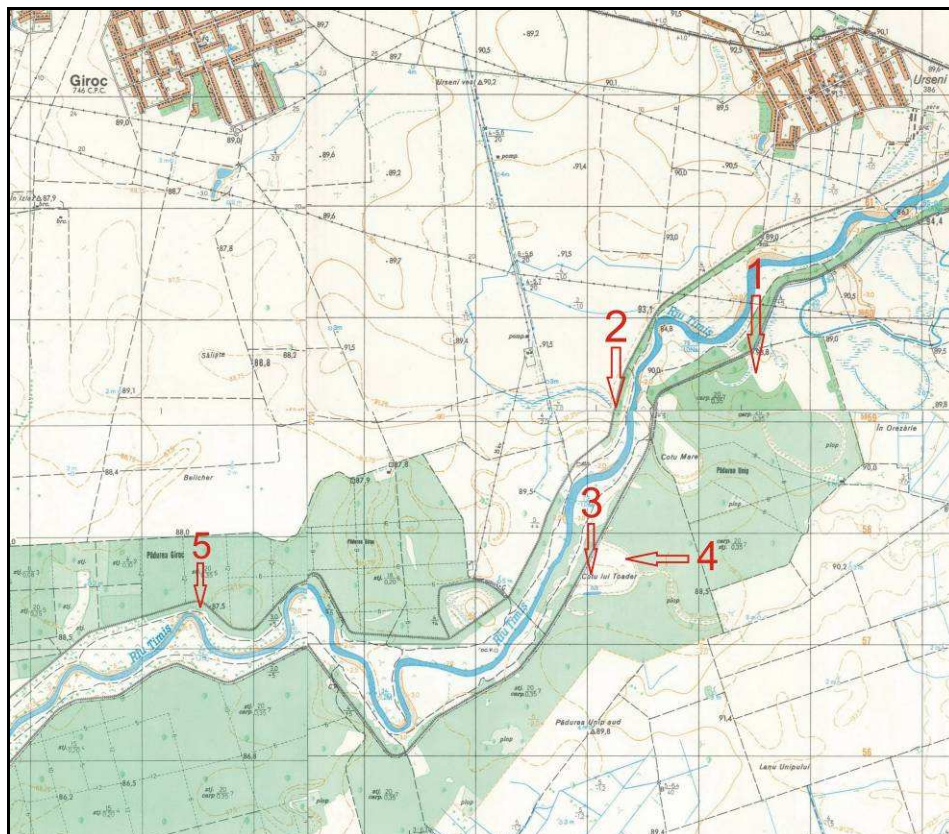

Fig. 2. Amplasamentele fortificațiilor pe harta 1:25.000, ediția 1975 (apud Direcția Topografică Militară, ediția 1975)

Fig. 3. Imagine *Google Earth* din octombrie 2009 cu amplasamentul posibilelor fortificații

Așa cum au arătat-o și verificările de teren desfășurate pe parcursul a patru ani (2006-2010) în acest areal, modificările antropice asupra cursului Timișului în ultimele două veacuri sunt majore, peisajul actual fiind radical modificat față de cel inițial figurat pe hărțile secolului al XVIII-lea. Astfel punctul 1 din harta de mai sus reprezintă amplasamentul inițial al fortificației de la Unip „Dealul Cetățuica” (vezi *infra*); punctul 2 este fortificația medievală de la Giroc „Mescal”; punctul 3 este reprezentat de un sistem de fortificații cu trei șanțuri și trei valuri, distrusă parțial de actualul dig stâng al Timișului (investigații aflate în desfășurare); punctul 4 este reprezentat de o posibilă fortificație de pământ patrulateră (aflată, probabil, în relație cu valurile de pământ de la punctul 3), amplasată actualmente în zona de SV a Pădurii Unip, în locul numit „Cotul lui Toader” (investigații aflate în desfășurare); punctul 5 este reprezentat de o posibilă fortificație de pământ patrulateră, amplasată pe latura sudică a Pădurii Giroc, între digul drept al Timișului și râu.

Cercetările arheologice de teren ale echipei proiectului *eGISpat Timiș*, desfășurate în intervalul mai sus amintit, au acoperit un areal larg de investigație din albia majoră a Râului Timiș, atât în versantul drept, cât și în cel stâng și s-au soldat cu descoperirea a numeroase puncte arheologice, unele dintre acestea deosebit de importante, puncte arheologice care fac obiectul unui alt studiu. În contextul activității de teren pentru identificarea „cetății de pământ” de la Giroc se pot formula următoarele observații:

- Peisajul natural a suferit mutații profunde după secolul XVIII, datorită lucrărilor de hidroameliorații și îmbunătățiri funciare.
- Suprafața cuprinsă între actualele localități Giroc – Chișoda – Șag – Pădureni – Liebling – Unip – Urseni, suprafață acoperită și de Pădurile Giroc, Unip și Lighed, este una cu vestigii arheologice deosebit de importante, de la așezări deschise simple sau multistratificate și până la fortificații, databile din neolitic și până în evul mediu târziu.
- Întregul areal este brăzdat de numeroase meandre fosile, vizibile foarte bine în cele trei păduri mai sus menționate, dar și în zonele în care se practică agricultura, chiar dacă aici sunt mult aplatizate. Între meandre sunt suprafețe mai înalte, care nu au fost niciodată supuse inundațiilor și care au putut fi locuite în mai multe epoci.
- În actuala albie majoră a Timișului, între cele două diguri ale sale, nivelul de depunere aluvionară, datorat viiturilor, are o grosime de până la 1 m. Siturile arheologice aflate în acest areal sunt astfel căpăcuite cu un strat aluvionar gros, astfel încât identificarea lor în teren este aproape imposibilă. Verificarea ambilor versanți ai râului, între Albina (în amonte) și Șag (în aval) a permis observarea acestei situații în falezele abrupte, spălate de viituri, descoperindu-se mai multe obiective arheologice acoperite de straturi de lut de până la 1 m grosime. Situația nu se regăsește în arealele din exteriorul digurilor, unde efectul viiturilor din ultimele două veacuri ne se face simțit, siturile fiind acoperite de nivelele naturale firești de depunere.
- Pe plajele din coturile fosile ale Timișului se regăsesc cantități importante de material arheologic (îndeosebi ceramică), rulate la viituri și desprinse din aceste situri de faleză.

Între august 2007 și ianuarie 2010 membri echipei proiectului *eGISpat Timiș* nu au putut identifica o fortificație de pământ preistorică în Pădurea Giroc, dar o cercetare exhaustivă a arealului va putea să elucideze prezența sau absența acesteia. În atare condiții, în lipsa unor alte indicii suplimentare și pornind de la ambiguitatea LMI Timiș 2004, am considerat că obiectivul la care se referă poziția respectivă **ar putea** fi reprezentat de situl arheologic din punctul „Mescal”. Acesta a fost investigat prin săpături arheologice sistematice de către o echipă condusă de Florin Gogâltan, în anii 1992, 1993, 2006¹, campanii în care s-a cercetat sectorul de sit afectat de eroziunile progresive din faleza dreaptă a Râului Timiș. Campaniile arheologice au confirmat existența unei locuiri din epoca bronzului (cultura Crucești – Belegiș),

¹ Asupra principalelor rezultate ale investigațiilor arheologice, vezi Fl. Gogâltan, *Giroc, jud. Timiș*, în CCA - campania 1993. A XXVII-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Satu Mare, 12-15 mai 1994, București, 1994, p. 28; idem, *Die späte Gornea-Kalakača Siedlung von Giroc und die Frage des Beginns der Basarabi-Kultur im Südwesten Rumäniens*, în *Der Basarabi-Komplex in Mittel- und Südosteuropa. Kolloquium in Drobeta-Turnu Severin (7.-9. November 1996)*, Bukarest, 1996, p. 33-51; Fl. Gogâltan, Al. Szentmiklosi, V. Cediciă, *Giroc, com. Giroc, jud. Timiș*, în CCA - campania 2006. A XLI-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice. Tulcea, 29 mai-01 iunie 2007, București, 2007, p. 163-165.

a uneia din prima epocă a fierului (cultura Gornea-Kalakača), dar și o locuire medieval târzie și o necropolă modernă (sec. XIX).

În august 2007 situl arheologic din faleza dreaptă a Râului Timiș a fost topografiat cu Stația Totală. Cercetările ulterioare, din 2008-2010 au arătat o extensie mult mai mare a obiectivului arheologic, până pe malul stâng al Timișului, cât și dincolo de actualul dig drept al râului. Astfel, astăzi situl apare sub forma unui *tell* cu o suprafață de cca. 10 ha, distrus în mai multe puncte atât de Râul Timiș (latura de VNV, în punctul în care s-au efectuat săpăturile arheologice), cât și de construirea digului drept modern. De asemenea, analiza hărților habsburgice de sec. XVIII și verificarea datelor în teren, au permis identificarea în punctul „Mescal” a fortificației medievale, acum aproape complet distrusă de viiturile Râului Timiș (punctul 2 din hărțile de la fig. 1-3).

III. Date geografice despre sit:

a. punct: „Mescal”.

b. reper localizare: Situl se află la 5,62 km SE față de biserica ortodoxă din Giroc; 3,6 km SV față de biserica ortodoxă din Urseni; 1,8 km NE față de latura estică a Pădurii Giroc.

c. reper hidrografic: în faleza malului drept al Râului Timiș.

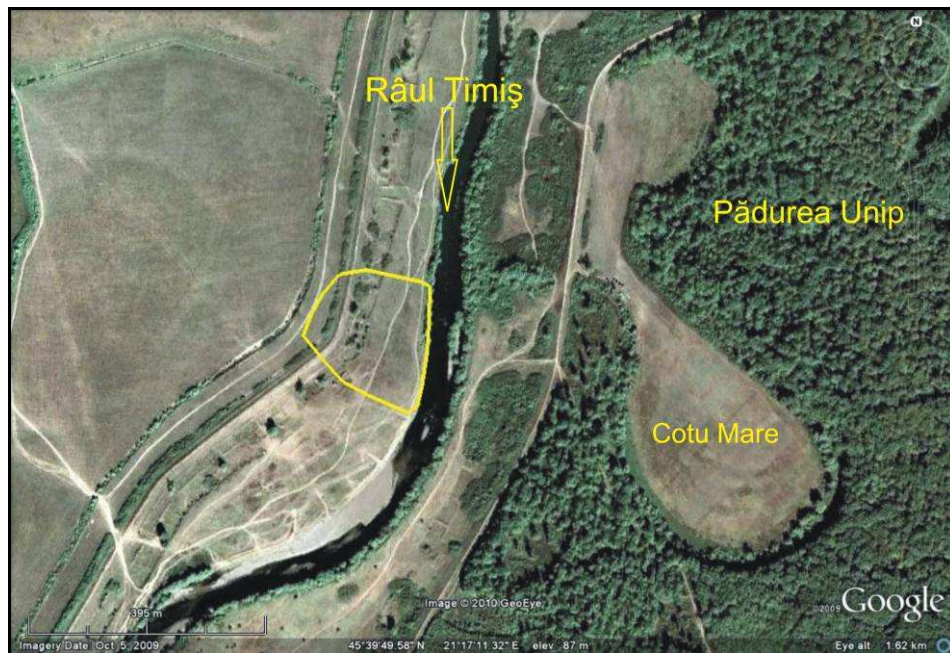
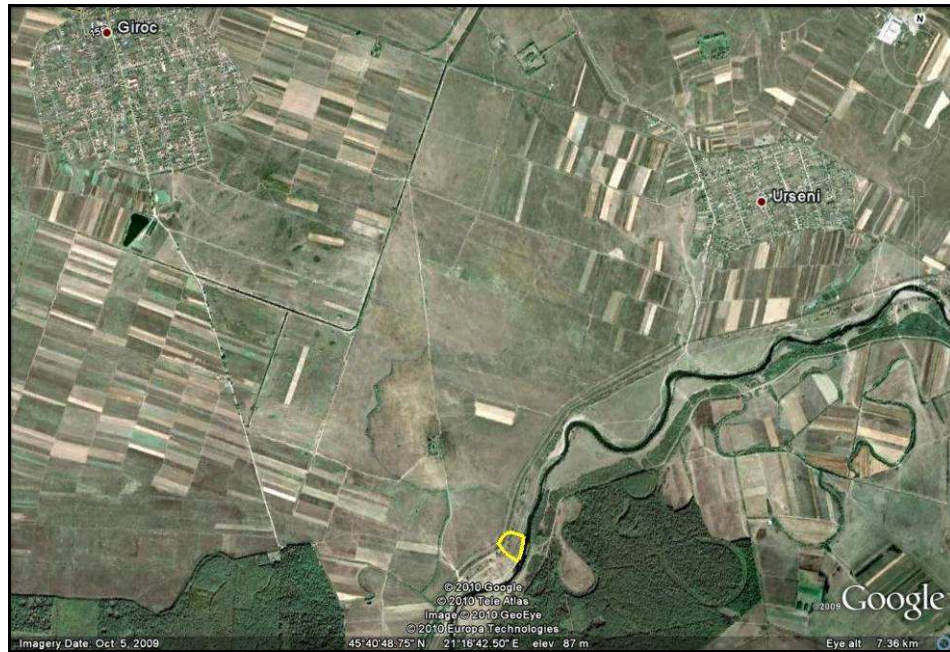
d. descriere geografică: Situl este amplasat pe malul drept al Timișului, fiind distrus în cea mai mare parte de acest râu, care erodează la fiecare viitură din latura sudică a sa. Stratigrafia și delimitarea sitului sunt vizibile în faleza de pe malul drept. Cercetările arheologice de suprafață din aprilie 2009 au putut preciza, în condițiile lipsei vegetației, extensia sitului pe latura vestică a sa, până la actualul dig drept al Timișului. Se poate astfel constata că situl arheologic de la Giroc „Mescal” se prezintă sub forma unui *tell* cu o suprafață de cca. 10 ha, având latura estică distrusă de actualul curs al Timișului, iar cea vestică de construcția digului modern. Ceea ce este de remarcat la acest sit este existența unui șanț, cu o adâncime actuală de cca. 0,5 m și o lățime în partea superioară de cca. 2 m, șanț care delimitează o mică suprafață din partea de nord a sitului. Această construcție apare figurată cu simbolul de fortificație și pe hărțile habsburgice de sec. XVIII (punctul 2 din hărțile de mai sus). Pe aceleași documente cartografice, din acest punct pornește un canal, care străbate Pădurea Giroc și se unește din nou cu Timișul în dreptul unui alt punct fortificat, figurat identic cu cel de la „Mescal”. Cercetările de teren din ianuarie 2010 au urmărit traseul acestui canal (de fapt un fost braț al Timișului) prin Pădurea Giroc și au identificat și posibila fortificație menționată în hărțile austriece (punctul 5 din hărțile de mai sus). Stratul gros de depunere aluvială nu a permis decât surprinderea unor sporadice fragmente ceramice atipice medieval dezvoltate și a unor bucăți de chirpic vitrifiat.

În lunile de vară, cu debite scăzute ale nivelului Timișului, la cca. 150 aval de punctul „Mescal” sunt vizibili în talvegul râului stâlpul de lemn al unui pod sau mori de apă medieval-târzie.

e. coordonate GPS: 45 39 43 N 21 17 04 E; 90 m altitudine.

f. coordonate Stereo 70: 469201; 201680.

g. imagine satelitară cu localizarea obiectivului:

h. imagini de suprafață:

Fig. 4. Stratigrafia așezării văzută dinspre N

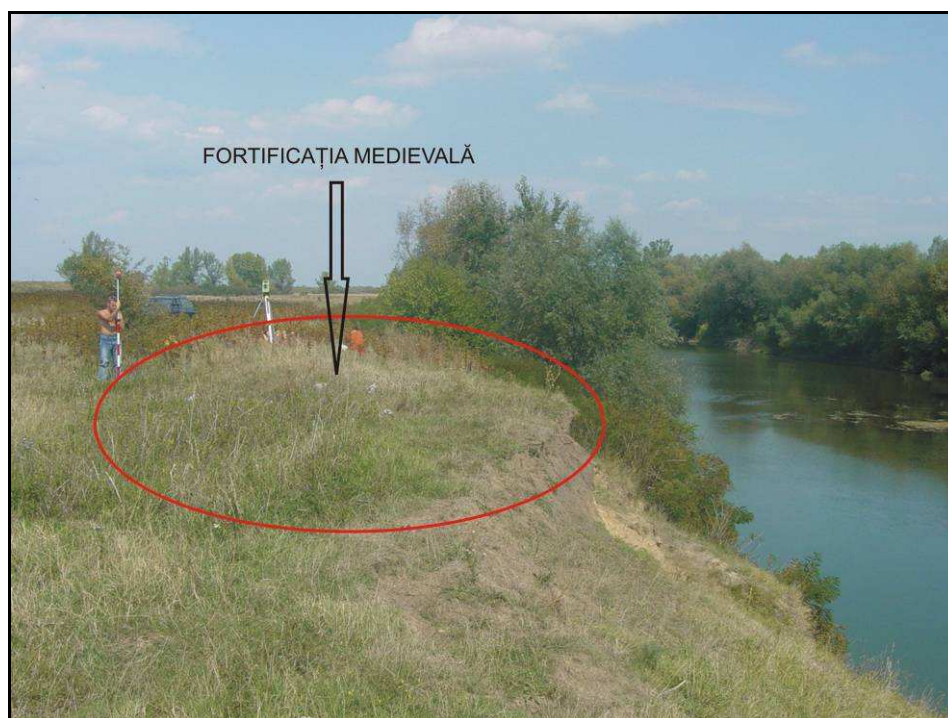
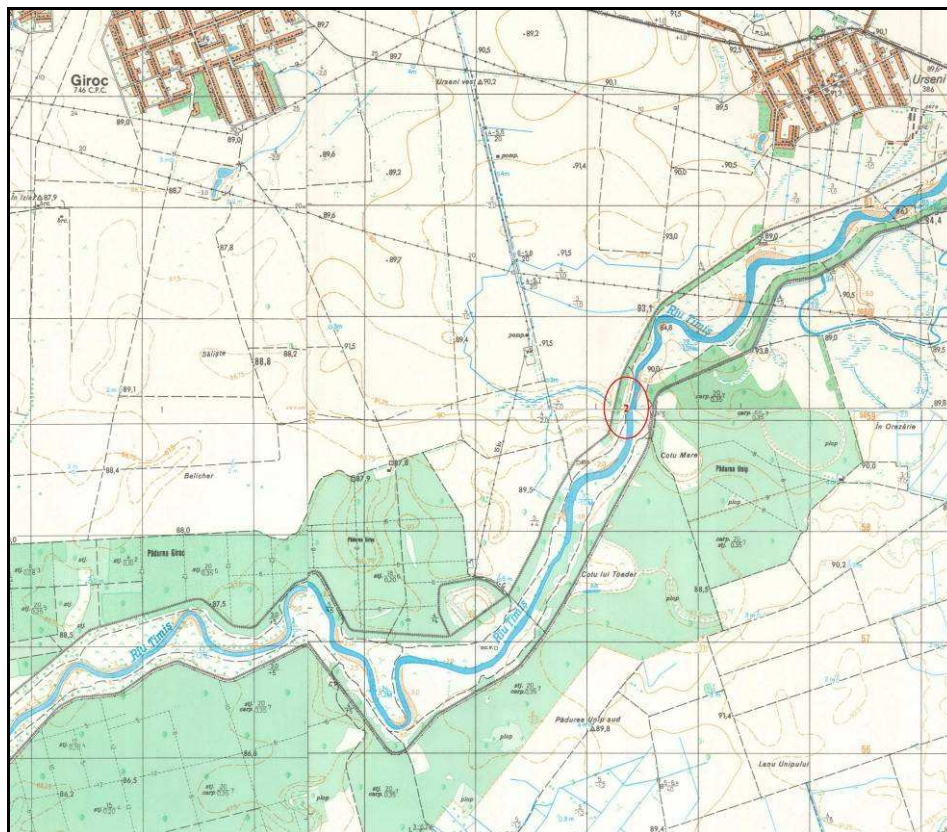

Fig. 5. Locația posibilei fortificații medievale văzute dinspre S

i. harta topografică 1:25.000 cu localizarea obiectivului:

(apud Direcția Topografică Militară, ediția 1975)

j. planuri topografice:

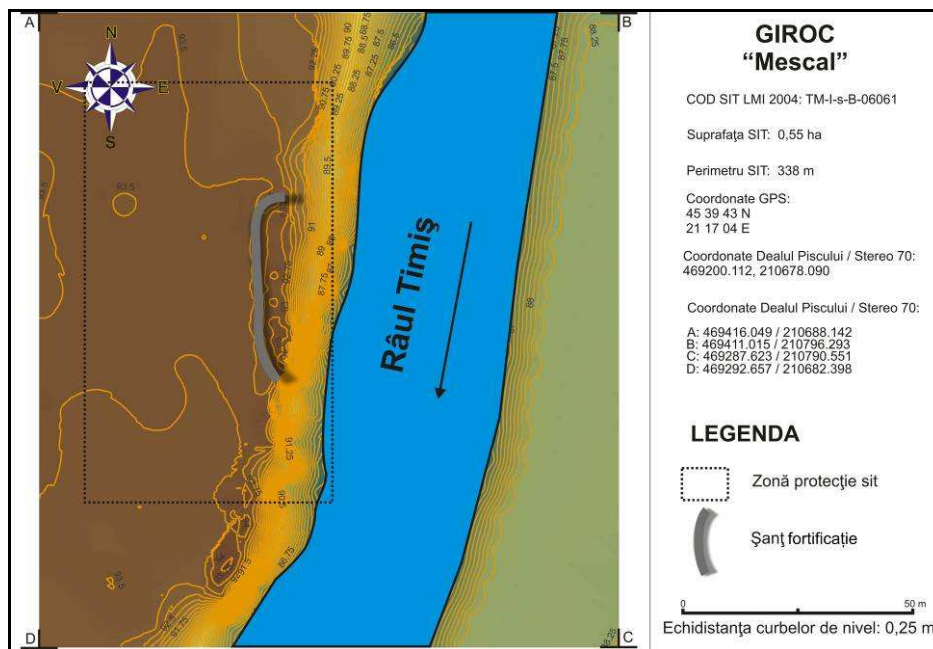

Fig. 6. Planul topografic 2D color, Giroc 2

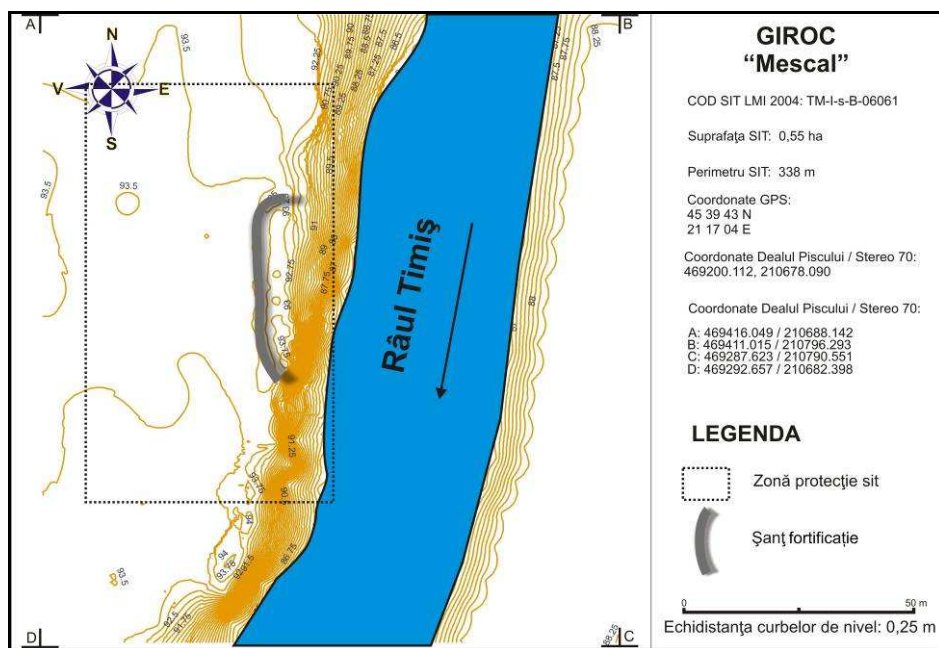

Fig. 7. Planul topografic 2D curbe de nivel, Giroc 2

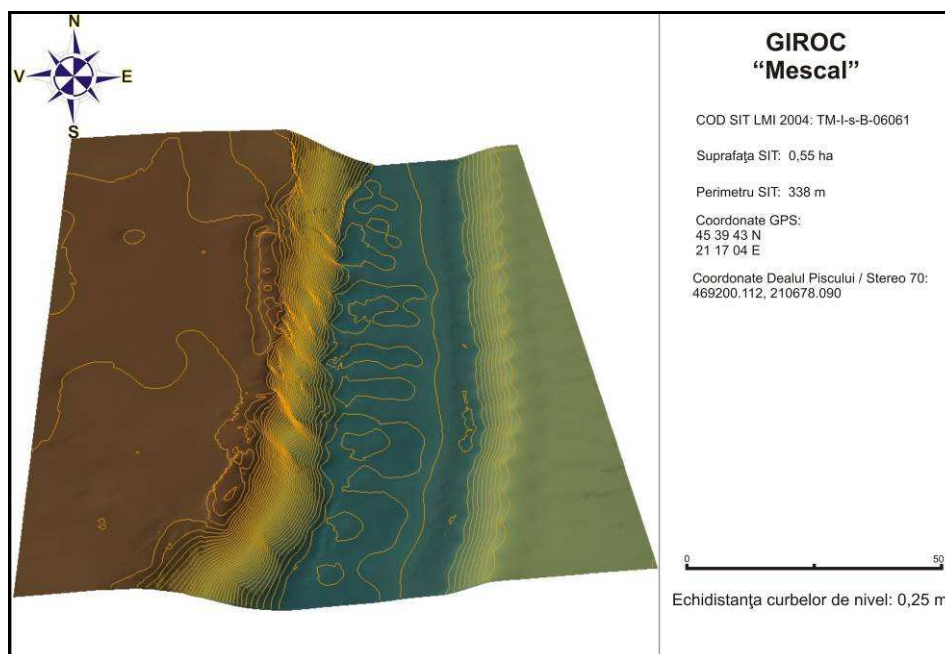
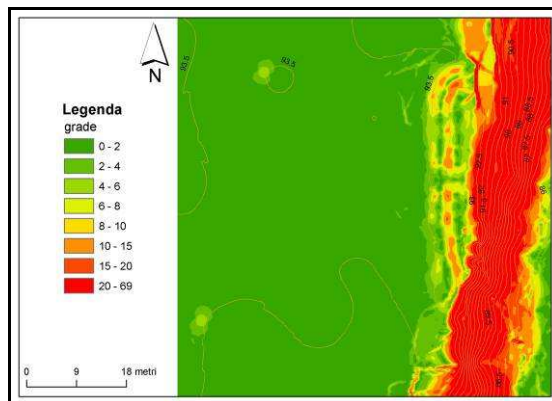
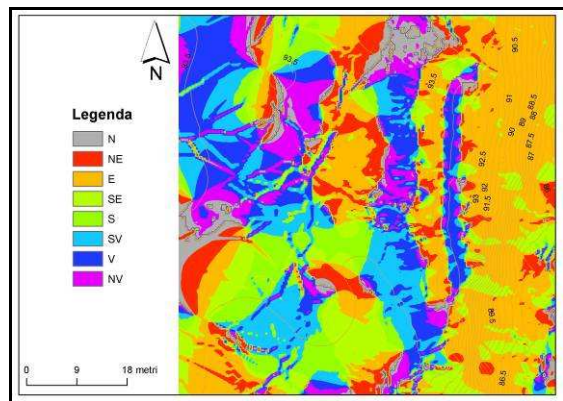

Fig. 8. Planul topografic 3D, Giroc 2

k. analiza factorilor morfometrici și morfografici:

Suportul cartografic al parametrului morfometric *pantă* evidențiază următoarele elemente morfografice ale sitului: fortificația se află amplasată pe malul activ al Râului Timiș, ceea ce face ca o parte însemnată a acesteia să fie distrusă definitiv, malul surpându-se anual într-o pantă de cca. 69 grade; valul și șanțul fortificației sunt puternic aplatizate, panta fiind de cca. 8 – 15 grade; restul suprafeței *tell*-ului este relativ dreaptă, între 0 și 2 grade, acesta suferind în timp numeroase inundații și depuneri de nisip care căpăduiesc situl și-l uniformizează.

Suportul cartografic al parametrului morfometric *expoziție* evidențiază următoarele elemente morfografice ale sitului: suprafața relativ dreaptă a acestuia face ca factorul *expoziție* să fie irelevant în acest caz; malul drept al Râului Timiș are o expoziție E, SE, iar restul *tell*-ului are o expoziție V, SV, NV însă acest aspect este oarecum artificial creat de existența unui drum de pământ modern care traversează azi situl de la SV către NE, paralel cu râul, motiv pentru care creează pante ușoare cu expuneri diferite.

IV. Date istorice despre sit:

a. tip sit: *tell* și fortificație de pământ.

b. datare: epoca bronzului; prima epocă a fierului - Hallstatt; evul mediu târziu și epoca modernă.

c. material arheologic: cercetările arheologice de teren desfășurate în mai multe etape, atât în sezonul cald, cu vegetație, cât și în cel rece, au dus la descoperirea unui bogat material arheologic. Majoritatea provine din faleza naturala a versantului drept a Râului Timiș, dar și din cubiculii moderni de extracție a pământului pentru construirea digului de pe latura vestica a sitului. Depunerile aluvionare substanțiale, generate de viiturile Timișului acoperă cea mai mare parte a sitului, astfel încât doar în zonele de deranjament (faleza, respectiv cubiculii), artefactele arheologice ies la suprafață. Pentru studiul de față s-au utilizat următoarele artefacte culese din teren: fragmente ceramice tipice desenate (58); fragmente ceramice tipice nedesenate (10); fragmente ceramice atipice (99); fragmente osoase (8); fragmente metal (2); fragmente chirpic (6); fragmente material litic (1).

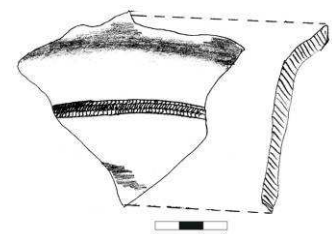
d. fotografii și desene artefacte:

Foto Giroc 2_1 a

Foto Giroc 2_1 b

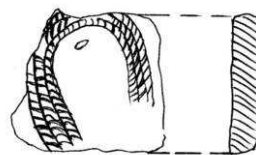
Desen Giroc 2_1

Foto Giroc 2_2 a

Foto Giroc 2_2 b

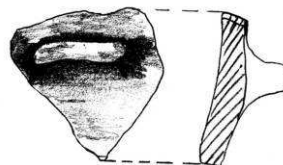
Desen Giroc 2_2

Foto Giroc 2_3 a

Foto Giroc 2_3 b

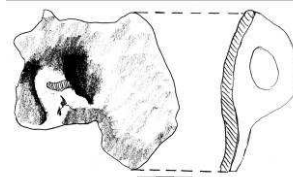
Desen Giroc 2_2

Foto Giroc 2_4 a

Foto Giroc 2_4 b

Desen Giroc 2_4

Foto Giroc 2_5 a

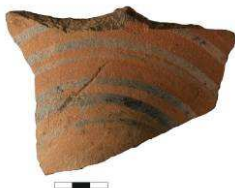

Foto Giroc 2_5 b

Desen Giroc 2_5

Foto Giroc 2_6 a

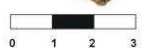
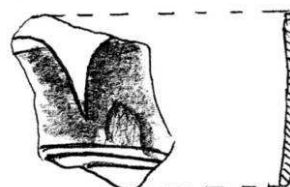

Foto Giroc 2_6 b

Desen Giroc 2_6

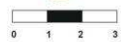
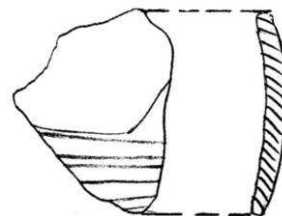

Foto Giroc 2_7 a

Foto Giroc 2_7 b

Desen Giroc 2_7

Foto Giroc 2_8 a

Foto Giroc 2_8 b

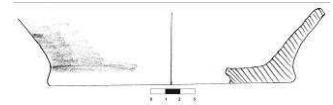
Desen Giroc 2_8

Foto Giroc 2_9 a

Foto Giroc 2_9 b

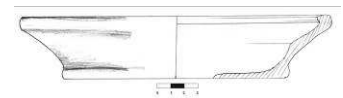
Desen Giroc 2_9

Foto Giroc 2_10 a

Foto Giroc 2_10 b

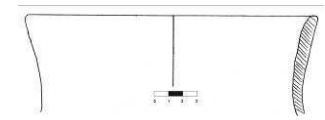
Desen Giroc 2_10

Foto Giroc 2_11 a

Foto Giroc 2_11 b

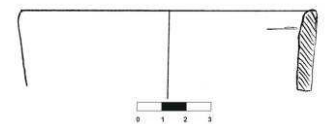
Desen Giroc 2_11

Foto Giroc 2_12 a

Foto Giroc 2_12 b

Desen Giroc 2_12

Foto Giroc 2_13 a

Foto Giroc 2_13 b

Desen Giroc 2_13

Foto Giroc 2_14 a

Foto Giroc 2_14 b

Desen Giroc 2_14

Foto Giroc 2_15 a

Foto Giroc 2_15 b

Desen Giroc 2_15

Foto Giroc 2_16 a

Foto Giroc 2_16 b

Desen Giroc 2_16

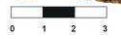
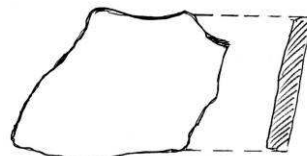

Foto Giroc 2_17 a

Foto Giroc 2_17 b

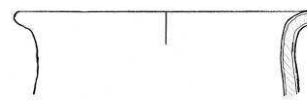
Desen Giroc 2_17

Foto Giroc 2_18 a

Foto Giroc 2_18 b

Desen Giroc 2_18

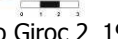

Foto Giroc 2_19 a

Foto Giroc 2_19 b

Desen Giroc 2_19

Foto Giroc 2_20 a

Foto Giroc 2_20 b

Desen Giroc 2_20

Foto Giroc 2_21 a

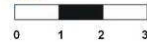
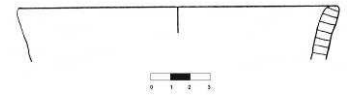

Foto Giroc 2_21 b

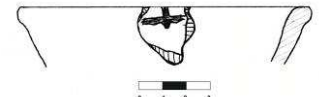
Desen Giroc 2_21

Foto Giroc 2_22 a

Foto Giroc 2_22 b

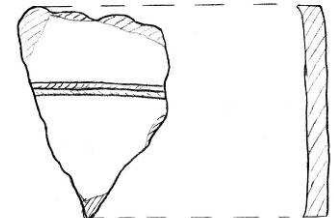
Desen Giroc 2_22

Foto Giroc 2_23 a

Foto Giroc 2_23 b

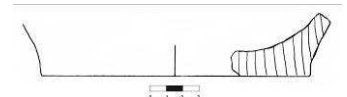
Desen Giroc 2_23

Foto Giroc 2_24 a

Foto Giroc 2_24 b

Desen Giroc 2_24

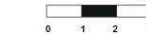

Foto giroc 2_25 a

Foto Giroc 2_25 b

Desen Giroc 2_25

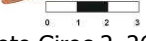
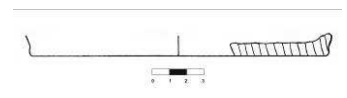

Foto Giroc 2_26 a

Foto Giroc 2_26 b

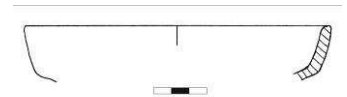
Desen Giroc 2_26

Foto Giroc 2_27 a

Foto Giroc 2_27 b

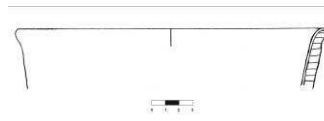
Desen Giroc 2_27

Foto Giroc 2_28 a

Foto Giroc 2_28 b

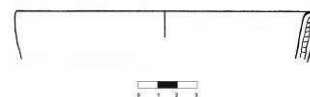
Desen Giroc 2_28

Foto Giroc 2_29 a

Foto Giroc 2_29 b

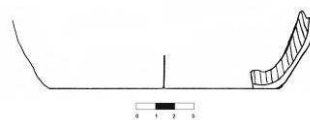
Desen Giroc 2_29

Foto Giroc 2_30 a

Foto Giroc 2_30 b

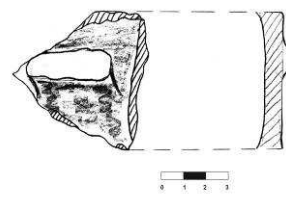
Desen Giroc 2_30

Foto Giroc 2_31 a

Foto Giroc 2_31 b

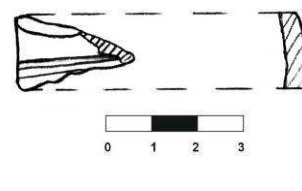
Desen Giroc 2_31

Foto Giroc 2_32 a

Foto Giroc 2_32 b

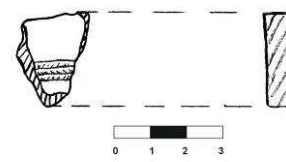
Desen Giroc 2_32

Foto Giroc 2_33 a

Foto Giroc 2_33 b

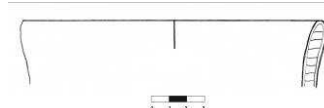
Desen Giroc 2_33

Foto Giroc 2_34 a

Foto Giroc 2_34 b

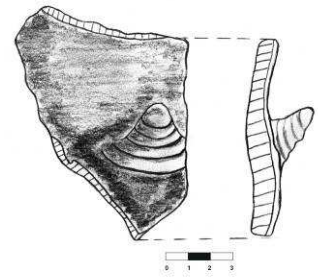
Desen Giroc 2_34

Foto Giroc 2_35 a

Foto Giroc 2_35 b

Desen Giroc 2_35

Foto Giroc 2_36 a

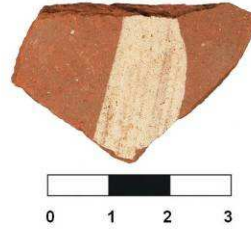
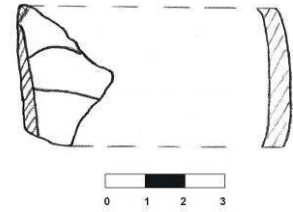

Foto Giroc 2_36 b

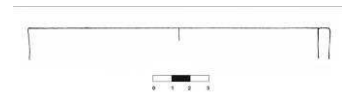
Desen Giroc 2_36

Foto Giroc 2_37 a

Foto Giroc 2_37 b

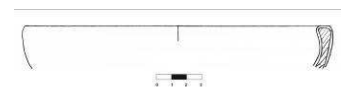
Desen Giroc 2_37

Foto Giroc 2_38 a

Foto Giroc 2_38 b

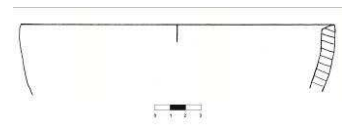
Desen Giroc 2_38

Foto Giroc 2_39 a

Foto Giroc 2_39 b

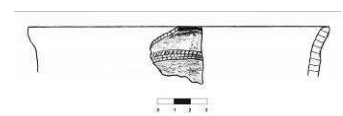
Desen Giroc 2_39

Foto Giroc 2_40 a

Foto Giroc 2_40 b

Desen Giroc 2_40

Foto Giroc 2_41 a

Foto Giroc 2_41 b

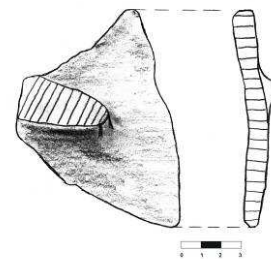
Desen Giroc 2_41

Foto Giroc 2_42 a

Foto Giroc 2_42 b

Desen Giroc 2_42

Foto Giroc 2_43 a

Foto Giroc 2_43 b

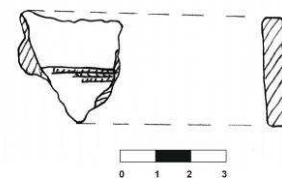
Desen Giroc 2_43

Foto Giroc 2_44 a

Foto Giroc 2_44 b

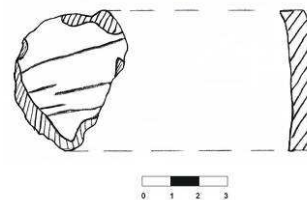
Desen Giroc 2_44

Foto Giroc 2_45 a

Foto Giroc 2_45 b

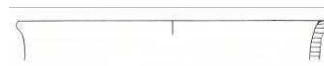
Desen Giroc 2_45

Foto Giroc 2_46 a

Foto Giroc 2_46 b

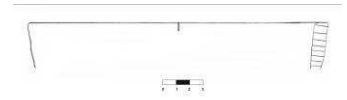
Desen Giroc 2_46

Foto Giroc 2_49 a

Foto Giroc 2_49 b

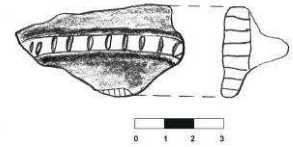
Desen Giroc 2_49

Foto Giroc 2_50 a

Foto Giroc 2_50 b

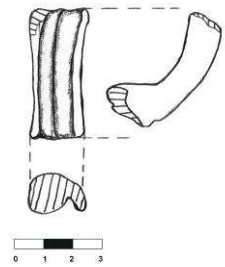
Desen Giroc 2_50

Foto Giroc 2_51 a

Foto Giroc 2_51 b

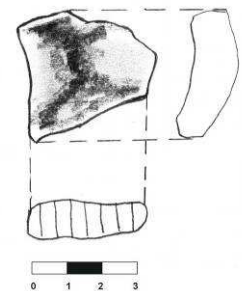
Desen Giroc 2_51

Foto Giroc 2_52 a

Foto Giroc 2_52 b

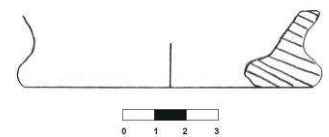
Desen Giroc 2_52

Foto Giroc 2_53 a

Foto Giroc 2_53 b

Desen Giroc 2_53

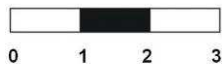
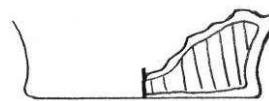

Foto Giroc 2_54 a

Foto Giroc 2_54 b

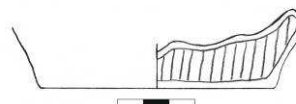
Desen Giroc 2_54

Foto Giroc 2_55 a

Foto Giroc 2_55 b

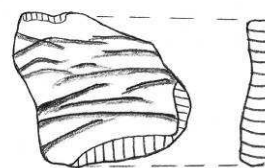
Desen Giroc 2_55

Foto Giroc 2_56 a

Foto Giroc 2_56 b

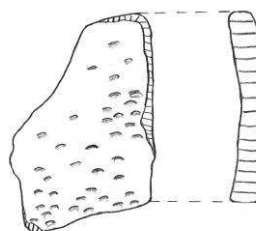
Desen Giroc 2_56

Foto Giroc 2_57 a

Foto Giroc 2_57 b

Desen Giroc 2_57

V. Importanța sitului:

a. starea actuală: albia majoră a Râului Timiș.

b. starea de conservare: medie, situl fiind degradat de evoluția modernă a cursului Timișului și de construirea digului drept al acestui râu.

c. importanța și relevanța științifică: așa cum au precizat și cele trei campanii de cercetări arheologice sistematice, importanța sitului de la Giroc „Mescal” este una ridicată, nivelurile de locuire de epoca bronzului și Hallstatt reprezentând importante jaloane pentru arheologia bănățeană. Amploarea redusă totuși a investigațiilor, în contextul în care, așa cum a reieșit în urma cercetărilor de teren, suprafața sitului este importantă, nu a putut preciza intensitatea locuirii pe acest *tell* din Lunca Timișului. În condițiile în care, pe o rază de câțiva km în jurul acestui obiectiv existe alte numeroase situri importante, databile în aceeași perioadă, devine o necesitate aprofundarea cercetării numeroaselor meandre ale Timișului de la sud de Timișoara.

d. importanța turistică: în situația actuală, obiectivul arheologic prezintă o importanță turistică redusă pentru un public neavizat. Totuși, existența unei stratigrafii la zi în faleza malului drept al Timișului poate reprezenta un avantaj în organizarea unor excursii tematice, sub îndrumarea unui specialist. Accesul facil (cca. 15 minute cu mașina din Giroc) și amplasamentul sitului într-un cadru natural pitoresc, în Lunca Timișului, între Pădurile Unip și Giroc, poate reprezenta un atu în promovarea turistică a unui obiectiv arheologic.

e. propunere de restaurare: amplasarea în albia majoră a Râului Timiș, cu risc sporit de inundații, reprezintă un impediment major pentru o eventuală propunere de restaurare.

VI. Perieghză:

a. data cercetărilor de teren: august 2007 - ianuarie 2010.

b. autorii investigațiilor: Dorel Micle, Liviu Măruia și studenții Andrei Stavilă, Lavinia Bolcu, Marius Stanciu, Elena Pîrpiliță, Andreea Gogoșanu.

VII. Bibliografie:

Gogâltan Florin, *Giroc, jud. Timiș*, în *CCA - campania 1993. A XXVII-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Satu Mare, 12-15 mai 1994*, București, 1994, p. 28.

Gogâltan, Florin, *About the Early Bronze Age in the Romanian Banat*, în N. Tasić (ed.), *The Yugoslav Danube Basin and the Neighbouring Regions in the 2nd Millenium B.C.*, Belgrade-Vrsac, 1996, p. 43-67

Gogâltan, Florin, *Materiale arheologice aparținând culturii Cruceni-Belegiș*, în *Tibiscum*, 8, 1993, p. 63-73

Gogâltan, Florin, *Die späte Gornea-Kalakača Siedlung von Giroc und die Frage des Beginns der Basarabi-Kultur im Südwesten Rumäniens*, în *Der Basarabi-Komplex in Mittel- und Südosteuropa. Kolloquium in Drobeta-Turnu Severin (7.-9. November 1996)*, Bukarest, 1996, p. 33-51

Gogâltan, Florin; Szentmiklosi, Alexandru; Cedică, Valentin, *Giroc, com. Giroc, jud. Timiș*, în *CCA - campania 2006. A XLI-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice. Tulcea, 29 mai-01 iunie 2007*, București, 2007, p. 163-165

Luca, Sabin Adrian, *Descoperiri arheologice din Banatul românesc. Repertoriu*, Sibiu, 2006, p. 122.

I. Date LMI Timiș 2004:

a. informații LMI 2004: Câmp de tumuli; sat CHECEA; comuna CHECEA; În hotarul satului; mil. II a. Chr.; Epoca bronzului

b. cod eGISpat 2010: Checea, Obiectiv 1, Tumul 1-10.

II. Istoricul cercetărilor:

Câmpul de tumuli din actualul hotar cadastral al comunei Checea cuprinde câteva din movilele de pământ reprezentative de pe teritoriul Banatului de Câmpie, din păcate rămase complet neinvestigate de către cercetarea arheologică modernă. Tumulii de pământ din câmpia joasă a Banatului au reprezentat încă de la primele lucrări topografice din sec. XVIII puncte importante în rețeaua geodezică habsburgică, fiind figurați cu mare acuratețe pe diversele ediții ale hărților militare și planurilor cadastrale de până la 1918¹. Totuși pe harta din 1769-1772, pe care am consultat-o și noi, la Checea nu apare poziționată nici una dintre movilele care formează câmpul de tumuli, deși în alte situații această hartă punctează, cu mare acuratețe, sutele de movile antropice din câmpia Banatului. Pe hărțile militare habsburgice, reprezentând cea de-a doua ridicare cartografică a Banatului de la începutul sec. XIX (hărți georeferențiate și disponibile *on-* website-ul www.arcanum.hu) tumulii din hotarul cadastral al localității Checea apar limpede figurați.

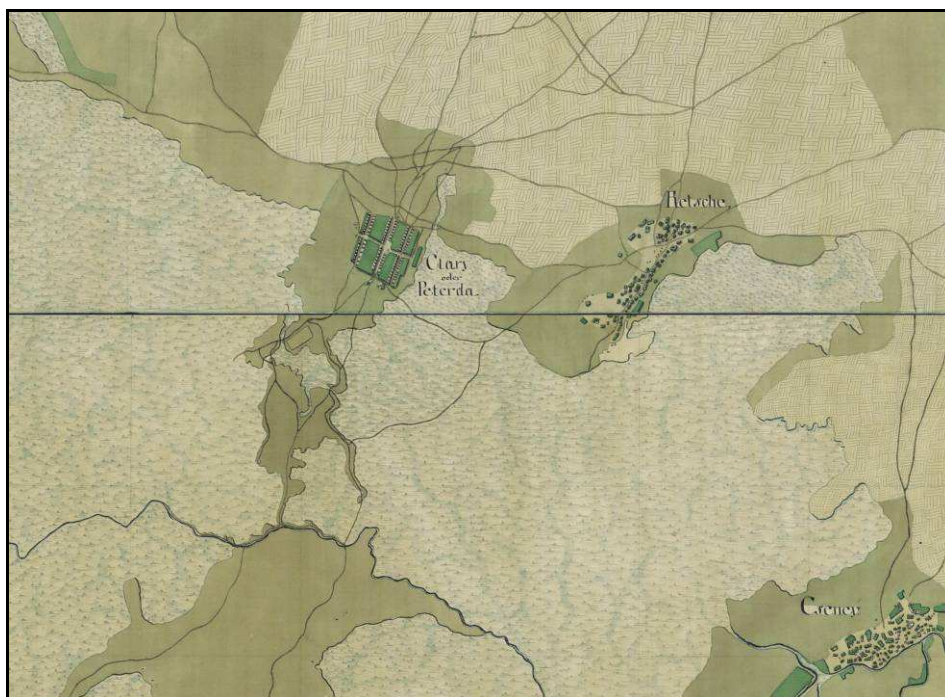

Fig. 1. Prima ridicare iosephină reprezentând hotarul localității Checea în sec. XVIII

Între 1893-1896 câmpul de tumuli din partea de SE a localității este cercetat de către Endre Orosz, acesta menționând 15 tumuli vizibili în teren și grupați în jurul fermei Kurjačka Greda². Cu acest prilej întreprinde și o serie de investigații „arheologice” rămase, și până la ora actuală, singurele săpături din tumulii de la Checea. Acesta sapă șase dintre movile și descoperă o serie de materiale arheologice, vetre și platforme arse (fragmente ceramice, un ac de bronz, topoare perforate și neperforate de piatră, obiecte de silex, oase, scoici), cât și un mormânt cu un schelet în poziție chircită³.

¹ Vezi prezentarea situației de la Checea la Fl. Medeleț, I. Bugilan, *Contribuții la problema și la repertoriul movilelor de pământ din Banat*, în *Banatica*, 9, 1987, p. 119-120, unde citează hărți cadastrale din 1781, provenite dintr-o colecție particulară și consultate de domnia sa. Pe respectivul plan cadastral, inaccesibil nouă, sunt figurați 12 tumuli în hotarul vechi al localității Checea.

² E. Orosz, în *TRÉT*, 10, 1894, p. 54-57; idem, în *Erdély Múzeum*, Cluj Napoca, 13, 1896, p. 1-25; idem, în *TRÉT*, 13, 1897, p. 69 (*non vidit, apud*, Fl. Medeleț, I. Bugilan, *op. cit.*, p. 120).

³ Vezi și o descriere destul de amănunțită a săpăturilor lui Orosz, la B. Milleker, *Délmagyarország régisgléletei a honfoglalás előtti edökböl*, vol. I, Timișoara, 1897, p. 58-61; L. Kákucs, *Unele informații*

Pe hărțile topografice militare 1:25.000, ediția 1962 sunt figurați 22 de tumuli, iar pe cele din 1975 doar 10. În perioada anilor '80 ai secolului XX o parte dintre movilele câmpului de tumuli de la Checea sunt verificați în teren de Ioan Bugilan și publicați în repertoriul tumulilor din Banatul istoric, împreună cu schițele topografice de amplasament și poziționare, figurând astfel 15 movile⁴. Din punct de vedere al poziționării, putem constata că există trei areale de amplasare a tumulilor: un areal la est de localitate (tumuli 2 și 3 din schiță), un areal la SSV de localitate, în apropierea frontierei cu Serbia (tumuli 1, 14, 15 din schiță) și un al treilea areal, cel mai compact, la SSE de comună (tumuli 4-13 din schiță).

Vastul repertoriu al tumulilor, coordonat de regretatul Fl. Medelet sugerează o direcție și viziune de abordare sistemică de viitor pentru elucidarea multor aspecte nelămurite pe care le ridică monumentele arheologice de acest tip: topografierea exactă, datarea și stabilirea funcționalității acestora. Lipsa unor investigații sistematice în epoca modernă nu face decât să perpetueze multe confuzii și ambiguități referitoare la cele trei elemente menționate mai sus. Mutațiile majore pe care le-a suferit peisajul natural din câmpia joasă a Banatului în urma intervențiilor antropice moderne, fac ca o bună parte dintre acești tumuli să dispară sau să fie extrem de dificilă plasarea lor în peisajul inițial⁵.

---

de arhivă privind cercetările arheologice efectuate în Banat între 1872-1918, în Banatica, 4, 1977, p. 475.

⁴ Fl. Medelet, I. Bugilan, *op. cit.*, p. 119-120.

⁵ Asupra unor aspecte teoretice de geografie istorică, vezi și M. Comșa, *Rolul mediului natural (munți, păduri, bălți) în menținerea elementului autohton la nord de Dunăre în secolele III-VII p.C.*, în *Carpica*, 27, 1998, p. 54-65; S. Dumitrașcu, *Considerații geomorfologice, pedologice și geografice privind nord-vestul României în epocile dacică și romană*, în E. Iaroslavschi, V. Crișan, G. Florea, G. Gheorghiu (ed.), *Studii de istorie antică: omagiu profesorului Ioan Glodariu*, Deva, 2001, p. 279-286; Al. Gyuriș, *Contribuții la geografia istorică a Banatului în secolele VI-XII*, în *AB, S.N.*, 4, 1995, p. 393-413; C. Tofan, *O încercare de climatologie istorică (secolele XV-XIX) (I)*, în *Carpica*, 27, 1998, p. 136-147; idem, *O încercare de climatologie istorică (secolele XV-XIX) (II)* în *Carpica*, 28, 1999, p. 163-176. Un studiu amănunțit, sub aspect interdisciplinar al prezenței mlaștinilor pe teritoriul Banatului ar putea reprezenta un foarte util instrument de geografie istorică, menit să elucideze arealul de răspândire a regiunilor inundabile în perioada de dinainte lucrărilor hidroameliorative moderne. Pentru probleme care abordează această chestiune, în lucrări mai vechi, vezi îndeosebi M. Ionitovici, *Hidrologia Câmpiei Aradului*, în *Comunicările Academiei R.P.R.*, 9, 1959, 6, p. 18-30; Gh. Ispravnicu, *Inundațiile în Banatul românesc*, în *Buletinul Agricol*, 10, 1943, p. 24-35; C.V. Oprea, *Apele freatice din Câmpia Aradului și influențele lor asupra învelișurilor de sol*, în *Analele Universității București*, 1, 1966, p. 35-42; V. Ardelean, *Modificări ale peisajului geografic în urma lucrărilor hidroameliorative din Câmpia Banatului*, în *SGB*, 2, 1972, p. 98-104; idem, *Aspecte geoclimatice în Câmpia Banatului*, în *Lucrările cadrelor didactice – Seria Geografie*, Timișoara, 1973, p. 64-82; I. Băcănar, I. Ghercec, *Harta așezărilor omenești atestate în decursul mileniului al II-lea în Banatul Românesc – considerații și interpretări geografice*, în *Studii și cercetări geologice, geofizice, geografice. Seria Geografie*, tom XVI, nr. 2, București, 1969, p. 213-223; M. Bizerea, V. Ardelean, *Contribuții la studiul geografic al așezărilor rurale din Banat*, în *Lucrările Simpozionului de Geografie a Satului*, București, 1969, p. 225-230; M. Bizerea, E. Meșter, Șt. Grigore, *Considerațiuni asupra numelui și cadrului fizico-geografic al orașului Timișoara*, în *SGB*, 1, 1970, Timișoara, p. 9-29; M. Bizerea, *Relieful județului Timiș*, în *Tibiscus*, 1, 1971, Timișoara, p. 179-188; V. Cocheci, I. Horescu, I. Pîrvu, R. Traubert, *Contribuțiuni la cunoașterea caracteristicilor fizico-chimice ale principalelor râuri din regiunea Timișoara*, în *Buletin Științific și Tehnic. Institutul Politehnic*, tom V/19, nr 1-2, Timișoara, 1960, p. 45-69; A. Conea, *Harta solurilor Câmpiei Tisei și piemonturilor din vestul R.P.R.*, în *Dări de Seamă ale Comisiei Geologice, L/II*, București, 1964, p. 551-564; P. Coteș, C. Stănescu-Grumăzescu, *Harta geomorfologică a Câmpiei Tisei*, în *Studii de Geologie, Geofizică, Geografie. Seria Geografie*, tom XIV, 2, București, 1967, p. 151-160; A. Ghenivici, *Geografia căilor de comunicație și a transporturilor în regiunea Banat*, în *Probleme de Geografie*, 8, 1961, pp. 437-450; A. Hațieganu, *Canalul Bega*, în *Revista Geografică*, anul III, 1946, fasc 4, p. 306-333; O. Herșcovici, *Considerații asupra depunerilor de nisip din vestul Banatului*, în *SGB*, 2, 1972, p. 16-32; O. Herșcovici, O. Bandu, *Aspecte pedogeografice în bazinul hidrografic Aranca*, în *SGB*, 3, 1973, p. 165-173; M. Ioanițoaia, *Hidrologia Câmpiei Aradului. Considerații asupra raportului freatic în rețeaua de desecare*, în *Comunicările Academiei R.P.R.*, tom IX, 6, 1959, București, p. 587-601; R. Munteanu, *Considerații privind caracteristicile hidrochimice ale râurilor din bazinul Timișului*, în *SGB*, 1, 1970, p. 167-173; P. Nemoianu, *Populațiunea Banatului la diferite epoci, după autori streini*, în *AB*, 2, 1929, 3, p. 9-12; Gh. Pop, *Noi contribuțiuni geomorfologice privitoare la cursul inferior al Mureșului. Vechiul curs Mureș-Bega*, în *Lucrările Institutului de Geografie Cluj*, 8, 1947, Cluj-Napoca, p. 1-23; Gh. Postelnicu, *Descrierea Timișoarei de către un călător turc în veacul al XVII-lea*, în *AB*, 1, 1928, p. 57-64.

La sfârșitul lunii august 2007 obiectivul arheologic este investigat și cartat de către membri echipei proiectului *eGISpat Timiș*. Sunt identificați în teren 10 tumuli, din care 7 sunt topografați cu ajutorul Stației Totale și toți sunt poziționați cu ajutorul *GPS*-ului. Unul dintre aceștia este plasat la E de localitate (Tumul 1), opt în marele câmp de la SE de Checea (Tumulii 2-9) și unul la SV (Tumul 10), aproape de frontiera cu Republica Serbia, spre localitatea Clarija. Cu acest prilej s-a încercat o corelare a diverselor tipuri de date pe care le aveam despre câmpul de tumuli de la Checea, spre a vedea degradarea și dispariția lor în timp, din sec. XVIII și până la începutul sec. XXI, constatând că, în lipsa unor măsuri de protecție urgente și adecvate, aceste monumente arheologice vor dispărea în câțiva ani. De la ultima sursă verificată în teren și publicată, reprezentată de repertoriul lui Fl. Medeleț și I. Bugilan din anii '80 ai sec. XX și până în anul 2007, o parte dintre tumulii menționați sunt deja complet degradați sau chiar dispăruți⁶. O situație și mai gravă rezultă în urma comparării datelor din harta topografică din 1962 cu realitățile terenului din momentul investigațiilor noastre, când din cei 22 de tumuli s-au mai putut identifica doar 10.

Lipsa cercetărilor arheologice, face ca funcționalitatea acestor movile de pământ să nu poată fi stabilită decât ipotetic, ele putând fi, cel mai probabil, morminte tumulare, dar și puncte de observație și orientare în mlaștină, movile de hotar sau marcarea a arealelor de autoritate etc.⁷ De asemenea, cum s-a constatat și după cum am observat și noi în teren în numeroase cazuri, utilizarea movilelor prezintă mai multe etape, de la cele inițiale de edificare, continuând apoi cu reutilizări și schimbări de funcționalitate. Astfel de situații de reutilizare a tumulilor noi am întâlnit la Checea, Vizejdia, Teremia Mare, Nerău, Tomnatic, Periam, Biled, Satchinez, Foeni, Gelu, în care movile preistorice sunt suprapuse de așezări și chiar necropole post-romane, medieval timpurii, medieval dezvoltate și medieval târzii. În aceste condiții, doar cercetările de suprafață nu sunt în măsură să stabilească datarea și, mai ales, funcționalitatea unui tumul⁸.

Utilizarea tehnicilor și metodelor moderne (analiza imaginilor satelitare și ortofotogramelor, topografia cu ajutorul Stației Totale sau prospecțiunea geofizică) vor putea furniza date suplimentare și contribui la lămurirea multora dintre problemele pe care le ridică, încă, tumulii de pe teritoriul Banatului.

III. Harta topografică cu amplasamentul câmpului de tumuli:

⁶ Schița de poziționare publicată cu acest prilej, cât și descrierile din text pentru tumulii de la pozițiile 4-13 nu permit identificarea lor cu precizie, astfel tumulii cu pozițiile 2-9 din nomenclatorul nostru nu pot fi echivalați cu cei ai lui Fl. Medeleț și I. Bugilan.

⁷ Asupra acestor aspecte, vezi și Fl. Medeleț, I Bugilan, *op. cit.*, p. 90-93 (cu bibliografia).

⁸ Spre a înțelege fenomenele majore de civilizație ale epocii bronzului în Bazinul Carpatic, vezi o amplă dezbateră a subiectului *tell*-urilor la Fl. Gogâltan, *Tell-urile epocii bronzului în Bazinul Carpatic. Probleme de terminologie*, în *ATS*, 2, 2003, p. 45-93; idem, *Tell-uri în Orientul Apropiat și Bazinul Carpatic. O scurtă privire comparativă asupra habitatului preistoric. (I)*, în *ATS*, 3, 2004, p. 43-117; idem, *Tell-uri în Orientul Apropiat și Bazinul Carpatic. O scurtă privire comparativă asupra habitatului preistoric. (II)*, în *ATS*, 4, 2005, p. 79-129; idem, *Apariția tell-urilor epocii bronzului în Bazinul Carpatic. Probleme de cronologie*, în *EN*, 13, 2003 (2005), p. 4-40; idem, *Fortificațiile tell-urilor epocii bronzului din bazinul carpatic. O privire generală*, în *AB, S.N.*, 16, 2008, p. 81-100.

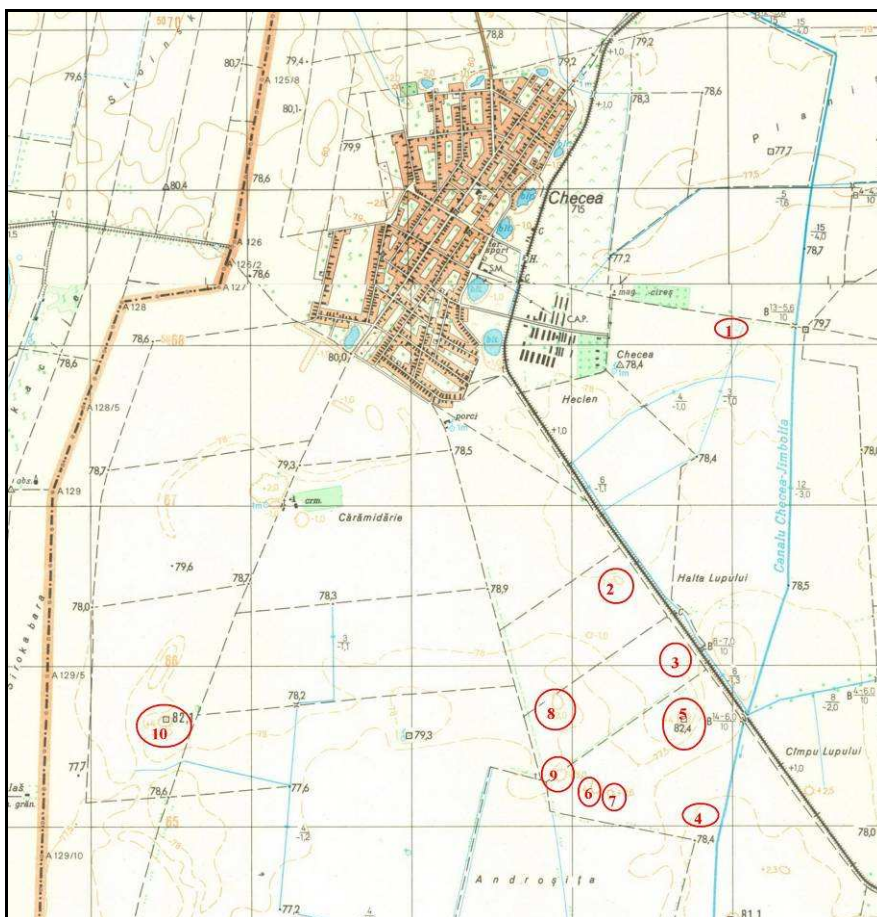

Fig. 2. Harta topografică din 1975 cu amplasarea tumurilor cartăți de noi (*apud* Direcția Topografică Militară, ediția 1975)

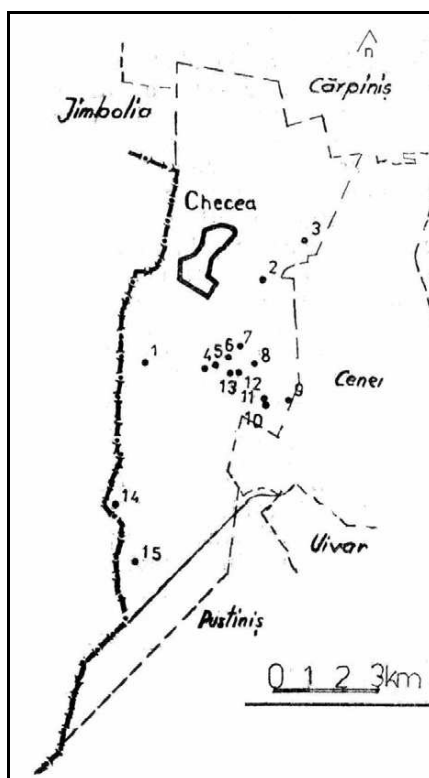

Fig. 3. Schița de amplasare a tumurilor din hotarul localității Checea (*apud* Fl. Medelet, I. Bugilan, *op. cit.*, p. 119, fig. 9)

IV. Imaginea satelitară cu amplasamentul câmpului de tumuli:

TUMUL 1⁹:**1. Date geografice despre sit:**

a. punct: „Checea Est”.

b. reper localizare: la 1,5 km ESE de biserica din Checea; 820 m V de Canalul Checea – Jimbolia; cca. 50 m sud de drumul de țară care părăsește localitatea spre E, pe lângă fostul C.A.P.

c. reper hidrografic: 820 m V de actualul curs al Canalului Checea – Jimbolia

d. descriere geografică: obiectivul arheologic este reprezentat de o movilă aplatizată cu o înălțime de aproximativ 0,75 m și un diametru la bază de cca. 30 m. Este amplasat în câmpia joasă, care a suferit masive lucrări de regularizare în epoca modernă, peisajul actual fiind modificat radical față de situația inițială, de dinainte de sec. XVIII. Câmpia joasă din hotarul localităților Checea, Jimbolia, Cenei, Cărpiniș este drenată de sute de canale de desecare, o bună parte tributare Canalului Checea – Jimbolia. Acesta este de fapt un canal de desecare de dimensiuni mari, care pornește din Jimbolia, trece pe la nord și est de Checea și debușează în Canalul Bega Veche la vest de Cenei. Așa cum se observă și pe hărțile de dinainte de lucrările de hidroameliorații, tumulii sunt grupați și jalonează rute de comunicație printre mlaștinile câmpiei joase a Banatului.

e. coordonate GPS: 45 44 47 N; 20 51 26 E; 78, 5 m altitudine.

f. coordonate Stereo 70: 480215; 177901.

g. imagini de suprafață:

⁹ Corespunde cu obiectivul 2 din repertoriul lui Fl. Medeleț și I. Bugilan.

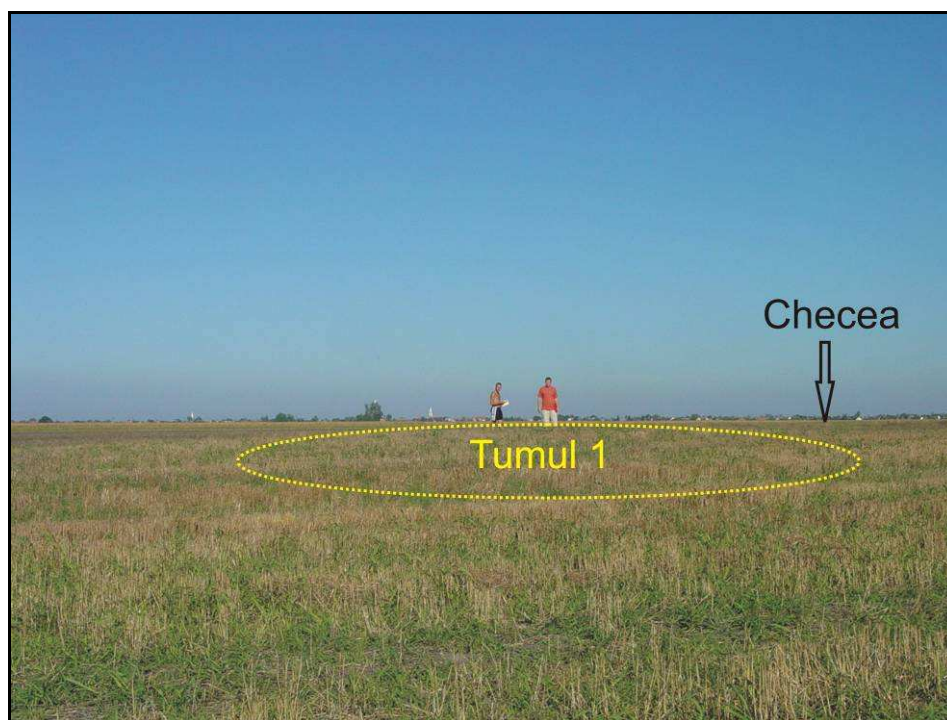

Fig. 4. Tumulul 1 văzut dinspre Est, în fundal localitatea Checea

2. Date istorice despre sit:

a. tip sit: mormânt tumular (?).

b. datare: lipsa cercetărilor arheologice împiedică asupra datării obiectivului, el putând fi datat din epoca bronzului și până la începuturile epocii moderne.

c. material arheologic: cercetările atente de suprafață nu au descoperit nici un fel de material arheologic.

d. fotografii și desene artefacte: -

3. Importanța sitului:

a. starea de conservare: medie, dar în degradare progresivă datorită lucrărilor agricole moderne.

b. stare actuală: teren arabil.

TUMUL 2:

1. Date geografice despre sit:

a. punct: „Halta Lupului Vest”.

b. reper localizare: la 2,85 km SE de biserica ortodoxă din Checea și cca. 250 m V de calea ferată Checea – Cenei (zona Halta Lupului).

c. reper hidrografic: la 1,04 km V de versantul drept al Canalului Checea - Jimbolia

d. descriere geografică: obiectivul arheologic este reprezentat de un tumul aplăzizat, dar vizibil în teren, având o înălțime de cca. 1 m și un diametru la bază de cca. 30 m. Întreaga suprafață de câteva sute de hectare unde se plasează câmpul de tumuli compact de la SE de Checea, este delimitată la E de calea ferată Checea – Cenei, la S de actualul traseu al Canalului Checea – Jimbolia, iar spre V se pierde în terenurile agricole dinspre frontiera de stat cu Republica Serbia. Acest areal era înainte de lucrările de sistematizare habsburgice unul mlăștinos, fiind figurat în această manieră pe hărțile iosephine din sec. XVIII. Lucrările de asanare și desecare ulterioare au schimbat radical peisajul, pe hărțile sec. XIX aici figurând construcții moderne și sălașe izolate, grupate în jurul fermei de la Kurjačka Greda, amplasamentele lor fiind descoperite și în urma cercetărilor arheologice de teren din vara lui 2007. Peisajul actual, modificat radical față de cel inițial, este reprezentat de o câmpie joasă, străbătută de numeroase canale de desecare. Peisajul este dominat de impozantul Tumul 5, vizibil de pe o arie vastă.

e. coordonate GPS: 45 43 58 N; 20 50 52 E; 79 m altitudine.

f. coordonate Stereo 70: 478742; 177089.

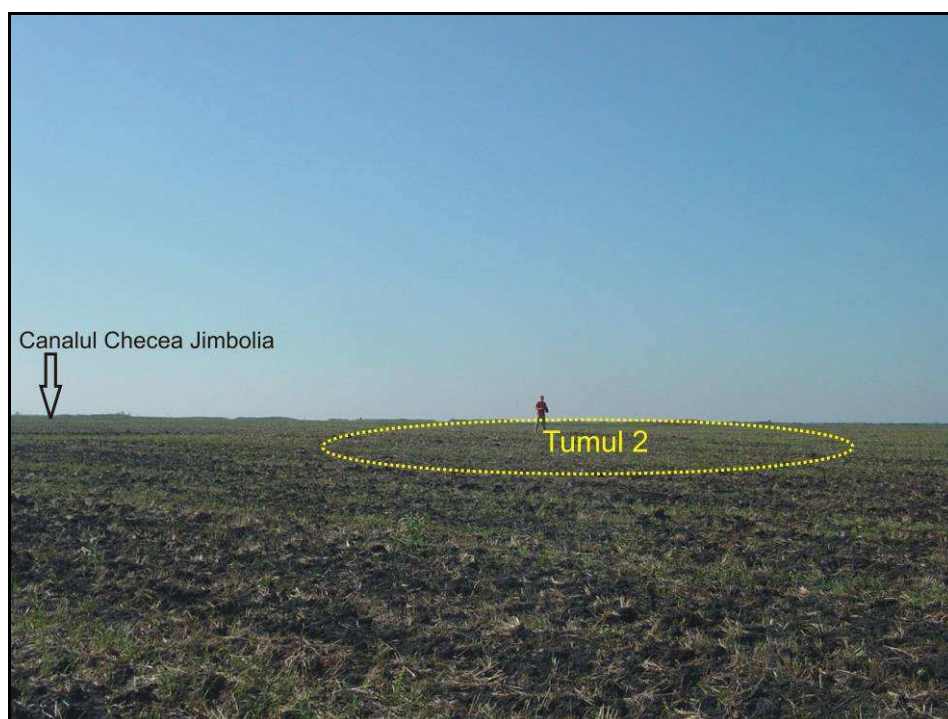
g. imagini de suprafață:

Fig. 5. Tumulul 2 văzut dinspre NE

2. Date istorice despre sit:

a. tip sit: mormânt tumular (?)

b. date: lipsa cercetărilor arheologice împiedică asupra datării obiectivului, el putând fi datat din epoca bronzului și până la începuturile epocii moderne.

c. material arheologic: cercetările arheologice de teren au evidențiat că întreg terenul de pe tumul și din jurul său abundă în fragmente ceramice moderne și cărămizi, care provin probabil de la o construcție din sec. XIX-XX, amplasată în apropierea acestuia. Nu s-au descoperit artefacte care să merite a fi recoltate în vederea studiului.

d. fotografii și desene artefacte: -

3. Importanța sitului:

a. starea de conservare: slabă, în degradare progresivă.

b. stare actuală: teren arabil.

TUMULII 3-4:**1. Date geografice despre sit:**

a. punct: jumătatea distanței dintre „Halta Lupului” și „Câmpul Lupului”.

b. reper localizare: tumulul 3 se află la 3,94 km SSE de biserica ortodoxă din Checea, iar tumulul 4 la 4,13 km SSE de biserică.

c. reper hidrografic: cca. 250 m V de canalul Checea – Jimbolia (tumulul 3); 200 m V de canalul Checea – Jimbolia (tumulul 4).

d. descriere geografică: cei doi tumuli (3 și 4) fac parte din marele câmp de tumuli de la SE de localitatea Checea, câmp care se continuă spre SSE și cu alte patru movile, vizibile în teren, care fac parte actualmente din hotarul cadastral al localității Cenei. Tumulul 3 este reprezentat de o movilă relativ aplatizată, cu o înălțime de cca. 1 m și un diametru la baza de cca. 30 m, bine reliefată față de terenul din jur, iar tumulul 4 prezintă aceleași caracteristici.

e. coordonate GPS: 45 43 42 N; 21 51 09 E, 79 m altitudine (tumul 3); 45 43 14 N; 20 51 17 E, 78,5 m altitudine (tumul 4).

f. coordonate Stereo 70: 474673; 255209 (tumul 3); 477357; 177558 (tumul 4).

g. imagini de suprafață:

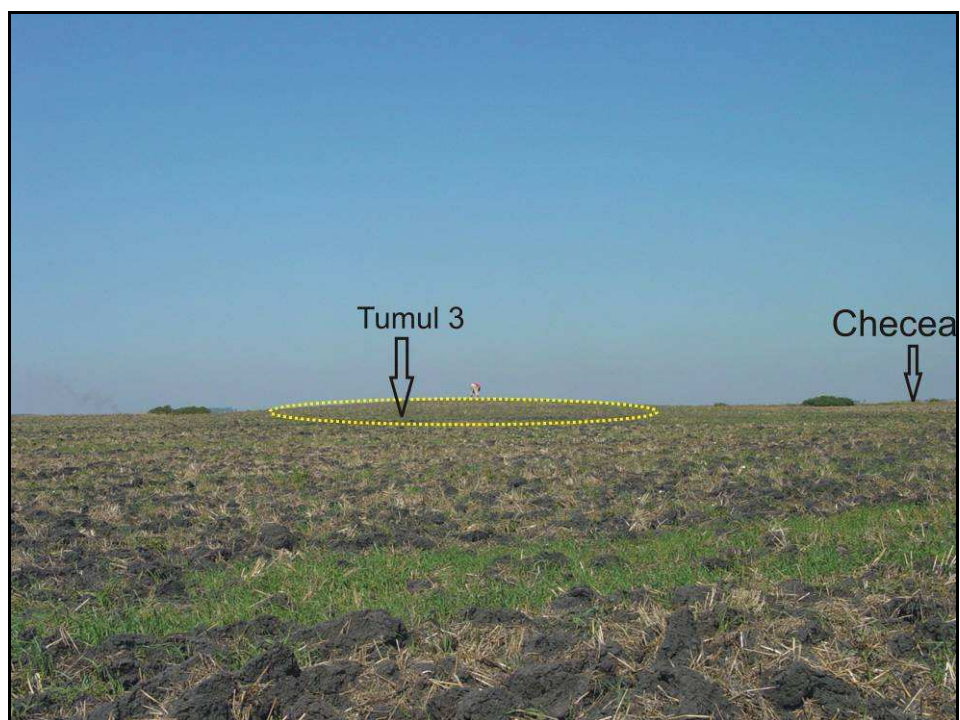

Fig. 6. Tumulul 3 văzut dinspre E

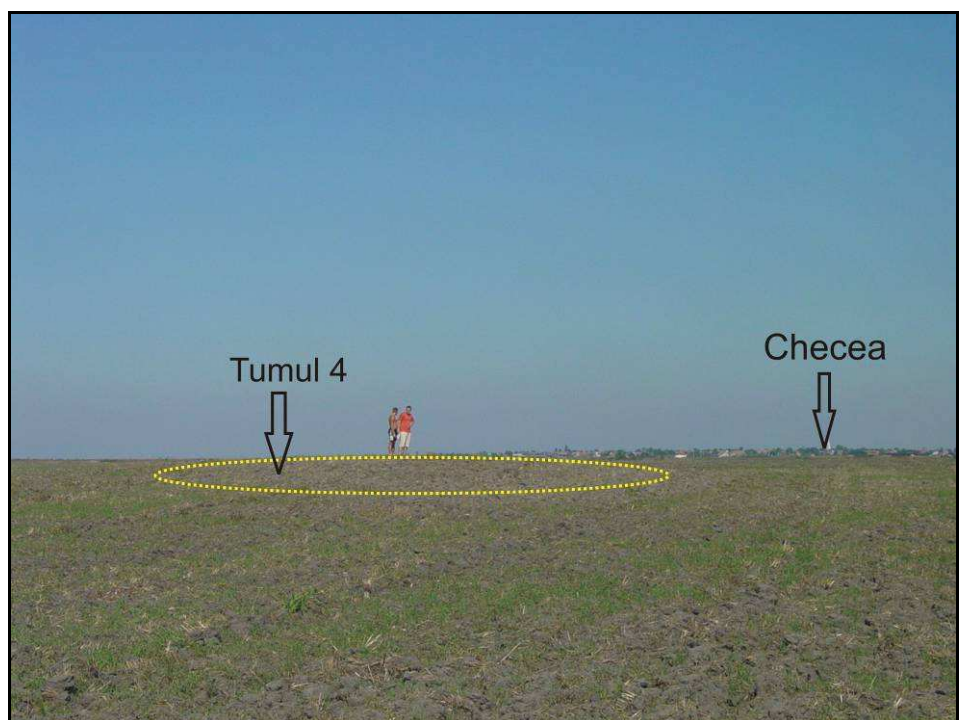

Fig. 7. Tumulul 4 văzut dinspre SSE

2. Date istorice despre sit:

a. tip sit: mormânt tumular (?)

b. datare: lipsa cercetărilor arheologice împiedică asupra datării obiectivului, el putând fi datat din epoca bronzului și până la începuturile epocii moderne.

c. material arheologic: cercetările arheologice de teren nu au evidențiat în jurul tumulului 3 decât fragmente de cărămizi și țigle moderne, provenind de la construcțiile sec. XIX. În jurul tumulului 4 s-au descoperit sporadice fragmente ceramice atipice preistorice (epoca bronzului?) și cenușii „daco-romane”.

d. fotografii și desene artefacte: -

3. Importanța sitului:

a. starea de conservare: slabă și în degradare progresivă datorită lucrărilor agricole moderne.

b. stare actuală: teren arabil.

TUMUL 5:

1. Date geografice despre sit:

a. punct: „Câmpul Lupului NV”.

b. reper localizare: la 3,5 km SSE de biserica ortodoxă din Checea și la 360 m V de calea ferată Checea – Cenei.

c. reper hidrografic: la cca. 400 metri V de versantul drept al Canalului Checea – Jimbolia.

d. descriere geografică: Tumulul 5, amplasat în marele câmp de la „Câmpul Lupului” domină, prin înălțimea celor cca. 5 m și a diametrului de peste 50 m, întreaga câmpie din jur, fiind vizibil și de la marginea localității Checea. Poziția sa impozantă, cu o largă vizibilitate asupra terenului limitrof, a făcut ca el să devină o bornă în rețeaua națională de triangulație (cota 82,4 m), dar lucrările agricole moderne au distrus probabil borna din vârful său. Prin dimensiunile sale, Tumulul 5 este cel mai mare și mai bine păstrat dintre tumulii de la Checea.

e. coordonate GPS: 45 43 29 N; 20 51 11 E; 82,4 m altitudine.

f. coordonate Stereo 70: 477825; 177450.

g. imagini de suprafață:

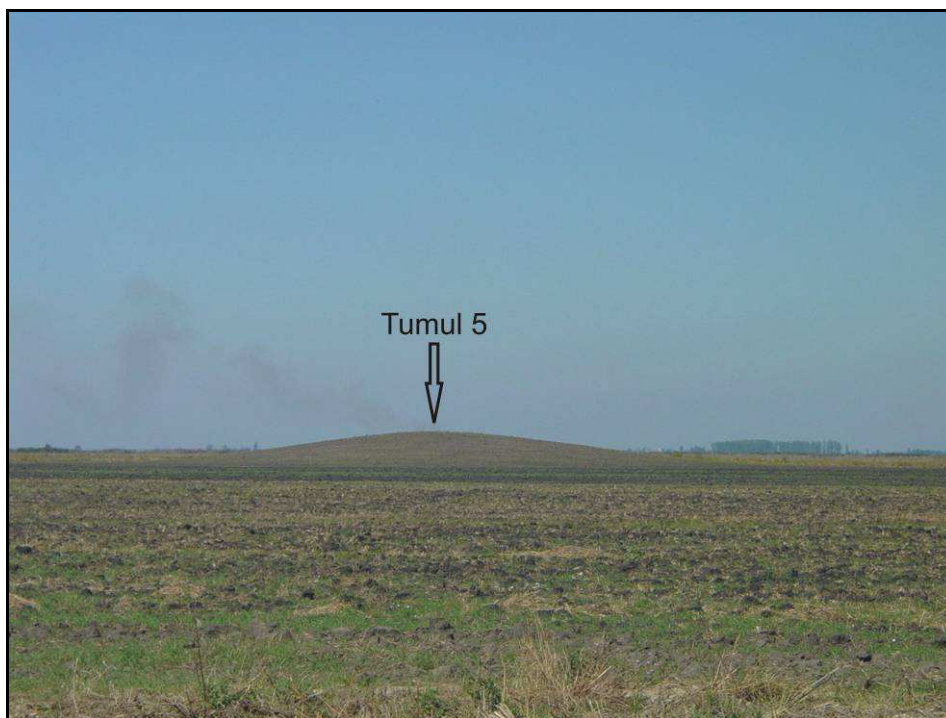

Fig. 8. Tumulul 5 văzut dinspre ESE

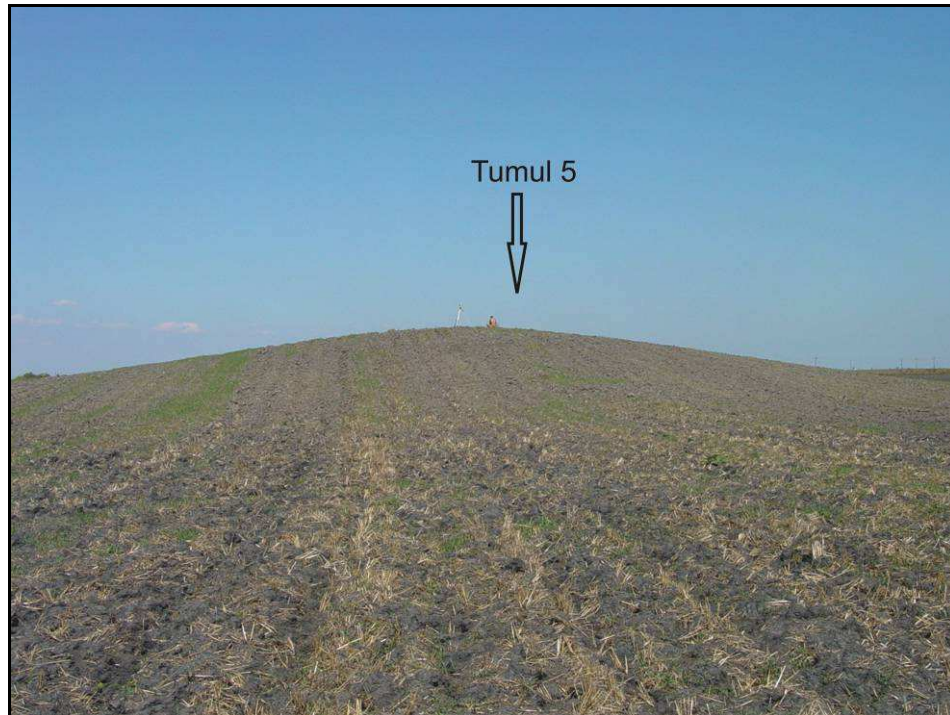

Fig. 9. Tumul 5 văzut dinspre SSV

h. planuri topografice:

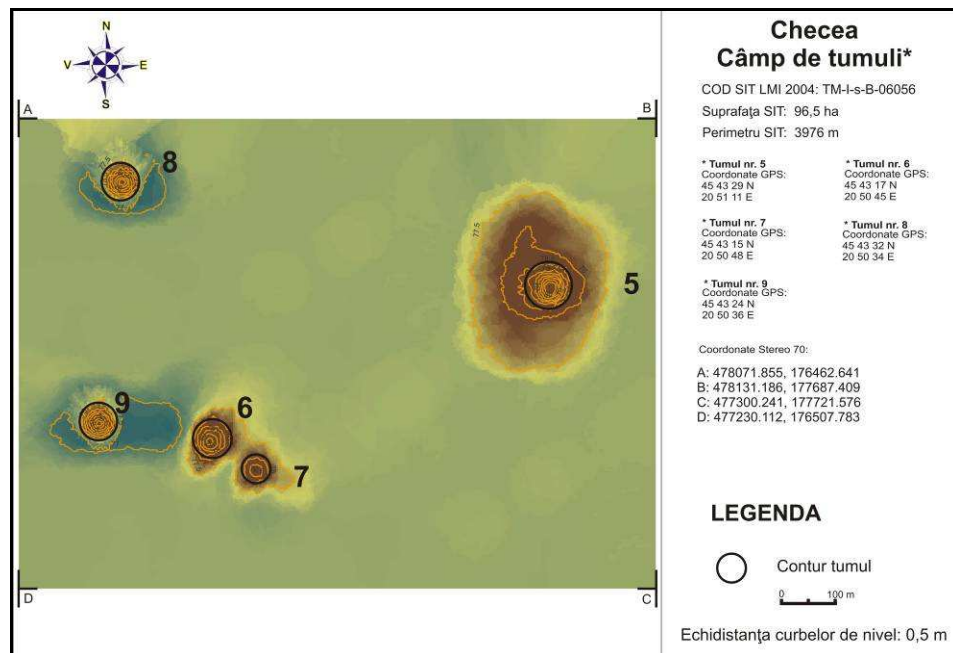

Fig. 10. Planul topografic 2D color, Checea 1

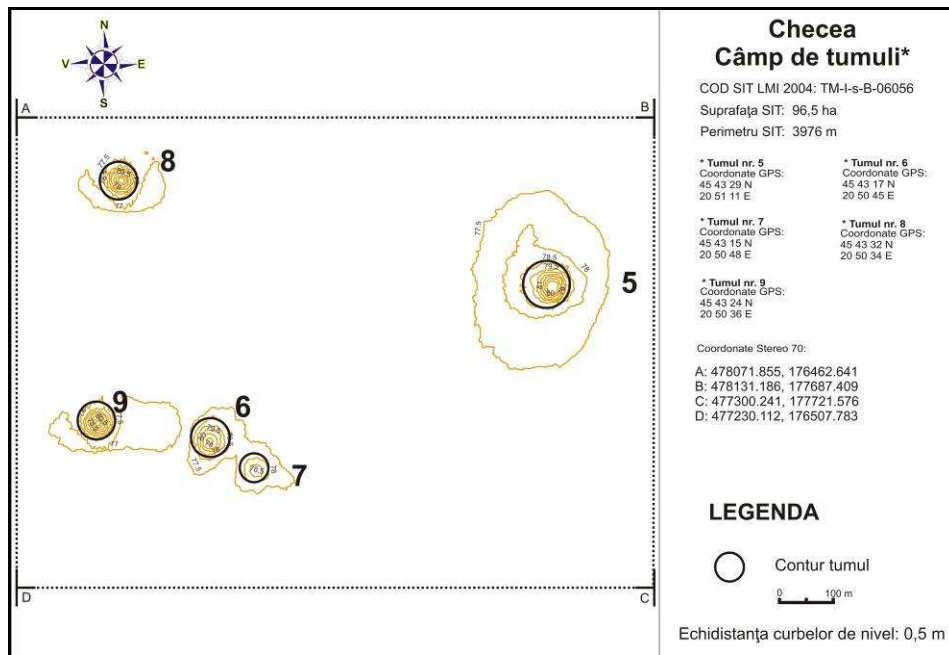

Fig. 11. Planul topografic 2D curbe de nivel, Checea 1

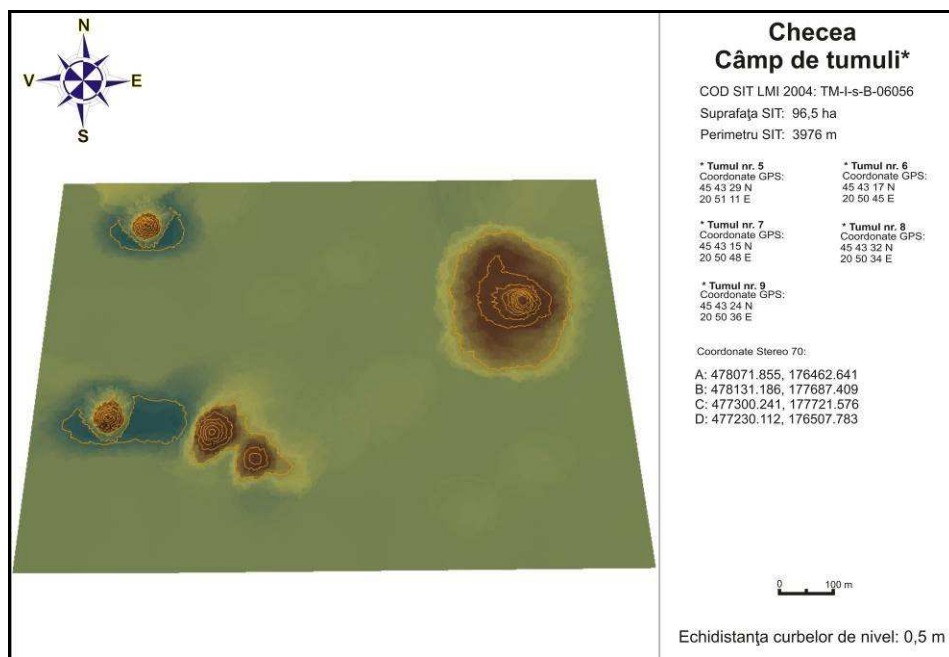
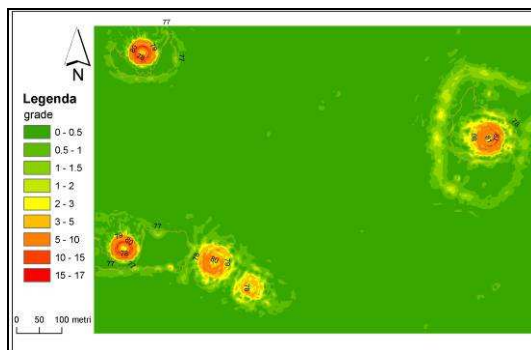
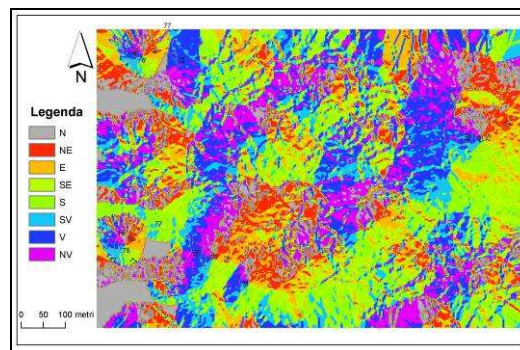

Fig. 12. Planul topografic 3D, Checea 1

Suportul cartografic al parametrului morfometric *pantă* evidențiază următoarele

Suportul cartografic al parametrului morfometric *expoziție* evidențiază

elemente morfografice ale sitului: tumulii, fiind formațiuni antropice circulare, prezintă o pantă relativ uniformă, doar unghiul diferind de la un caz la altul, între 2 și 17 grade, funcție de intervențiile ulterioare (antropice și naturale) care i-a aplatizat; în jurul tumulilor se observă o platformă aplatizată de lucrările agricole și de acțiunea factorilor de mediu, care este formată din pământul provenit din mantaua inițială a tumulilor; între marginea tumulului și marginea platformei zona este relativ plată, platforma delimitându-se de câmpia din jur printr-o ușoară cădere de pantă de cca. 1 – 2 grade.

următoarele elemente morfografice ale sitului: fiecare tumul prezintă câte o roză expozițională, orientată către cele opt punct cardinale; dimensiunea mică a acestora face ca factorul *expoziție* să nu fie relevant în analiza geomorfologică a locației arheologice, tumulii reprezentând fie morminte, fie puncte de observație și reper; roză expozițională ilustrează, cel mult, limita unui tumul în raport cu terenul din jur.

2. Date istorice despre sit:

a. tip sit: mormânt tumular (?)

b. date: lipsa cercetărilor arheologice impiedică asupra datării obiectivului, el putând fi datat din epoca bronzului și până la începuturile epocii moderne.

c. material arheologic: periegheza sistematică a tumulului și a arealului din jurul său, în contextul topografierii cu Stația Totală, nu a descoperit nici un fel de artefacte arheologice, chiar dacă terenul era arat la adâncime mare (0,5 m) cu tractoare de mare putere.

d. fotografii și desene artefacte: -

3. Importanța sitului:

a. starea de conservare: foarte bună, dar în contextul unei agriculturi ultramoderne, cu utilaje de mare putere, procesul de degradare al tumulului este unul foarte accelerat, astfel încât se impun măsuri urgente de protecție a sa.

b. stare actuală: teren arabil.

TUMULII 6-7:

1. Date geografice despre sit:

a. punct: „Androșița Nord”.

b. reper localizare: la 3,81 km SSE față de biserica ortodoxă din Checea și 700 m V de malul drept al Canalului Checea – Jimbolia, canal afluent dreapta al Canalului Beregsău (Bega Veche) și la 3,55 km E de frontiera de stat cu Republica Serbia.

c. reper hidrografic: la 700 m V de actualul mal drept al Canalului Checea – Jimbolia.

d. descriere geografică: acești doi tumuli se plasează în câmpia joasă, actualmente desecată și drenată de Canalul Checea – Jimbolia. Tumulul 6 are o înălțime de cca. 2,5 m și un diametru la baza de peste 30 m. La 25 m SE de el se află Tumulul 7, mult aplatizat, dar vizibil în teren. În arealul din jurul celor doi tumuli se află o mică așezare preistorică, relevată de descoperirea unor sporadice fragmente ceramice, majoritatea atipice.

e. coordonate GPS: 45 43 17 N; 20 50 45 E; 81,5 m altitudine (Tumul 6); 45 43 15 N, 20 50 48 E; 80,1 m altitudine (Tumul 7).

f. coordonate Stereo 70: 477485; 176871 (Tumul 6); 477420; 176933 (Tumul 7).

g. imagini de suprafață:

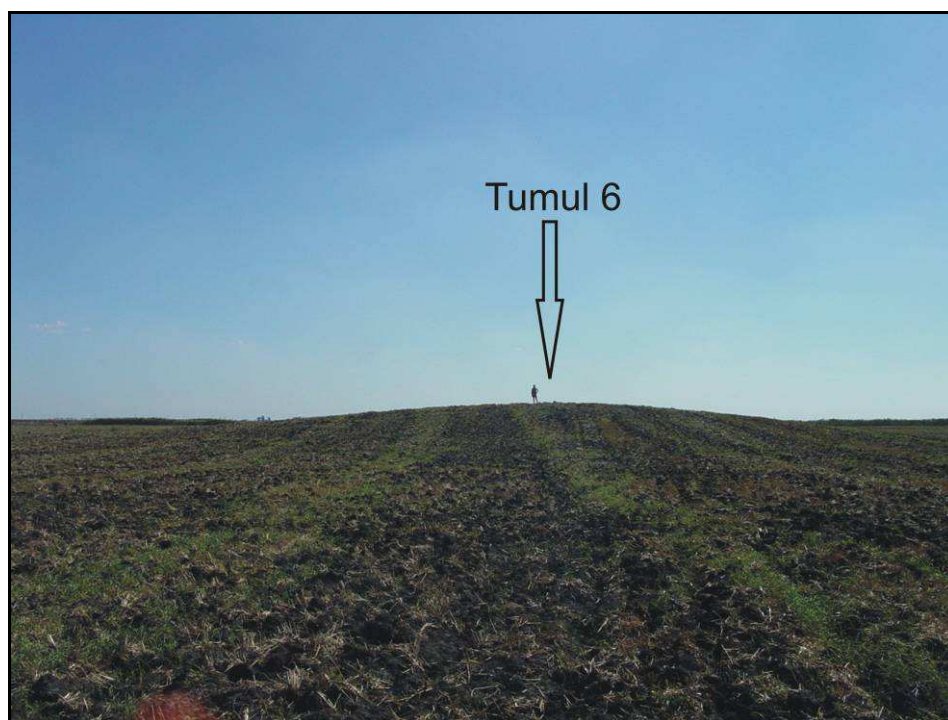

Fig. 13. Tumul 6 văzut dinspre E

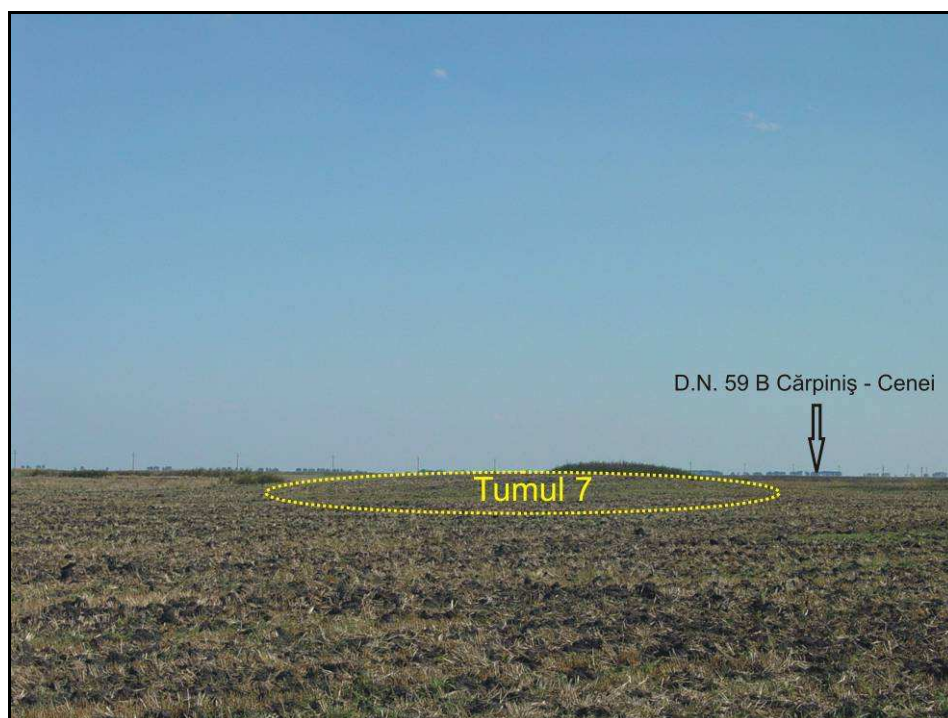

Fig. 14. Tumul 7 văzut dinspre NV

2. Date istorice despre sit:

a. tip sit: mormânt tumular (?) și așezare deschisă.

b. datare: Epoca neolitică și Epoca bronzului târziu. Lipsa unor cercetări arheologice nu permite stabilirea, doar pe baza cercetărilor de teren, a relației dintre tumuli și descoperirile de suprafață.

c. material arheologic: cercetările arheologice de suprafață au descoperit, în arealul dintre cei doi tumuli, sporadice fragmente ceramice preistorice (majoritatea atipice) și a unui lustruitor din piatră, din care în vederea studiului au fost recoltate: fragmente ceramice tipice desenate (5); fragmente ceramice atipice (18); lustruitor din piatră (1).

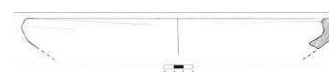
d. fotografii și desene artefacte:

Foto Checea 1_1 a

Foto Checea 1_1 b

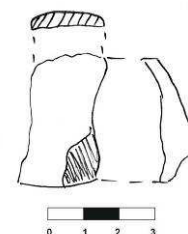
Desen Checea 1_1

Foto Checea 1_2 a

Foto Checea 1_2 b

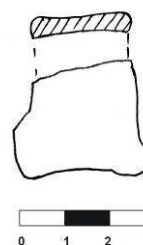
Desen Checea 1_2

Foto Checea 1_3 a

Foto Checea 1_3 b

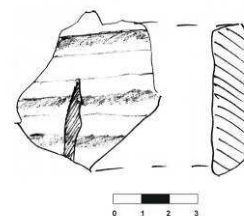
Desen Checea 1_3

Foto Checea 1_4 a

Foto Checea 1_4 b

Desen Checea 1_4

3. Importanța sitului:

a. starea de conservare: bună, dar în degradare progresivă datorită lucrărilor agricole moderne.

b. stare actuală: teren arabil.

TUMULII 8-9:

1. Date geografice despre sit:

a. punct: „Androșița NNV”.

b. reper localizare: tumulul 8 se află la 2,96 km SSE de biserica ortodoxă din Checea, iar tumulul 9 la 3,4 km SSE de aceeași biserică. Întrucât relația dintre tumulii din acest areal s-a stabilit și prin ridicarea topografică cu Stația Totală, în raport cu cel mai mare tumul din zonă, adică tumulul 5, tumulii 8 și 9 se află la următoarele distanțe față de acesta:

- tumulul 8 la 791 m V și o diferență de nivel de $-0,830$ m față de cota vârfului tumulului 5.
- tumulul 9 se află la 845,41 m VSV și o diferență de nivel de $-0,99$ m față de cota vârfului tumulului 5.
- tumulul 8 se află la 451 m N față de tumulul 9.

c. reper hidrografic: la 1,2 km V de Canalul Checea – Jimbolia (tumulul 8) și la 1,04 km V de Canalul Checea – Jimbolia (tumulul 9).

d. descriere geografică: acești doi tumuli sunt amplasați în câmpia joasă și desecată de la SE de localitatea Checea și domină partea de VNV a câmpului de tumuli, având înălțimi relative de cca. 3 metri fiecare și diametre la bază de cca. 50 m.

e. coordonate GPS: 45 43 32 N; 20 50 34 E; 80, 5 m altitudine (Tumul 8); 45 43 24 N; 20 50 36 E; 80,4 m altitudine (Tumul 9).

f. coordonate Stereo 70: 477960; 176658 (Tumul 8); 477711; 176688 (Tumul 9).

g. imagini de suprafață:

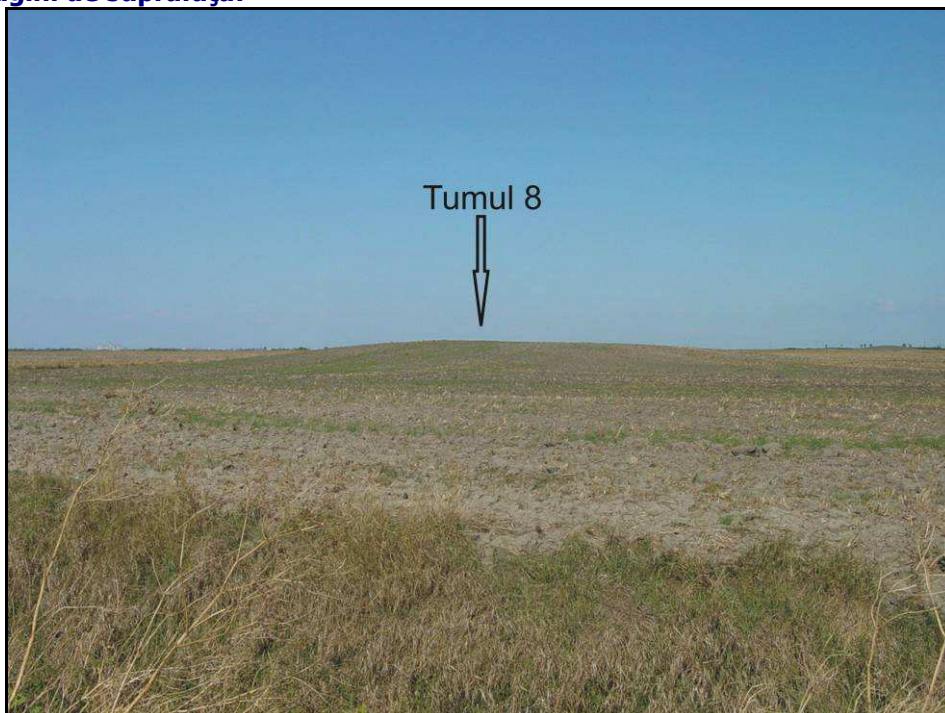

Fig. 15. Tumulul 8 văzut dinspre SSV

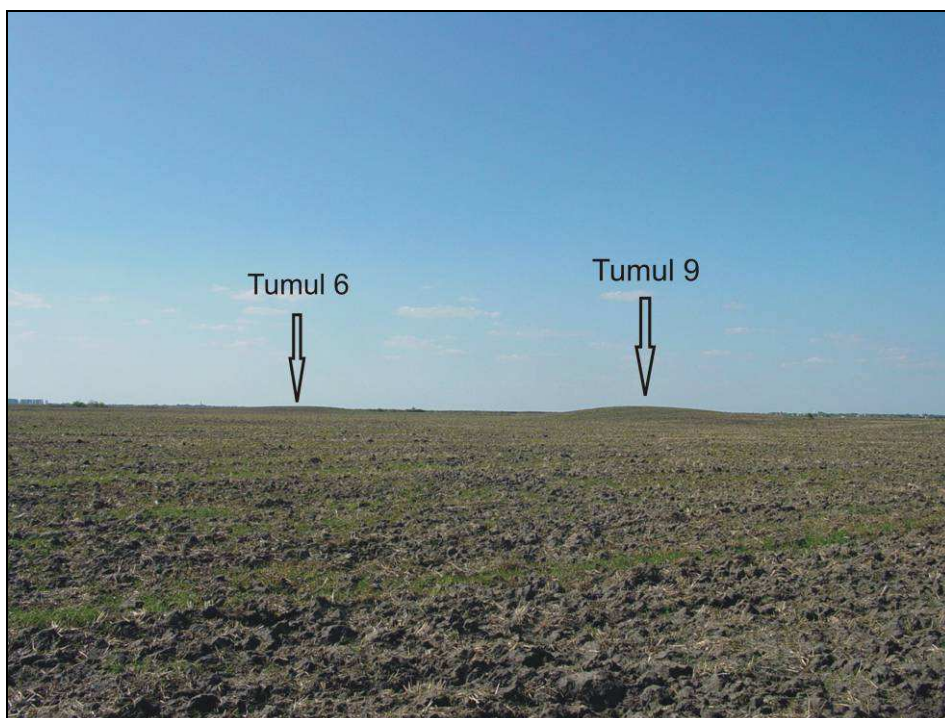

Fig. 16. Tumulii 6 și 9 văzuți dinspre NE